

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΓΙΑ ΔΗΜΟΥΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ

2^η επικαιροποιημένη έκδοση

**Διεύθυνση Ευρωπαϊκών Ταμείων
Υπουργείο Εσωτερικών**

**Λευκωσία
Δεκέμβριος 2024**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ	5
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Α	7
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Β	10
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Γ	14
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Δ	19
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Ε	25
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ ΣΤ	32
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Ζ	34
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Η	42
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Θ	47
ΔΗΜΟΣ ΙΔΑΛΙΟΥ – ΝΟΤΙΑΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ	50
ΔΗΜΟΣ ΛΑΚΑΤΑΜΕΙΑΣ	54
ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΕΜΕΣΟΥ	56
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Α	58
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Β	62
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Γ	67
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Δ	70
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Ε	75
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ ΣΤ	79
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Ζ	85
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Η	91
ΔΗΜΟΣ ΚΟΥΡΙΟΥ (ΔΥΤΙΚΗΣ ΛΕΜΕΣΟΥ)	97
ΔΗΜΟΣ ΑΜΑΘΟΥΝΤΑΣ	101
ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΑΡΝΑΚΑΣ	106
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Α	107
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Β	109
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Γ	113
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Δ	116
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Ε	119
ΔΗΜΟΣ ΛΕΥΚΑΡΩΝ	124
ΔΗΜΟΣ ΔΡΟΜΟΛΑΞΙΑΣ-ΜΕΝΕΟΥ	128
ΔΗΜΟΣ ΛΑΡΝΑΚΑΣ	131
ΔΗΜΟΣ ΑΡΑΔΙΠΠΟΥ	134
ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΟΥ	136
ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΠΥΛΑΣ	139
ΕΠΑΡΧΙΑ ΠΑΦΟΥ	142
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Α	144
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Β	147
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Γ	151
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Δ	154

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Ε	159
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ ΣΤ	163
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Ζ	166
ΔΗΜΟΣ ΙΕΡΟΚΗΠΙΑΣ	172
ΔΗΜΟΣ ΠΟΛΙΣ ΧΡΥΣΟΧΟΥΣ	175
ΔΗΜΟΣ ΑΚΑΜΑ	181
ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ	187
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΑΣ ΝΑΠΑΣ	187
ΔΗΜΟΣ ΠΑΡΑΛΙΜΝΙΟΥ-ΔΕΡΥΝΕΙΑΣ	193
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	197
ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ	197
ΛΟΙΠΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ	199

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το παρόν έγγραφο αποτελεί επικαιροποίηση της «Στρατηγικής για την Ανάπτυξη Δήμων και Κοινοτήτων της Υπαιθρου» την οποία είχε ετοιμάσει αρχικά η Διεύθυνση Ευρωπαϊκών Ταμείων (ΔΕΤ) του Υπουργείου Εσωτερικών, το 2016, στα πλαίσια της ετοιμασίας του Μέτρου 7: Βασικές υπηρεσίες και ανάπτυξη χωριών σε αγροτικές περιοχές, του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020. Η πρώτη επικαιροποίηση της Στρατηγικής έγινε το 2020 στα πλαίσια της 4^{ης} προκήρυξης του Μέτρου 7.

Η σύνταξη της Στρατηγικής αυτής ξεκίνησε αφού έγινε αποδεκτό ότι καμιά δράση/έργο που επιχειρείται στην ύπαιθρο δεν πρέπει πλέον να γίνεται αποσπασματικά και για διακοσμητικούς σκοπούς. Οι περιορισμένοι πόροι και οι μεγάλες ανάγκες επιβάλλουν μια πιο στοχευμένη προσέγγιση και την υλοποίηση έργων με ανταποδοτικά αποτελέσματα. Σε μια περίοδο που οι διαθέσιμοι πόροι (εθνικοί και ευρωπαϊκοί) έχουν περιοριστεί σημαντικά, καλούμαστε να αναγνωρίσουμε την πραγματικότητα και με τους διαθέσιμους πόρους να θέσουμε εφικτούς στόχους. Στόχους τους οποίους, σε συνάρτηση με μεγιστοποίηση της προστιθέμενης αξίας από την συγχρηματοδότηση έργων/δράσεων στην ύπαιθρο, θα επιτύχουμε στα πλαίσια μιας συνειδητοποιημένης στρατηγικής πορείας.

Όπως είναι γνωστό, μεγάλος αριθμός δημόσιων αναπτυξιακών αλλά και ιδιωτικών παρεμβάσεων, είτε στα πλαίσια του Κρατικού Προϋπολογισμού, είτε στα πλαίσια των Ευρωπαϊκών Συγχρηματοδοτούμενων Προγραμμάτων, έχει υλοποιηθεί με σκοπό την ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος, τη συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής του μέσω της βελτίωσης των υποδομών και τοπικών υπηρεσιών. Δυστυχώς οι προσπάθειες αυτές δεν έχουν αποφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα σε όλες τις περιπτώσεις, αλλά οδήγησαν σε αποσπασματική ανάπτυξη και στην συγκέντρωση παρόμοιων έργων σε αριθμό όμορων Δήμων/Κοινοτήτων τα οποία υπολειπονται.

Όπως προκύπτει από τα πιο πάνω ο καταρτισμός σχεδίων για υλοποίηση Ολοκληρωμένων Παρεμβάσεων μέσα στα πλαίσια ενός ευρύτερου στρατηγικού σχεδιασμού της αγροτικής ανάπτυξης, κατέστη μη διαπραγματεύσιμος στόχος, αφού τόσο οι κατευθυντήριες γραμμές της ΕΕ όσο και οι σημερινές οικονομικές συνθήκες δεν επιτρέπουν διαφορετική διαχείριση των διαθέσιμων χρηματοοικονομικών πόρων.

Βασικός στόχος της μελέτης αυτής είναι η διαπίστωση και ο καθορισμός των κοινωνικών, οικονομικών και αναπτυξιακών χαρακτηριστικών, προβλημάτων και δυναμικών των αγροτικών περιοχών ώστε ένα Ολοκληρωμένο Στρατηγικό Σχέδιο να οδηγεί σε ισόρροπη ανάπτυξη, κοινωνική συνοχή, προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος της περιοχής και η υλοποίηση έργων να έχει ανταποδοτικό όφελος.

Είναι γενικά παραδεκτό, ότι η κυπριακή ύπαιθρος παρουσιάζει ιδιομορφίες ως προς την σύνθεση της. Η έντονη απόκλιση στα χαρακτηριστικά και κατ' επέκταση στις ανάγκες κάθε περιοχής απαιτεί μια πιο προσεκτική μελέτη για εντοπισμό των διαφορών αυτών, την ομαδοποίηση των περιοχών με κοινά γνωρίσματα, τις προοπτικές και ανάγκες με σκοπό τη διαμόρφωση στρατηγικής με στοχευμένες παρεμβάσεις η οποία να μεγιστοποιεί την αποτελεσματικότητα των δράσεων/έργων που θα προωθηθούν.

Στην αρχική έκδοση της Στρατηγικής έγινε ομαδοποίηση των Δήμων / Κοινοτήτων της υπαίθρου σε γεωγραφικές περιοχές και λήφθηκε υπόψη μεγάλος αριθμός στοιχείων που είχαν συλλεγεί ώστε να δοθεί μια γενική περιγραφή των χαρακτηριστικών της κάθε περιοχής. Σε αυτά τα πλαίσια έγινε προσπάθεια καταγραφής της υποδομής που δημιουργήθηκε στην ύπαιθρο ώστε να καταλήξουμε σε αριθμό γενικών εισηγήσεων οι οποίες δεν αφορούν απλά στην προώθηση υλοποίησης νέων έργων

αλλά και στην αποτελεσματικότερη αξιοποίηση υφιστάμενων υποδομών καθώς και στην προώθηση πιο στοχευμένων και ολοκληρωμένων παρεμβάσεων.

Η παρούσα έκδοση της Στρατηγικής αφορά την 5^η προκήρυξη του Μέτρου 7 η οποία θα γίνει από κοινού με την Παρέμβαση 4.4: Έργα υποδομών στις αγροτικές περιοχές και ανάπλαση χωριών, του Στρατηγικού Σχεδίου Κοινής Αγροτικής Πολιτικής 2023-2027. Στα πλαίσια ετοιμασίας του Στρατηγικού Σχεδίου Κοινής Γεωργικής Πολιτικής 2023-2027, κρίθηκε ως επιβεβλημένη η επικαιροποίηση της Στρατηγικής, όχι μόνο λόγω των αλλαγών που έχουν επέλθει στις κοινότητες της υπαίθρου με την υλοποίηση νέων έργων τα τελευταία χρόνια, αλλά και λόγω της διαπίστωσης ότι σημαντικός αριθμός παρεμβάσεων δεν έχουν επιφέρει τα αναμενόμενα αποτελέσματα ή δεν αξιοποιούνται/θηκαν στον μέγιστο βαθμό.

Επιπρόσθετα, η επικαιροποίηση της Στρατηγικής ήταν απαραίτητη λόγω και της Μεταρρύθμισης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης που τέθηκε σε εφαρμογή τον Ιούλιο του 2024, η οποία είχε σαν αποτέλεσμα την δημιουργία νέων Δήμων και Συμπλεγμάτων Κοινοτήτων. Ως εκ τούτου η ομαδοποίηση των Τοπικών Αρχών στην παρούσα έκδοση διαφέρει σημαντικά από τις προηγούμενες εκδόσεις αφού βασίζεται στα νέα Συμπλέγματα Κοινοτήτων και Δήμους που έχουν δημιουργηθεί.

Η περιοχή μελέτης της παρούσας στρατηγικής περιλαμβάνει τα Συμπλέγματα Κοινοτήτων και τους Δήμους, που είναι είτε εξολοκλήρου επιλέξιμες περιοχές, είτε μέρος τους, στα πλαίσια των Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης.

Μη επιλέξιμες περιοχές είναι αυτές που καλύπτονται από τα Τοπικά Πολεοδομικά Σχέδια των 4 Αστικών περιοχών (Λευκωσία, Λεμεσός, Λάρνακα, Πάφος). Ως εκ τούτου στη Στρατηγική δεν συμπεριλαμβάνονται καθόλου οι πιο κάτω Δήμοι / Συμπλέγματα:

Δήμος Λευκωσίας (Λευκωσία, Αγ. Δομέτιος, Αγλαντζιά, Έγκωμη)

Δήμος Στροβόλου

Δήμος Λατσιών-Γερίου

Δήμος Λεμεσού (Λεμεσός, Μέσα Γειτονιά, Τσερκέζοι)

Δήμος Πολεμιδιών (Πάνω και Κάτω Πολεμίδια)

Δήμος Πάφου

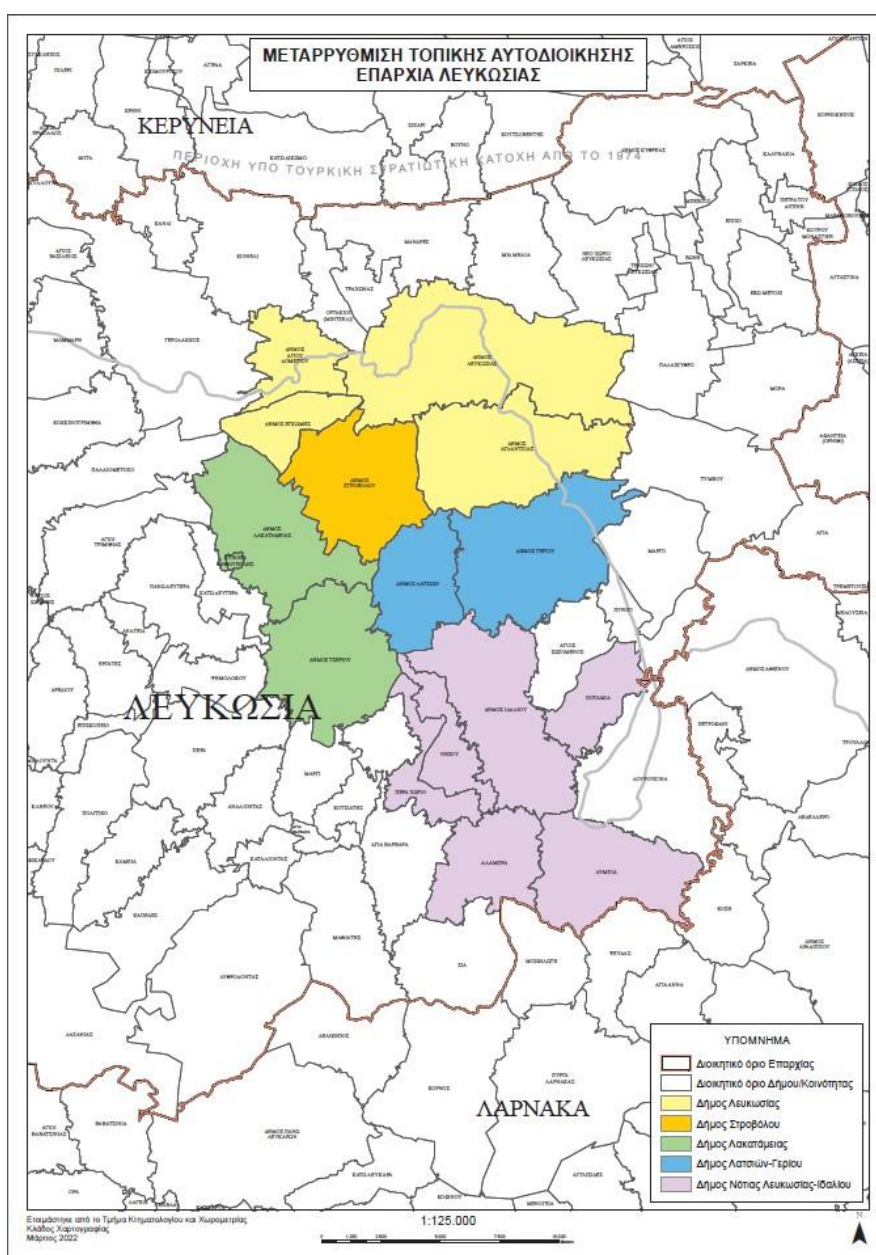
Σύμπλεγμα Κοινοτήτων Η της Επαρχίας Πάφου (Έμπα, Λέμπα, Χλώρακα)

Οι Δήμοι / Συμπλέγματα που έχουν έστω και ένα επιλέξιμο Δημοτικό Διαμέρισμα / Κοινότητα, έχουν συμπεριληφθεί στη Μελέτη και οι εισηγήσεις που γίνονται αφορούν μόνο στην επιλέξιμη περιοχή (Διαμέρισμα / Κοινότητα) λαμβάνοντας υπόψη στοιχεία που αφορούν σε ολόκληρο το Δήμο / Σύμπλεγμα.

ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ

Η Επαρχία Λευκωσίας απαριθμεί 5 Δήμους και 9 Συμπλέγματα Κοινοτήτων με συνολικό πληθυσμό 350.824 κατοίκους. Από τους 5 Δήμους οι 3 είναι εξολοκλήρου αστικές περιοχές (Δήμοι Λευκωσίας, Στροβόλου, Λατσιών-Γερίου) και ως εκ τούτου μη επιλέξιμες περιοχές στα πλαίσια των Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης. Στο Δήμο Λακατάμειας είναι επιλέξιμη περιοχή μόνο το Διαμέρισμα Τσερίου. Ο Δήμος Νότιας Λευκωσίας-Ιδαλίου είναι εξολοκλήρου επιλέξιμος. Με βάση τα πιο πάνω ο πληθυσμός στις επιλέξιμες περιοχές ανέρχεται στις 94.705 κατοίκους.

ΔΗΜΟΙ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ				
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Α	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Β	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Γ	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Δ	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Ε
1. ΑΓΙΑ ΒΑΡΒΑΡΑ (ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ) 2. ΑΝΑΛΙΟΝΤΑΣ 3. ΚΟΤΣΙΑΤΗΣ 4. ΛΥΘΟΡΟΝΤΑΣ 5. ΜΑΘΙΑΤΗΣ 6. ΜΑΡΓΙ 7. ΣΙΑ	1. ΑΝΑΓΕΙΑ 2. ΕΠΙΣΚΟΠΕΙΟ 3. ΕΡΓΑΤΕΣ 4. ΚΑΜΠΙΑ 5. ΚΑΠΕΔΕΣ 6. ΚΑΤΩ ΔΕΥΤΕΡΑ 7. ΠΑΝΩ ΔΕΥΤΕΡΑ 8. ΠΕΡΑ 9. ΠΟΛΙΤΙΚΟ 10. ΨΙΜΟΛΟΦΟΥ	1. ΑΓΙΟΣ ΕΠΙΦΑΝΙΟΣ (ΟΡΕΙΝΗΣ) 2. ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ (ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ) 3. ΑΓΡΟΚΗΠΙΑ 4. ΑΡΕΔΙΟΥ 5. ΓΟΥΡΡΗ 6. ΚΑΛΟ ΧΩΡΙΟ (ΟΡΕΙΝΗΣ) 7. ΚΑΜΠΙ 8. ΚΛΗΡΟΥ 9. ΛΑΖΑΝΙΑΣ 10. ΜΑΛΟΥΝΤΑ 11. ΜΙΤΣΕΡΟ 12. ΦΑΡΜΑΚΑΣ 13. ΦΙΚΑΡΔΟΥ	1. ΑΛΗΘΙΝΟΥ 2. ΑΛΩΝΑ 3. ΑΠΛΙΚΙ 4. ΑΣΚΑΣ 5. ΛΑΓΟΥΔΕΡΑ 6. ΛΙΒΑΔΙΑ (ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ) 7. ΠΑΛΑΙΧΩΡΙ (ΜΟΡΦΟΥ) 8. ΠΑΛΑΙΧΩΡΙ (ΟΡΕΙΝΗΣ) 9. ΠΛΑΤΑΝΙΣΤΑΣΑ 10. ΠΟΛΥΣΤΥΠΟΣ 11. ΣΑΡΑΝΤΙ 12. ΦΤΕΡΙΚΟΥΔΙ	1. ΑΓΙΑ ΕΙΡΗΝΗ (ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ) 2. ΑΓΙΑ ΜΑΡΙΝΑ (ΞΥΛΙΑΤΟΥ) 3. ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΥΚΑΛΟΥ 4. ΑΚΑΚΙ 5. ΑΣΤΡΟΜΕΡΙΤΗΣ 6. ΒΥΖΑΚΙΑ 7. ΚΑΝΝΑΒΙΑ 8. ΚΑΤΩ ΚΟΥΤΡΑΦΑΣ 9. ΚΑΤΩ ΜΟΝΗ 10. ΝΙΚΗΤΑΡΙ 11. ΞΥΛΙΑΤΟΣ 12. ΟΡΟΥΝΤΑ 13. ΠΕΡΙΣΤΕΡΩΝΑ (ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ) 14. ΠΟΤΑΜΙ
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ ΣΤ	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Ζ	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Η	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Θ	
1. ΑΓΙΟΙ ΤΡΙΜΙΘΙΑΣ 2. ΔΕΝΕΙΑ 3. ΚΟΚΚΙΝΟΤΡΙΜΙΘΙΑ 4. ΜΑΜΜΑΡΗ 5. ΜΕΝΙΚΟ 6. ΠΑΛΑΙΟΜΕΤΟΧΟ	1. ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ (ΣΟΛΕΑΣ) 2. ΓΑΛΑΤΑ 3. ΕΥΡΥΧΟΥ 4. ΚΑΚΟΠΕΤΡΙΑ 5. ΚΑΛΙΑΝΑ 6. ΚΑΤΥΔΑΤΑ 7. ΚΟΡΑΚΟΥ 8. ΛΗΝΟΥ 9. ΣΙΝΑΟΡΟΣ 10. ΣΠΗΛΙΑ (ΑΓΙΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΙ ΚΟΥΡΔΑΛΙ) 11. ΤΕΜΒΡΙΑ 12. ΦΛΑΣΟΥ	1. ΓΕΡΑΚΙΕΣ 2. ΚΑΛΟΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ 3. ΚΑΜΠΟΣ 4. ΜΟΥΤΟΥΛΛΑΣ 5. ΜΥΛΙΚΟΥΡΙ 6. ΟΙΚΟΣ 7. ΠΕΔΟΥΛΑΣ 8. ΤΣΑΚΙΣΤΡΑ	1. ΚΑΤΩ ΠΥΡΓΟΣ 2. ΜΟΣΦΙΛΙ 3. ΠΑΝΩ ΠΥΡΓΟΣ 4. ΠΑΧΥΑΜΜΟΣ 5. ΠΗΓΕΝΙΑ	

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Α

Η περιοχή του Συμπλέγματος Α η οποία αποτελεί μια καθαρά αγροτική περιοχή νότια της αστικής περιοχής Λευκωσίας, αποτελείται από τις εξής επτά (7) κοινότητες: Αναλιόντας, Λυθροδόνας, Σιά, Μαθιάτης, Αγ. Βαρβάρα, Κοτσιάτης, και Μαργί με το συνολικό πληθυσμό να ανέρχεται στις 8.385 κατοίκους (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Οι κοινότητες του Συμπλέγματος είναι σχετικά κοντά στην αστική περιοχή Λευκωσίας, με τις κοινότητες Κοτσιάτης, Αγ. Βαρβάρα και Σιά να έχουν εύκολη πρόσβαση λόγω της εγγύτητάς τους στον αυτοκινητόδρομο Λευκωσίας-Λεμεσού. Ως αποτέλεσμα των πιο πάνω όλες οι κοινότητες παρουσιάζουν σταθερή αύξηση πληθυσμού την τελευταία εικοσαετία.

Σύμπλεγμα Α	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Αναλιόντας	300	443	551	360	25.5
Λυθροδόνας	2.628	3.043	3.124	420	32
Σιά	544	754	840	290	31
Μαθιάτης	581	646	670	370	27
Αγία Βαρβάρα	1.417	2.204	2.866	300	22
Κοτσιάτης	117	160	171	280	20.5
Μαργί	100	146	163	310	18

Χαρακτηριστικά περιοχής

Οι κοινότητες Σιά και Λυθροδόνας, διαθέτουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και στην Αγ. Βαρβάρα υπάρχει μεγάλος αριθμός κηρυγμένων διατηρητέων μνημείων (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως).

Σε ότι αφορά προστατευόμενες περιοχές, μέρος του Δάσους Μαχαίρα εμπίπτει στα όρια της κοινότητας Λυθροδόνα και μέρος της περιοχής Άλυκος ποταμός, εμπίπτει εντός των ορίων των κοινοτήτων Μαργί, Κοτσιάτης και Μαθιάτης (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000).

Σημείο αναφοράς στην περιοχή είναι μνημεία θρησκευτικού ενδιαφέροντος όπως η Μονή Αρχαγγέλου Μιχαήλ στον Αναλιόντα, η εκκλησία Χρυσελευούσας και τα ενετικά λουτρά στη Σιά (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων).

Στην περιοχή αυτή δεν υπάρχει ιδιαίτερη ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Υπάρχει ωστόσο ένα αγροτουριστικό κατάλυμα στον Λυθροδόνα (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Στην περιοχή υπάρχει μονοπάτι της φύσης στο Λυθροδόντα-Λευκοθέα (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Θεματικές Διαδρομές: Η Μονή Αρχαγγέλου Μιχαήλ στον Αναλιώντα έχει ενταχθεί στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών του Υφυπουργείου Τουρισμού. Υπάρχει επίσης η ποδηλατική διαδρομή Μαχαιρά η οποία περνά από τις κοινότητες Σιά, Μαθιάτης και Λυθροδόνας.

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Στην περιοχή υπάρχουν, το Μουσείο – Πρωτοβιομηχανικό εργαστήριο Κύπρου στην Αγ. Βαρβάρα, το μουσείο Ελιόμυλου/Αλευρόμυλου στο Λυθροδόντα και εκκλησιαστικό μουσείο στον Αναλιόντα.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Έχουν εκτελεστεί έργα δημιουργίας πάρκων στην Αγ. Βαρβάρα, στη Σιά, στον Αναλιόντα, στο Μαθιάτη και στο Λυθροδόντα καθώς και γραμμικά πάρκα στον Αναλιόντα και στο Λυθροδόντα. Έγινε επίσης ανάπλαση πλατειών στην Αγ. Βαρβάρα και στο Μαθιάτη.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Στην περιοχή αυτή έγινε αναπαλαίωση και δημιουργία μουσείου Ελιόμυλος/Αλευρόμυλος στο Λυθροδόντα και αποκατάσταση οικοδομήματος (χαβούζας) που είναι κηρυγμένο ως αρχαίο μνημείο επίσης στο Λυθροδόντα, καθώς και αναστήλωση ενετικού λουτρού στη Σιά.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Έργα που εκτελέστηκαν τα τελευταία χρόνια αφορούν σε, αίθουσα εκδηλώσεων και κοινοτικό αμφιθέατρο (Κηποθέατρο) στη Σιά και Πολιτιστικό κέντρο σε αναπαλαιωμένη διατηρητέα οικοδομή στον Αναλιόντα, Υπάρχει επίσης Κοινοτικό Αμφιθέατρο στην Αγία Βαρβάρα καθώς και αίθουσα ψυχαγωγίας στο κοινοτικό πάρκο Αγ. Βαρβάρας.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Στην περιοχή λειτουργεί Κέντρο Ηλικιωμένων στο Λυθροδόντα (Πηγή: Υφυπουργείο Πρόνοιας). Υπάρχει επίσης κοινοτική βιβλιοθήκη στο Μαθιάτη και κέντρο νεολαίας στη Σιά.

Σύμπλεγμα Α	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Αναλιόντας	Γραμμικό πάρκο Εκκλησιαστικό μουσείο Πάρκο πεσόντων και αγνοουμένων Πολιτιστικό κέντρο - Αναπαλαίωση διατηρητέας οικοδομής	
Σιά	Κοινοτικά κτίρια/γραφεία και αίθουσα εκδηλώσεων Νηπιαγωγείο Αναστηλωμένο ενετικό λουτρό Κηποθέατρο	
Λυθροδόνας	Πάρκο/παιδότοπος Ίδρυμα ηλικιωμένων Αναπαλαίωση και δημιουργία Μουσείου Ελιόμυλος/Αλευρόμυλος Νηπιαγωγείο Γραμμικό πάρκο στον ποταμό Κατούρη	

	Αποκατάσταση οικοδομήματος (χαβούζας) που είναι κηρυγμένο ως αρχαίο μνημείο	
Αγία Βαρβάρα	Κοινοτικό αμφιθέατρο Νηπιαγωγεία Κοινοτικά κτίρια Μουσείο – Πρωτοβιομηχανικό εργαστήριο Κύπρου Πάρκο Διαμόρφωση κεντρικής πλατείας Κατασκευή αίθουσας ψυχαγωγίας στο χώρο του κοινοτικού πάρκου	
Μαθιάτης	Πάρκο στην περιοχή Ράχη Νηπιαγωγείο Ανάπλαση πλατείας Κοινοτική βιβλιοθήκη Αναβάθμιση Κοινοτικού πάρκου	

Διαπιστώσεις

Από τα πιο πάνω φαίνεται ότι, στην περιοχή του Συμπλέγματος Α, λόγω της συνεχούς αύξησης πληθυσμού πιθανόν να παρουσιαστούν ανάγκες για τη δημιουργία επιπρόσθετων κέντρων ηλικιωμένων αλλά και κέντρων απασχόλησης παιδιών. Σε ότι αφορά την πολιτιστική υποδομή στην περιοχή, αυτή κρίνεται επαρκής με βάση την υφιστάμενη υποδομή.

Στην περιοχή του Συμπλέγματος Α έγινε περιορισμένος αριθμός εξωραϊστικών έργων και κάποια έργα αποκατάστασης αρχαίων μνημείων.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Α	Προτεινόμενα έργα
Αναλιόντας	Ανάπλαση πυρήνα Μονοπάτι της φύσης Αθλητικό-Πολιτιστικό κέντρο και πάρκο Ανάπλαση του γηπέδου (χορτοτάπητας, αποδυτήρια, κέντρο νεότητας) Κέντρο απασχόλησης παιδιών/νέων Θέατρο Ανέγερση Στέγης για Βρέφη και Νηπιαγωγείο Ανέγερση Στέγης Ηλικιωμένων Ανάπλαση παλιού Δημοτικού Σχολείου Ανέγερση αίθουσας πολλαπλής χρήσης
Αγία Βαρβάρα	Ποδηλατική διαδρομή στο λόφο Μακριά ράχη
Σιά	Ανάπλαση πυρήνα
Μαθιάτης	Δημιουργία μονοπατιών της φύσης, πάρκων, γεφυρών και σύνδεση τους με τους αλευρόμυλους και τον υδατοφράκτη της κοινότητας.
Κοτσιάτης	Νηπιαγωγείο/Βρεφοκομικός σταθμός Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Πολυδύναμο κέντρο Αναβάθμιση όψεων κτιρίων

Εισηγήσεις

Περαιτέρω έργα αναπλάσεων/εξωραϊσμών συστήνονται στην περιοχή του Συμπλέγματος Α, ειδικά στις κοινότητες με ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα π.χ. Λυθροδόνας και Σιά, καθώς και κοινότητες με σημαντικό απόθεμα διατηρητέων οικοδομών όπως η Αγ. Βαρβάρα. Τέτοια έργα συστήνονται για την βελτίωση του δομημένου περιβάλλοντος των κοινοτήτων με σκοπό την αισθητική βελτίωση τους που θα τις καθιστά πιο ελκυστικές για παραμονή και εγκατάσταση πληθυσμού. Προτεραιότητα θα πρέπει να δίνεται στις μικρότερες πληθυσμιακά κοινότητες με στόχο την αύξηση του πληθυσμού τους.

Παράλληλα λόγω της συνεχιζόμενης αύξησης πληθυσμού, ενδεχομένως να δημιουργούνται επιπρόσθετες ανάγκες σε ότι αφορά έργα παροχής υπηρεσιών (π.χ. κέντρα απασχόλησης παιδιών, κέντρα φροντίδας ηλικιωμένων) η υλοποίηση των οποίων συστήνεται στις μεγαλύτερες πληθυσμιακά κοινότητες (π.χ. Αγ. Βαρβάρα). Παράλληλα, τέτοιου είδους έργα επιβάλλεται όπως λειτουργούν σε περιφερειακό επίπεδο.

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Β

Η περιοχή του Συμπλέγματος Β η οποία βρίσκεται νοτιοδυτικά της αστικής περιοχής Λευκωσίας και είναι κυρίως πεδινή περιοχή και ημιορεινή, αποτελείται από τις εξής δέκα (10) κοινότητες: Ανάγεια, Επισκοπειό, Εργάτες, Καμπιά, Καπέδες, Κάτω Δευτερά, Πάνω Δευτερά, Πέρα Ορεινής, Πολιτικό, Ψιμολόφου, με συνολικό πληθυσμό τις 14.062 κατοίκους (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή Πληθυσμού 2021). Στις περισσότερες κοινότητες του Συμπλέγματος σημειώνεται τα τελευταία χρόνια πληθυσμιακή αύξηση και οικιστική ανάπτυξη λόγω της εγγύτητας τους στην αστική περιοχή Λευκωσίας και της εύκολης προσβασιμότητας.

Σύμπλεγμα Β	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Καπέδες	523	572	566	570	26.5
Καμπιά	417	475	539	480	22.5
Πολιτικό	369	419	420	395	18
Πέρα	1.018	1.372	1.421	390	19
Επισκοπειό	511	524	559	345	17
Ψιμολόφου	1.358	1.626	1.914	320	16
Εργάτες	1.588	1.792	1.951	340	19
Ανάγεια	1.114	1.514	1.553	305	15
Πάνω Δευτερά	1.957	2.789	3.007	285	13
Κάτω Δευτερά	1.637	2.054	2.132	275	12.5

Χαρακτηριστικά περιοχής

Σημείο αναφοράς στην περιοχή είναι ο αρχαιολογικός χώρος του αρχαίου Βασιλείου της Ταμασσού, στο Πολιτικό, ο οποίος είναι ανοικτός προς το κοινό, καθώς και μνημεία θρησκευτικού ενδιαφέροντος όπως το Μοναστήρι του Αγ. Ηρακλειδίου στο Πολιτικό, η Παναγία Χρυσοσπηλιώτισσα στην Κάτω Δευτερά, και το Ξωκλήσι του Αγ. Μνάσωνα κοντά στο Πολιτικό, καθώς και άλλες παλιές εκκλησίες (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων). Επιπρόσθετα, σημαντικός αριθμός επισκεπτών, επισκέπτεται το χώρο της Ιεράς μητρόπολης Ταμασσού και το Πλανητάριο που οικοδομήθηκε πριν μερικά χρόνια.

Στην περιοχή του Συμπλέγματος Β δεν υπάρχει γενικά ανάπτυξη του αγροτουρισμού αλλά υπάρχει προοπτική για ανάπτυξή του σε συνδυασμό με τον θρησκευτικό τουρισμό λόγω των σημαντικών θρησκευτικών μνημείων.

Οι κοινότητες Καπέδες, Πέρα Ορεινής και Πολιτικό διαθέτουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και σε αυτές υπάρχει μεγάλος αριθμός κηρυγμένων διατηρητέων μνημείων (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως).

Μέρος του Δάσους Μαχαιρά εμπίπτει στα όρια των κοινοτήτων Πολιτικό και Καπέδες (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000), και κοντά στο Πολιτικό βρίσκεται το φράγμα Ταμασσού.

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Στην περιοχή υπάρχει μονοπάτι της φύσης στο Πολιτικό-Μαχαιράς, στους Καπέδες και στον αρχαίο οικισμό Καμπιών (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Υπάρχουν εκδρομικοί χώροι στη Ψιμολόφου και στους Καπέδες (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Θεματικές Διαδρομές: Η Παναγία Χρυσοσπηλιώτισσα στην Κάτω Δευτερά και το Μοναστήρι του Αγ. Ηρακλειδίου στο Πολιτικό έχουν ενταχθεί στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών του Υφυπουργείου Τουρισμού. Υπάρχει επίσης η ποδηλατική διαδρομή Μαχαιρά η οποία περνά από τις κοινότητες Καμπιά και Καπέδες. Ο αρχαιολογικός χώρος του αρχαίου βασιλείου της Ταμασσού συμπεριλαμβάνεται στην θεματική διαδρομή Αφροδίτη (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Στην περιοχή δεν υπάρχει υποδομή αυτού του τύπου.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Έχουν εκτελεστεί αρκετά εξωραϊστικά έργα και έργα αναπλάσεων όπως, ανάπλαση πλατείας στους Καπέδες και στο Επισκοπεϊό, ανάπλαση περιβάλλοντος χώρου εκκλησία Αγ. Γεωργίου στα Καμπιά, διαμόρφωση πλατείας Χρυσοσπηλιώτισσας στην Κάτω Δευτερά, ανάπλαση πλατείας νέας εκκλησίας στην Ανάγεια, διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου μνημείου ηρώων στο Επισκοπεϊό και δημιουργία πάρκων στη Ψιμολόφου, στους Εργάτες και στην Ανάγεια. Εντός του 2024 ξεκίνησε και η ανάπλαση του πυρήνα στο Πολιτικό.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Στην περιοχή αυτή έγιναν αρκετά έργα συντήρησης παλιών κτιρίων και αρχαίων μνημείων και συγκεκριμένα, αναπαλαίωση

διατηρητέων οικοδομών στους Καπέδες για δημόσιες χρήσεις, αναπαλαίωση παλιού ληνού στους Καπέδες, αναπαλαίωση εκκλησίας Αγ. Γεωργίου στα Καμπιά, συντήρηση παλιάς βρύσης στο Πολιτικό, συντήρηση αρχαίου μνημείου/πολιτιστικού κέντρου στα Πέρα Ορεινής, βελτίωση δυο παραδοσιακών νερόλακκων στο Επισκοπειό, αναπαλαίωση διατηρητέας οικοδομής στην Πάνω Δευτερά, κ.α.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Στην περιοχή ανεγέρθηκαν, αίθουσα πολλαπλής χρήσης και αμφιθέατρο στους Καπέδες, αίθουσα πολλαπλής χρήσης στα Πέρα, αίθουσα εκδηλώσεων (στα Κοινοτικά κτίρια) στο Επισκοπειό, Κοινοτικό αμφιθέατρο στους Εργάτες και θέατρο στα κοινοτικά κτίρια Πάνω και Κάτω Δευτεράς.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Στην περιοχή λειτουργεί ένα Κέντρο Ηλικιωμένων στο Πολιτικό (Πηγή: Υφυπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας). Σε ότι αφορά άλλα κέντρα παροχής υπηρεσιών λειτουργούν τέσσερις κοινοτικές βιβλιοθήκες στους Καπέδες, στο Πολιτικό, στους Εργάτες και στην Πάνω και Κάτω Δευτερά. Λειτουργεί επίσης ένα κέντρο Νεότητας στο Πολιτικό (Πηγή: Οργανισμός Νεολαίας Κύπρου).

Σύμπλεγμα Β	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Καπέδες	Ανάπλαση πλατείας ηρώων Νηπιαγωγείο Αναπαλαίωση διατηρητέας οικοδομής και μετατροπή σε κοινοτικό κτίριο Παλιός λινός αναπαλαιωμένος από Τμήμα Αρχαιοτήτων Ανέγερση αίθουσας πολλαπλής χρήσης και αμφιθεάτρου Βιβλιοθήκη Αναπαλαίωση διατηρητέας οικοδομής και μετατροπή σε ιατρείο	
Καμπιά	Αναπαλαίωση εκκλ. Αγ. Γεωργίου (αρχαίο μνημείο) και ανάπλαση περιβάλλοντος χώρου Περιφερειακό νηπιαγωγείο	
Πολιτικό	Μονοπάτι της φύσης (Πολιτικό-Μαχαιράς) Κέντρο Νεότητας Κοινοτική Βιβλιοθήκη Συντηρημένη παλαιά βρύση (από Τμήμα Αρχαιοτήτων) Θεραπευτική κοινότητα-Κέντρο ηλικιωμένων Αγία Σκέπη	Ανάπλαση πυρήνα
Πέρα	Συντήρηση πολιτιστικού κέντρου (Αρχαίο μνημείο) Επέκταση περιφερειακού σχολείου-ανέγερση αίθουσας πολλαπλής χρήσης και γηπέδου	
Επισκοπειό	Ανέγερση κοινοτικών κτιρίων (με αίθουσα εκδηλώσεων και ιατρείο) Περιφερειακό νηπιαγωγείο Ανάπλαση πλατείας ηρώων	Ανάπλαση πυρήνα

	Ανέγερση μνημείου ηρώων και διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου Βελτίωση 2 παραδοσιακών νερόλακκων	
Ψιμολόφου	Εξωραϊσμός πλατείας Πάρκο πεσόντων και αγνοουμένων Νηπιαγωγείο Δημιουργία εκδρομικού χώρου Βελτίωση / ανάπλαση δρόμων στις οδούς Αρχ. Μακαρίου και Παναγίας	
Εργάτες	Πάρκο πεσόντων και αγνοουμένων Νηπιαγωγείο Κοινοτικό αμφιθέατρο Βιβλιοθήκη	
Ανάγεια	Πάρκο αυτοστέγασης Νηπιαγωγείο Πλατεία νέας εκκλησίας	Ανακατασκευή Πεζοδρομίων και Ραμπών ΑΜΕΑ σε διάφορους δρόμους της κοινότητας
Πάνω Δευτερά	Ανέγερση κοινοτικών κτιρίων (με θέατρο και βιβλιοθήκη) Αναπαλαίωση διατηρητέας οικοδομής, μετατροπή σε οίκημα συνδέσμου ανάπτυξης Περιφερειακό νηπιαγωγείο	Ανακατασκευή Πεζοδρομίων και Ραμπών ΑΜΕΑ σε διάφορους δρόμους της κοινότητας
Κάτω Δευτερά	Πλατεία Χρυσοσπηλιώτισσας Αναπαλαίωση παλαιού αστυνομικού σταθμού Ανέγερση κοινοτικών κτιρίων (με θέατρο και βιβλιοθήκη)	Ανακατασκευή Πεζοδρομίων και Ραμπών ΑΜΕΑ σε διάφορους δρόμους της κοινότητας

Διαπιστώσεις

Από τα πιο πάνω φαίνεται ότι, στην περιοχή του Συμπλέγματος Β έγιναν αρκετά έργα αναπλάσεων. Επίσης η περιοχή διαθέτει αρκετά ικανοποιητική υποδομή σε ότι αφορά πολιτιστικά κέντρα.

Ωστόσο, σε ότι αφορά κέντρα ηλικιωμένων και κέντρα απασχόλησης παιδιών, η υφιστάμενη υποδομή πιθανόν να είναι ανεπαρκής σε σχέση με τον πληθυσμό της περιοχής.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Β	Προτεινόμενα έργα
Καπέδες	Μονοπάτι της φύσης
Πολιτικό	Μετατροπή παλαιού σχολείου σε Μουσείο-Πάρκο, Αμφιθέατρο Πλακόστρωση πλατείας Θεματικές/ποδηλατικές διαδρομές Γραμμικό πάρκο Πεδιαίου Αξιοποίηση φράγματος Ταμασσού Διαδρομές ιστορίας και πολιτισμού, Θρησκευτικές διαδρομές
Πέρα	Ανάπλαση πλατείας Γραμμικό πάρκο Πεδιαίου Αξιοποίηση φράγματος Ταμασσού-Διαμόρφωση χώρων άθλησης και ψυχαγωγίας

	Διαδρομές ιστορίας και πολιτισμού, Θρησκευτικές διαδρομές
Επισκοπειό	Γραμμικό πάρκο Πεδιαίου Συντήρηση διατηρητέων κτιρίων Μονοπάτι της φύσης Διαδρομές ιστορίας και πολιτισμού, Θρησκευτικές διαδρομές
Ψιμολόφου	Υπαίθριο αμφιθέατρο Εξωραϊσμός του Βουνού Κέντρο απασχόλησης παιδιών/νέων Ανάπλαση πυρήνα Πολυδύναμο κέντρο Γραμμικό πάρκο Πεδιαίου
Ανάγεια	Ανάπλαση παλαιού δημοτικού σχολείου Δημιουργία αίθουσας πολιτιστικών εκδηλώσεων Ολοκλήρωση πεζοδρομίων Αντιπλημμυρικά έργα
Πάνω Δευτερά	Γραμμικό πάρκο Πεδιαίου Σχέδιο Πεδιαίου, κατασκευή πεζόδρομου/ποδηλατόδρομου
Καμπιά	Αξιοποίηση φράγματος Ταμασσού

Εισηγήσεις

Κάτω από τα πιο πάνω δεδομένα, συστήνεται όπως επιδιωχθεί στην περιοχή η εκτέλεση έργων υποδομής που κρίνεται ότι συμβάλλουν στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων, όπως κέντρα απασχόλησης παιδιών, κέντρα ηλικιωμένων, κλπ., με προτεραιότητα έργα τα οποία αφορούν συντήρηση διατηρητέων οικοδομών. Ωστόσο, η προώθηση τέτοιων έργων συστήνεται πρωτίστως στις μεγαλύτερες πληθυσμιακά κοινότητες και θα ήταν ορθότερο αυτά να λειτουργούν σε περιφερειακό επίπεδο.

Επίσης, έργα αναπλάσεων/εξωραϊσμών συστήνονται στην περιοχή ειδικά στις κοινότητες με ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα π.χ. Καπέδες, Πέρα Ορεινής και Πολιτικό. Τέτοια έργα συστήνονται όχι μόνο λόγω της ιστορικής σημασίας της περιοχής (Αρχαίο Βασίλειο Ταμασσού) και της ανάγκης προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και για την βελτίωση του δομημένου περιβάλλοντος των κοινοτήτων με σκοπό την αισθητική βελτίωση τους που θα τις καθιστά πιο ελκυστικές για παραμονή και εγκατάσταση πληθυσμού. Προτεραιότητα θα πρέπει να δίνεται στις μικρότερες πληθυσμιακά κοινότητες με στόχο την αύξηση του πληθυσμού τους. Τέτοιου είδους έργα ενδέχεται να βοηθήσουν και στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού/θρησκευτικού τουρισμού.

Σημαντική κρίνεται επίσης και η συνέχιση του έργου 'Γραμμικό πάρκο Πεδιαίου' (Στρόβολος, Πάνω και Κάτω Λακατάμεια), εντός των κοινοτικών ορίων των κοινοτήτων Ταμασσού (Πάνω και Κάτω Δευτερά, Ανάγεια, Ψιμολόφου, Εργάτες, Επισκοπειό, Πέρα, Πολιτικό-Αρχαιολογικός χώρος Ταμασσού).

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Γ

Στην περιοχή του Συμπλέγματος Γ, η οποία περιλαμβάνει πεδινές και ορεινές περιοχές, συμπεριλαμβάνονται δεκατρείς (13) κοινότητες (Αγ. Επιφάνειος, Αγ. Ιωάννης, Αγροκηπιά, Αρεδιού, Γούρρι, Καλό Χωριό, Καμπιά, Κλήρου, Λαζανιά, Μαλούντα, Μιτσερό, Φαρμακάς, Φικάρδου) με συνολικό πληθυσμό 7.454 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή Πληθυσμού 2021). Στις πλείστες κοινότητες του Συμπλέγματος παρατηρείται αύξηση στον πληθυσμό.

Σύμπλεγμα Γ	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Καμπί	104	97	80	860	43
Φαρμακάς	507	480	442	980	42
Λαζανιάς	33	39	46	900	41
Γούρρι	225	196	197	730	36.5
Φικάρδου	3	15	25	890	39
Άγιος Επιφάνειος	338	412	449	620	33.5
Καλό Χωριό Ορεινής	601	734	747	500	29.5
Μαλούντα	402	490	510	410	25
Κλήρου	1551	1847	1.895	450	27
Αρεδιού	1084	1225	1.272	360	23.5
Άγιος Ιωάννης Μαλούντας	445	472	473	345	24
Αγροκηπιά	431	509	529	390	28.5
Μιτσερό	713	860	789	390	31.5

Χαρακτηριστικά περιοχής

Η περιοχή του Συμπλέγματος Γ, αν και παρουσιάζει μικρή ανάπτυξη αγροτουρισμού, με αγροτουριστικά καταλύματα να λειτουργούν στο Γούρρι, στο Λαζανιά, στο Φικάρδου και στο Φαρμακά (Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού), έχει προοπτική για περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη αφού εκτός από το αξιόλογο φυσικό περιβάλλον (Δάσος Μαχαιρά, Δάσος Αδελφοί, Κουιάδα ποταμού Μαρούλλενας και περιοχή Μιτσερού – Πηγή Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000) χαρακτηρίζεται και από κοινότητες με ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα, π.χ. Αγ. Επιφάνειος, Γούρρι, Καμπί, Κλήρου, Μαλούντα, Φαρμακάς, Φικάρδου (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) με αρκετό αριθμό κηρυγμένων διατηρητέων οικοδομών (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως) στο Φικάρδου, στο Γούρρι και στην Κλήρου. Το πιο σημαντικό παράδειγμα είναι το χωριό Φικάρδου το οποίο ανακηρύχθηκε εξολοκλήρου αρχαίο μνημείο και είναι υποψήφιο για ένταξη στον κατάλογο παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων). Στην περιοχή βρίσκεται και το Μοναστήρι του Μαχαιρά, ένα από τα πιο σημαντικά θρησκευτικά μνημεία της Κύπρου.

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Υπάρχουν μονοπάτια μελέτης της φύσης στο Γούρρι, στο Λαζανιά, στο Καλό Χωριό, στο Καμπί και στο Φικάρδου και το Ευρωπαϊκό μονοπάτι της φύσης E4 περνά από τις κοινότητες Φικάρδου, Γούρρι, Λαζανιά και Αγ. Επιφάνειο.

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Υπάρχει εκδρομικός χώρος στο Καλό Χωριό Ορεινής.

Θεματικές Διαδρομές: Από την περιοχή περνά η διαδρομή Φικάρδου-Καμπιά και η διαδρομή Λευκωσίας-Πιτσιλιάς, που διασχίζει κάποιες από τις κοινότητες της περιοχής, του Δικτύου Ποδηλατικών Διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Οι κοινότητες Αρεδιού, Κλήρου, Καλό χωριό, Φικάρδου και Γούρρι συμπεριλαμβάνονται στη θεματική διαδρομή Λευκωσία-Λεύκαρα-Λάρνακα του δικτύου Δρόμοι του Κρασιού (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Η εκκλησία της Μονής Αγίου Παντελεήμονος της Αχεράς στην Αγροκητιά συμπεριλαμβάνεται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Στην περιοχή υπάρχουν, το Μουσείο Υφαντουργίας και το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης στο Γούρρι (συγχρηματοδοτήθηκε από το ΕΓΤΑΑ 2007-2013), το λαογραφικό μουσείο στο Καμπί, Μουσείο στο Λαζανιά και το Τοπικό Αγροτικό Μουσείο στο Φικάρδου το οποίο έλαβε το Βραβείο Europa Nostra.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Στην περιοχή έγινε μικρός αριθμός έργων και συγκεκριμένα, ανάπλαση πλατείας και πάρκου στο Φαρμακά, δημιουργία Κοινοτικών πάρκων στο Καλό Χωριό, στο Γούρρι, στην Αγροκητιά και στον Αγ. Επιφάνειο και μικρότερα εξωραϊστικά έργα και πλακοστρώσεις στις κοινότητες Λαζανιάς, Καλό Χωριό Ορεινή, Αγ. Επιφάνειος και Αγ. Ιωάννης Μαλούντας. Επίσης, έγινε μορφολογική αναβάθμιση όψεων και στεγών στο Φικάρδου από το Τμήμα Αρχαιοτήτων. Το τελευταίο διάστημα υλοποιήθηκε και το έργο ανάπλασης του πυρήνα Φαρμακά.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε αποκατάσταση παλιάς βρύσης στο Γούρρι.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Δημιουργήθηκαν αμφιθέατρα, στον Αγ. Επιφάνειο, στο Μιτσερό και στη Μαλούντα, αίθουσες εκδηλώσεων στο Μιτσερό και στο Αρεδιού και αίθουσες πολλαπλών χρήσεων στο Καμπί και στην Αγροκητιά.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Στην περιοχή λειτουργούν δυο Κέντρα Ηλικιωμένων στην Κλήρου και στο Μιτσερό (Πηγή: Υφυπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας). Σε ότι αφορά άλλα κέντρα παροχής υπηρεσιών υπάρχουν Κέντρα νεότητας στην Κλήρου, στο Καλό Χωριό Ορεινής, στο Καμπί και στο Μιτσερό (Πηγή: Οργανισμός Νεολαίας Κύπρου). Λειτουργεί επίσης κοινοτική βιβλιοθήκη στα κοινοτικά κτίρια Κλήρου, και στο Φικάρδου. Επίσης στην Κλήρου λειτουργεί κέντρο απασχόλησης παιδιών.

Σύμπλεγμα Γ	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Καμπί	Αίθουσα πολλαπλής χρήσης Περιφερειακό νηπιαγωγείο Μουσείο Κέντρο Νεότητας	
Φαρμακάς	Ανάπλαση πλατείας και πάρκο Ανάπλαση πυρήνα	
Λαζανιάς	Μονοπάτι της φύσης Μουσείο Επένδυσης περιτοιχισμάτων με πέτρα της περιοχής Κατασκευή περιτοιχίσματος	
Γούρρι	Μουσείο Υφαντουργίας Μουσείο Λαϊκής Τέχνης (ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Αποκατάσταση παλιάς βρύσης Ανάπλαση / λιθόστρωση του πυρήνα	Ανάπλαση πλατείας αγοράς και ημιυπόγειος χώρος στάθμευσης
Φικάρδου	Τοπικό Αγροτικό Μουσείο (Βραβείο Eurora Nostra) Κοινοτική βιβλιοθήκη Κοινοτικά αποχωρητήρια Μορφολογική αναβάθμιση όψεων και στεγών	
Άγιος Επιφάνειος Ορεινής	Πάρκο κοντά στην εκκλησία Νηπιαγωγείο Εξωραϊστικά/πλακοστρώσεις	Ανάπλαση πυρήνα
Καλό Χωριό Ορεινής	Κοινοτικό πάρκο Νηπιαγωγείο Πλατεία μικροβρύσης Εξωραϊστικά Μονοπάτι μελέτης της φύσης	
Μαλούντα	Αμφιθέατρο	
Κλήρου	Κοινοτική βιβλιοθήκη (μέρος των Κοινοτικών κτιρίων) Κέντρο Ηλικιωμένων Κέντρο Νεότητας Περιφερειακό νηπιαγωγείο - Κέντρο απασχόλησης παιδιών Ανάπλαση πλατείας	
Αρεδιού	Αίθουσα εκδηλώσεων Αντιπλημμυρικά Περιφερειακό νηπιαγωγείο	
Άγιος Ιωάννης Μαλούντας	Κατασκευή πεζοδρομίων Αντιπλημμυρικά έργα Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων	Ανάπλαση κεντρικής πλατείας
Αγροκητιά	Πάρκο στον προσφυγικό συνοικισμό Κοινοτικό πάρκο	

	Ανάπλαση πλατείας Δημιουργία αίθουσας πολλαπλών χρήσεων	
Μιτσερό	Αμφιθέατρο Κωστή Δαμιανού Περιφερειακό νηπιαγωγείο Αίθουσα εκδηλώσεων και αναβάθμιση σχολείου Κέντρο Ηλικιωμένων Κέντρο Νεότητας	

Διαπιστώσεις

Με βάση τα χαρακτηριστικά της περιοχής και τα έργα που έχουν προωθηθεί τα τελευταία χρόνια η περιοχή θα πρέπει να τύχει ξεχωριστής μεταχείρισης ούτως ώστε να δοθεί ώθηση τόσο στις περιοχές που παρουσιάζουν πληθυσμιακή κάμψη, όσο και στις περιοχές που παρουσιάζουν σταθερή αύξηση πληθυσμού.

Προς τούτο και λόγω του παραδοσιακού χαρακτήρα των κοινοτήτων, καθώς και της προσπάθειας για περαιτέρω προώθηση του αγροτουρισμού, αναμένεται να είναι προς τη σωστή κατεύθυνση μια πολιτική εκτέλεσης έργων υποδομής που σχετίζονται με τη βελτίωση του δομημένου περιβάλλοντος. Κοινότητες που θα επιδέχονταν τέτοιας πολιτικής είναι κυρίως ο Αγ. Επιφάνειος, το Γούρρι, το Καμπί, η Κλήρου, η Μαλούντα, ο Φαρμακάς και το Φικάρδου. Θετικό είναι το γεγονός ότι είναι σε εξέλιξη τρία έργα ανάπλασης δημόσιων χώρων στο Γούρρι, στον Αγ. Επιφάνειο και στον Αγ. Ιωάννη Μαλούντας.

Σε ότι αφορά έργα παροχής υπηρεσιών, οι κτιριακές υποδομές στην περιοχή πιθανόν να είναι ανεπαρκείς με βάση τον πληθυσμό της περιοχής, ειδικότερα σε ότι αφορά κέντρα φροντίδας ηλικιωμένων καθώς και κέντρα απασχόλησης παιδιών. Ως εκ τούτου θα μπορούσε να δοθεί έμφαση στην εκτέλεση τέτοιων έργων στις πιο ανεπτυγμένες πληθυσμιακά κοινότητες.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Γ	Προτεινόμενα έργα
Καμπί	Ανάπλαση πυρήνα/πλατείας/πλακοστρώσεις Αναβάθμιση όψεων κτιρίων/Συντήρηση διατηρητέων κτιρίων
Φαρμακάς	Κοινοτικό γήπεδο Πολυδύναμο κέντρο
Λαζανιάς	Αίθουσα πολιτισμού Ανάπλαση πλατείας Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Πάρκο πρασίνου και παιδότοπος
Γούρρι	Διαμόρφωση παλιού δημοτικού σχολείου σε πολυδύναμο/πολιτιστικό κέντρο Ανακατασκευή κοινοτικού γηπέδου
Άγιος Επιφάνειος Ορεινή	Πολυδύναμο κέντρο και Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων

Καλό Χωριό Ορεινής	Κέντρο απασχόλησης παιδιών/νέων - Βρεφο/παιδοκομικός σταθμός Διαμόρφωση πλατείας Μονοπάτι της φύσης στον ποταμό Μαρούλλενα Ανάπλαση πυρήνα
Κλήρου	Αξιοποίηση διατηρητέας οικοδομής στην πλατεία της κοινότητας
Αρεδιού	Δημιουργία Κοινοτικού Πάρκου στην περιοχή Τραχωνιά. Δημιουργία Μονοπατιού της Φύσης κατά μήκος του ποταμού – στην πρώτη φάση δημιουργία Μονοπατιού έκτασης δυο χιλιομέτρων στην κοίτη του ποταμού. Επιδιόρθωση Δημοτικού Σχολείου.
Μιτσερό	Μουσείο χαλκού Ανάπλαση πλατείας Μουσείο λιθοχαρακτικής και ξυλογλυπτικής Ανάπλαση πλατείας
Φικάρδου	Πλακοστρώσεις και επιδιορθώσεις υφιστάμενων πλακόστρωτων Αστεροσκοπείο
Αγροκητιά	Ανάπλαση πυρήνα Αποκατάσταση/ανάδειξη χώρου παλιού μεταλλείου

Εισηγήσεις

Επειδή πολλές κοινότητες της περιοχής αυτής έχουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα συστήνεται η υλοποίηση και άλλων εξωραϊστικών έργων ή έργων αποκατάστασης μνημείων/κριρίων, με στόχο την προστασία, συντήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και την περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού και την προσέλκυση επισκεπτών στις κοινότητες αυτές που χαρακτηρίζονται από τον παραδοσιακό/αρχιτεκτονικό πλούτο της περιοχής, την μεταλλευτική κληρονομιά καθώς και τις αξιόλογες περιοχές Natura 2000. Ως εκ τούτου έργα π.χ. αναπλάσεων συστήνεται όπως προωθούνται στις κοινότητες Αγ. Επιφάνειος, Γούρρι, Καμπί, Κλήρου, Μαλούντα, Φαρμακάς, Φικάρδου.

Λόγω της αύξησης στον πληθυσμό της περιοχής πιθανόν να προκύπτει ανάγκη για δημιουργία επιπρόσθετου κέντρου ηλικιωμένων. Ωστόσο η δημιουργία τέτοιων κέντρων συστήνεται στις πληθυσμιακά μεγαλύτερες κοινότητες, οι οποίες θα μπορούν να λειτουργήσουν και να συντηρούν τα κέντρα, τα οποία θα εξυπηρετούν και τις μικρότερες κοινότητες. Επίσης φαίνεται να υπάρχει ανάγκη για δημιουργία κέντρων απασχόλησης παιδιών. Προτεραιότητα θα πρέπει να δίνεται και σε αυτή την περίπτωση σε κοινότητες με αύξηση στον πληθυσμό και ως εκ τούτου αύξηση ατόμων παιδικής ηλικίας. Παράλληλα θα μπορούσε να μελετηθεί και η ενίσχυση/αναβάθμιση των υφιστάμενων υποδομών (Κλήρου, Μιτσερό).

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Δ

Η περιοχή τους Συμπλέγματος Δ είναι ορεινή περιοχή η οποία εκτείνεται στους πρόποδες της Μαδαρής και του Τροόδους, και αφορά στην ουσία την περιοχή της Βόρειας Πιτσιλιάς η οποία περιλαμβάνει δώδεκα (12) κοινότητες (Αληθινού, Άλωνα, Απλίκι, Ασκάς, Λαγουδερά, Λιβάδια, Παλαιχώρι Μόρφου και Ορεινής, Πλατανιστάσα, Πολύστυπος, Σαράντι, Φτερικούδι) με πληθυσμό 1.682 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021).

Κεφαλοχώρια της περιοχής είναι το Παλαιχώρι Μόρφου και το Παλαιχώρι Ορεινής. Εκτός από τα 2 Κεφαλοχώρια και τον Πολύτυπο οι υπόλοιπες κοινότητες παρουσιάζουν φθίνουσα πληθυσμιακή μεταβολή. Οπωσδήποτε η απόσταση από το αστικό κέντρο και η έλλειψη κέντρων Κοινωνικών Παροχών, Κέντρων Φροντίδας και Εκπαίδευσης, οδήγησαν στην μείωση του πληθυσμού. Θετικό είναι το γεγονός ότι πρόσφατα ολοκληρώθηκε η υλοποίηση του έργου 'Περιφερειακή στέγη ηλικιωμένων Παλαιχωριού', το οποίο αναμένεται να συνεισφέρει σημαντικά στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των ατόμων τρίτης ηλικίας, καθώς και η υλοποίηση του έργου Πολυδύναμο κέντρο Ασκά.

Σύμπλεγμα Δ	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Παλαιχώρι Μόρφου	775	686	708	950	43.5
Απλίκι	80	87	65	720	40
Ασκάς	187	170	90	900	45.5
Άλωνα	128	67	39	1.050	60
Φτερικούδι	142	90	67	950	48.5
Πολύτυπος	173	128	133	1.090	60
Λαγουδερά	142	84	60	1.000	60
Σαράντι	57	44	22	1.050	60
Λιβάδια	20	18	3	1.020	62.5
Αληθινού	9	9	6	920	57
Πλατανιστάσα	172	117	70	950	56
Παλαιχώρι Ορεινής	421	333	419	950	43.5

Χαρακτηριστικά περιοχής

Στην περιοχή αυτή, η οποία χαρακτηρίζεται από τοπία φυσικής ομορφιάς όπως το Δάσος Αδελφοί, η Μαδαρή, η Παπούτσα και τα Φουντουκοδάση Πιτσιλιάς (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000), υπάρχουν πολλά υφιστάμενα μονοπάτια της φύσης, σημαντικά εκκλησιαστικά μνημεία (Παναγία του Άρακα στα Λαγουδερά, εκκλησία του Τιμίου Σταυρού του Αγιασμάτι στην Πλατανιστάσα, εκκλησία της Μεταμορφώσεως του Σωτήρα στο Παλαιχώρι Ορεινής) τα οποία συμπεριλαμβάνονται στον κατάλογο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO, και άλλα πολλά μεσαιωνικά ξωκλήσια (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων). Σε αντίθεση με τις κοιλάδες Μαραθάσας και Σολέας, στην περιοχή έγιναν περιορισμένες ιδιωτικές επενδύσεις στον Αγροτουρισμό (αγροτουριστικά καταλύματα).

Οι κοινότητες Αληθινού, Άλωνα, Ασκάς, Λαγουδερά, Λιβάδια, Παλαιχώρι Μόρφου και Ορεινής και Φτερικούδι παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα

Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και στις κοινότητες Παλαιχωρίου, Ασκά και Άλωνα υπάρχει μεγάλος αριθμός κηρυγμένων διατηρητέων κτιρίων (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Υπάρχουν πολλά υφιστάμενα μονοπάτια της φύσης (π.χ. Λαγουδερά, Άλωνα, Τεισιά της Μαδαρής, Παναγία του Άρακα, και το Ευρωπαϊκό μονοπάτι της φύσης E4 το οποίο περνά από τα Λαγουδερά και το Σαράντι) (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Δεν υπάρχει υποδομή αυτού του τύπου στην περιοχή.

Θεματικές Διαδρομές: Η Παναγία του Άρακα στα Λαγουδερά, η εκκλησία του Τιμίου Σταυρού του Αγιασμάτι στην Πλατανιστάσα, η Παναγία Χρυσοπαντάνασσα και εκκλησία της Μεταμορφώσεως του Σωτήρα στο Παλαιχώρι Ορεινής, ο Αγ. Ιωάννης ο Πρόδρομος και η Αγ. Χριστίνα στον Ασκά, συμπεριλαμβάνονται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών και στην πολιτιστική διαδρομή Κύπρος-Βενετία (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Οι κοινότητες Άλωνα και Πολύστυπος περιλαμβάνονται στη διαδρομή Πιτσιλιά (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού, Δρόμοι του Κρασιού). Επίσης οι κοινότητες Ασκάς, Φτερικούδι και Άλωνα συμπεριλαμβάνονται στην ποδηλατική διαδρομή Λευκωσία-Πιτσιλιά (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Στην περιοχή υπάρχουν τρία Μουσεία, το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης στο Φτερικούδι, το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης (παλιό ελαιοτριβείο) στην Πλατανιστάσα και το Μουσείο Βυζαντινής Κληρονομιάς στο Παλαιχώρι Ορεινής.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Σε ότι αφορά έργα εξωραϊσμών/αναπλάσεων τα οποία έγιναν στην περιοχή καταγράφονται τα εξής: ανάπλαση μικρού μέρους του πυρήνα Παλαιχωρίου Μόρφου και Παλαιχωρίου Ορεινής, και ανάπλαση του πυρήνα στο Σαράντι, εξωραϊσμός τριών πλατειών στην Πλατανιστάσα, ανάπλαση πλατείας Τιμίου Σταυρού στον Ασκά και ανάπλαση πλατείας στην Άλωνα. Κοινοτικά πάρκα υπάρχουν σε όλες τις κοινότητες εκτός από το Φτερικούδι και το Παλαιχώρι Ορεινής. Επίσης, ολοκληρώθηκαν πρόσφατα τα έργα 'Βελτίωση, αναβάθμιση και εξωραϊσμός περιτειχίσματος σε κεντρικό δρόμο της Κοινότητας Ασκάς, 'Αναβάθμιση και επέκταση κληματαριών' στα κέντρα των χωριών Πλατανιστάσας και Άλωνα, καθώς και το έργο 'Βελτίωση, αναβάθμιση και εξωραϊσμός περιτειχίσματος στη συμβολή των κεντρικών λεωφόρων Ελευθερίας και Γρίβα Διγενή στο Παλαιχώρι Μόρφου', όλα στα πλαίσια του Μέτρου 19-Leader ΠΑΑ 2014-2020.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Ολοκληρώθηκε πρόσφατα η αναπαλαίωση του νερόμυλου Πλατανιστάσας (ΕΓΤΑΑ 2014-2020).

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Έχουν δημιουργηθεί πολιτιστικά κέντρα στον Πολύστυπο (συγχρηματοδοτήθηκε από το ΕΤΠΑ 2007-2013), στο Φτερικούδι και στα Λαγουδερά και το 2018 ολοκληρώθηκε το έργο Πολυδύναμο κέντρο στον Ασκά (ΕΓΤΑΑ 2007-2013). Ωστόσο, λειτουργούν και πολιτιστικά κέντρα/θέατρα και στις άλλες κοινότητες εκτός από το Σαράντι και τα Λιβιάδια.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Στην περιοχή δεν υπήρχε μέχρι πρόσφατα υποδομή φροντίδας ηλικιωμένων, ωστόσο άρχισε εντός του 2022 η λειτουργία του «Περιφερειακού κέντρου ηλικιωμένων στο Παλαιχώρι Μόρφου

(ΕΓΤΑΑ 2007-2013) το οποίο αναμένεται ότι θα καλύψει τις ανάγκες της περιοχής. Σε ότι αφορά Κέντρα Νεότητας, υπάρχουν στον Πολύστυπο και στην Πλατανιστάσα. Βιβλιοθήκες υπάρχουν στον Ασκά, στα Λαγουδερά και στην Πλατανιστάσα. Επίσης λειτουργεί κέντρο απασχόλησης παιδιών στα πλαίσια του παιδοκομικού σταθμού / παιδικής λέσχης Παλαιχωρίου (Μόρφου).

Σύμπλεγμα Δ	Εργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Εργα υπό εξέλιξη
Παλαιχώρι Μόρφου	Μονοπάτι της φύσης Περιφερειακό Νηπιαγωγείο Περιφερειακή στέγη ηλικιωμένων (ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Κοινοτικό πάρκο Θεατρική αίθουσα Κώστα Ιωακείμ Ανάπλαση μέρους του πυρήνα Σημείο θέας Ποταμού Δύο πεζογέφυρες πάνω από τον ποταμό που ενώνουν Παλαιχώρια (ΜΟΡΦΟΥ & ΟΡΕΙΝΗΣ) Κέντρο απασχόλησης παιδιών (παιδοκομικός σταθμός) Βελτίωση, αναβάθμιση και εξωραϊσμός περιτειχίσματος στη συμβολή των κεντρικών λεωφόρων Ελευθερίας και Γρίβα Διγενή (Μέτρο 19-Leader ΠΑΑ 2014-2020) Συντήρηση παλιού Δημοτικού Σχολείου	
Ασκάς	Μονοπάτι της φύσης Ανάπλαση πλατείας Τιμίου Σταυρού Βιβλιοθήκη Κοινοτικό πάρκο Πλακόστρωση δρόμων Πολυδύναμο κέντρο (ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Βελτίωση, αναβάθμιση και εξωραϊσμός περιτειχίσματος σε κεντρικό δρόμο της Κοινότητας (Μέτρο 19-Leader ΠΑΑ 2014-2020) Κατασκευή 2 γεφυριών στην πλατεία της οδού Παπανδρέα Δημοσθένους και στην Πλατεία Υφυπουργείο Τουρισμού	
Φτεरिकούδι	Κτίριο Κ.Σ Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Πολιτιστικό κέντρο	
Πολύστυπος	Πολιτιστικό κέντρο (ΕΤΠΑ 2007-2013) Μονοπάτι της φύσης Κέντρο νεότητας Κατασκευή κληματαριών πάνω από τους δρόμους της κοινότητας Ανάπλαση κοινοτικού πάρκου	

Λαγουδερά	Πολιτιστικό κέντρο Κοινοτικό πάρκο	
Λιβάδια Λευκωσίας	Κοινοτικό πάρκο/Παιδότοπος	
Πλατανιστάσα	Κοινοτικό πάρκο Κέντρο Νεότητας Βιβλιοθήκη Μουσείο Λαϊκής Τέχνης (παλιό ελαιοτριβείο) Εξωραϊσμός τριών πλατειών Αποκατάσταση Νερόμυλου (ΕΓΤΑΑ 2014-2020) Πλακόστρωση πυρήνα Αναβάθμιση και επέκταση κληματαριών στο Κέντρο του Χωριού (Μέτρο 19-Leader ΠΑΑ 2014-2020)	
Άλωνα	Πεζογέφυρα πρόσβασης στην εκκλησία Αγ. Γεωργίου Ανάπλαση της πλατείας Ττουλούμπας Ανάπλαση πλατείας κάτω βρύσης και μνημείου πεσόντων Ανάπλαση βρύσης των πουλιών Ανάπλαση μικρής πλατείας στην περιοχή Φωτήστρας Κοινοτικό πάρκο Υπαίθριο θέατρο Αναβάθμιση και επέκταση κληματαριών στο Κέντρο του Χωριού (Μέτρο 19-Leader ΠΑΑ 2014-2020) Εργασίες στο μονοπάτι Σιακαλλή-Κάνθου	Ανάπλαση του παραδοσιακού πυρήνα
Παλαιχώρι Ορεινής	Μονοπάτι της φύσης Μουσείο Βυζαντινής Κληρονομιάς Ανάπλαση μέρους του πυρήνα Σημείο θέας Ποταμού Δύο πεζογέφυρες πάνω από τον ποταμό που ενώνουν Παλαιχώρια (ΜΟΡΦΟΥ & ΟΡΕΙΝΗΣ)	
Απλίκι	Κοινοτικό πάρκο Πολιτιστικό κέντρο	
Σαράντι	Κοινοτικό πάρκο Ανάπλαση πηγής Πύργου Εξωραϊστικά έργα στον πυρήνα	
Αληθινού	Κοινοτικό πάρκο Πολιτιστικό κέντρο	

Διαπιστώσεις

Από τα πιο πάνω φαίνεται ότι, η περιοχή του Συμπλέγματος Δ, διαθέτει ικανοποιητική υποδομή σε σχέση με Πολιτιστικά/Πολυδύναμα κέντρα. Αντιθέτως, μέχρι πρόσφατα δεν διέθετε καθόλου υποδομή σε ότι αφορά Στέγες Ηλικιωμένων, και περιορισμένη υποδομή σε Κέντρα Νεότητας και κέντρα απασχόλησης παιδιών. Οι ανάγκες για υπηρεσίες προς τους ηλικιωμένους αναμένεται να καλυφθούν με τη λειτουργία του Περιφερειακού κέντρου ηλικιωμένων στο Παλαιχώρι το οποίο ολοκληρώθηκε το 2022.

Επίσης, δεν έγιναν έργα συντήρησης αρχαίων μνημείων της περιοχής και τα έργα που αφορούσαν αναπλάσεις δημόσιων χώρων ήταν κυρίως μικρής κλίμακας. Θετικό είναι το γεγονός ότι είναι σε εξέλιξη ένα σημαντικό έργο για την περιοχή και συγκεκριμένα η ανάπλαση του πυρήνα Άλωνας.

Για την περιοχή αυτή προτάθηκαν αρκετά έργα που στόχο έχουν την εξυπηρέτηση και τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων, όπως Κέντρα για απασχόληση νέων και Πολυδύναμα/Πολιτιστικά Κέντρα. Το πρόβλημα που παρουσιάζεται είναι ο αριθμός των διαμενόντων κατοίκων στην περιοχή, αφού αυτός είναι αρκετά μικρός με πιθανό αποτέλεσμα αυτά να αποδειχθούν μη βιώσιμα στο μέλλον και να μην επιφέρουν το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Δ	Προτεινόμενα έργα
Παλαιχώρι Μόρφου	Χώρος Στάθμευσης και Πλατεία Αγίου Λουκά Αναστήλωση παλιού δημοτικού σχολείου και μετατροπή του σε Κέντρο Απασχόλησης Νεολαίας Νερόμυλος Παλαιχωρίου Μονοπάτι της φύσης διαμέσου Ποταμού Σαρράχη Δημιουργία μικρών φραγμάτων στην περιοχή Μηλούρι, κατά μήκος του ποταμού για συλλογή όμβριων υδάτων Δημιουργία Νέου Δικτύου και Δεξαμενής για λόγους Ύδρευσης νέας οικιστικής περιοχής Κτίριο Κοινοτικού Συμβουλίου Αίθουσα Πολλαπλής Χρήσης (για πολιτιστικά και αθλητικά θέματα)
Απλίκι	Δίκτυο θεματικών διαδρομών Ανάπλαση παραδοσιακού πυρήνα
Ασκάς	Κατασκευή Πεζογέφυρας από Κάτω Βρύση μέχρι πλατεία Υφυπουργείου Τουρισμού Δίκτυο θεματικών διαδρομών Κατασκευή λιθόστρωτου μονοπατιού και βρύσης
Άλωνα	Αίθουσα πολλαπλής χρήσης
Φτεरिकούδι	Ανάπλαση κεντρικής πλατείας & δρόμοι πέριξ της εκκλησίας Δημιουργία πάρκου Μονοπάτι της φύσης
Πολύστυπος	Ανάπλαση όψεων στον κεντρικό δρόμο
Σαράντι	Κατασκηνωτικός χώρος/Γήπεδο φούτσαλ Αίθουσα νέων Παιδότοπος
Αληθινού	Ανάπλαση πλατείας Ανάπλαση δεξαμενής σε συντριβάνι

Πλατανιστάσα	Κέντρο αναρρίχησης – Πύλη εισόδου Πεζογέφυρα κλάδος Ρουινιά Σημεία θέας στην εκκλησία Παναγίας Καταφυγιώτισσας Ανάπλαση πλατείας κρύας βρύσης, χώροι υγιεινής και κερκίδες (γήπεδο Β' φάση) Έργα στο φουντουκοδάσος και κέντρο περιβαλλοντικής πληροφόρησης Μονοπάτι της φύσης
Παλαιχώρι Ορεινής	Ανακατασκευή Ξενώνα Φορέα Νεολαίας Δημιουργία Κοινοτικής Πλατείας Κτίριο Κοινοτικού Συμβουλίου Αίθουσα Πολλαπλής Χρήσης (για πολιτιστικά και αθλητικά θέματα)
Λιβιάδια Λευκωσίας	Πολυχώρος Νεολαίας-Βιβλιοθήκη-Πολυθεματική αίθουσα (Υποβλήθηκε στο Μέτρο 19 – Leader, ΠΑΑ 2014-2020) Μονοπάτι της φύσης (Αληθινού-Πλατανιστάσα-Λιβιάδια) Πολιτιστικό κέντρο
Λαγουδερά	Ανάπλαση πλατείας Αποκατάσταση ελιόμυλου

Εισηγήσεις

Σε ότι αφορά κέντρα παροχής υπηρεσιών (π.χ. Κέντρα νεότητας, βιβλιοθήκες) η υφιστάμενη υποδομή στην περιοχή είναι περιορισμένη, ωστόσο δεν συστήνεται η προώθηση τέτοιων έργων στο παρόν στάδιο λόγω και της τάσης για μείωση και γήρανση του πληθυσμού. Σε ότι αφορά πολιτιστική υποδομή λόγω της ύπαρξης υφιστάμενων υποδομών, καθώς και λόγω της τάσης για μείωση του πληθυσμού στις περισσότερες κοινότητες της περιοχής, δεν συστήνεται η δημιουργία άλλων τέτοιων κέντρων στο παρόν στάδιο.

Λόγω του ότι οι κοινότητες Αληθινού, Άλωνα, Ασκάς, Λαγουδερά, Λιβιάδια, Παλαιχώρι Μόρφου και Ορεινής και Φτερικουδι παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα, συστήνεται η υλοποίηση και άλλων έργων ανάπλασης και εξωραϊσμών, με στόχο την προστασία, συντήρηση και ανάδειξη της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής και της πολιτιστικής κληρονομιάς με στόχο την ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Η περίπτωση της Πιτσιλιάς είναι ιδιαίτερη και χρήζει ιδιαίτερης διαχείρισης και ίσως ξεχωριστής πολιτικής. Στο παρόν στάδιο ίσως θα ήταν προτιμότερη η υιοθέτηση μιας στοχευμένης ήπιας ανάπτυξης η οποία θα στοχεύει στην μακροχρόνια επιτυχία και επιβίωση των έργων που θα επιλεγούν για προώθηση. Μικρά αλλά και μεγαλύτερα έργα αναπλάσεων θα μπορούσαν να προωθηθούν στα πλαίσια της στοχευμένης πολιτικής, έργα τα οποία θα προβάλλουν το εξαιρετικό φυσικό περιβάλλον της περιοχής και τον παραδοσιακό χαρακτήρα των κοινοτήτων με στόχο την προσέλκυση επισκεπτών σε μια περιοχή η οποία έχει προοπτική για ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Ε

Το Σύμπλεγμα Ε, αποτελείται από δεκατέσσερις (14) κοινότητες (Αγ. Γεώργιος Καυκάλλου, Αγ. Ειρήνη, Αγ. Μαρίνα, Βυζακιά, Κάτω Μονή, Καννάβια, Κάτω Κουτραφάς, Νικητάρι, Ξυλιάτος, Ορούντα, Ποτάμι, Περιστερώνα, Ακάκι και Αστρομερίτης) οι οποίες χαρακτηρίζονται από ανομοιογένεια σε ότι αφορά τη μορφολογία του εδάφους, περιλαμβάνει δηλ. πεδινές, ημιορεινές αλλά και ορεινές κοινότητες, με συνολικό πληθυσμό 10.544 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Τα κεφαλοχώρια της περιοχής (Περιστερώνα, Αστρομερίτης, Ακάκι) είναι πεδινές κοινότητες ενώ οι

κοινότητες Αγία Ειρήνη και Καννάβια βρίσκονται σε υψόμετρο πέραν των 800 μέτρων και μπορούν να χαρακτηριστούν ως ορεινές. Οι υπόλοιπες κοινότητες είναι ημιορεινές. Με βάση τη σύγκριση των απογραφών πληθυσμού 2001, 2011 και 2021, σε κάποιες κοινότητες υπάρχει αύξηση πληθυσμού και σε άλλες μείωση, χωρίς αυτό να συνδέεται με την ορεινότητά τους.

Σύμπλεγμα Ε	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Ξυλιάτος	123	138	118	450	49
Άγιος Γεώργιος Καυκάλλου	15	26	29	450	53
Νικητάρι	426	447	439	305	48
Βυζακιά	384	347	338	300	45
Αγία Μαρίνα Ξυλιάτου	628	568	490	450	45
Κάτω Μονή	311	339	404	410	40.5
Ορούντα	656	604	505	290	36
Κάτω Κουτραφάς	14	17	64	195	44
Ποτάμι	558	558	559	215	43
Αγία Ειρήνη	49	27	30	900	64
Καννάβια	186	129	132	800	63
Περιστερώνα	2.173	2.226	2.245	230	33
Αστρομερίτης	2.361	2.307	2.193	165	36.5
Ακάκι	2.675	3.003	3.109	215	28

Χαρακτηριστικά περιοχής

Στην περιοχή δεν υπάρχει ανάπτυξη στον τομέα του Αγροτουρισμού. Υπάρχουν ωστόσο αξιόλογα θρησκευτικά μνημεία (Παναγία της Ασίνου στο Νικητάρι η οποία συμπεριλαμβάνεται στον κατάλογο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO, Βυζαντινή εκκλησία Αγ. Βαρνάβα και Ιλαρίωνα στην Περιστερώνα η οποία είναι υποψήφια για ένταξη στον κατάλογο της UNESCO και άλλα βυζαντινά ξωκλήσια και μοναστήρια στην Αγ. Ειρήνη, Ορούντα, Βυζακιά και Αγ. Μαρίνα). Επίσης καταγράφονται αρκετά αρχαία μνημεία όπως ο παλιός νερόμυλος και αλευρόμυλος στην Κάτω Μονή, ελιόμυλοι και τέμενος στην Περιστερώνα, ερείπια Φράγκικου παλατιού και παλιοί νερόμυλοι

στο Ακάκι, και παραδοσιακές βρύσες στο Ποτάμι, πολυβολεία του 2^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου και παλιά γέφυρα της εποχής της Αγγλοκρατίας στην Περιστερώνα (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων) και περιοχές φυσικού κάλλους (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000) όπως ο Ποταμός Σερράχης, η περιοχή Κάτω Μονής, η περιοχή Ατσά Αγ. Θεόδωρος, Δάσος Μαδαρή-Παπούτσα, ο Ποταμός Περιστερώνας, η Κοιλιάδα της Ελιάς, με μονοπάτια της φύσης και εκδρομικούς χώρους.

Επίσης οι κοινότητες Περιστερώνα και Αγ. Γεώργιος Καυκάλλου παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και οι κοινότητες Κάτω Μονή, Ορούντα και Περιστερώνα έχουν αρκετά κηρυγμένα διατηρητέα κτίρια (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Στην περιοχή καταγράφονται μονοπάτια της φύσης (Καννάβια, Αγ. Ειρήνη, Παναγίας της Ασίνου, Φράγμα Ξυλιάτου /Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Υπάρχουν εκδρομικοί χώροι (Βυζακιά, Ξυλιάτος, Νικητάρι) (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Θεματικές Διαδρομές: Η Παναγία της Ασίνου στο Νικητάρι και η Βυζαντινή εκκλησία Αγ. Βαρνάβα και Ιλαρίωνα στην Περιστερώνα συμπεριλαμβάνονται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Υπάρχει επίσης η ποδηλατική διαδρομή Ποτάμι-Παναγία της Ασίνου (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού, Δίκτυο ποδηλατικών διαδρομών,).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Στην περιοχή αυτή υπάρχει το Λαογραφικό Μουσείο / Εικονοθήκη στην Περιστερώνα και το Μουσείο Αγροτικής Κληρονομιάς στο Ξυλιάτο (ΕΓΤΑΑ 2007-2013)

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Έγιναν έργα ανάπλασης στις πλατείες/πυρήνες των κοινοτήτων Άγιος Γεώργιος Καυκάλλου, Βυζακιά, Αγ. Ειρήνη, Περιστερώνα (συγχρηματοδοτήθηκε από το ΕΤΠΑ 2004-2006) και Ξυλιάτο, και μικρότερα εξωραϊστικά έργα στις κοινότητες Αγ. Μαρίνα Ξυλιάτου, Κάτω Κουτραφάς, Καννάβια, Αστρομερίτης, καθώς και δημιουργία πάρκων στις κοινότητες, Ορούντα, Ξυλιάτος, Νικητάρι, Αγ. Μαρίνα Ξυλιάτου, Αγ. Ειρήνη, Περιστερώνα, Αστρομερίτη, Βυζακιά και Καννάβια. Ολοκληρώθηκε επίσης το έργο 'Ανέγερση, Βελτίωση και Ανακαίνιση Δημόσιων Χώρων', στα Καννάβια στα πλαίσια του Μέτρου 19- Leader του ΠΑΑ 2014-2020.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε αναπαλαίωση παραδοσιακού νερόμυλου στο Ακάκι.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Στην περιοχή λειτουργούν Πολυδύναμα κέντρα στο Ποτάμι και στην Αγ. Μαρίνα Ξυλιάτου, αίθουσες πολλαπλών χρήσεων στο Ξυλιάτο, στη Βυζακιά, στην Κάτω Μονή, στην Αγ. Ειρήνη, και στον Αστρομερίτη και Πολιτιστικό Κέντρο στο Ποτάμι. Επίσης υπάρχει αμφιθέατρο στα Καννάβια.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Στην περιοχή λειτουργούν δυο στέγες ηλικιωμένων, στην Περιστερώνα και στον Αστρομερίτη (Πηγή: Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας). Σε ότι αφορά άλλα κέντρα παροχής υπηρεσιών λειτουργούν κέντρα νεότητας στις κοινότητες Βυζακιά, Νικητάρι, Ορούντα, Ποτάμι, και Αστρομερίτης (Οργανισμός Νεολαίας Κύπρου). Στην περιοχή λειτουργούν επίσης κοινοτικές βιβλιοθήκες στη Βυζακιά, στο Νικητάρι, στα Καννάβια,

στην Αγ. Μαρίνα Ξυλιάτου και στον Αστρομερίτη. Στην περιοχή αυτή λειτουργεί επίσης Κέντρο Απασχόλησης Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες (ΑΜΕΑ) στην Περιστερώνα.

Σύμπλεγμα Ε	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Ξυλιάτος	Κατασκευή τεχνητής λίμνης και ανάπλαση της πλατείας της κοινότητας Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων Μουσείο Αγροτικής Κληρονομιάς (ΕΓΤΑΑ 2007-2013)	
Άγιος Γεώργιος Καυκάλλου	Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Επένδυση τοίχων της κοινότητας με πέτρα Πλατεία - Πυρήνας (Β' Φάση)	
Νικητάρι	Περιφερειακό Νηπιαγωγείο Βιβλιοθήκη Κέντρο Νεότητας Κοινοτικό πάρκο	
Βυζακιά	Κοινοτικό πάρκο Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων/Πολυδύναμο κέντρο Ανάπλαση περιβάλλοντος χώρου εκκλ. Αγ. Αικατερίνης Δημιουργία πλατείας Κοινοτική βιβλιοθήκη Κέντρο νεότητας	
Αγία Μαρίνα Ξυλιάτου	Στεγανοποίηση αργακιού και πεζοδρομοποίηση Περιφερειακό Νηπιαγωγείο Πολυδύναμο/Πολιτιστικό Κέντρο Κοινοτική βιβλιοθήκη Κοινοτικό πάρκο Γήπεδο φούτσαλ Αίθουσα διαλέξεων στο κοινοτικό πάρκο	
Κάτω Μονή	Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων	
Ορούντα	Κέντρο Νεότητας Περιφερειακό Νηπιαγωγείο Κοινοτικό πάρκο	
Κάτω Κουτραφάς	Εξωραϊστικά	
Ποτάμι	Κέντρο Νεότητας Πολιτιστικό κέντρο Πολυδύναμο Κέντρο Παιδική χαρά με πάρκο	

Αγία Ειρήνη Λευκωσίας	Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων Κέντρο Νεότητας Επένδυση τοίχων σε δρόμους της κοινότητας Κοινοτικό πάρκο Ανάπλαση χώρου δίπλα από τα Κοινοτικά Κτίρια, δημιουργία πλατείας και χώρου στάθμευσης	
Καννάβια	Ανάπλαση πάρκου Ανάπλαση δεξαμενής Κέντρο Νεότητας Επένδυση τοίχου με πέτρα στην οδό Χαρ. Πεττεμερίδη Επένδυση τοίχου με πέτρα στο δρόμο που οδηγεί στην εκκλησία Κοινοτική βιβλιοθήκη Μορφολογική αναβάθμιση όψεων και στεγών Αμφιθέατρο Ανοικτό Μουσείο κατά μήκος δρόμων κοινότητας (με αναπαράσταση παραδοσιακής ζωής κοινότητας) Ανέγερση, Βελτίωση και Ανακαίνιση Δημόσιων Χώρων' (Μέτρο 19- Leader του ΠΑΑ 2014-2020)	
Περιστέρωνα Λευκωσίας	Ανάπλαση πλατείας και προσόψεων παραδοσιακού πυρήνα (ΕΤΠΑ 2004-06, ΤΠΟ) Νηπιαγωγείο Στέγη ηλικιωμένων Κέντρο απασχόλησης ΑΜΕΑ	
Αστρομερίτης	Στεγανοποίηση κοίτης ποταμού Κομήτη Βιβλιοθήκη Νηπιαγωγείο Κέντρο Νεότητας Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων Στέγη ηλικιωμένων	
Ακάκι	Εξωραϊσμός πλατείας παρά το κοινοτικό κτίριο (ΤΠΟ) Περιφερειακό νηπιαγωγείο Δημιουργία κοινοτικών κτιρίων και αίθουσας πολιτιστικών εκδηλώσεων Δημιουργία κοινοτικού πάρκου Αναπαλαίωση του παραδοσιακού Αλευρόμυλου, ελαιοτριβείου και κατοικίας και μετατροπή τους σε Πολιτιστικό Κέντρο στο Ακάκι	

Διαπιστώσεις

Η περιοχή αυτή έτυχε ικανοποιητικής ανάπτυξης σε ότι αφορά τη δημιουργία υποδομών τόσο για τη βελτίωση του δομημένου περιβάλλοντος όσο και την βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και των ευκαιριών απασχόλησης.

Από τα πιο πάνω φαίνεται ότι η περιοχή του Συμπλέγματος Ε, διαθέτει στο παρόν στάδιο ικανοποιητική υποδομή, σε σχέση με τον πληθυσμό της (στέγες ηλικιωμένων, κέντρα νεότητας, πολιτιστικά κέντρα, πολυδύναμα κέντρα/αίθουσες πολλαπλών χρήσεων, βιβλιοθήκες) τα οποία θα πρέπει να λειτουργούν περιφερειακά ώστε να εξυπηρετούν όσο το δυνατό μεγαλύτερο αριθμό κοινοτήτων.

Επίσης, έχουν ολοκληρωθεί αρκετά έργα αναπλάσεων και βελτίωσης του δομημένου περιβάλλοντος σε κάποιες κοινότητες, χωρίς ωστόσο να παρουσιάζονται παρόμοια αποτελέσματα δημιουργίας ιδιωτικών αγροτουριστικών επενδύσεων όπως στις περιοχές Μαραθάσας και Σολέας.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Ε	Προτεινόμενα έργα
Βυζακιά	Ανάπλαση πυρήνα-αναστήλωση παλαιού νερόμυλου και ελιόμυλου Εξωραϊσμός/ανάπλαση ποταμού Πάρκο και εκδρομικοί χώροι περιοχής Βουνί Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων
Αγία Μαρίνα Ξυλιάτου	Κέντρο απασχόλησης παιδιών/κέντρο νεότητας Αναβάθμιση όψεων κτιρίων/Δημιουργία λαϊκής γειτονιάς Ανάπλαση πλατείας Γραμμικό πάρκο Θεματικές διαδρομές Λαογραφικό μουσείο Νομισματικό μουσείο Περιβαλλοντικό κέντρο - Θεματικό πάρκο Ανάπλαση Παλιού Μεταλλίου "MEMI" (συνεργασία με Ξυλιάτο)
Περιστερώνα	Πεζογέφυρα
Ποτάμι	Κατασκευή πλατείας Εξωραϊσμός/πλακόστρωση περιβάλλοντος χώρου παλιάς εκκλησίας Αγ. Γεωργίου (αρχαίο μνημείο) Λιθόστρωση Δρόμου Παλιάς Εκκλησίας + Πεζοδρόμια Κέντρο μελετών, κέντρο εκπαίδευσης για γεωργικά επαγγέλματα Περιβαλλοντικό κέντρο Ανακαίνιση Παλαιού Σχολείου (Περίγυρος Κ.Σ.)
Καννάβια	Κατασκευή κοινοτικού πάρκου στον περιβάλλοντα χώρο της εκκλησίας της Παναγίας στα Καννάβια (Υποβλήθηκε στο Μέτρο 19 – Leader, ΠΑΑ 2014-2020) Αξιοποίηση 8 παλαιών ακατοίκητων οικιών στον πυρήνα του χωριού για αγροτουρισμό Ανακαίνιση παλιού δημοτικού σχολείου και ανάπλαση περιβάλλοντα χώρου

	Μονοπάτι μελέτης της φύσης
Νικητάρι	Παιδικό πάρκο Λιθόστρωση στο κέντρο του χωριού περιμετρικά της εκκλησίας Ανάπλαση πλατείας παλαιού δημοτικού Σχολείου και μετατροπή σε αίθουσα πολλαπλής χρήσης
Ορούντα	Μονοπάτι της φύσης (Μοναστήρι Αγ. Νικολάου-Παραπόταμος του ποταμού μέχρι την Εκκλησία Αγ. Ιλαρίωνα-Περιστερώννα) Κατασκευή πεζοδρομίων
Κάτω Κουτραφάς	Ανάπλαση πλατείας Εκκλησίας Κοινοτικό πάρκο Ανάπλαση πλατείας στον πυρήνα
Ξυλιάτος	Εξωραϊσμός πυρήνα που οδηγεί στην Εκκλησία (Πλακόστρωση και φωτισμός) Αστεροσκοπείο στο σημείο θέας Οκτηπέτρα Λίμνη Μεταλλείου Μεμή - Να δημιουργηθεί σημείο θέας, πρόσβαση και εξωραϊσμός Πεζόδρομος από την κοινότητα μέχρι την λίμνη Χώρος απασχόλησης ηλικιωμένων Πεζόδρομο - Ποδηλατόδρομο Ξυλιάτος - Αγ. Μαρίνα Ολοκλήρωση πλατείας Γ' φάση
Άγιος Γεώργιος Καυκάλλου	Δημιουργία Μουσείου Πολιτιστικής Κληρονομιάς στον πυρήνα του χωριού Ανάπλαση όψεων εντός πυρήνα Μονοπάτι Μελέτης της Φύσης προς Ασίνο Κέντρο ΑμεΑ (για παιδιά με ειδικές ανάγκες)
Αγία Ειρήνη	Μελέτη δημιουργίας πρόσβασης στο πάρκο της Κοινότητας Βελτιωτικές εργασίες στο Πάρκο Εξωραϊσμός Υπαίθριου χώρου στο ξωκλήσι του Τιμίου Σταυρού Ανάπλαση πλατείας γύρω από την εκκλησία Αγ. Ειρήνης

Εισηγήσεις

Με βάση τα πιο πάνω η περιοχή και ειδικότερα οι φθίνουσες πληθυσμιακά κοινότητες θα μπορούσαν να προωθήσουν μικρής έκτασης αναπτυξιακά έργα τοπικής σημασίας με στόχο την προσέλκυση επισκεπτών και τη σταδιακή ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Ενόψει της ανάγκης για προσέλκυση επισκεπτών στην περιοχή, συστήνεται η υλοποίηση τέτοιων έργων πρωτίστως σε κοινότητες με απόθεμα διατηρητέων κτιρίων/μνημείων, αξιόλογων πολιτιστικών, θρησκευτικών και φυσικών στοιχείων. (π.χ. Αγ. Γεώργιος Καυκάλλου, Περιστερώννα).

Σε ότι αφορά Κέντρα φροντίδας/απασχόλησης ηλικιωμένων, λόγω της μικρής μείωσης στον πληθυσμό δεν φαίνεται να υπάρχει στο παρόν στάδιο ανάγκη δημιουργίας επιπρόσθετου τέτοιου έργου. Σε ότι αφορά άλλα κέντρα παροχής υπηρεσιών, λόγω της μικρής μείωσης στον πληθυσμό και της ύπαρξης αρκετών υποδομών, δεν συστήνεται στο παρόν στάδιο προώθηση τέτοιων έργων εκτός από τη δημιουργία κέντρου απασχόλησης παιδιών, έργο το οποίο λείπει από την περιοχή, και το οποίο θα μπορούσε να λειτουργήσει σε περιφερειακό επίπεδο. Συστήνεται ωστόσο, όπως τέτοιου είδους έργα υλοποιούνται κυρίως στις 2 μεγαλύτερες κοινότητες της περιοχής (Περιστερώννα, Αστρομερίτης), και να εξυπηρετούν και τις μικρές κοινότητες, καθώς στις μικρές κοινότητες παρατηρείται δυσκολία ως προς τη διαχείριση και λειτουργία τέτοιων κέντρων.

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ ΣΤ

Στην περιοχή του Συμπλέγματος ΣΤ, το οποίο βρίσκεται δυτικά της αστικής Λευκωσίας συμπεριλαμβάνονται έξι (6) κοινότητες, Αγ. Τριμιθιάς, Δένεια, Κοκκινότριμιθιά, Μάμμαρι, Μένοικο, Παλιομέτοχο, με συνολικό πληθυσμό 14.755 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου Απογραφή πληθυσμού 2021). Λόγω της εγγύτητας των κοινοτήτων στην αστική περιοχή Λευκωσίας, την τελευταία δεκαετία έχει σημειωθεί οικιστική/εμπορική/βιομηχανική ανάπτυξη και αύξηση πληθυσμού με βάση τη σύγκριση των απογραφών πληθυσμού 2011 και 2021. Γενικά η περιοχή αναπτύσσεται σε γοργούς ρυθμούς και σε αυτό συνέβαλε η εύκολη πρόσβαση στην αστική Λευκωσία, αφού προφανώς αποτελεί ελκυστική περιοχή για μόνιμη εγκατάσταση.

Σύμπλεγμα ΣΤ	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Αγίοι Τριμιθιάς	1.401	1.529	2.036	270	17
Παλιομέτοχο	4.074	4.145	4.445	245	22
Δένεια	304	373	513	170	27
Κοκκινότριμιθιά	3.096	4.077	4.817	220	21.5
Μάμμαρι	1.052	1.592	1.907	185	24.5
Μένοικο	980	1023	1.037	250	31.5

Χαρακτηριστικά περιοχής

Η περιοχή Μάμμαρι-Δένεια, του Συμπλέγματος ΣΤ, εντάσσεται στο δίκτυο Natura 2000 (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος). Υπάρχουν επίσης κατάλοιπα αρχαίων οικισμών (Δένεια, Κοκκινότριμιθιά), οι οποίοι όμως δεν αποτελούν οργανωμένους αρχαιολογικούς χώρους και δεν είναι προσβάσιμοι στο κοινό. Ωστόσο τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει ανασκαφές στη Δένεια αποκαλύπτοντας αρχαίες νεκροπόλεις, και γίνεται προσπάθεια με τη συνεργασία του Τμήματος Αρχαιοτήτων για τη δημιουργία οργανωμένου αρχαιολογικού χώρου. Καταγράφονται επίσης παλιό τέμενος και τουρκοκυπριακό σχολείο στη Δένεια και παλιά κατακόμβη στο Μάμμαρι (Τμήμα Αρχαιοτήτων).

Δύο κοινότητες της περιοχής, το Μάμμαρι και το Μένοικο, χαρακτηρίζονται ως χωριά με ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) όπου υπάρχει και μικρός αριθμός κηρυγμένων διατηρητέων κτιρίων (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως). Στην περιοχή δεν υπάρχει ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Έχει δημιουργηθεί ένα μονοπάτι μελέτης της φύσης στο Μάμμαρι (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Δεν υπάρχει υποδομή αυτού του τύπου στην περιοχή.

Θεματικές Διαδρομές: Δεν υπάρχουν θεματικές διαδρομές στην περιοχή.

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Δεν υπάρχει υποδομή αυτού του τύπου στην περιοχή.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Έχουν γίνει κάποια έργα αναπλάσεων, π.χ. εξωραϊσμός πλατείας της εκκλησίας στη Δένεια, δημιουργία κεντρικής πλατείας στην Κοκκινотριμιθιά, ανάπλαση του πυρήνα στους Αγίους Τριμιθιάς, δημιουργία πάρκων στους Αγίους Τριμιθιάς, στο Παλαιομέτοχο, στην Κοκκινотριμιθιά, και στο Μένοικο, καθώς και δημιουργία γραμμικού πάρκου στην παλιά σιδηροδρομική γραμμή στην Κοκκινотριμιθιά.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε συντήρηση αρχαίου γεφυριού στη Δένεια. Επίσης έγινε συντήρηση παλιού τζαμιού στη Δένεια (Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για την Ανάπτυξη (UNDP) σε συνεργασία με το UNDP-PFF (Participation for Future) .

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Δεν υπάρχει υποδομή αυτού του τύπου στην περιοχή.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Στην περιοχή αυτή λειτουργεί μία στέγη ηλικιωμένων στην Κοκκινотριμιθιά (Πηγή: Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας), Κέντρο Νεότητας στους Αγίους Τριμιθιάς (Πηγή: Οργανισμός Νεολαίας Κύπρου) και Κοινοτικές Βιβλιοθήκες στη Δένεια και στο Μάμμαρι.

Σύμπλεγμα ΣΤ	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα σε εξέλιξη
Αγίοι Τριμιθιάς	Δημιουργία πάρκου στο συνοικισμό αυτοστέγασης Νηπιαγωγείο Κέντρο Νεότητας Ανάπλαση του παραδοσιακού πυρήνα	
Παλαιομέτοχο	Δημιουργία πάρκου στην οδό Γρηγόρη Αυξεντίου Νηπιαγωγεία	Ανάπλαση πυρήνα
Δένεια	Εξωραϊσμός της πλατείας της εκκλησίας Κοινοτική βιβλιοθήκη Πλατεία αγνοουμένων	Ανάπλαση κεντρικής πλατείας
Κοκκινотριμιθιά	Πάρκο συν. Αυτοστέγασης Α' Πάρκο συν. Αυτοστέγασης Β' Δύο μικρά πάρκα εντός της κοινότητας Δημιουργία κεντρικής πλατείας Στέγη ηλικιωμένων Αγ. Γεώργιος Κοινοτικό νηπιαγωγείο	

	Δημιουργία γραμμικού πάρκου στην παλιά σιδηροδρομική γραμμή	
Μάμμαρι	Μονοπάτι της φύσης Νηπιαγωγείο Κοινοτική βιβλιοθήκη	
Μένοικο	Κοινοτικό πάρκο Νηπιαγωγείο	Ανάπλαση πυρήνα

Διαπιστώσεις

Γενικά στην περιοχή δημιουργήθηκαν πολλά πάρκα και έγιναν διάφορα έργα αναπλάσεων. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι εντός του 2024 άρχισε η υλοποίηση 2 έργων αυτής της κατηγορίας στο Παλιομέτοχο και στη Δένεια, μέσω του κρατικού προϋπολογισμού.

Ωστόσο, σε ότι αφορά κέντρα παροχής υπηρεσιών (κέντρα ηλικιωμένων, κέντρα απασχόλησης παιδιών, πολιτιστική υποδομή) η υφιστάμενη υποδομή στην περιοχή πιθανόν να είναι ανεπαρκής, λαμβάνοντας υπόψη το μόνιμο πληθυσμό της περιοχής.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα ΣΤ	Προτεινόμενα έργα
Αγίοι Τριμιθιάς	Ανάπλαση πλατείας
Παλιομέτοχο	Κατασκευή χώρου στάθμευσης στον Ποταμό 'Κούτη' Εξωραϊσμός/ανάπλαση της κοίτης του ποταμού 'Κατούρη'
Κοκκινοτριμιθιά	Ανάπλαση πυρήνα
Μάμμαρι	Κατασκευή οχετού και δημιουργίας υπεράνω πεζοδρόμου Διαμόρφωση κεντρικής πλατείας

Εισηγήσεις

Σε ότι αφορά έργα αναπλάσεων/εξωραϊσμών, έργα αυτής της κατηγορίας θα πρέπει να προωθούνται πρωτίστως σε κοινότητες με ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα, με στόχο την προστασία, συντήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ως εκ τούτου, εάν θα προωθηθούν περαιτέρω τέτοιου είδους έργα θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στην Κοινότητα Μάμμαρι, αφού στο Μένοικο είναι ήδη σε εξέλιξη η ανάπλαση του πυρήνα.

Ένεκα της τάσης για αύξηση του πληθυσμού στην περιοχή θα πρέπει να διερευνηθεί η επάρκεια σε κέντρα φροντίδας ηλικιωμένων, καθώς και πιθανές ανάγκες για υλοποίηση άλλων έργων παροχής υπηρεσιών, και να προωθηθούν τέτοιου είδους έργα εκεί που υπάρχει πραγματικά ανάγκη, με σκοπό τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της περιοχής.

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Ζ

Το Σύμπλεγμα Ζ, το οποίο βρίσκεται στην κοιλάδα Σολέας, στην οροσειρά του Τροόδους κατά μήκος του κυρίου δρόμου Λευκωσίας-Τροόδους, αποτελείται από δώδεκα (12) κοινότητες, Αγ. Θεόδωρος, Γαλάτα, Ευρύχου, Κακοπετριά, Καλιάνα, Κατύδατα, Κοράκου, Λινού, Σιναόρος, Σπήλια-Κούρδαλη,

Τεμβριά και Φλάσου. Ο συνολικός πληθυσμός ανέρχεται στις 4.707 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Με βάση τη σύγκριση των απογραφών πληθυσμού 2001, 2011 και 2021, στην περιοχή παρατηρείται συνεχής μείωση πληθυσμού. Τα κεφαλοχώρια της περιοχής είναι η Ευρύχου και η Κακοπετριά. Οι μόνες κοινότητες που παρουσιάζουν θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης πληθυσμού είναι η Ευρύχου, ο Αγ. Θεόδωρος και το Σινά Όρος. Όλες οι υπόλοιπες κοινότητες φθίνουν σταθερά, κατάσταση η οποία υποδεικνύει ότι πρέπει να βρεθούν τρόποι ανάκαμψης του πληθυσμού, όπως η βελτίωση της προσβασιμότητας στην περιοχή (από το αστικό κέντρο) καθώς και η βελτίωση του τοπικού οδικού δικτύου, ώστε να αυξηθεί σημαντικά η επισκεψιμότητα στην περιοχή αλλά και να αναδειχθεί η ελκυστικότητα της περιοχής για μόνιμη διαβίωση.

Σύμπλεγμα Z	Στατιστικά Στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Σπήλια-Κούρδαλη	162	123	107	1.060	69
Κακοπετριά	1.198	1.274	1.255	690	60.5
Άγιος Θεόδωρος	67	49	58	460	55
Γαλάτα	653	581	571	610	61
Σιναόρος	233	228	232	575	58
Καλιάνα	177	200	176	610	61
Τεμβριά	540	498	476	490	57.5
Κοράκου	500	521	494	415	57.5
Ευρύχου	819	827	859	450	55
Φλάσου	261	240	227	320	56
Ληνού	207	161	152	300	53.5
Κατύδατα	186	114	100	280	54.5

Χαρακτηριστικά περιοχής

Στην περιοχή τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί σε σημαντικό βαθμό ο αγροτουρισμός κυρίως στην κοινότητα Κακοπετριάς και σε μικρότερο βαθμό στη Γαλάτα και στα Σπήλια (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού). Η περιοχή έχει προοπτική για περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη αφού χαρακτηρίζεται από τοπία εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς όπως το Εθνικό Δασικό πάρκο Τροόδους, το οποίο εντάχθηκε στο Παγκόσμιο Δίκτυο Γεωπάρκων της UNESCO, και την Κοιλιάδα του Καρκώτη

ποταμού (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000) με μοναδική χλωρίδα και πανίδα, εξ'ού και η ύπαρξη πάρκου αγρινών στα Σπήλια, με πολλά υφιστάμενα μονοπάτια μελέτης της φύσης και κατασκηνωτικούς χώρους. Επίσης οι κοινότητες Γαλάτα, Ευρύχου, Κακοπετριά, Καλιάνα, Κοράκου, Σπήλια, Τεμβριά, Φλάσου διαθέτουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και υπάρχει σημαντικό απόθεμα κηρυγμένων διατηρητέων κτιρίων (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως), κυρίως στην Κακοπετριά, στη Γαλάτα, στην Τεμβριά και στην Ευρύχου.

Σημαντικό ρόλο στην προσέλκυση τουρισμού έχουν τα αξιόλογα θρησκευτικά μνημεία της περιοχής όπως ο Άγιος Νικόλαος της Στέγης στην Κακοπετριά και η Παναγία της Ποδίθου στη Γαλάτα, τα οποία συμπεριλαμβάνονται στον κατάλογο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO, η Εκκλησία Παναγίας Χρυσοκουρδαλιώτισσας στα Σπήλια η οποία είναι υποψήφια για ένταξη στον κατάλογο της UNESCO και άλλα πολλά μεσαιωνικά ξωκλήσια που υπάρχουν στην περιοχή. Στην περιοχή υπάρχουν επίσης πολλά αρχαία μνημεία και ιστορικά κτίρια όπως ο αρχαίος ελιόμυλος στα Σπήλια, η παλαιά βρύση στα Κατύδατα, ο ελιόμυλος στην Ευρύχου, το Χάνι των Καλιανών, ο παλιός σιδηροδρομικός σταθμός Ευρύχου, το παλιό τέμενος στη Φλάσου, οι παλιοί νερόμυλοι στην Κακοπετριά και στη Γαλάτα (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Στην περιοχή υπάρχουν αρκετά υφιστάμενα μονοπάτια μελέτης της φύσης, π.χ. Άγιος Θεόδωρος Σολέας, Κακοπετριά, Γαλάτα, και το Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4 που περνά από τα Σπήλια (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Υπάρχουν εκδρομικοί χώροι και κατασκηνωτικός χώρος στα Πλατάνια κοντά στην Κακοπετριά (Πηγή: Τμήμα Δασών). Έχουν γίνει επίσης τρία έργα διαμόρφωσης σημείων θέας, δυο στην Κακοπετριά και ένα στην Κοράκου. Σημειώνεται ότι στον εκδρομικό χώρο στα Πλατάνια δημιουργήθηκε σημείο ενημέρωσης για το Εθνικό Δασικό Πάρκο Τροόδους στα πλαίσια του προγράμματος iLIFE-TROODOS.

Θεματικές Διαδρομές: Οι κοινότητες Κακοπετριάς, Φλάσου και Ληνού συμπεριλαμβάνονται στο δίκτυο ποδηλατικών διαδρομών του Υφυπουργείου Τουρισμού (Τρόδος-Κακοπετριά, Τρόδος-Φλάσου-Ληνού). Ο Άγιος Νικόλαος της Στέγης και η Παναγία Θεοτόκος στην Κακοπετριά, η Παναγία της Ποδίθου, ο Άγιος Σωζόμενος και ο Αρχάγγελος Μιχαήλ στη Γαλάτα και η εκκλησία Παναγίας Χρυσοκουρδαλιώτισσας στα Σπήλια συμπεριλαμβάνονται στο Δίκτυο Θρησκευτικών Διαδρομών και στη Πολιτιστική Διαδρομή Κύπρος-Βενετία (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Στην περιοχή υπάρχουν πέντε Κοινοτικά Μουσεία, Μουσείο Αγώνος ΕΟΚΑ στα Σπήλια, Μουσείο Παλιού Ελιόμυλου στην Κακοπετριά, Μουσείο Λαϊκής Τέχνης στη Γαλάτα, Μουσείο Μεταλλευτικής Κληρονομιάς στα Κατύδατα (στο οποίο έγιναν πρόσφατα εργασίες συντήρησης) και Μουσείο Κυπριακού Σιδηροδρόμου στον παλιό σιδηροδρομικό σταθμό Ευρύχου. Εντός του 2018 ολοκληρώθηκε το έργο Μουσείο Λαϊκής Τέχνης / Εργαστήρι Απόσταξης Κρασιού και Ζιβανίας στη Γαλάτα. Σημαντικό ρόλο στην προώθηση όλων των αξιοθέατων της περιοχής έχει το Κέντρο Πληροφόρησης Σολέας στη Γαλάτα το οποίο υλοποιήθηκε εντός του 2019 μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Έχουν εκτελεστεί αρκετά εξωραϊστικά έργα τα οποία βελτίωσαν το δομημένο περιβάλλον των κοινοτήτων και συγκεκριμένα, ανάπλαση στις πλατείες των κοινοτήτων Ευρύχου, Σπήλια, Κακοπετριά και Τεμβριά, μικρότερα εξωραϊστικά έργα στον Αγ. Θεόδωρο, στη Γαλάτα, στο Σιναόρος, στα Καλιάνια, στη Φλάσου και στη Ληνού, καθώς και δημιουργία πάρκων στις κοινότητες, Κακοπετριά, Άγιος Θεόδωρος Σολέας, Σιναόρος, Γαλάτα, Φλάσου, Σπήλια και Ευρύχου. Επίσης ολοκληρώθηκε πρόσφατα η Α΄ φάση εξωραϊσμού του πυρήνα της κοινότητας Κοράκου (ΕΓΤΑΑ 2014-2020).

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε επιδιόρθωση αρχαίου ελιόμυλου στα Σπήλια και αποκατάσταση παλαιάς βρύσης στα Κατύδατα.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Στην περιοχή, υπάρχουν Πολιτιστικά Κέντρα στη Γαλάτα, στην Τεμβριά και στην Κοράκου (Περιφερειακό Πολιτιστικό κέντρο και Κέντρο Νεότητας) και αίθουσα πολλαπλών χρήσεων στην Κακοπετριά. Επίσης υπάρχει αμφιθέατρο στα Σπήλια, και στο Γυμνάσιο Ευρύχου υπάρχει θέατρο και αμφιθέατρο. Ολοκληρώθηκε πριν μερικά χρόνια και το Πολιτιστικό Κέντρο Σπηλιών το οποίο λειτουργεί ως περιφερειακό σε συνεργασία με το Κοινοτικό Συμβούλιο Κανναβιών (ΕΓΤΑΑ 2014-2020).

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Στην περιοχή λειτουργεί στην Ευρύχου Κοινοτικό Πολυδύναμο Κέντρο Ηλικιωμένων (Πολυδύναμο Κέντρο Μητρόπολης Μόρφου "Η Σολέα") (Πηγή: Υφυπουργείο Πρόνοιας). Σε ότι αφορά άλλα κέντρα παροχής υπηρεσιών λειτουργούν τέσσερα κέντρα νεότητας στις κοινότητες Γαλάτα, Τεμβριά, Κοράκου (στο Πολιτιστικό κέντρο) και Ευρύχου. Επίσης κέντρα νεότητας λειτουργούν εντός των γραφείων των κοινοτικών συμβουλίων Κακοπετριάς, Σιναόρους και στο Χάνι Καλιανών (Πηγή: Κυπριακός Οργανισμός Νεολαίας). Στην περιοχή υπάρχει επίσης Πολυδύναμο Αθλητικό Κέντρο στη Γαλάτα. Σε ότι αφορά βιβλιοθήκες λειτουργούν στις κοινότητες Γαλάτα, εντός των κτιρίων των Κοινοτικών συμβουλίων Σιναόρος και Σπήλια, εντός του πολιτιστικού κέντρου Κοράκου και στο Γυμνάσιο Ευρύχου. Σε ότι αφορά κέντρα απασχόλησης παιδιών, λειτουργούν τα απογεύματα εντός των σχολικών μονάδων Κακοπετριάς και Ευρύχου και στα Τεμβριά στα πλαίσια του Πολυδύναμου Κέντρου Μητροπόλης Μόρφου "Η ΣΟΛΕΑ".

Σύμπλεγμα Ζ	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Σπήλια-Κούρδαλη	Εξωραϊσμοί Αμφιθέατρο Ανάπλαση πλατείας της κρύας βρύσης Μουσείο ΕΟΚΑ Τοπιοτέχνηση δρόμου και επιδιορθώσεις ελιόμυλου (Αρχαίο Μνημείο) Κοινοτικό πάρκο Βιβλιοθήκη (κοινοτικό κτίριο) Πολιτιστικό κέντρο Σπηλιών (ΕΓΤΑΑ 2014-2020)	
Κακοπετριά	Πάρκο Έλενας Σωφρονίου Τοπικό γραφείο εργασίας (ΕΤΠΑ2004-2006) Αγορά εξοπλισμού Μουσείου (Μουσείο παλιού ελιόμυλου)	Εργασίες βελτίωσης στο Κοινοτικό πάρκο

	<p>Περιφερειακό Νηπιαγωγείο Διαμόρφωση σημείου θέας Γεραμπέλου Διαμόρφωση σημείου θέας Έσσω Γειτονιάς Κέντρο Νεότητας (Κοινοτικό κτίριο) Πλακόστρωση εξωραϊσμός πεζοδρομίων Ανάπλαση πλατείας Κέντρο απασχόλησης παιδιών (εντός δημόσιου σχολείου)</p>	
Άγιος Θεόδωρος	<p>Πάρκο και διαμόρφωση/εξωραϊσμός κοίτης ποταμού Εξωραϊσμοί</p>	
Γαλάτα	<p>Εξωραϊσμός εξωτερικού χώρου του κτιρίου του Κ.Σ. Κοινοτικά κτίρια/πολιτιστικό κέντρο Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Μονοπάτι της φύσης Κοινοτικό πάρκο Πολυδύναμο αθλητικό κέντρο Κέντρο νεότητας Βιβλιοθήκη Κέντρο πληροφόρησης Σολέας (Leader- ΕΓΤΑΑ 2007-2013)</p>	
Σιναόρος	<p>Πάρκο Εξωραϊστικά Κέντρο Νεότητας και Βιβλιοθήκη (Κοινοτικό κτίριο)</p>	
Καλιάννα	<p>Πλακόστρωτο στην πλατεία του πυρήνα Εξωραϊστικά Κέντρο Νεότητας (Χάνι Καλιανών)</p>	
Τεμβριά	<p>Αποκατάσταση ελιόμυλου Πολιτιστικό Κέντρο Ανάπλαση κεντρικής πλατείας Κέντρο νεότητας Περιφερειακό Νηπιαγωγείο - Κέντρο απασχόλησης παιδιών (Πολυδύναμο Κέντρο Μητρόπολης Μόρφου 'Η Σολέα')</p>	
Κοράκου	<p>Διαμόρφωση σημείου θέας Περιφερειακό πολιτιστικό κέντρο-Κέντρο νεότητας-Βιβλιοθήκη Νηπιαγωγείο Ανάπλαση και Εξωραϊσμός Πυρήνα Κοράκου - Α' φάση (ΕΓΤΑΑ 2014-2020)</p>	
Ευρύχου	<p>Ανάπλαση πλατείας Πολυδύναμο Κέντρο Ηλικιωμένων (Πολυδύναμο Κέντρο Μητρόπολης Μόρφου 'Η Σολέα') Πάρκο προφήτη Ηλία Κέντρο νεότητας Περιφερειακό νηπιαγωγείο</p>	

	Μουσείο Κυπριακού σιδηρόδρομου στον παλιό σιδηροδρομικό σταθμό Βιβλιοθήκη (Γυμνάσιο) Κοινοτικό πάρκο Δημιουργία σημείου θέας Κέντρο απασχόλησης παιδιών (εντός δημόσιου σχολείου)	
Φλάσου	Επενδύσεις περιτοιχισμάτων με πέτρα της περιοχής και διαμόρφωση της αυλής των κοινοτικών κτιρίων Κοινοτικό πάρκο	Ανακαίνιση παλαιού Δημοτικού σχολείου
Ληνού	Επενδύσεις περιτοιχισμάτων με πέτρα της περιοχής	
Κατύδατα	Μουσείο μεταλλευτικής κληρονομιάς Αποκατάσταση παλαιάς βρύσης	Έργα συντήρησης μεταλλευτικού μουσείου

Διαπιστώσεις

Από τα πιο πάνω φαίνεται ότι, η περιοχή Σολέας, διαθέτει στον παρόν στάδιο αρκετά ικανοποιητική υποδομή (πολιτιστικά κέντρα, κέντρα νεότητας, βιβλιοθήκες), σε σχέση με τον πληθυσμό της. Σε ότι αφορά Κέντρα Ηλικιωμένων ωστόσο, η υφιστάμενη υποδομή πιθανόν να είναι ανεπαρκής σε σχέση με τον πληθυσμό τρίτης ηλικίας της περιοχής.

Επίσης, σε κάποιες κοινότητες έχουν ολοκληρωθεί εξωραϊστικά έργα, έργα συντήρησης αρχαίων μνημείων και διατηρητέων κτιρίων. Τα έργα αυτά όπως φαίνεται αποτέλεσαν κίνητρο για ανάπτυξη ιδιωτικών αγροτουριστικών επιχειρήσεων, οι οποίες όμως δεν αξιοποιούνται στο βαθμό που θα έπρεπε. Στα πλαίσια του Μέτρου 7 του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020 ολοκληρώθηκε πρόσφατα η υλοποίηση του έργου 'Ανάπλαση και Εξωραϊσμός Πυρήνα Κοράκου - Α' φάση'.

Με βάση τα έργα που έχουν εκτελεσθεί στην περιοχή τα τελευταία χρόνια, φαίνεται ότι στην περιοχή έχει δημιουργηθεί σημαντική αναπτυξιακή υποδομή. Ενόψει δε τούτου πιστεύεται ότι προτεραιότητα πρέπει να δοθεί στην εκτέλεση έργων τοπικής σημασίας ώστε να καταστούν οι κοινότητες αυτές πιο ελκυστικές για διαβίωση και για προσέλκυση τουριστικών δραστηριοτήτων και έτσι να σταματήσει η καθοδική πορεία του πληθυσμού.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Ζ	Προτεινόμενα έργα
Σπήλια-Κούρδαλη	Ανάπλαση κεντρικής οδού Ποδηλατική διαδρομή Δόξασι ο θεός - Σπηλιές Διγενή, λημέρια Κοινοτικό πάρκο – Παιδότοπος Κέντρο πληροφόρησης – Κούρδαλι Πεζόδρομος που θα ενώνει τις 2 κοινότητες Χώροι στάθμευσης Εκδρομικός χώρος

Κακοπετριά	Κλειστή αίθουσα εκδηλώσεων/ αμφιθέατρο-χωρητικότητας 300 ατόμων σε συνεργασία με τις γειτονικές κοινότητες Κοινοτικό πάρκο (Υποβλήθηκε στο Μέτρο 19 – Leader, ΠΑΑ 2014-2020) Αναβάθμιση όψεων κτιρίων/Συντήρηση Διατηρητέων οικοδομών Κατασκευή αυτοκινητόδρομου Αστρομερίτη-Ευρύχου Αξιοποίηση φυσικού περιβάλλοντος Μετατροπή κτιρίου παλαιάς ηλεκτρικής σε Μουσείο της ΑΗΚ
Γαλάτα	Κέντρο ηλικιωμένων Αναβάθμιση όψεων κτιρίων/Συντήρηση Διατηρητέων οικοδομών Νηπιαγωγείο/Βρεφονηπιακός σταθμός Θρησκευτική διαδρομή Συνέχιση υπεραστικού δρόμου Δένειας-Ατσά Εξωραϊστικά έργα-Ανάπλαση πυρήνα Δημιουργία Γεωργικής Τεχνικής σχολής Ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς Πολιτιστικές διαδρομές Μονοπάτι της φύσης κατά μήκος του ποταμού Κλάρου
Κοράκου	Αναβάθμιση και εξωραϊσμός πυρήνα – Β' φάση Εκδρομικός χώρος Κοινοτικό πάρκο
Ευρύχου	Πολυχώρος Νεολαίας-Βιβλιοθήκη-πολυθεματική αίθουσα (Υποβλήθηκε στο Μέτρο 19 – Leader, ΠΑΑ 2014-2020) Ανέγερση κέντρου αποκατάστασης ασθενών με αναπηρίες, κινητικά προβλήματα κτλ. το έργο θα έχει πισίνες, υδρομασάζ, κέντρο φυσιοθεραπείας Ανάπλαση πυρήνα Αποκατάσταση συνεργατικού ελαιοτριβείου Αξιοποίηση του παλαιού κτιρίου της αστυνομίας Μονοπάτια Μελέτης της Φύσης Μουσείο υδροδυναμικής - Ελιόμυλος
Άγιος Θεόδωρος	Συντήρηση πάρκου Δια πλάτυνση δρόμου προς εκκλησία και εγγραφή δρόμου εκκλησίας και κοιμητηρίου Αίθουσα εκδηλώσεων Δρόμος από Ευρύχου προς Αγ. Θεόδωρο
Σιναόρος	Αγορά γης για δημιουργία αίθουσας πολλαπλής χρήσης (νεότητας και ηλικιωμένων) Περιφερειακό Δημοτικό Σχολείο (για τις κοινότητες Σολέας)
Καλιάνα	Δημιουργία Πολυχώρου εκδηλώσεων αξιοποιώντας το παλιό δημοτικό σχολείο Αποκατάσταση των εγκαταλελειμμένων ιδιωτικών νερόμυλων Αποκατάσταση παλαιών καμινιών Βέλτιστη αξιοποίηση και ανάδειξη του Χανιού Καλιανών Δημιουργία γραμμικού πάρκου κατά μήκος του Καρκώτη Κατασκευή Μονοπατιού Μελέτη της Φύσης που θα συνδέει τα Καλιάνα με την κοιλάδα Μαραθάσας (Οίκος, Καλοπαναγιώτης)
Τεμβριά	Ανάπλαση αυλής του Δημοτικού Σχολείου >> Δημιουργία πάρκου, πολυγηπέδου, παιδότοπου

	Κατασκευή Σημείου Θέας Ρυθμιστικό Σχέδιο Πυρήνα Ανάπλαση περιβάλλοντος της Εκκλησίας του Τιμίου Σταυρού Ανάπλαση παραδοσιακής γειτονιάς του οικισμού Κατασκευή Μονοπατιού Μελέτης της Φύσης κατά μήκος του Ποταμού Καρκώτη και συνέχιση του σε γειτονικές κοινότητες Κατασκευή κυκλικού μονοπατιού της Φύσης
Φλάσου	Ασφαλτόστρωση δρόμων/Βελτίωση οδικού δικτύου Επέκταση και βελτίωση εκδρομικού χώρου "Πάρκο Νεροφύλη" Αποκατάσταση παλιού Δημοτικού Σχολείου
Ληνού	Κοινοτικό κτίριο Κοινοτικό πάρκο Σημεία θέας (Προφήτης Ηλίας) Πλατεία Μονοπάτι της φύσης παραπλήσια του ποταμού (Ευρύχου, Φλάσου, Ληνού, Κατύδατα) Εκδρομικός χώρος στο φράγμα Σολέας (Ευρύχου, Φλάσου, Ληνού, Κατύδατα)
Κατύδατα	Ανάπλαση πυρήνα Δημόσιο κέντρο απασχόλησης ηλικιωμένων για όλες τις κοινότητες Σολέας Ενιαίο τουριστικό πρόγραμμα Σολέας

Εισηγήσεις

Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι οι κοινότητες Γαλάτα, Ευρύχου, Κακοπετριά, Καλιάνα, Κοράκου, Σπήλια, Τεμβριά, Φλάσου έχουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα και σημαντικό απόθεμα διατηρητέων κτιρίων, συστήνεται η υλοποίηση επιπλέον έργων ανάπλασης πυρήνων/δημόσιων δρόμων με στόχο την προστασία, συντήρηση και ανάδειξη της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Σημειώνεται ότι στο παρόν στάδιο, προτεραιότητα θα πρέπει να δίδεται σε κοινότητες που έχουν προοπτική για περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

Πρόσφατα ολοκληρώθηκε η Α' φάση της ανάπλασης του πυρήνα της κοινότητας Κοράκου, η οποία αφορά την ανάπλαση του περιβάλλοντος χώρου αρχαίου μνημείου (εκκλησίας) και θα μπορούσαν να προωθηθούν και άλλα τέτοια έργα με στόχο την συντήρηση και ανάδειξη αξιόλογων αρχαίων μνημείων και ιστορικών κτιρίων που υπάρχουν στην περιοχή (Κακοπετριά, Γαλάτα, Καλιάνα Τεμβριά, κλπ).

Σε ότι αφορά Κέντρα φροντίδας/απασχόλησης ηλικιωμένων, στην περιοχή λειτουργεί Κοινοτικό Πολυδύναμο Κέντρο Ηλικιωμένων στην Ευρύχου το οποίο, ωστόσο, πιθανόν να μην εξυπηρετεί σε ικανοποιητικό βαθμό τις ανάγκες της περιοχής, λαμβάνοντας υπόψη τον υφιστάμενο πληθυσμό, όπως φαίνεται και από τα προτεινόμενα έργα στις κοινότητες Γαλάτα, Σιναόρος και Κατύδατα. Ωστόσο τέτοιου είδους έργα συστήνεται όπως προωθούνται στις μεγαλύτερες πληθυσμιακά κοινότητες της περιοχής. Σε ότι αφορά άλλες υποδομές παροχής υπηρεσιών, στο παρόν στάδιο η υφιστάμενη υποδομή θεωρείται ικανοποιητική. Ως εκ τούτου, τέτοια έργα δεν πρέπει να θεωρηθούν ως προτεραιότητα λόγω και της τάσης για μείωση πληθυσμού που υπάρχει στην περιοχή.

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Η

Το Σύμπλεγμα Η αποτελείται από τις (8) ορεινές κοινότητες (Γερακιές, Καλοπαναγιώτης, Κάμπος, Μουτουλλάς, Μυλικούρι, Οίκος, Πεδουλάς, Τσακίστρα) που αποτελούν την περιοχή της κοιλάδας Μαραθάσας που ανήκει στην Επαρχία Λευκωσίας με πληθυσμό 916 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Η κοιλάδα Μαραθάσας, η οποία βρίσκεται στην οροσειρά του Τροόδους, διοικητικά ανήκει στις επαρχίες Λευκωσίας και Λεμεσού. Με βάση τη σύγκριση των απογραφών πληθυσμού 2001, 2011 και 2021, στην περιοχή παρατηρείται συνεχής μείωση πληθυσμού, με εξαίρεση των Πεδουλά, λόγω και της δύσκολης προσβασιμότητας στην περιοχή.

Σύμπλεγμα Η	Στατιστικά Στοιχεία				
	Απογραφή Πληθυσμού 2001	Απογραφή Πληθυσμού 2011	Απογραφή Πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Πεδουλάς	191	132	138	1.100	77.5
Μυλικούρι	39	17	11	800	106
Μουτουλλάς	294	174	126	800	73.5
Οίκος	186	158	139	690	68.5
Καλοπαναγιώτης	287	263	201	700	72.5
Γερακιές	123	75	50	930	74
Τσακίστρα	107	79	80	770	108.5
Κάμπος	426	271	171	660	111.5

Χαρακτηριστικά περιοχής

Στην περιοχή αυτή την τελευταία εικοσαετία έχει αναπτυχθεί σε σημαντικό βαθμό ο αγροτουρισμός κυρίως στις κοινότητες Καλοπαναγιώτη, Πεδουλά, Μουτουλλά (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού). Η περιοχή χαρακτηρίζεται από περιοχές εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς όπως το Εθνικό Δασικό πάρκο Τροόδους, το οποίο εντάχθηκε στο Παγκόσμιο Δίκτυο Γεωπάρκων της UNESCO, και το Κρατικό δάσος Πάφου-Κοιλάδα των Κέδρων (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Περιοχές Natura 2000), με μοναδική χλωρίδα και πανίδα (π.χ. αγρινά), πηγές θειούχων νερών (Λουτρά της Ρήγαινας στον Πεδουλά), και αρκετά μονοπάτια μελέτης της φύσης και εκδρομικούς χώρους. Επίσης, όλες οι κοινότητες της περιοχής αυτής διαθέτουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και έχουν σημαντικό απόθεμα κηρυγμένων διατηρητέων κτιρίων (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως).

Στην περιοχή υπάρχουν επίσης εκκλησιαστικά μνημεία τα οποία έχουν ενταχθεί στον κατάλογο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO (Μονή Αγ. Ιωάννη του Λαμπαδιστή στον

Καλοπαναγιώτη, εκκλησία της Παναγίας στον Μουτουλλά, εκκλησία Αρχαγγέλου Μιχαήλ στον Πεδουλά) καθώς και ένα από τα σημαντικότερα μοναστήρια της Κύπρου, αυτό της Παναγίας του Κύκκου, (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων). Επίσης στις κοινότητες της περιοχής υπάρχουν διάφορα παραδοσιακά στοιχεία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και αρχαία μνημεία, π.χ. Ενετικά γεφύρια, παλιές βρύσες, νερόμυλοι, ελιόμυλοι.

Επιπλέον η κοινότητα Καλοπαναγιώτη έχει βραβευθεί ως Άριστος Ευρωπαϊκός προορισμός στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού προγράμματος European Destinations of Excellence- EDEN 2008 «Tourism and regeneration of physical sites».

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Υπάρχουν αρκετά μονοπάτια μελέτης της φύσης π.χ. στο Μυλικούρι, Καλοπαναγιώτη, Γερακιές, Κάμπο, Τσακίστρα, και το Ευρωπαϊκό Μονοπάτι E4 που περνά από το Μυλικούρι (Πηγή: Τμήμα Δασών). Ολοκληρώθηκε πρόσφατα το έργο αναδιαμόρφωσης / εξωραϊσμού μονοπατιού Αγ. Γεωργίου στον Καλοπαναγιώτη.

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Υπάρχουν εκδρομικοί χώροι κοντά στο Μυλικούρι και στον Πεδουλά (Πηγή: Τμήμα Δασών). Έγινε επίσης αναβάθμιση του κοινοτικού πάρκου στον Οίκο σε εκδρομικό χώρο.

Θεματικές Διαδρομές: Η Μονή Αγ. Ιωάννη του Λαμπαδιστή στον Καλοπαναγιώτη, η Εκκλησία της Παναγίας στον Μουτουλλά, η Εκκλησία του Αρχαγγέλου Μιχαήλ στον Πεδουλά και το Μοναστήρι της Παναγίας του Κύκκου, έχουν ενταχθεί στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών και στην πολιτιστική διαδρομή Κύπρος-Βενετία (Πηγή: Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, Θρησκευτικές διαδρομές, Πολιτιστική διαδρομή Κύπρος-Βενετία).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Στην περιοχή υπάρχουν τέσσερα μουσεία, το Βυζαντινό Μουσείο στον Πεδουλά, το Λαογραφικό Μουσείο Πεδουλά το οποίο στεγάζεται σε συντηρημένη παραδοσιακή οικοδομή, το Μουσείο Οικίας Λαυρεντίου στον Καλοπαναγιώτη, η οποία μαζί με δημιουργία πολιτιστικού κέντρου συγχρηματοδοτήθηκε από το ΕΤΠΑ 2004-2006, και το Μουσείο Δασικών Εργαλείων, Υλοτομίας και άλλου εξοπλισμού στον Κάμπο, το οποίο υλοποιήθηκε μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013). Με σκοπό την προώθηση όλων των αξιοθέατων της περιοχής Μαραθάσας δημιουργήθηκε το Κέντρο πληροφόρησης Μαραθάσας στον Καλοπαναγιώτη το οποίο υλοποιήθηκε μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Στην περιοχή έχει ολοκληρωθεί αριθμός έργων τα οποία έχουν βελτιώσει το δομημένο περιβάλλον των κοινοτήτων, όπως η ανάπλαση του πυρήνα στον Καλοπαναγιώτη που συγχρηματοδοτήθηκε από το ΕΤΠΑ τις προηγούμενες προγραμματικές περιόδους 2004-2006 και 2007-2013) και η ανάπλαση της πλατείας Αρχαγγέλου Μιχαήλ στον Πεδουλά. Επίσης έχουν γίνει πιο μικρής κλίμακας εξωραϊστικά έργα σε δημόσιους χώρους των κοινοτήτων Πεδουλά, Μουτουλλά, Οίκου και Καλοπαναγιώτη. Επίσης, υπάρχουν κοινοτικά πάρκα στο Μυλικούρι, Κάμπο, Πεδουλά, Καλοπαναγιώτη και Οίκο.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε αποκατάσταση του παλιού Δημοτικού Σχολείου Μουτουλλά.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Στην περιοχή, έγιναν εργασίες για αποκατάσταση της Οικίας Λαυρεντίου στον Καλοπαναγιώτη (ΕΤΠΑ 2004-2006) η οποία λειτουργεί ως Πολιτιστικό κέντρο αλλά και ως Μουσείο. Επίσης λειτουργούν πολιτιστικά

κέντρα εντός των κοινοτικών κτιρίων Κάμπου, Μουτουλλά και Γερακιών, και εντός του Γυμνασίου Πεδουλά.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Στην περιοχή λειτουργεί Κοινοτικό Πολυδύναμο Κέντρο Ηλικιωμένων στον Καλοπαναγιώτη (Πηγή: Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας). Επίσης στον Καλοπαναγιώτη και στις Γερακιές λειτουργούν Κέντρα Νεότητας εντός των Κοινοτικών κτιρίων. Σε ότι αφορά βιβλιοθήκες υπάρχουν Κοινοτικές Βιβλιοθήκες στο Μυλικούρι, στη Τσακίστρα, στον Πεδουλά, στον Μουτουλλά και στον Οίκο. Αν και δεν υπάρχουν κέντρα απασχόλησης παιδιών, τα παιδιά της περιοχής απασχολούνται στο Νηπιαγωγείο Μουτουλλά.

Στην περιοχή λειτουργεί επίσης το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στον Πεδουλά το οποίο εξυπηρετεί μαθητές από όλη την Κύπρο και ανήκει στο Δίκτυο Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στα πλαίσια του Στρατηγικού Σχεδιασμού για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση με επίκεντρο την Αειφόρο Ανάπτυξη του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού.

Σημειώνεται ότι για την περιοχή Μαραθάσας έχει εκπονηθεί Τοπικό Σχέδιο από το Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως.

Σύμπλεγμα Η	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Πεδουλάς	Εξωραϊστικά έργα (επένδυσης τοίχων με πέτρα, κατασκευή τοίχων αντιστήριξης) Πολιτιστικό κέντρο (Γυμνάσιο) Λαογραφικό μουσείο Βυζαντινό Μουσείο Κοινοτική βιβλιοθήκη Κέντρο περιβαλλοντικής εκπαίδευσης Κατασκήνωση Ορχήστρας Νέων Κύπρου Ανάπλαση πλατείας της Εκκλ. Αρχαγγέλου Μιχαήλ από Τμήμα Δημοσίων Έργων (Αρχαίο Μνημείο UNESCO) Κοινοτικό πάρκο	
Μυλικούρι	Κοινοτικό πάρκο Κοινοτική βιβλιοθήκη Μονοπάτι της φύσης «Καττούδια»	
Μουτουλλάς	Επένδυση τοίχων της κοινότητας με πέτρα Περιφερειακό Νηπιαγωγείο Κοινοτική βιβλιοθήκη Κατασκευή τοίχων αντιστήριξης παράλληλα του κύριου δρόμου από Τ.Δ.Ε. Πολιτιστικό κέντρο (Κοινοτικό κτίριο) Αποκατάσταση παλιού Δημοτικού Σχολείου	
Οίκος	Επένδυση τοίχου με πέτρα σε δρόμους της κοινότητας Κατασκευή κοινοτικού πάρκου Κοινοτική βιβλιοθήκη	Εργασίες στο Κοινοτικό πάρκο

	Αναβάθμιση Κοινοτικού Πάρκου σε Εκδρομικό χώρο, αμφιθέατρο και παιδική χαρά, με τοίχο αναρρίχησης στον γκρεμό του πάρκου	
Καλοπαναγιώτης	Ανάπλαση πυρήνα (ΕΤΠΑ 2004-2006) Πολυδύναμο Κέντρο Ηλικιωμένων Ανάπλαση χώρου στάθμευσης Μονοπάτι της φύσης και διαμόρφωση σημείων θέας (Τμήμα Δασών) Κέντρο νεότητας (Κοινοτικό κτίριο) Κοινοτικό πάρκο Αποκατάσταση Διατηρητέας Οικοδομής (Οικεία Λαυρεντίου)-Πολιτιστικό κέντρο (ΕΤΠΑ 2004-2006) Επένδυση τοίχων στον κύριο δρόμο με πέτρα (Τ.Δ.Ε.) και σε κοινοτικούς δρόμους Β' φάση ανάπλασης πυρήνα (ΕΤΠΑ 2007-2013) Πολυχώρος πληροφόρησης Μαραθάσας (Leader - ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Κτίριο Κοινοτικού Συμβουλίου (μέρος του ίδιου κτιρίου είναι και ο Πολυχώρος πληροφόρησης Μαραθάσας) Αναδιαμόρφωση / εξωραϊσμός μονοπατιού Αγ. Γεωργίου	
Κάμπος	Δασικό μουσείο (Leader - ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Περιφερειακό Νηπιαγωγείο Κοινοτικό πάρκο Πολιτιστικό κέντρο (Κοινοτικό κτίριο)	
Γερακιές	Πολιτιστικό κέντρο (Κοινοτικό κτίριο) Κέντρο νεότητας (Κοινοτικό κτίριο)	
Τσακίστρα	Κοινοτική βιβλιοθήκη	

Διαπιστώσεις

Από τα πιο πάνω φαίνεται ότι, η περιοχή Μαραθάσας Λευκωσίας, διαθέτει ικανοποιητική υποδομή σε έργα παροχής υπηρεσιών προς τους κατοίκους της περιοχής (π.χ. στέγες ηλικιωμένων, βιβλιοθήκες, πολιτιστικά κέντρα, κέντρα νεότητας) σε σχέση με τον πληθυσμό της. Επίσης, σε αριθμό κοινοτήτων έχουν ήδη ολοκληρωθεί έργα βελτίωσης του δομημένου περιβάλλοντος. Τα έργα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία κινήτρων για ανάπτυξη ιδιωτικών αγροτουριστικών επιχειρήσεων, κυρίως στην κοινότητα Καλοπαναγιώτη, οι οποίες όμως δεν αξιοποιούνται στο βαθμό που θα έπρεπε. Αντιθέτως, δεν έχουν γίνει έργα συντήρησης και ανάδειξης αρχαίων/ιστορικών μνημείων της περιοχής (παλιές εκκλησίες, ενετικά γεφύρια, κλπ.).

Με βάση τα έργα που έχουν εκτελεστεί στην περιοχή, καθώς και το γεγονός ότι σε αυτή δεν υπάρχει μεγάλος αριθμός κατοίκων, και λαμβανομένου υπόψη του χαρακτήρα της περιοχής (φυσικό περιβάλλον, παραδοσιακές κοινότητες) οδηγεί στο συμπέρασμα ότι θα πρέπει στην περιοχή αυτή να ακολουθηθεί μια ήπια ανάπτυξη η οποία θα στοχεύει στην περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού, κάτι το οποίο θα οδηγήσει σταδιακά σε περαιτέρω οικονομική δραστηριότητα στην περιοχή με τη δημιουργία επιχειρήσεων και θέσεων εργασίας.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Η	Προτεινόμενα έργα
Πεδουλάς	Αναβάθμιση κέντρου περιβαλλοντικής εκπαίδευσης Ανάπλαση πυρήνα/Εξωραϊσμός/Πεζοδρομοποίηση και Δημιουργία χώρων στάθμευσης Αθλητικό κέντρο Πανεπιστημιακή σχολή Αναπαλαίωση/Αποκατάσταση παλαιού σφαγείου
Μυλικούρι	Αίθουσα πολλαπλής χρήσης Ανάπλαση πυρήνα Κέντρο πληροφόρησης Αποκατάσταση παλιών νερόμυλων
Οίκος	Προσθήκες-μετατροπές σε ανενεργό δημοτικό σχολείο - αλλαγή χρήσης σε πολυχώρο Ανάπλαση πυρήνα κοινότητας, αλλαγή όψεων και στεγών Δημιουργία παρακαμπτηρίου (δυσκολία στην πρόσβαση) + δημιουργία χώρου στάθμευσης
Καλοπαναγιώτης	Αναβάθμιση προσόψεων και στεγών Διαπλάτυνση δρόμων Βιολογικός σταθμός Ανάπλαση περιοχής ιαματικών πηγών
Γερακιές	Ανάπλαση παραδοσιακού πυρήνα Αποκατάσταση των στεγών του οικισμού
Μουτουλλάς	Ανάπλαση παραδοσιακού πυρήνα (25% του οικισμού) Κατασκευή αποχετευτικού συστήματος Διαμόρφωση Πλατείας "Αθέρα του Κονόμου" Μονοπάτι μελέτης της φύσης παρά του Κατούρη Κατασκευή Εξέδρας Σημείου Θέας (Υποβλήθηκε στο Μέτρο 19 – Leader, ΠΑΑ 2014-2020) Μετατροπή περιφερειακού σχολείου σε δημόσιο νηπιαγωγείο και βρεφοκομικό σταθμό και κέντρο δημιουργικής απασχόλησης
Τσακίστρα	Πολιτιστικό κέντρο Μονοπάτια της φύσης/σημεία θέας Παιδότοπος
Κάμπος	Δημιουργία γηπέδου φούτσαλ και κολυμβητηρίου Ανάπλαση πυρήνα

Εισηγήσεις

Λόγω του ότι όλες οι κοινότητες της περιοχής αυτής παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα και έχουν σημαντικό απόθεμα διατηρητέων κτιρίων, καθώς και διάφορα παραδοσιακά στοιχεία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος (π.χ. ενετικά γεφύρια, παλιές βρύσες, νερόμυλοι), συστήνεται η υλοποίηση και άλλων εξωραϊστικών έργων καθώς και ανάπλαση πυρήνα και στις άλλες κοινότητες της περιοχής (π.χ. Γερακιές, Μυλικούρι, Πεδουλάς), με στόχο την προστασία, συντήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Προτεραιότητα θα πρέπει

ωστόσο να δοθεί σε κοινότητες οι οποίες έχουν προοπτική για περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

Σε ότι αφορά Κέντρα φροντίδας/απασχόλησης ηλικιωμένων, το Κοινοτικό Πολυδύναμο Κέντρο Ηλικιωμένων στον Καλοπαναγιώτη κρίνεται ικανοποιητικό ως προς την εξυπηρέτηση των αναγκών του τοπικού πληθυσμού και λόγω και του μικρού πληθυσμού στις κοινότητες τις περιοχής (916) δεν συστήνεται η δημιουργία άλλου κέντρου ηλικιωμένων στο παρόν στάδιο. Παρομοίως σε ότι αφορά άλλα κέντρα παροχής υπηρεσιών (π.χ. Κέντρα νεότητας, βιβλιοθήκες, πολιτιστικά κέντρα), δεν συστήνεται να προωθηθούν τέτοια έργα στο παρόν στάδιο, λόγω του πολύ μικρού πληθυσμού των κοινοτήτων (μείωση και γήρανση πληθυσμού) γεγονός το οποίο δυνατόν να καταστήσει την υλοποίηση τέτοιου είδους έργων μη βιώσιμη. Αντιθέτως συστήνεται όπως γίνουν ενέργειες για αξιοποίηση της υφιστάμενης υποδομής σε πιο ικανοποιητικό βαθμό ή/και σε περιφερειακό επίπεδο.

Σε ότι αφορά τη δημιουργία κέντρων πληροφόρησης δε συστήνεται η προώθηση άλλων έργων καθώς υπάρχει επαρκής υποδομή στην περιοχή, και επιπρόσθετα παρατηρούνται δυσκολίες στη λειτουργία και διαχείρισή τους από τα Κοινοτικά Συμβούλια, με αποτέλεσμα να μην αξιοποιούνται σε ικανοποιητικό βαθμό. Συστήνεται όπως γίνουν ενέργειες αξιοποίησης τους σε συνεργασία με άλλους φορείς (π.χ. ANET, Υφυπουργείο Τουρισμού, Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης και Προβολής Τροόδους, κλπ.).

Επιπρόσθετα σημαντική κρίνεται και η προώθηση έργων βελτίωσης του οδικού δικτύου με στόχο τη μείωση της χρονοαπόστασης από το αστικό κέντρο, κάτι το οποίο θα αυξήσει την επισκεψιμότητα στην περιοχή, αλλά μπορεί να βοηθήσει ώστε να καταστεί η περιοχή και πιο ελκυστική για μόνιμη διαβίωση.

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Θ

Η περιοχή του Συμπλέγματος Θ είναι η πιο απομακρυσμένη περιοχή της Επαρχίας Λευκωσίας και αποτελείται από πέντε (5) κοινότητες, Πάνω Πύργος, Μοσφίλι (Μανσούρα), Κάτω Πύργος, Παχύαμμος και Πηγαίεια, με πληθυσμό 1.096 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Στην περιοχή αυτή υπάρχουν και εγκαταλειμμένες κοινότητες (Άγιος Θεόδωρος, Αλεύγα, Σελλάδι του Άππι, Άγιος Ιωάννης Σελέμανη, Ξερόβουνος). Η περιοχή παρουσιάζει συνεχή μείωση πληθυσμού, προφανώς λόγω της απομόνωσής της και μεγάλης απόστασης από τα αστικά κέντρα.

Σύμπλεγμα Θ	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Πάνω Πύργος	30	22	18	200	236
Κάτω Πύργος	1.120	1.036	919	20	232
Πηγένια	123	107	80	200	234
Παχύαμμος	97	70	59	50	209
Μοσφίλι	1	20	20	70	223

Χαρακτηριστικά περιοχής

Στην περιοχή αυτή υπάρχουν αμμώδεις παραλίες οι οποίες προσελκύουν παραθαλάσσιο τουρισμό κυρίως στον Κάτω Πύργο στην οποία συγκεντρώνεται και το μεγαλύτερο ποσοστό μόνιμου πληθυσμού, και σε μικρότερο βαθμό στον Παχύαμμο.

Επιπλέον στον Κάτω πύργο υπάρχουν μεσαιωνικά μνημεία όπως ξωκλήσια, αρχαιολογικά ευρήματα, ενετικό παρατηρητήριο (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων), αλιευτικό καταφύγιο και στον Πάνω Πύργο εγκαταλεημένα καμίνια.

Η Κοινότητα Κάτω Πύργου παρουσιάζει ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και υπάρχει μικρός αριθμός κηρυγμένων διατηρητέων κτιρίων (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως). Επιπλέον η κοινότητα Κάτω Πύργου έχει συμπεριληφθεί στο Δίκτυο Ευρωπαϊκών Προορισμών Αριστείας (Πηγή: EDEN-European Destinations of Excellence).

Στα όρια των Κοινοτικών Συμβουλίων Πάνω Πύργου και Πηγαϊνείων εμπίπτουν προστατευόμενες περιοχές του Κρατικού Δάσους της Πάφου (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000).

Θα πρέπει να σημειωθεί επίσης, ότι η κοινότητα κάτω Πύργου έχει βραβευθεί ως Άριστος Ευρωπαϊκός προορισμός στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού προγράμματος European Destinations of Excellence - EDEN 2010 «Aquatic Tourism».

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Στην περιοχή αυτή υπάρχει ένα μονοπάτι της φύσης, το Μονοπάτι Λωρόβουνος (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Δεν υπάρχει υποδομή αυτού του τύπου στην περιοχή.

Θεματικές Διαδρομές: Δεν υπάρχουν θεματικές διαδρομές στην περιοχή.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Σε ότι αφορά έργα αναπλάσεων/εξωραϊσμών τα μόνα έργα που έγιναν ήταν ο εξωραϊσμός της πλατείας και η δημιουργία πάρκου στον Κάτω Πύργο.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Δεν έγιναν έργα αυτής της κατηγορίας στην περιοχή.

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Υπάρχει Μουσείο στον Παχύαμμο το οποίο δημιουργήθηκε στα πλαίσια δημιουργίας Πολιτιστικού κέντρου.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Σε ότι αφορά πολιτιστική υποδομή δημιουργήθηκε αίθουσα πολλαπλής χρήσης στον Κάτω Πύργο και Πολιτιστικό κέντρο στον Παχύαμμο το οποίο περιλαμβάνει και Μουσείο.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Δεν υπάρχει δημόσια υποδομή αυτής της κατηγορίας στην περιοχή.

Σύμπλεγμα Θ	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Κάτω Πύργος	Εξωραϊσμός πλατείας (ΤΠΟ) Κοινοτικό πάρκο Αίθουσα πολλαπλής χρήσης Περιφερειακό νηπιαγωγείο	
Παχύαμμος	Πολιτιστικό κέντρο και μουσείο	

Διαπιστώσεις

Από τα πιο πάνω φαίνεται ότι, σε ότι αφορά κέντρα ηλικιωμένων, κέντρα νεότητας, βιβλιοθήκες, κέντρα απασχόλησης παιδιών, τέτοια υποδομή είναι ανύπαρκτη. Ως εκ τούτου, θα μπορούσαν να προωθηθούν τέτοια έργα, π.χ. στην Κοινότητα Κάτω Πύργου, με σκοπό την κάλυψη των αναγκών του τοπικού πληθυσμού.

Επιπλέον λόγω της μικρής ανάπτυξης του παραθαλάσσιου τουρισμού είναι επιθυμητά έργα υποστηρικτικής τουριστικής υποδομής, όπως θεματικές διαδρομές, εκδρομικοί χώροι, συντήρηση/ανάδειξη αρχαίων μνημείων, με στόχο την αύξηση του τουριστικού ρεύματος και ως αποτέλεσμα τη δημιουργία κινήτρων για ιδιωτικές επενδύσεις και τη συγκράτηση του πληθυσμού.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Θ	Προτεινόμενα έργα
Πάνω Πύργος	Μετατροπή του παλαιού δημοτικού σχολείου σε πολιτιστικό κέντρο
Κάτω Πύργος	Αξιοποίηση παλιών κοινοτικών αποθηκών-μετατροπή τους σε Πολιτιστικό Κέντρο Αξιοποίηση του μεσαιωνικού παρατηρητηρίου στο Τρουλλί-Παραλιακός πεζόδρομος Δημιουργία πάρκου στο βόρειο άκρο του παραλιακού μετώπου
Πηγένια	Πολιτιστικό/πολυδύναμο κέντρο στο παλιό δημοτικό σχολείο

Εισηγήσεις

Για την περιοχή Τηλλυρίας αν και δεν υπάρχει υποδομή σε ότι αφορά κέντρα παροχής υπηρεσιών οι κοινότητες δεν αιτούνται τέτοιου είδους έργα. Ωστόσο εάν διαφανεί μελλοντικά ότι υπάρχουν ανάγκες τότε συστήνεται η υλοποίηση ενός περιφερειακού έργου, που θα εξυπηρετεί το σύνολο των κοινοτήτων, σε μια από τις μεγαλύτερες πληθυσμιακά κοινότητες. Σε ότι αφορά πολιτιστική και μουσειακή υποδομή, στο παρόν στάδιο λόγω του μικρού πληθυσμού και της τάσης για μείωσή του δε συστήνεται προώθηση τέτοιων έργων, αλλά συστήνεται η αξιοποίηση της υποδομής στον Παχύαμμο και στον Κάτω Πύργο σε περιφερειακό επίπεδο.

Αντιθέτως η υλοποίηση έργων ανάπλασης μικρής κλίμακας συστήνεται στην περιοχή Τηλλυρίας, κυρίως στην παραλιακή/τουριστική περιοχή, έργα τα οποία θα βελτιώσουν αισθητικά την περιοχή και θα λειτουργήσουν θετικά ως προς την αύξηση του τουριστικού ρεύματος.

ΔΗΜΟΣ ΙΔΑΛΙΟΥ – ΝΟΤΙΑΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ

Στην περιοχή που καλύπτει ο νεοσυσταθής Δήμος Νότιας Λευκωσίας - Ιδαλίου έχουν ενοποιηθεί με το Δήμο Ιδαλίου οι κοινότητες/διαμερίσματα Αλάμπρα, Λύμπια, Νήσου, Πέρα Χωριό και Ποταμιά. Ο πληθυσμός του νέου αυτού Δήμου ανέρχεται στις 22.632 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Στην περιοχή αυτή βρίσκεται και η εγκαταλειμμένη κοινότητα Αγ. Σωζόμενου. Ο Δήμος Νότιας Λευκωσίας βρίσκεται σε κεντρικό σημείο της Κύπρου και είναι πολύ εύκολα προσβάσιμος από τους αυτοκινητοδρόμους που ενώνουν τα μεγάλα αστικά κέντρα (Λευκωσία-Λάρνακα-Λεμεσό). Η περιοχή χαρακτηρίζεται από μείωση του φαινομένου της αστυφιλίας και την επιθυμία να παραμείνουν οι κάτοικοι στις κοινότητες. Ως εκ τούτου η περιοχή χαρακτηρίζεται από συνεχή πληθυσμιακή αύξηση και οικιστική/εμπορική/βιομηχανική ανάπτυξη.

Δήμος Ιδαλίου – Νότιας Λευκωσίας	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο (km)
Αλάμπρα	1.140	1.585	1.655	250	21.5
Νήσου	1.323	2.179	2.132	240	17.4
Πέρα Χωριό	2.236	2.637	3.002	250	19
Λύμπια	2.268	2.694	2.911	260	26
Ποταμιά	415	505	582	210	25
Δάλι	5.834	10.466	12.350	225	21.5

Χαρακτηριστικά περιοχής

Η περιοχή δεν είναι ανεπτυγμένη τουριστικά. Υπάρχει ωστόσο ένα αγροτουριστικό κατάλυμα στα Λύμπια (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού).

Στην περιοχή Νότια της Λευκωσίας εμπίπτουν οι προστατευόμενες περιοχές Άλκου Ποταμού-Αγίου Σωζόμενου και μέρος της περιοχής Λύμπια-Αγία Άννα και οι δύο μέρος του δικτύου Natura 2000 (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος).

Η εγκαταλειμμένη κοινότητα Αγ. Σωζόμενου και το Δημοτικό διαμέρισμα Ποταμιάς, συμπεριλαμβάνονται στις κοινότητες με ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και υπάρχει μεγάλος αριθμός κηρυγμένων διατηρητέων κτιρίων (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως) ειδικά στα Λύμπια, στο Δάλι, και στην Αλάμπρα.

Επίσης, στην περιοχή αυτή υπάρχουν στοιχεία ιστορικού/αρχαιολογικού ενδιαφέροντος. Πιο σημαντικός είναι ο αρχαιολογικός χώρος του αρχαίου Βασιλείου του Ιδαλίου μαζί με το τοπικό

Αρχαιολογικό μουσείο Αρχαίου Ιδαλίου (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων). Υπάρχουν και άλλα αρχαία μνημεία και αξιοθέατα στην περιοχή, όπως τα ερείπια αρχαίων εκκλησιών (Αγ. Σωζόμενος), κατάλοιπα μεσαιωνικής αγρέπαυλης (Ποταμιά), παλιά τεμένη (Δάλι, Ποταμιά, Πέρα χωριό), παραδοσιακοί νερόμυλοι και ελιόμυλοι, ενετικά λουτρά, κλπ. (Δάλι, Πέρα Χωριό Νήσου).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Δεν υπάρχουν μονοπάτια μελέτης της φύσης στην περιοχή.

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Δεν υπάρχει υποδομή αυτού του τύπου στην περιοχή.

Θεματικές Διαδρομές: Κάποια θρησκευτικά μνημεία της περιοχής συμπεριλαμβάνονται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών του Υφυπουργείου Τουρισμού, και συγκεκριμένα η Εκκλησία Αγίου Μάμαντος και Σπήλαιο Ασκηταριό Αγίου Σωζόμενου, η Εκκλησία Αγίων Αποστόλων στο Πέρα Χωριό και η Εκκλησία Αγίου Γεωργίου και Εκκλησία Αγίου Δημητρίου στο Δάλι. Η εκκλ. Αγ. Μάμαντος στον Αγ. Ζωζόμενο και το Ενετικό αρχοντικό στην Ποταμιά και το ενετικό σύστημα άρδευσης των δύο κοινοτήτων, συμπεριλαμβάνονται στην πολιτιστική διαδρομή Κύπρος-Βενετία (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Επίσης ο αρχαιολογικός χώρος του αρχαίου βασιλείου του Ιδαλίου συμπεριλαμβάνεται στη θεματική διαδρομή Αφροδίτη (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Στην περιοχή υπάρχουν και δύο ποδηλατικές διαδρομές (Νήσου, Αλάμπρα) (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού, Δίκτυο ποδηλατικών διαδρομών).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Εκτός από το Αρχαιολογικό Μουσείο στο Δάλι, υπάρχει και Δημοτικό Ιστορικό Μουσείο και Αρχείο στο Δάλι, Μουσείο Λαϊκής Τέχνης στη Νήσου και Μουσείο λιθογλυπτικής τέχνης στα Λύμπια (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Πέραν της ανάπλασης της πλατείας στα Λύμπια και της δημιουργίας πάρκου στο Μαθιάτη, τα τελευταία χρόνια εκτελέστηκαν αρκετά έργα ανάπλασης στο Δήμο Ιδαλίου, καθώς και μικρότερης εμβέλειας έργα στο Πέρα Χωριό και Νήσου.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε διαμόρφωση αρχαιολογικού πάρκου στο χώρο του αρχαίου Ιδαλίου.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Εκτελέστηκαν κάποια έργα, π.χ. Πολιτιστικό κέντρο Αλάμπρας, Δημοτικό πολιτιστικό κέντρο στο Δάλι, Υπαίθριο Αμφιθέατρο στο Δάλι, (ΕΓΤΑΑ 2007-2013), Πολιτιστικό κέντρο/Αίθουσα εκδηλώσεων στα Λύμπια.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Στην περιοχή λειτουργούν Κέντρα απασχόλησης και φροντίδας ηλικιωμένων, στα Λύμπια και στο Δάλι (Πηγή: Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας). Επίσης υπάρχει Κοινοτική Βιβλιοθήκη στο Πέρα χωριό και Δημοτική βιβλιοθήκη στο Δάλι. Στο Δάλι λειτουργεί επίσης κέντρο απογευματινής απασχόλησης παιδιών (Πηγή: Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας).

Δήμος Ιδαλίου – Νότιας Λευκωσίας	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Αλάμπρα	Πάρκο αγνοουμένων και πεσόντων Νηπιαγωγείο Πολιτιστικό κέντρο	
Πέρα Χωριό-Νήσου	Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Νηπιαγωγεία Αποκατάσταση παλαιάς Τ/Κ οικοδομής και μετατροπή της σε ταχυδρομείο Βιβλιοθήκη Ανακατασκευή πεζοδρομίων και ραμπών ΑΜΕΑ σε δρόμους της κοινότητας	
Λύμπια	Ανάπλαση πλατείας (ΤΠΟ) Νηπιαγωγείο Κέντρο ενηλίκων Μουσείο Λιθογλυπτικής Τέχνης (ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Αίθουσα εκδηλώσεων - πολιτιστικό κέντρο	
Ποταμιά	Νηπιαγωγείο Αποκατάσταση μεσαιωνικής έπαυλης	
Δάλι	Αρχαιολογικό Μουσείο Δημοτικό ιστορικό μουσείο και αρχείο Δημοτικό Πολιτιστικό Κέντρο-Δημοτική βιβλιοθήκη Νηπιαγωγεία Κέντρο απογευματινής απασχόλησης παιδιών Κέντρο ηλικιωμένων Αμφιθέατρο/Πολιτιστικό κέντρο (ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Διαμόρφωση αρχαιολογικού πάρκου στον χώρο του αρχαίου Ιδαλίου. Κατασκευή πεζογέφυρας και πεζόδρομου - ποδηλατοδρόμου στον ποταμό Γυαλιά στον Δήμο Ιδαλίου. Ανάπλαση πυρήνα Δήμου Ιδαλίου - Φάση Α Διαμόρφωση Πλατειών και Δρόμων Τμήματος του Ιστορικού Πυρήνα	Γραμμικό πάρκο περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης στον ποταμό Γιαλιά (ΘΑΛΕΙΑ 2021-2027)

Διαπιστώσεις

Από τα πιο πάνω φαίνεται ότι, η περιοχή Νότιας Λευκωσίας λόγω της συνεχούς αύξησης πληθυσμού πιθανόν να παρουσιάσει ανάγκες για τη δημιουργία επιπρόσθετων κέντρων ηλικιωμένων και κέντρων απασχόλησης παιδιών. Σε ότι αφορά την πολιτιστική υποδομή στην περιοχή, αυτή κρίνεται επαρκής με βάση την υφιστάμενη υποδομή.

Επίσης, έχουν γίνει κάποια έργα βελτίωσης του δομημένου περιβάλλοντος σε κάποιες κοινότητες. Σημαντικά έργα αναπλάσεων έγιναν και στο Δάλι και συγκεκριμένα η κατασκευή πεζογέφυρας και πεζόδρομου - ποδηλατοδρόμου στον ποταμό Γιαλιά και η ανάπλαση πλατειών και δρόμων στον

πυρήνα. Περαιτέρω έργα αναπλάσεων είναι επιθυμητά στις κοινότητες με παραδοσιακούς πυρήνες και αρχαία μνημεία με στόχο την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής/ιστορικής κληρονομιάς.

Προτεινόμενα έργα

Δήμος Ιδαλίου – Νότιας Λευκωσίας	Προτεινόμενα έργα
Πέρα Χωριό-Νήσου	Κέντρο ηλικιωμένων Ανάδειξη σειράς φρεατίων - “Λαγούμια” σε συνδυασμό με 2 αλακατόλακκους και πετρόκτιστη δεξαμενή Θεματικές διαδρομές Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Γραμμικό πάρκο
Ποταμιά	Μουσείο/Κοινοτική βιβλιοθήκη Ανακατασκευή γεφυριού στο ποταμό Γιαλιά (αντιπλημμυρικό έργο) Ανάδειξη της αγρέπαιλης Αικατερίνης Κορνάρο, μικρών ξωκκλησιών και Αγ. Σωζόμενου
Λύμπια	Χώροι υπαίθριας αναψυχής στον υδατοφράκτη Λυμπιών Επέκταση έργου ανάπλασης ιστορικού πυρήνα (Φάση Β’) Αισθητικές βελτιώσεις προσόψεων σε κεντρικό δρόμο
Αλάμπρα	Σύμπλεγμα έργου αποτελούμενο από Μουσείο Λαϊκής Τέχνης, Εκπαιδευτικό κέντρο για τη χρήση του Μεταξοσκώληκα και παραδοσιακό καφενείο
Δάλι	Συντήρηση/Αποκατάσταση και Προσθηκομετατροπές σε Διατηρητέα Οικοδομή, με Αλλαγή Χρήσης από Κατοικία σε Πολυχώρο Εναλλακτικών Χρήσεων και Δραστηριοτήτων Μονοπάτι μελέτης της φύσης – ποδηλατική διαδρομή Δάσους Γεροκαρκών Κέντρο τεκμηρίωσης αρχαίου Ιδαλίου

Εισηγήσεις

Με βάση το γεγονός ότι η περιοχή χαρακτηρίζεται από θετικούς ρυθμούς αύξησης πληθυσμού αφού βρίσκεται σχετικά σε μικρή απόσταση από το αστικό κέντρο της Επαρχίας, είναι εμφανές ότι τα έργα που θα μπορούσαν να έχουν θετική συνεισφορά στην ανάπτυξη είναι τα περιφερειακά έργα παροχής υπηρεσιών, όπως κέντρα ηλικιωμένων, πολυδύναμα κέντρα, κέντρα απασχόλησης ή εκπαίδευσης, κλπ., έργα τα οποία σκοπό έχουν τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων. Συστήνεται όπως για τέτοιου είδους έργα όπου αυτό είναι εφικτό και πρακτικό να αξιοποιείται υφιστάμενη κτιριακή υποδομή, π.χ. διατηρητέες οικοδομές.

Ωστόσο με βάση τον πιο πάνω πίνακα ζητούνται και έργα βελτίωσης του δομημένου περιβάλλοντος των κοινοτήτων όπως αναπλάσεις πλατειών, πυρήνων και άλλων δημόσιων χώρων. Θετικό είναι το γεγονός ότι ξεκίνησε η υλοποίηση του έργου «Γραμμικό πάρκο περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης στον ποταμό Γιαλιά» με συγχρηματοδότηση από το Πρόγραμμα Πολιτικής Συνοχής ΘΑΛΕΙΑ 2021-2027, έργο το οποίο υλοποιείται προς όφελος όλων των δημοτικών διαμερισμάτων του Δήμου.

Αν και γενικά δεν αποτελούν προτεραιότητα, έργα αναπλάσεων θα μπορούσαν να προωθούνται πρωτίστως σε κοινότητες με ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Ποταμιά), καθώς και σε χώρους με αρχαία μνημεία (Αγ. Σωζόμενος, Αρχαίο Ιδάλιο), με στόχο την προστασία, συντήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και με σκοπό την αισθητική βελτίωση των περιοχών παρέμβασης, και για σκοπούς ρύθμισης της οδικής κυκλοφορίας, με σκοπό να γίνουν πιο ελκυστικά μέρη για διαβίωση.

ΔΗΜΟΣ ΛΑΚΑΤΑΜΕΙΑΣ

Σε συνέχεια της μεταρρύθμισης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ο πρώην Δήμος Τσερίου ενώθηκε με το Δήμο Λακατάμειας ο οποίος είναι αστική περιοχή αφού καλύπτεται από το Τοπικό Πολεοδομικό Σχέδιο Λευκωσίας. **Επομένως στο Δήμο Λακατάμειας μόνο το δημοτικό διαμέρισμα Τσερίου αποτελεί επιλέξιμη περιοχή στα πλαίσια των Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης.**

Δήμος Λακατάμειας	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Λακατάμεια	9.679	40.101	44.969	250	7
Τσέρι	5.287	7.035	8.304	270	11

Το Τσέρι θεωρείται περιαστική περιοχή και χαρακτηρίζεται από συνεχή αύξηση πληθυσμού, με συνεχή οικοδομική και εμπορική ανάπτυξη. Θα πρέπει να σημειωθεί ωστόσο ότι στο Τσέρι υπάρχει μεγάλος αριθμός κηρυγμένων διατηρητέων κτιρίων (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως) καθώς και ιαματικές πηγές.

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Δεν υπάρχουν μονοπάτια μελέτης της φύσης στην περιοχή.

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Δεν υπάρχει υποδομή αυτού του τύπου στην περιοχή.

Θεματικές Διαδρομές: Δεν υπάρχουν διαδρομές στην περιοχή.

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Δεν υπάρχει υποδομή αυτού του τύπου στην περιοχή.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Δεν έγιναν έργα αυτής της κατηγορίας στην περιοχή

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Έργο που έγινε στην περιοχή είναι η ανάπλαση της κεντρικής πλατείας, καθώς και διάφορα πάρκα.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Στην περιοχή υπάρχει υπαίθριο αμφιθέατρο.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Στο Τσέρι λειτουργεί Κέντρο απασχόλησης και φροντίδας ηλικιωμένων (Πηγή: Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας). Επίσης υπάρχει Βιβλιοθήκη στο παλιό δημοτικό σχολείο.

Δήμος Λακατάμειας	Έργα που εκτελέστηκαν	Έργα υπό εξέλιξη
Λακατάμεια	Δημοτικό αμφιθέατρο	Κέντρο περιβαλλοντικής πληροφόρησης Πεδιαιού

	Δημοτική αίθουσα εκθέσεων (Πινακοθήκη) Δημοτική Βιβλιοθήκη Πολυδύναμο κέντρο - Κέντρο ημερήσιας φροντίδας/απασχόλησης ηλικιωμένων – Κέντρο προστασίας και απασχόλησης παιδιών Διάφορα πολεοδομικά έργα Πεζογέφυρες Πάρκα Γραμμικό πάρκο Πεδιαίου	ποταμού στα πλαίσια του ευρύτερου έργου της γενικής ανάπλασης του Πεδιαίου ποταμού (ΘΑΛΕΙΑ 2021-2027)
Τσέρι	Κατασκευή πάρκου στην οδό Χρ.Κόμβου Κατασκευή πάρκου στην οδό Μακρυγιάννη Περιφερειακό νηπιαγωγείο Υπαίθριο αμφιθέατρο Ανάπλαση πλατείας Αγ.Ανδρονίκου (ΤΠΟ) Πολυδύναμο Κέντρο ηλικιωμένων Μετατροπή Παλαιού Δημοτικού Σχολείου σε βιβλιοθήκη	

Διαπιστώσεις

Όπως διαπιστώνεται από τον πιο πάνω πίνακα, στο Τσέρι υλοποιήθηκαν και έργα υπηρεσιών προς τους μόνιμους κατοίκους αλλά και έργα βελτίωσης του δομημένου περιβάλλοντος (ανάπλαση πλατείας και πάρκα). Τα έργα που έγιναν είχαν ως στόχο μια ολιστική προσέγγιση ως προς τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

Προτεινόμενα έργα

Δήμος Λακατάμειας	Προτεινόμενα έργα στο επιλέξιμο Δημοτικό διαμέρισμα
Τσέρι	Εξωραϊσμός ιαματικών πηγών Αποκατάσταση αρχοντικού Θεμιστού Αποκατάσταση ελαιοτριβείου, ανάδειξη ελαιώνων και τσερκώτικης ελιάς

Εισηγήσεις

Σε ότι αφορά έργα που θα πρέπει να υλοποιηθούν μελλοντικά, αν και τα προτεινόμενα έργα αφορούν σε δημιουργία τουριστικής υποδομής (αποκατάσταση διατηρητέων οικοδομών), θα πρέπει να μελετηθεί κατά πόσο τέτοια έργα θα έχουν όντως προστιθέμενη αξία για το δημοτικό διαμέρισμα και κατά πόσο θα αυξηθεί η επισκεψιμότητα στην περιοχή από την υλοποίησή τους, καθώς και κατά πόσο η αύξηση επισκεψιμότητας θα έχει οποιαδήποτε οφέλη για την τοπική οικονομία.

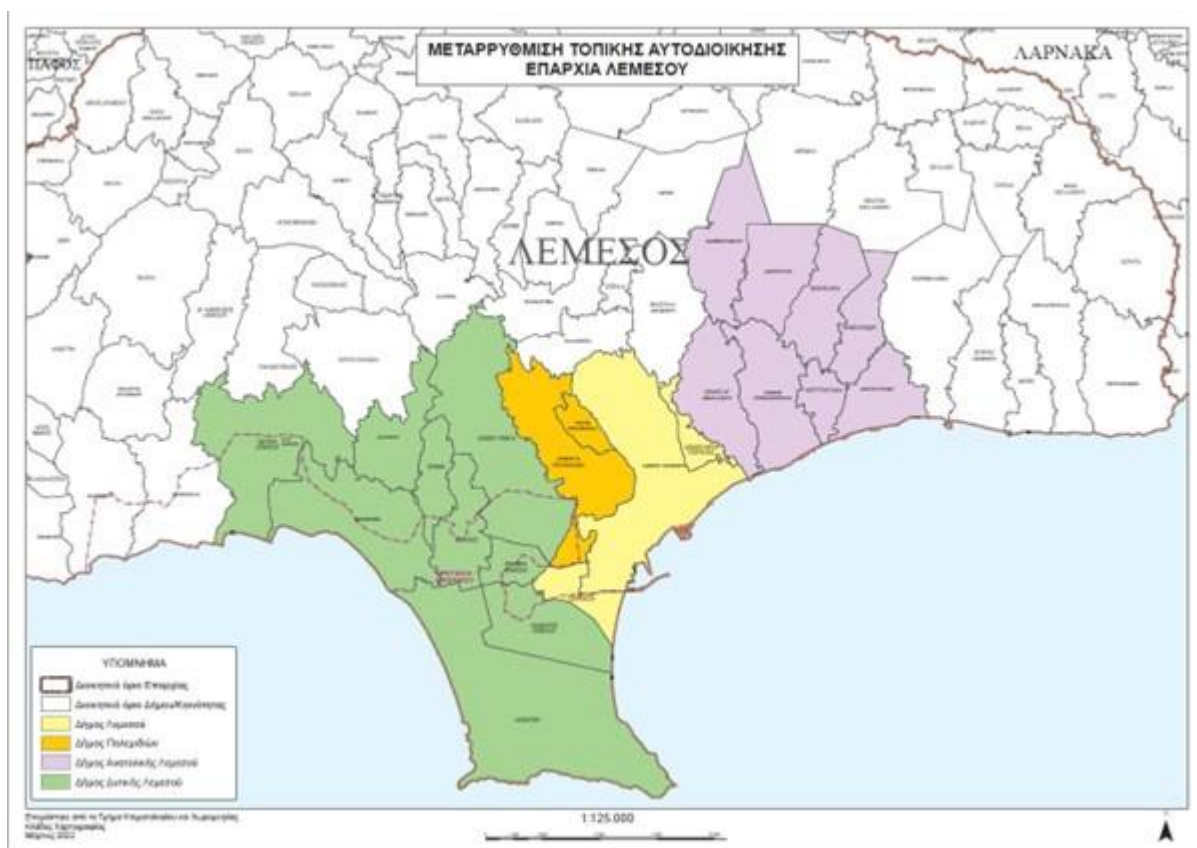
Αντιθέτως, δεδομένου της συνεχούς αύξησης του πληθυσμού, θα πρέπει να μελετηθεί από το Δήμο Λακατάμειας κατά πόσο υπάρχουν ανάγκες για άλλα έργα παροχής υπηρεσιών προς τον τοπικό πληθυσμό (π.χ. κέντρα απασχόλησης παιδιών, κλπ.), ή κατά πόσον οι ανάγκες του Δημοτικού Διαμερίσματος Τσερίου μπορούν να καλυφθούν από υφιστάμενες υποδομές του Δήμου Λακατάμειας.

ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΕΜΕΣΟΥ

Η Επαρχία Λεμεσού, απαριθμεί 4 Δήμους και 8 Συμπλέγματα Κοινοτήτων, με συνολικό πληθυσμό 262.238 μόνιμους κατοίκους (σύμφωνα με την Απογραφή πληθυσμού 2021, Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου). Από τους 4 Δήμους οι 2 είναι εξολοκλήρου αστικές περιοχές (Δήμοι Λεμεσού, Πολεμιδιών) και ως εκ τούτου μη επιλέξιμες περιοχές στα πλαίσια των Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης. Στο Δήμο Αμαθούντας (Ανατολικής Λεμεσού) είναι επιλέξιμες περιοχές οι Κοινότητες/Διαμερίσματα Ακρούντας, Μαθικολώνης, Φοινικαριών και Αρμενοχωρίου, καθώς και οι πυρήνες των διαμερισμάτων Αγ. Τύχωνα και Μουτταγιακάς (όχι η παραλιακή ζώνη). Στο Δήμο Κουρίου (Δυτικής Λεμεσού) είναι επιλέξιμες περιοχές οι Κοινότητες/Διαμερίσματα Ακρωτηρίου, Ασώματου, Επισκοπής, Ερήμης, Καντού, Κολοσσίου, Σωτήρας και Τραχωνίου. Με βάση τα πιο πάνω ο πληθυσμός στις επιλέξιμες περιοχές ανέρχεται στις 63.628 κατοίκους.

ΔΗΜΟΙ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΛΕΜΕΣΟΥ

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΕΜΕΣΟΥ			
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Α	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Β	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Γ	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Δ
1. ΑΣΓΑΤΑ 2. ΒΑΣΑ (ΚΕΛΛΑΚΙΟΥ) 3. ΚΕΛΛΑΚΙ 4. ΜΟΝΑΓΡΟΥΛΛΙ 5. ΜΟΝΗ 6. ΠΑΡΕΚΚΛΗΣΙΑ 7. ΠΕΝΤΑΚΩΜΟ 8 ΠΡΑΣΤΙΟ (ΚΕΛΛΑΚΙΟΥ) 9. ΠΥΡΓΟΣ 10. ΣΑΝΙΔΑ	1. ΑΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ 2. ΑΓΙΟΣ ΠΑΥΛΟΣ 3. ΑΚΑΠΝΟΥ 4. ΑΡΑΚΑΠΑΣ 5. ΒΙΚΛΑ 6. ΔΙΕΡΩΝΑ 7. ΕΠΤΑΓΩΝΕΙΑ 8. ΖΩΟΠΗΓΗ 9. ΚΑΛΟ ΧΩΡΙΟ (ΛΕΜΕΣΟΥ) 10. ΚΛΩΝΑΡΙ 11. ΛΟΥΒΑΡΑΣ 12. ΣΥΚΟΠΕΤΡΑ	1. ΑΨΙΟΥ 2. ΓΕΡΑΣΑ 3. ΠΑΛΟΔΕΙΑ 4. ΠΑΡΑΜΥΘΑ 5. ΣΠΙΤΑΛΙ 6. ΦΑΣΟΥΛΑ (ΛΕΜΕΣΟΥ)	1. ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ (ΛΕΜΕΣΟΥ) 2. ΑΓΙΟΣ ΜΑΜΑΣ 3. ΑΛΑΣΣΑ 4. ΑΠΕΣΙΑ 5. ΔΩΡΟΣ 6. ΚΑΠΗΛΕΙΟ 7. ΚΟΡΦΗ 8. ΛΑΝΕΙΑ 9. ΛΙΜΝΑΤΗΣ 10. ΜΟΝΑΓΡΙ 11. ΣΙΛΙΚΟΥ 12. ΤΡΙΜΗΚΛΗΝΗ
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Ε	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ ΣΤ	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Ζ	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Η
1. ΑΓΙΟΣ ΘΩΜΑΣ 2. ΑΛΕΚΤΟΡΑ 3. ΑΝΩΓΥΡΑ 4. ΑΥΔΗΜΟΥ 5. ΠΑΡΑΜΑΛΙ 6. ΠΙΣΣΟΥΡΙ 7. ΠΛΑΤΑΝΙΣΤΕΙΑ 8. ΠΡΑΣΤΙΟ (ΑΥΔΗΜΟΥ)	1. ΑΓΙΟΣ ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ (ΛΕΜΕΣΟΥ) 2. ΑΓΙΟΣ ΘΕΡΑΠΩΝ 3. ΑΡΣΟΣ (ΛΕΜΕΣΟΥ) 4. ΒΑΣΑ (ΚΟΙΛΑΝΙΟΥ) 5. ΒΟΥΝΙ 6. ΓΕΡΟΒΑΣΑ 7. ΔΟΡΑ 8. ΚΙΣΣΟΥΣΑ 9. ΛΟΦΟΥ 10. ΜΑΛΙΑ 11. ΟΜΟΔΟΣ 12. ΠΑΝΩ ΚΙΒΙΔΕΣ 13. ΠΑΧΝΑ 14. ΠΟΤΑΜΙΟΥ 15. ΣΟΥΝΙ ΖΑΝΑΚΙΑ	1. ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ 2. ΚΑΜΙΝΑΡΙΑ 3. ΚΑΤΩ ΠΛΑΤΡΕΣ 4. ΚΟΙΛΑΝΙ 5. ΚΟΥΚΑ 6. ΛΕΜΙΘΟΥ 7. ΜΑΝΔΡΙΑ (ΛΕΜΕΣΟΥ) 8. ΜΟΝΙΑΤΗΣ 9. ΠΑΛΑΙΟΜΥΛΟΣ 10. ΠΑΝΩ ΠΛΑΤΡΕΣ 11. ΠΕΡΑ ΠΕΔΙ 12. ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ 13. ΤΡΕΙΣ ΕΛΙΕΣ 14. ΦΟΙΝΙ	1. ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ (ΛΕΜΕΣΟΥ) 2. ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ (ΛΕΜΕΣΟΥ) 3. ΑΓΡΙΔΙΑ 4. ΑΓΡΟΣ 5. ΑΜΙΑΝΤΟΣ 6. ΔΥΜΕΣ 7. ΚΑΤΩ ΜΥΛΟΣ 8. ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑ 9. ΠΕΛΕΝΔΡΙ 10. ΠΟΤΑΜΙΤΙΣΣΑ 11. ΧΑΝΔΡΙΑ

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Α

Στην περιοχή του Συμπλέγματος Α η οποία περιλαμβάνει ημιορεινές και πεδινές/παραθαλάσσιες περιοχές, συμπεριλαμβάνονται οι εξής δέκα (10) κοινότητες, Ασγάτα, Βάσα Κελλακίου, Κελλάκι, Πρασιτό Κελλακίου, Σανίδα, Παρεκκλησιά, Πύργος, Μονή, Μοναγρούλλι και Πεντάκωμο, με συνολικό πληθυσμό 10.025 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Το Σύμπλεγμα Α γειτνιάζει με την αστική περιοχή Λεμεσού ως εκ τούτου είναι εύκολα προσβάσιμο και χαρακτηρίζεται από συνεχή αύξηση πληθυσμού.

Σύμπλεγμα Α	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Πεντάκωμο	388	644	764	150	23
Μοναγρούλλι	471	536	790	100	19.5
Μονή	391	622	938	85	19
Παρεκκλησιά	1324	2738	3489	150	16.5
Πύργος Λεμεσού	1348	2363	3020	90	17
Ασγάτα	389	417	465	200	25
Βάσα Κελλακίου	54	73	73	390	30.5
Σανίδα	44	42	64	640	33.5
Πρασιτό Κελλακίου	81	103	107	480	30
Κελλάκι	270	299	315	620	28

Χαρακτηριστικά περιοχής

Εντός των διοικητικών ορίων των διαμερισμάτων Παρεκκλησιάς, Πύργου, Μονής, Μοναγρουλλίου και Πεντάκωμου (Ακτή Κυβερνήτη) υπάρχουν και παραλιακές περιοχές. Στην παραλιακή περιοχή Παρεκκλησιάς και Πύργου παρατηρείται σημαντική τουριστική ανάπτυξη (μεγάλες τουριστικές μονάδες) αφού η περιοχή αποτελεί συνέχιση της τουριστικής ζώνης της αστικής Λεμεσού. Από την άλλη στην παραλιακή περιοχή Πεντακώμου παρατηρείται μικρή τουριστική κίνηση (παραλία Governors, χώροι εστίασης, εξοχικές κατοικίες και κατασκηνωτικός χώρος). **Οι παραλιακές περιοχές, Παρεκκλησιάς, Πύργου, Μονής και Μοναγρουλλίου, δεν είναι επιλέξιμες περιοχές στα πλαίσια Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης αφού συμπεριλαμβάνονται στο Τοπικό Πολεοδομικό Σχέδιο της αστικής περιοχής Λεμεσού.**

Εντός των διοικητικών ορίων κάποιων διαμερισμάτων της περιοχής (Παρεκκλησιά, Πρασιτό Κελλακίου, Ασγάτα, Πεντάκωμο) εμπίπτουν προστατευόμενες περιοχές όπως το Δάσος Λεμεσού και η περιοχή Ασγάτας (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000). Επίσης σε κάποιες κοινότητες της περιοχής (π.χ. Παρεκκλησιά, Ασγάτα) υπάρχει μικρός αριθμός κηρυγμένων διατηρητέων οικοδομών

(Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως,). Υπάρχει μικρή ανάπτυξη του αγροτουρισμού στο Κελλάκι, στο Πεντάκωμο και στην Παρεκκλησιά (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού).

Στην περιοχή υπάρχουν διάφορα σημεία τουριστικού ενδιαφέροντος όπως το Μοναστήρι Αγ. Γεωργίου Αλαμάνου στο Πεντάκωμο, η εκκλησία Τιμίου Σταυρού στην Παρεκκλησιά, κατάλοιπα νεολιθικού οικισμού στην Παρεκκλησιά, κατάλοιπα οικισμού εποχής του χαλκού και μεσαιωνικός νερόμυλος στον Πύργο, ερείπια Παναγίας Φοινικιών στο Πραστιό Κελλακίου, Αγ. Γεώργιος και ερειπωμένο ξωκλήσι Αρχαγγέλου Μιχαήλ στο Κελλάκι, παλιοί ελιόμυλοι, νερόμυλοι και αλευρόμυλοι, κατάλοιπα αρχαίων οικισμών και μεταλλείων στην Ασγάτα και στη Σανίδα (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων). Η κοινότητα της Ασγάτας είναι γνωστή για την πλούσια μεταλλευτική της κληρονομιά.

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Στην περιοχή υπάρχουν τα μονοπάτια μελέτης της φύσης Φοινικάρια - Πραστειό Κελλακίου και Παρεκκλησιά - Φράγμα Γερμασόγειας (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Δεν υπάρχει υποδομή αυτού του τύπου στην περιοχή.

Θεματικές Διαδρομές: Στην περιοχή αυτή υπάρχει η κυκλική διαδρομή Σκαρίνου του Δικτύου ποδηλατικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Το Μοναστήρι Αγ. Γεωργίου Αλαμάνου στο Πεντάκωμο, η Παναγία Ελεούσα και τα ερείπια Παναγίας Φοινικιών στο Πραστιό Κελλακίου, ο Αγ. Γεώργιος και το ερειπωμένο ξωκλήσι Αρχαγγέλου Μιχαήλ στο Κελλάκι και η εκκλησία Τιμίου Σταυρού στην Παρεκκλησιά συμπεριλαμβάνονται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Σε ότι αφορά υποστηρικτική τουριστική υποδομή δημιουργήθηκαν μουσεία στον Πύργο, Μουσείο Πετρωμάτων και Παλιός Ελιόμυλος στο Πραστιό Κελλακίου, Μουσείο παλιού δημοτικού σχολείου στη Βάσα Κελλακίου, καθώς και το Μουσείο Μεταλλευτικής Κληρονομιάς στην Ασγάτα.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Έγιναν αρκετά έργα αναπλάσεων στην περιοχή, π.χ. Διαμόρφωση παραλιακού μετώπου Παρεκκλησιάς, έργα ανάπλασης και εξωραϊσμού πλατειών στο Πεντάκωμο, στη Μονή, στην Παρεκκλησιά και στον Πύργο, δημιουργία πάρκων και παιδότοπων στο Πεντάκωμο, στον Πύργο, στη Βάσα Κελλακίου, στο Πραστειό Κελλακίου και στο Κελλάκι.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Στο Μοναγρούλλι, στην Ασγάτα, στο Πραστειό Κελλακίου και στη Μονή έγινε αποκατάσταση κάποιων διατηρητέων οικοδομών.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Δημιουργήθηκαν πολιτιστικά κέντρα στον Πύργο, στο Κελλάκι και στο Πραστειό Κελλακίου και θέατρα στην Ασγάτα, στη Μονή, και στον Πύργο. Υπάρχει επίσης Πολυδύναμο κέντρο στη Βάσα Κελλακίου.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Δεν υπάρχει δημόσια υποδομή σε ότι αφορά κέντρα ηλικιωμένων και κέντρα νεότητας. Υπάρχουν τρεις βιβλιοθήκες, στην Ασγάτα, στην Παρεκκλησιά και στον Πύργο. Στην Παρεκκλησιά λειτουργεί κέντρο απογευματινής απασχόλησης παιδιών.

Σύμπλεγμα Α	Εργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Εργα υπό εξέλιξη
Πεντάκωμο	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Νηπιαγωγείο Πάρκο	
Μοναγρούλλι	Αποκατάσταση διατηρητέων οικοδομών Περιφερειακό Νηπιαγωγείο	
Μονή	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Αποκατάσταση διατηρητέων οικοδομών Θέατρο	
Παρεκκλησιά	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Νηπιαγωγείο Βιβλιοθήκη Παραλιακό μέτωπο (ΤΠΟ) Κέντρο απογευματινής απασχόλησης παιδιών	
Πύργος Λεμεσού	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Πάρκο Μουσείο Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο Βιβλιοθήκη Θέατρο Νηπιαγωγείο	
Ασγάτα	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Πάρκο Μουσείο Μεταλλευτικής Κληρονομιάς (ΕΓΤΑΑ 2007-13) Θέατρο Αποκατάσταση διατηρητέων οικοδομών Βιβλιοθήκη Περιφερειακό Νηπιαγωγείο	
Βάσα Κελλακίου	Πολυδύναμο κέντρο/ αίθουσα πολλαπλών χρήσεων/παιδότοπος Εξωραϊσμοί-Πάρκο Μουσείο Μονοπάτι της φύσης	
Σανίδα	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Δημιουργία Πλατείας	
Πρασιό Κελλακίου	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας Συντήρηση παραδοσιακού ελιόμυλου Πολιτιστικό κέντρο Αποκατάσταση διατηρητέων οικοδομών Παιδότοπος	
Κελλάκι	Ανάπλαση πλατείας Υπαιθριος χώρος εκδηλώσεων Πάρκο Πολιτιστικό κέντρο Κοινοτικό γήπεδο	

Διαπιστώσεις

Με βάση τα πιο πάνω φαίνεται ότι η περιοχή του Συμπλέγματος Α έχει ικανοποιητική υποδομή σε ότι αφορά πολιτιστικά κέντρα και αναπλάσεις, όμως δεν υπάρχει δημόσια υποδομή σε ότι αφορά άλλα κέντρα παροχής υπηρεσιών (κέντρα ηλικιωμένων).

Επίσης, ιδιαίτερα οι μικρότερες κοινότητες χρήζουν έργων βελτίωσης του δομημένου περιβάλλοντος ώστε να καταστούν πιο ελκυστικές για αύξηση του ρεύματος επισκεπτών.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Α	Προτεινόμενα έργα
Πεντάκωμο	Πολυδύναμο κέντρο Παραλιακός πεζόδρομος (Ακτή Κυβερνήτη) Κέντρο νεότητας και βιβλιοθήκη Γήπεδα/χώρος αθλοπαιδιών
Μοναγρούλλι	Στέγη ηλικιωμένων Κοινοτικό πάρκο, αμφιθέατρο και αίθουσα εκδηλώσεων Πολυδύναμο κέντρο Ανάπλαση πυρήνα Κέντρο απασχόλησης παιδιών
Παρεκκλησιά	Διαμόρφωση πλατείας Αρχ. Μιχαήλ
Πύργος Λεμεσού	Βιβλιοθήκη νέας τεχνολογίας Διαμόρφωση παραλιακού μετώπου - Πάρκο Αμαθούντας (ΤΠΟ) Μουσείο Ανάπλαση πυρήνα Μονοπάτι της φύσης Δημιουργία γηπέδων
Ασγάτα	Διαμόρφωση υφιστάμενης οικοδομής σε πολιτιστικό κέντρο Ανάπλαση πλατείας Δημιουργία εκδρομικού χώρου και μονοπατιού μελέτης της φύσης και αναπαλαίωση υφιστάμενης στοάς μεταλλίου Θεματικές διαδρομές Μονοπάτι της φύσης Αναβάθμιση όψεων κτιρίων
Βάσα Κελλακίου	Εξωραϊσμός της πέτρας στην τοποθεσία Αγ. Δημητρίου Πάρκο υγείας και αθλητισμού
Σανίδα	Πολυδύναμο κέντρο Ανάπλαση πυρήνα Πάρκο Συντήρηση διατηρητέων κτιρίων Μονοπάτι της φύσης
Πρασιό Κελλακίου	Δημιουργία κλειστού γηπέδου
Κελλάκι	Διάφορα εξωραϊστικά έργα Επέκταση χώρου υπαίθριων εκδηλώσεων Αθλητικό κέντρο Κοινοτικό κέντρο

Εισηγήσεις

Λόγω της τουριστικής ανάπτυξης στην παραλιακή περιοχή του διαμερίσματος συστήνεται η συνέχιση των έργων ανάπλασης παραδοσιακών πυρήνων σε όλες τις κοινότητες, με στόχο την αισθητική βελτίωση των παραδοσιακών πυρήνων και την προώθησή τους ως εναλλακτικούς τουριστικούς προορισμούς (αγροτουρισμός) από την παραλιακή περιοχή της Λεμεσού. Έργα όπως η κατασκευή πεζόδρομων, ποδηλατοδρόμων, δημιουργία εκδρομικών χώρων και μονοπατιών της φύσης, και ανάπλασης πλατειών/πυρήνων θα προσδώσουν ποιότητα στην περιοχή και αναμφίβολα θα οδηγήσουν σε προσέλκυση οικονομικών δραστηριοτήτων και περαιτέρω ανάπτυξη του τουριστικού προϊόντος, καθώς και αύξηση των μόνιμων κατοίκων και στις μικρότερες κοινότητες.

Σε ότι αφορά κέντρα παροχής υπηρεσιών, δεν υπάρχει δημόσια υποδομή, όπως κέντρα ηλικιωμένων και κέντρα νεότητας. Με βάση τον πληθυσμό της περιοχής αυτής καθώς και λόγω της τάσης για αύξηση του πληθυσμού θα πρέπει να μελετηθεί το ενδεχόμενο δημιουργίας κάποιων περιφερειακών κέντρων στις μεγαλύτερες πληθυσμιακά κοινότητες/διαμερίσματα.

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Β

Η περιοχή του Συμπλέγματος Β της Επαρχίας Λεμεσού είναι ημιορεινή/ορεινή περιοχή και περιλαμβάνει δώδεκα (12) κοινότητες, Συκόπετρα, Αγ. Κωνσταντίνος, Αγ. Παύλος, Αρακαπάς, Διερώνα, Επταγώνια, Ακαπνού, Βίκλα, Κλωνάρι, Λουβαράς, Καλό Χωριό και Ζωοπηγή, με συνολικό πληθυσμό 2.269 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Γενικά στην περιοχή παρατηρείται μείωση πληθυσμού αν και σε κάποιες κοινότητες ο πληθυσμός αυξήθηκε σε κάποιες κοινότητες. Η μείωση του πληθυσμού προφανώς οφείλεται στην ορεινότητα και δύσκολη προσβασιμότητα της περιοχής.

Σύμπλεγμα Β	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Κλωνάρι	17	18	20	460	31.5
Βίκλα	1	1	1	460	33
Ακαπνού	26	20	40	400	35.5
Επταγώνια	329	353	316	480	32.5
Συκόπετρα	135	120	106	800	34
Διερώνα	258	192	191	450	27
Αρακαπάς	292	307	290	420	29
Άγιος Παύλος	152	135	119	690	27
Άγιος Κωνσταντίνος	164	137	170	780	30
Λουβαράς	380	363	365	710	26

Καλό Χωριό	472	497	502	690	24
Ζωοπηγή	160	140	149	890	24.5

Χαρακτηριστικά περιοχής

Μέρος της περιοχής του Δάσους Λεμεσού βρίσκεται εντός των διοικητικών ορίων Διερώνας και Λουβαρά (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000) και υπάρχει μικρή ανάπτυξη του αγροτουρισμού στις κοινότητες Αρακαπάς, Συκόπετρα, Άγιος Παύλος και Επταγώνια (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού).

Οι κοινότητες Αγ. Κωνσταντίνος, Ζωοπηγή και Ακαπνού παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό και ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά). Στις κοινότητες Λουβαράς, Ακαπνού και Επταγώνια υπάρχουν κάποιες κηρυγμένες διατηρητέες οικοδομές (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως).

Στην περιοχή υπάρχουν αξιόλογες παλιές εκκλησίες όπως η Παναγία Ιαματική στον Αρακαπά, ο Αγ. Νικόλαος στο Κλωνάρι και ο Αγ. Ιωάννης στη Βίκλα, και ο Άγ. Μάμας στο Λουβαρά (υποψήφιος για ένταξη στον κατάλογο παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO), ο Αγ. Γεώργιος στο Καλό Χωριό και η εκκλησία Ζωοδόχου πηγής στη Ζωοπηγή. Εντοπίζονται επίσης και άλλα σημεία ενδιαφέροντος όπως το ενετικό γεφύρι στην Ακαπνού, παλιοί ελιόμυλοι, νερόμυλοι και αλευρόμυλοι, κατάλοιπα αρχαίων οικισμών και μεταλλείων στη Σανίδα (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Υπάρχουν μονοπάτια μελέτης της φύσης στην Επταγώνια (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Υπάρχει εκδρομικός χώρος κοντά στο Καλό Χωριό (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Θεματικές Διαδρομές: Από την Επταγώνια περνά η κυκλική ποδηλατική διαδρομή Σκαρίνου. Η εκκλησία Παναγίας Ιαματικής στον Αρακαπά συμπεριλαμβάνεται στην πολιτιστική διαδρομή Κύπρος-Βενετία (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Οι εκκλησίες Παναγία Ιαματική στον Αρακαπά, Αγ. Γεώργιος στην Ακαπνού, Αγ. Νικόλαος στο Κλωνάρι και Αγ. Ιωάννης στη Βίκλα συμπεριλαμβάνονται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Υπάρχει μικρός αριθμός μουσείων και συγκεκριμένα, Μουσείο Βυζαντινών Εικόνων στο Λουβαρά και Μουσείο Κουμανταρίας στη Ζωοπηγή.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Έγιναν εξωραϊστικά έργα μικρής κλίμακας σε όλες τις κοινότητες και δημιουργήθηκαν πάρκα/παιδότοποι στις κοινότητες Επταγώνια, Ακαπνού, Διερώνας, Συκόπετρα, Αρακαπάς. Επίσης, δημιουργήθηκε πλατεία στη Σανίδα, και έγινε τοπιοτέχνηση της Πλατείας της Εκκλησίας Παναγίας Ιαματικής - Α' φάση στον Αρακαπά μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε αποκατάσταση διατηρητέων οικοδομών στη Συκόπετρα και ανάδειξη του υφιστάμενου παραδοσιακού ελαιοτριβείου στην Ακαπνού.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Υπάρχουν Πολιτιστικά κέντρα στην Ακαπνού, στη Συκόπετρα, στη Διερώνα, στην Επταγώνια και στον Αρακαπά.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Σε ότι αφορά κέντρα ηλικιωμένων, λειτουργεί ένα στη Ζωοπηγή και υπάρχουν αρκετά κέντρα νεότητας στην περιοχή, συγκεκριμένα στο Καλό Χωριό, στη Ζωοπηγή, στον Αγ. Κωνσταντίνο και στον Αγ. Παύλο. Υπάρχουν επίσης βιβλιοθήκες στον Αγ. Κωνσταντίνο, στον Αγ. Παύλο, στον Λουβαρά και στην Επταγώνια.

Σύμπλεγμα Β	Εργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Εργα υπό εξέλιξη
Κλωνάρι	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα	
Βίκλα	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας	
Ακαπνού	Πάρκο Πολιτιστικό κέντρο Αποκατάσταση και ανάδειξη του υφιστάμενου παραδοσιακού ελαιοτριβείου	
Επταγώνια	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Περιφερειακό νηπιαγωγείο Πάρκο Μονοπάτι της φύσης Βιβλιοθήκη Πολιτιστικό κέντρο	
Συκόπετρα	Πάρκο Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο Αποκατάσταση διατηρητέων οικοδομών	
Διερώνα	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Πάρκο Πολιτιστικό κέντρο	
Αρακαπάς	Εξωραϊσμοί Ανάπλαση πλατείας Υπαιθριος χώρος εκδηλώσεων Πάρκο Αίθουσα εκδηλώσεων Αναπαλαίωση ελαιοτριβείου Τοπιοτέχνηση Πλατείας της Εκκλησίας Παναγίας Ιαματικής-Α φάση (Leader-ΕΓΤΑΑ 2007-2013)	
Άγιος Παύλος	Εξωραϊσμοί Ανάπλαση πλατείας Κέντρο νεότητας Βιβλιοθήκη Πολιτιστικό κέντρο	
Άγιος Κωνσταντίνος	Εξωραϊσμοί Ανάπλαση πλατείας Κέντρο νεότητας Βιβλιοθήκη Πολιτιστικό κέντρο	

Λουβαράς	Εξωραϊσμοί Μουσείο Βυζαντινών Εικόνων Αποκατάσταση παλιού Δημοτικού σχολείου και πλατείας Βιβλιοθήκη (παλιό δημοτικό σχολείο)	Κατασκευή κοινοτικού πάρκου
Καλό Χωριό	Εξωραϊσμοί Αναπαλαίωση ελαιοτριβείου Κέντρο νεότητας Ανάπλαση πλατείας	
Ζωοπηγή	Εξωραϊσμοί Πάρκο Μουσείο Κουμανταρίας Σημείο θέας Στέγη ηλικιωμένων Κέντρο νεότητας – Βιβλιοθήκη (εντός του κτιρίου του Κ.Σ.) Ανάπλαση πηγής	

Διαπιστώσεις

Στην περιοχή έχουν εκτελεστεί αρκετά έργα, τόσο περιφερειακού χαρακτήρα όσο και τοπικού. Στις περισσότερες κοινότητες έχουν εκτελεστεί έργα αναπλάσεων και εξωραϊσμών πλατειών και σε κάποιες κοινότητες έχουν ανεγερθεί πολιτιστικά/πολυδύναμα κέντρα. Ως εκ τούτου σε ότι αφορά πολιτιστικά κέντρα η υφιστάμενη υποδομή κρίνεται επαρκής λαμβανομένου υπόψη του μικρού πληθυσμού της περιοχής. Δεν υπάρχει, ωστόσο, δημόσια υποδομή σε ότι αφορά κέντρα απασχόλησης παιδιών.

Όπως διαπιστώνεται από τα πιο πάνω η περιοχή δεν χρειάζεται στον παρόν στάδιο έργα περιφερειακού χαρακτήρα, ενώ έργα τοπικής σημασίας θα μπορούσαν να προωθηθούν στις κοινότητες που παρουσιάζουν μείωση πληθυσμού νοουμένου ότι θα διασφαλιστεί η σχέση κόστους/οφέλους, με σκοπό την ανάδειξη του φυσικού πλούτου και παράδοσης της περιοχής και περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Λόγω της ύπαρξης προστατευόμενων περιοχών, αξιόλογων θρησκευτικών μνημείων και λόγω της ανάπτυξης του αγροτουρισμού είναι επιθυμητή η περαιτέρω προώθηση έργων εμπλουτισμού του τουριστικού προϊόντος της περιοχής, παρεμβάσεις μέσω των οποίων θα προστατευθεί και θα αναδειχθεί η πολιτιστική/ιστορική κληρονομιά και ο φυσικός πλούτος της περιοχής.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Β	Προτεινόμενα έργα
Κλωνάρι	Πολιτιστικό κέντρο Πάρκο Ανάπλαση πυρήνα/πλατείας Μονοπάτι της φύσης
Ακαπνού	Ανάπλαση πλατείας/πλακοστρώσεις Ανάδειξη αρχαίων μνημείων Μονοπάτι της φύσης
Επταγώνια	Πάρκο αναψυχής με μουσειακό χώρο σε εγκαταλελειμμένο σχολείο Βιβλιοθήκη νέας τεχνολογίας Ανάπλαση πυρήνα/πλατείας Αναβάθμιση του πολιτιστικού κέντρου στην Επταγώνια και εξωραϊσμός των εξωτερικών του χώρων Υπαίθριο θέατρο
Συκόπετρα	Μονοπάτι της φύσης Δημιουργία εκδρομικού χώρου Δημιουργία πάρκου Πρ. Ηλία
Διερώνα	Διαμόρφωση πλατείας
Αρακαπάς	Διαμόρφωση πλατείας εντός της κοινότητας
Άγιος Παύλος	Ανέγερση περιφερειακού πολιτιστικού κέντρου-Αγ. Παύλος, Ζωπηγή, Αγ.Κωνσταντίνος, Καλό χωριό, Λουβαράς Κέντρο ηλικιωμένων Μονοπάτι της φύσης κατά μήκος του ποταμού που διασχίζει την κοινότητα και φτάνει στο φράγμα Γερμασόγειας Εξωραϊστικά έργα (μονοπάτι της φύσης, εκδρομικός/κατασκηνωτικός χώρος) Δημιουργία Μουσείου Δημιουργία ποδηλατικών διαδρομών
Άγιος Κωνσταντίνος	Ανάπλαση παλιάς γειτονιάς και σύνδεση της με τον πυρήνα της κοινότητας Κέντρο πληροφόρησης-Περιβαλλοντικό κέντρο Μονοπάτι της φύσης Πάρκο Ανάπλαση πλατείας Ποδηλατόδρομοι Εργαστήριο Κουμανδαρίας (Συνεργασία με ακαδημαϊκή κοινότητα)
Λουβαράς	Κοινοτικό πάρκο με παιχνιδότοπο, γήπεδο mini football, πισίνα, αμφιθέατρο Αίθουσα πολιτιστικών εκδηλώσεων Ανάπλαση πλατείας μεταξύ δύο εκκλησιών Ανάπλαση πυρήνα/ανάπλαση κοίτης ποταμού με λιθοστρώσεις, ποδηλατόδρομο, πεζόδρομο
Ζωπηγή	Χώρος πολλαπλής χρήσης (θέατρο, γήπεδο μπάσκετ, αθλοπαιδιές, χώρο στάθμευσης) Μονοπάτι της φύσης

Εισηγήσεις

Λόγω της ανάπτυξης του αγροτουρισμού συστήνεται η προώθηση και άλλων εξωραϊστικών έργων σε κοινότητες με παραδοσιακό χαρακτήρα και απόθεμα διατηρητέων οικοδομών (π.χ. Επταγώνια, Ακαπνού). Επίσης λόγω της ύπαρξης διαφόρων αρχαίων μνημείων και παλιών κτιρίων (ενετικό γεφύρι στην Ακαπνού, παλιοί ελιόμυλοι, νερόμυλοι και αλευρόμυλοι, κατάλοιπα αρχαίων οικισμών και μεταλλείων και παλιές εκκλησίες) συστήνεται η προώθηση τέτοιων έργων (π.χ. Ακαπνού, Αρακαπά, Επταγώνια).

Με βάση την υφιστάμενη υποδομή αλλά και το συνολικό πληθυσμό της περιοχής, δε συστήνεται η προώθηση περαιτέρω έργων παροχής υπηρεσιών στο παρόν στάδιο.

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Γ

Η περιοχή του Συμπλέγματος Γ, η οποία είναι ημιορεινή, περιλαμβάνει τις εξής έξι (6) κοινότητες, Γεράσα, Αψιού, Φασούλα, Σπιτάλι, Παραμύθα, Παλόδεια με συνολικό πληθυσμό 4.234 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Η περιοχή χαρακτηρίζεται από αύξηση πληθυσμού ειδικά στις κοινότητες που βρίσκονται πιο κοντά στην αστική περιοχή της Λεμεσού.

Σύμπλεγμα Γ	Στατιστικά Στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Παραμύθα	325	569	710	280	11
Σπιτάλι	188	316	346	290	12.5
Φασούλα	327	560	730	410	10.5
Γεράσα	80	69	81	410	16
Αψιού	191	208	252	410	18.5
Παλόδεια	730	1568	2115	250	8.5

Χαρακτηριστικά περιοχής

Εντός των διοικητικών ορίων της κοινότητας Αψιού βρίσκεται μέρος της προστατευόμενης περιοχής του Δάσους Λεμεσού (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000). Στην περιοχή αυτή υπάρχουν αξιολογα θρησκευτικά μνημεία π.χ. Ιερά Μονή Παναγίας Αμιρούς στην Αψιού, η Παναγία Χρυσογαλούσα στην Αψιού, Αγ. Ρηγίνος στη Φασούλα και άλλα αξιοθέατα όπως το Παλιό πανδοχείο «Χάνι του Κωστή Λουλλουπή» στην Παραμύθα, ο παραδοσιακός ελιόμυλος στην Παλόδεια, και κατάλοιπα ιερού του Λαβρανίου Διός στη Φασούλα (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων).

Οι κοινότητες Αψιού και Γεράσα, παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και στις κοινότητες Φασούλα, Γεράσα, και Αψιού υπάρχουν αρκετές κηρυγμένες διατηρητέες οικοδομές

(Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως). Στις κοινότητες Φασούλα και Αψιού εντοπίζεται ανάπτυξη του αγροτουρισμού (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Δεν υπάρχει υποδομή αυτής της κατηγορίας στην περιοχή.

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Υπάρχει εκδρομικός χώρος κοντά στη Γεράσα (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Θεματικές Διαδρομές: Οι κοινότητες Γεράσα, Αψιού και Φασούλα συμπεριλαμβάνονται στην θεματική διαδρομή Κουμανταρίας του δικτύου Δρόμοι του Κρασιού (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Η Ιερά Μονή Παναγίας Αμιρούς στην Αψιού συμπεριλαμβάνεται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Στην περιοχή αυτή υπάρχει το Γεωργικό-Λαογραφικό Μουσείο στη Φασούλα.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Στην περιοχή έγιναν αναπλάσεις πλατειών στη Φασούλα και Γεράσα και μικρά εξωραϊστικά έργα στη Φασούλα, στη Γεράσα και στην Αψιού. Επίσης δημιουργήθηκαν κοινοτικά πάρκα στην Παλόδεια, στην Παραμύθα, στη Φασούλα, στη Γεράσα, στην Αψιού. Τέλος, ολοκληρώθηκε η δημιουργία βοτανικού πάρκου στη Φασούλα.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Σε ότι αφορά αυτή την κατηγορία, συντηρήθηκαν διατηρητέα οικοδομή (διδασκαλική οικία) στην Αψιού και παλιό δημοτικό σχολείο στο Λουβαρά, ένας παλιός ελιόμυλος στη Φασούλα και παλιό ελαιοτριβείο στο Καλό χωριό.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Υπάρχουν πολιτιστικά κέντρα στις κοινότητες Αψιού και Παραμύθα, θέατρο στην Αψιού και μικρό αμφιθέατρο στη Φασούλα.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες /Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Υπάρχουν στέγες ηλικιωμένων στην Παλόδεια και στη Φασούλα (Πηγή: Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας) και σε όλες τις κοινότητες πλην της Αψιού λειτουργούν Κέντρα Νεότητας (Πηγή: Οργανισμός Νεολαίας Κύπρου) με πιο πρόσφατο το Πολυδύναμο Κέντρο Νεότητας στη Φασούλα που υλοποιήθηκε μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Σύμπλεγμα Γ	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Παραμύθα	Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο Κέντρο νεότητας	
Σπιτάλι	Περιφερειακό νηπιαγωγείο Κέντρο νεότητας Πολυδύναμο κέντρο (Βιβλιοθήκη, αίθουσα εκδηλώσεων) Ανέγερση Κοινοτικών Γραφείων	

Φασούλα Λεμεσού	Ανάπλαση πλατείας (Πλατεία Πολιτισμού) Εξωραϊσμοί Συντήρηση παλιού ελιόμυλου Πάρκο Γραφεία κοινοτικού συμβουλίου Γεωργικό-Λαογραφικό Μουσείο Στέγη ηλικιωμένων Κέντρο νεότητας και χώρος εκδηλώσεων (Leader -ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Κατασκευή Βοτανικού Πάρκου πλησίον νέου αθλητικού κέντρου	
Γεράσα	Εξωραϊσμοί Ανάπλαση πλατείας Κέντρο Νεότητας	
Αψιού	Πάρκο Εξωραϊσμοί Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο Θέατρο Αποκατάσταση διατηρητέας οικοδομής (Διδασκαλική οικία)	
Παλόδεια	Πάρκο Κέντρο νεότητας Στέγη ηλικιωμένων (Μέλαθρο αγωνιστών ΕΟΚΑ) Νηπιαγωγείο/Κέντρο απασχόλησης παιδιών	

Διαπιστώσεις

Με βάση τα πιο πάνω κρίνεται ότι γενικά η περιοχή έχει τύχει ικανοποιητικής υποδομής και μπορεί να λεχθεί ότι η περιοχή δεν χρήζει περιφερειακών έργων όπως πολυδύναμα κέντρα, κέντρα νεότητας, πολιτιστικά κέντρα, κλπ.. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να μελετηθεί κατά πόσο η υφιστάμενη υποδομή και υπηρεσίες μπορούν να βελτιωθούν/επεκταθούν ώστε να παρέχουν πιο ικανοποιητικές και ευρείς υπηρεσίες (π.χ. περιφερειακά κέντρα).

Αντιθέτως, λόγω της σταδιακής ανάπτυξης του αγροτουρισμού είναι επιθυμητή η προώθηση περαιτέρω έργων, που στόχο θα έχουν την αύξηση της τουριστικής κίνησης και τη δημιουργία κινήτρων για ιδιωτικές επενδύσεις στον αγροτουρισμό, καθώς και στην προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και του φυσικού πλούτου της περιοχής. Οπωσδήποτε η περιοχή χρήζει ιδιαίτερης μεταχείρισης σε ότι αφορά την εκτέλεση έργων τοπικής σημασίας ώστε να βελτιωθεί το δομημένο περιβάλλον και να αναδειχθούν οι κοινότητες μέσω μιας οργανωμένης τουριστικής πολιτικής.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Γ	Προτεινόμενα έργα
Παραμύθα	Κοινοτικό πάρκο και χώρος υπαίθριων εκδηλώσεων Αίθουσα εκδηλώσεων Γραμμικό πάρκο - Πεζόδρομος κατά μήκος του παραπόταμου του ποταμού Γαρύλλη και δημιουργία υπερυψωμένης πλατείας πάνω από την κοίτη

Σπιτάλι	Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο Ανάπλαση κεντρικής πλατείας Κέντρο επισκεπτών χαρουπιού, θεματικό πάρκο και χώρος στάθμευσης
Φασούλα Λεμεσού	Ανάπλαση πυρήνα Αθλητικό πάρκο Αποκατάσταση αρχαίων μνημείων
Αψιού	Κατασκευή πεζοδρομίων Κατασκευή δρόμου εντός της κοινότητας
Παλόδεια	Ανάπλαση πλατείας αλωνιών

Εισηγήσεις

Σε ότι αφορά έργα παροχής υπηρεσιών προς τους μόνιμους κατοίκους της περιοχής, επειδή φαίνεται να υπάρχουν συγκεκριμένες ανάγκες, η προώθηση τέτοιων έργων δε συστήνεται να γίνεται σε πολύ μικρές κοινότητες λόγω των δυσκολιών που μπορεί να παρουσιαστούν στη λειτουργία και συντήρησή τους. Θα ήταν προτιμότερο τέτοια κέντρα να προωθούνται σε μεγαλύτερες πληθυσμιακά κοινότητες, και να εξυπηρετούν και τις μικρότερες, ώστε να διασφαλιστεί η μακρόχρονη λειτουργία και συντήρησή τους, και μόνο σε περίπτωση που διαπιστώνεται ότι η υφιστάμενη υποδομή της περιοχής δεν μπορεί να καλύψει τις ανάγκες των κατοίκων.

Σε ότι αφορά εξωραϊστικά έργα, επειδή οι κοινότητες Αψιού και Γεράσα παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα και στις κοινότητες Φασούλα, Αψιού και Γεράσα υπάρχουν αρκετές κηρυγμένες διατηρητέες οικοδομές, συστήνεται η προώθηση περαιτέρω εξωραϊστικών έργων με σκοπό την περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού αλλά και την αισθητική βελτίωση των κοινοτήτων ώστε να καταστούν πιο ελκυστικές για μόνιμη διαβίωση. Ωστόσο τα έργα αυτά θα πρέπει να αποτελούν πιο ολοκληρωμένες παρεμβάσεις και όχι μικρά αποσπασματικά έργα όπως ήταν η πρακτική μέχρι τώρα.

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Δ

Η περιοχή του Συμπλέγματος Δ, η οποία περιλαμβάνει ορεινές και ημι-ορεινές περιοχές, αποτελείται από δέκα (12) κοινότητες, Σιλίκου, Άγιος Γεώργιος, Δωρός, Μονάγρι, Άλασσα, Απεσιά, Κορφή, Λάνεια, Τριμήκληνη, Αγ. Μάμας, Λιμνάτης, Καπηλειό, με συνολικό πληθυσμό 2.977 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Με εξαίρεση το Δωρό, τον Αγ. Μάμα και το Λιμνάτη, οι υπόλοιπες κοινότητες χαρακτηρίζονται από αύξηση πληθυσμού. Σημειώνεται ότι η κοινότητα Άλασσας τη δεκαετία του 1980 μετακινήθηκε στη νέα τοποθεσία Χάσανας λόγω κατασκευής του Φράγματος Κούρη.

Σύμπλεγμα Δ	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Άγιος Γεώργιος Λεμεσού	69	111	128	480	23.5

Δωρός	101	135	135	470	24
Συλίκου	98	137	149	640	26.5
Μονάγρι	173	175	201	450	22.5
Άλασσα	201	282	285	240	15.5
Απεσιά	323	474	590	460	16
Κορφή	165	199	273	500	19
Λάνεια	193	281	385	580	24
Τριμήκληνη	170	307	353	560	28.5
Άγιος Μάμας	105	114	113	590	25
Λιμνάτης	260	314	303	490	22
Καπηλειό	30	34	62	450	23

Χαρακτηριστικά περιοχής

Οι κοινότητες της περιοχής αυτής συνδέονται με την ιστορία της οιοπαγωγής στην Κύπρο. Σχεδόν όλες οι κοινότητες πλην της Άλασσας και της Τριμήκληνης, παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και στον Αγ. Μάμα και στη Λάνεια υπάρχει πολύ μεγάλος αριθμός κηρυγμένων διατηρητέων οικοδομών (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως). Εντός των ορίων των κοινοτήτων Αγ. Μάμα και Λιμνάτη βρίσκονται οι προστατευόμενες περιοχές κοιλάδα Ξυλούρικου, και κοιλάδα Λιμνάτη (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000).

Στις κοινότητες υπάρχει ανάπτυξη του αγροτουρισμού (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού). Σημεία ενδιαφέροντος στην περιοχή αποτελούν το Φράγμα του Κούρη με τα ερείπια της εκκλησίας του παλιού χωριού Άλασσας, ο αρχαιολογικός χώρος πρώιμης εποχής του χαλκού στην Άλασσα (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων) και διάφορα εκκλησιαστικά μνημεία (Εκκλησία Αγ. Γεωργίου, Μονή Παναγίας της Αμασγού και Μονή Αρχ. Μιχαήλ στο Μονάγρι, Αγ. Επιφάνιος στο Δωρό, Εκκλησία Αγ. Γεωργίου στην Απεσιά) καθώς και παραδοσιακός ληνός στη Λάνεια και μεσαιωνικό γεφύρι στην Τριμήκληνη (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Υπάρχουν μονοπάτια μελέτης της φύσης στα παλιά γεφύρια Μονιάτη και Αγ. Μάμα (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Πρόσφατα ολοκληρώθηκε και η δημιουργία εκδρομικού χώρου στο Καπηλειό στα πλαίσια του Μέτρου 19-Leader ΠΑΑ 2014-2020.

Θεματικές Διαδρομές: Οι κοινότητες Αγ. Γεώργιος, Συλίκου, Δωρός, Μονάγρι, Τριμήκληνη, Λάνεια, Αγ. Μάμας και συμπεριλαμβάνονται στη διαδρομή Κουμανταρίας, και οι κοινότητες Δωρός και Μονάγρι στη διαδρομή Πιτσιλιάς των Δρόμων του Κρασιού (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Επίσης υπάρχει θεματική διαδρομή παράλληλη του Φράγματος του Κούρη. Η

Μονή Παναγίας της Αμασγού και η Μονή Αρχαγγέλου Μιχαήλ στο Μονάγρι συμπεριλαμβάνονται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Στην περιοχή αυτή υπάρχει το Γεωργικό Μουσείο–Μουσείο Κουμανταρίας στη Συλίκου και το Μουσείο Κουμανταρίας στον Άγιο Γεώργιο Συλίκου, Πολιτιστικό μουσείο Λάνειας και άλλα Μουσεία στον Αγ. Μάμα και στην Απεσιά. Τέλος, υλοποιήθηκε το έργο «Θεματικό Μουσείο αποθήκευσης Κουμανταρίας στη Λάνεια» μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Έγινε ανάπλαση πλατειών στις κοινότητες Άλασσα, Μονάγρι και Αγ. Μάμα, ανάπλαση μέρους του πυρήνα στο Δωρό και στη Συλίκου, πεζοδρομήσεις στην Άλασσα, μικρά εξωραϊστικά έργα στο Δωρό και Μονάγρι, και δημιουργία πάρκων στον Αγ. Μάμα, στο Δωρό, στο Μονάγρι, στην Άλασσα και στην Απεσιά. Τέλος, έγιναν εργασίες για ανάπλαση του πυρήνα Απεσιάς-Ά Φάση (Πλατεία Αγ. Ζώνης) και Β΄ Φάση (Πλατεία Αγ. Γεωργίου) μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε αποκατάσταση μύλων και γεφυριών, καθώς και αναπαλαίωση παλιάς βρύσης (Υδραγωγείο Χαβούζα) στον Αγ. Γεώργιο και αναπαλαίωση διατηρητέων κτιρίων στη Λάνεια.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Δημιουργήθηκαν πολιτιστικά κέντρα στην Κορφή στον Αγ. Γεώργιο, στην Άλασσα (πρώην δημοτικό σχολείο), αίθουσα πολλαπλών χρήσεων στο Λιμνάτη και πολιτιστικό και μορφωτικό κέντρο στη Συλίκου. Επίσης υπάρχουν πολυδύναμα κέντρα στη στο Μονάγρι και στο Μονιάτη (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Υπάρχουν κέντρα νεότητας στο Λιμνάτη, στην Άλασσα, στο Μονάγρι και στη Συλίκου (Πηγή: Οργανισμός Νεολαίας Κύπρου) και κοινοτική βιβλιοθήκη στον Αγ. Γεώργιο. Δεν υπάρχει δημόσια υποδομή σε ότι αφορά κέντρα ηλικιωμένων ή κέντρα απασχόλησης παιδιών.

Σύμπλεγμα Δ	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Άγιος Γεώργιος Λεμεσού	Μουσείο Κουμανταρίας Αναπαλαίωση παλιάς βρύσης (Υδραγωγείο Χαβούζα) Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο Αποκατάσταση μύλων και γεφυριών Κοινοτική Βιβλιοθήκη (εντός των γραφείων του Κ.Σ.)	
Δωρός	Πάρκο Ανάπλαση μέρους πυρήνα	
Συλίκου	Γεωργικό μουσείο, μουσείο Κουμανταρίας Πολιτισμικό και μορφωτικό κέντρο Ανάπλαση μέρους πυρήνα Κέντρο Νεότητας	
Μονάγρι	Πάρκο Πολυδύναμο κέντρο Διαμόρφωση πλατείας	Ανακατασκευή πολυκέντρου νεολαίας

Άλασσα	Ανάπλαση πλατείας Κέντρο Νεότητας Πάρκο Θεματική διαδρομή παράλληλη του φράγματος του Κούρη Μονοπάτι της φύσης Πολιτιστικό κέντρο (πρώην δημοτικό σχολείο)	
Απεσιά	Πάρκο (ΕΤΠΑ 2004-2006) Τοπικό αρχαιολογικό μουσείο Ανάπλαση πυρήνα φάση Α΄- Πλατεία Αγ. Ζώνης και Πλατεία Αγ. Γεωργίου (Leader- ΕΓΤΑΑ 2007-2013)	Ανάπλαση πυρήνα φάση Β΄
Κορφή	Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο	
Λάνεια	Μουσείο Αποκατάσταση διατηρητέων οικοδομών Θεματικό Μουσείο αποθήκευσης Κουμανταρίας (Leader- ΕΓΤΑΑ 2007-2013)	
Τριμήκληνη	Περιφερειακό νηπιαγωγείο	
Άγιος Μάμας	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Πάρκο Μουσείο Πολιτιστικό κέντρο και βιβλιοθήκη Μονοπάτι της φύσης/Σημείο θέας	
Λιμνάτης	Αίθουσα πολλαπλής χρήσης Κέντρο νεότητας Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο (ΕΓΤΑΑ 2007-2013)	
Καπηλειό	Ανέγερση Κοινοτικών Γραφείων και εξωραϊσμός περιβάλλοντος χώρου Εκδρομικός χώρος (Μέτρο 19 – Leader ΠΑΑ 2014-2020)	

Διαπιστώσεις

Από τα πιο πάνω φαίνεται ότι στην περιοχή Πέρα Πεδίου παρατηρείται έλλειψη σε ότι αφορά διάφορα κέντρα παροχής υπηρεσιών (π.χ. κέντρα ηλικιωμένων, κέντρα απασχόλησης παιδιών).

Στην περιοχή αυτή υπάρχουν κοινότητες με πολύ μεγάλο απόθεμα διατηρητέων κτιρίων οπότε προτείνεται όπως προωθηθούν έργα συντήρησης και ανάδειξής τους με σκοπό την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και την περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού (αναπλάσεις πλατειών/πυρήνων, συντήρηση διατηρητέων οικοδομών και μνημείων, θεματικές διαδρομές, μονοπάτια μελέτης της φύσης, κέντρα πληροφόρησης).

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Δ	Προτεινόμενα έργα
Άγιος Γεώργιος	Αποκατάσταση παλιάς βρύσης Λιθόστρωση σε παραδοσιακές γειτονιές Δρόμος Μονάγρι-Κουκά – Παρακαμπτήριο προς Λόφου
Δωρός	Υπαίθριο θέατρο Λιθόστρωτος πυρήνας Βελτίωση οδικού δικτύου
Συλίκου	Λιθόστρωση, Πλακόστρωση Δρόμων και τοίχοι αντιστήριξης Πάρκο αιωνόβιων ελιών Κέντρο παραδοσιακών τεχνών Δημιουργία Οινοποιητικού μουσείου Δημιουργία πάρκου αιωνόβιας Ελιάς Δημιουργία αγροτουριστικών υποδομών Πολυδύναμο κέντρο/αίθουσα πολλαπλών χρήσεων Θεματικές διαδρομές Αναβάθμιση όψεων κτιρίων Επιδιόρθωση αρχαίας οικίας Δρόμους Μονάγρι-Αγ. Γεωργίου-Συλίκου-Κουκά-Πέρα Πεδί, Λόφου-Συλίκου
Μονάγρι	Ανάπλαση κεντρικής πλατείας/πυρήνα Τοίχωμα εκκλησίας Τοίχωμα εντός χωριού Δρόμος Μονάγρι-Πέρα πεδί Δημιουργία μουσείων
Άλασσα	Πεζόδρομοι και ποδηλατόδρομοι Γέφυρα μέχρι την παλιά Άλασσα Συντήρηση αρχαιοτήτων Διαμόρφωση χώρων πρασίνου
Απεσιά	Αναβάθμιση του κύριου δρόμου / Είσοδος της Κοινότητας Κλειστή αίθουσα αθλοπαιδιών η οποία θα χρησιμοποιείται για πολιτιστικές εκδηλώσεις οποία και θα κατασκευαστεί στο Δημοτικό Σχολείο-Πολυχώρος Ανάπλαση πυρήνα Γ΄ φάση Νηπιαγωγείο-Βρεφονηπιακός σταθμός Κέντρο απασχόλησης παιδιών/νέων
Λάνεια	Ανάπλαση Αρκατζιού Κοινοτικά κτίρια Παιδότοπος
Τριμήκληνη	Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων στο Δημοτικό (Θέατρο, Αθλητισμός) Ανάπλαση πλατείας πίσω από την ΣΠΕ Επιδιόρθωση Ενετικού γεφυριού και περιβάλλοντος χώρου Βρεφοκομικός σταθμός
Λιμνάτης	Παιχνιδότοπος Ανάπλαση πλατείας Δρόμος Λιμνάτη-Λάνειας-Δωρού
Καπηλειό	Κοινοτικά κτίρια Αποκατάσταση ελιόμυλου Παλιές βρύσες

	Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Μονοπάτι της φύσης/Σημείο θέας Πάρκο Ποδηλατικές διαδρομές
Άγιος Μάμας	Βυζαντινό Μουσείο Εκδρομικός χώρος Αγ. Γεωργίου Κεντρικός δρόμος Αποκατάσταση Λινού
Κορφή	Στέγη ηλικιωμένων και απασχόλησης νέων Νηπιαγωγείο

Εισηγήσεις

Επειδή οι περισσότερες κοινότητες παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα και σε αυτές υπάρχει πολύ μεγάλος αριθμός κηρυγμένων διατηρητέων οικοδομών, επιβάλλεται η προώθηση περαιτέρω εξωραϊστικών έργων με σκοπό την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και την περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Επίσης θα μπορούσαν να προωθηθούν και άλλα έργα αναστήλωσης μνημείων (παλιές εκκλησίες, κατάλοιπα αρχαίων οικισμών) και διατηρητέων κτιρίων. Παράλληλα οι κοινότητες εισηγούνται περαιτέρω έργα υποστηρικτικής τουριστικής υποδομής π.χ. θεματικά μουσεία, ποδηλατόδρομους, μονοπάτια της φύσης.

Η περιοχή φαίνεται να διαθέτει πολύ ικανοποιητική πολιτιστική υποδομή ως εκ τούτου δε συστήνεται υλοποίηση άλλων έργων αυτής της κατηγορίας αλλά αντιθέτως θα πρέπει να γίνει προσπάθεια για καλύτερη αξιοποίηση της υφιστάμενης υποδομής και χρήση της σε περιφερειακό επίπεδο. Παρόλο που από την περιοχή απουσιάζει υποδομή που αφορά σε φροντίδα ηλικιωμένων ή απασχόληση παιδιών, εντούτοις δεν είναι στις προτεραιότητες των κοινοτήτων. Η προώθηση τέτοιων έργων δεν συστήνεται λόγω του πολύ μικρού πληθυσμού των κοινοτήτων, εκτός σε περίπτωση υλοποίησης ενός μόνο περιφερειακού έργου σε μια από τις πιο μεγάλες κοινότητες, εάν υπάρχει πραγματική ανάγκη, ώστε το έργο να είναι βιώσιμο.

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Ε

Στην περιοχή του Συμπλέγματος Ε, μέρος της οποίας βρίσκεται εντός των ορίων της Επιστάθμιας Επισκοπής των Βρετανικών Βάσεων, και η οποία περιλαμβάνει ημι-ορεινές, πεδινές και παραθαλάσσιες περιοχές, συμπεριλαμβάνονται οκτώ (8) κοινότητες, Παραμάλι, Αυδήμου, Ανώγυρα, Πρασιτό, Αγ. Θωμάς, Πλατανίστεια, Αλέκτορα και Πισσουρί, με συνολικό πληθυσμό 3.547 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Με βάση τη σύγκριση των απογραφών πληθυσμού στις περισσότερες κοινότητες σημειώθηκε αύξηση πληθυσμού λόγω της εύκολης προσβασιμότητας από τον αυτοκινητόδρομο Λεμεσού-Πάφου, καθώς και λόγω της τουριστικής ανάπτυξης στην κοινότητα Πισσουρίου.

Σύμπλεγμα Ε	Στατιστικά Στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2011	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Παραμάλι	148	220	230	95	28
Αυδήμου	614	535	563	100	32
Πρασιό Αυδήμου	223	245	260	380	37
Πλατανίστεια	43	45	34	360	39
Άγιος Θωμάς	29	50	41	330	37
Αλέκτορα	78	64	55	260	43
Ανώγυρα	244	301	326	470	38.5
Πισσούρι	1033	1819	2038	230	38

Χαρακτηριστικά περιοχής

Σημεία ενδιαφέροντος στην περιοχή του Συμπλέγματος Ε είναι το αναστηλωμένο Μοναστήρι του Τιμίου Σταυρού στην Ανώγυρα, κατάλοιπα αρχαίου συνοικισμού πρώιμης εποχής του χαλκού, παλιό γεφύρι και παραλία με σπηλιές στο Παραμάλι, ο ποταμός Παραμαλιού και η ζώνη ειδικής προστασίας Ακρωτήριο Άσπρο-Πέτρα του Ρωμιού, που είναι περιοχές Natura 2000 (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος), και παλιός ελιόμυλος στην Αυδήμου (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων).

Οι κοινότητες Ανώγυρα, Πισσούρι και Πρασιό Αυδήμου παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και στις κοινότητες Ανώγυρα και Πισσούρι υπάρχουν αρκετές κηρυγμένες διατηρητέες οικοδομές (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως). Σημειώνεται ότι στην κοινότητα Ανώγυρας λειτουργούν αγροτουριστικά καταλύματα (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού) και στο Πισσούρι υπάρχει μια ξενοδοχειακή μονάδα και πολλά τουριστικά διαμερίσματα.

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Δεν υπάρχει υποδομή τέτοιου τύπου στην περιοχή.

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Δημιουργήθηκε/διαμορφώθηκε ένα σημείο θέας στο Πισσούρι.

Θεματικές Διαδρομές: Η κοινότητα Ανώγυρας συμπεριλαμβάνεται στη θεματική διαδρομή Κρασοχώρια, του δικτύου «Δρόμοι του Κρασιού» (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Υπάρχει επίσης η Ποδηλατική διαδρομή «Λεμεσός-Harry valley» που περνά από την περιοχή αυτή και η ποδηλατική διαδρομή από το Πισσούρι στα Κούκλια της επαρχίας Πάφου.

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Δημιουργήθηκαν κάποια μουσεία στην περιοχή αυτή, όπως το Μουσείο Παραδοσιακής Ενδυμασίας στο Πισσούρι, το μουσείο Χαρακτικής Χαμπή στην Πλατανίστεια, το Μουσείο Παστελλιού-Χαρουπιού στην Ανώγυρα, το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης στον Αγ. Θωμά, καθώς και το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Ανώγυρας μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Έγιναν αρκετά έργα εξωραϊσμών/αναπλάσεων όπως ανάπλαση πλατειών στην Αυδήμου, στο Πρασιό Αυδήμου, στην Ανώγυρα και στο Πισσούρι, ανάπλαση πυρήνα στην Πλατανίστεια, και παραλιακός πεζόδρομος στο Πισσούρι, και δημιουργία πάρκων στο Πρασιό Αυδήμου, στην Πλατανίστεια, στον Αγ. Θωμά και στην Ανώγυρα. Επίσης έγινε το έργο «Ανάπλαση περιβάλλοντος χώρου πολυδύναμου κέντρου στο Πρασιό Αυδήμου» μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε αναστήλωση του Μοναστηριού του Τιμίου Σταυρού στην Ανώγυρα (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων).

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Δημιουργήθηκαν πολιτιστικά κέντρα στο Παραμάλι, στην Αυδήμου, στον Αγ. Θωμά, και στο Πισσούρι, Πολυδύναμο κέντρο στο Πρασιό Αυδήμου, και τέλος υλοποιήθηκε το έργο 'Δημιουργία Πολιτιστικού κέντρου στην Αλέκτορα' μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Δεν υπάρχει δημόσια υποδομή σε ότι αφορά κέντρα ηλικιωμένων ή κέντρα νεότητας, ωστόσο λειτουργεί περιφερειακό πρόγραμμα κατ' οίκον φροντίδας ηλικιωμένων στην Αυδήμου το οποίο εξυπηρετεί και τις κοινότητες Ανώγυρα, Αγ. Θωμάς, Αλέκτορα και Πλατανίστεια. Τέλος, δημιουργήθηκε Πολυκέντρο νεότητας στην Αυδήμου στα πλαίσια του Μέτρου 19-Leader ΠΑΑ 2014-2020).

Σύμπλεγμα Ε	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Παραμάλι	Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο	
Αυδήμου	Εξωραϊσμοί Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο Πάρκο Πολυκέντρο νεότητας (Μέτρο 19-Leader ΠΑΑ 2014-2020)	
Πρασιό Αυδήμου	Αναπαλαίωση παλιάς εκκλησίας Ανάπλαση πλατείας Πάρκο Πολυδύναμο κέντρο Ανάπλαση περιβάλλοντος χώρου Πολυδύναμου κέντρου (Leader-ΕΓΤΑΑ 2007-2013)	
Πλατανίστεια	Εξωραϊσμοί Πάρκο Μετατροπή Τ/Κ Κατοικίας σε Κοινοτικά Γραφεία	
Άγιος Θωμάς	Πάρκο Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο Εξωραϊσμοί Μουσείο Λαϊκής Τέχνης	
Αλέκτορα	Κέντρο πολιτισμού (Leader-ΕΓΤΑΑ 2007-2013)	

Ανώγυρα	Ανάπλαση πυρήνα Αναπαλαίωση Μοναστηριού (Τμ. Αρχαιοτήτων) Πάρκο Πολυδύναμο κέντρο	
Πισσούρι	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας Παραλιακός πεζόδρομος (ΤΠΟ) Μουσείο παραδοσιακής ενδυμασίας Σημείο θέας Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο Νηπιαγωγείο/Βρεφοκομικός σταθμός	

Διαπιστώσεις

Με βάση τα πιο πάνω η περιοχή του Συμπλέγματος Ε έχει ικανοποιητική υποδομή σε ότι αφορά πολιτιστικά κέντρα, αλλά έχει ανύπαρκτη δημόσια υποδομή σε ότι αφορά κέντρα ηλικιωμένων και κέντρα νεότητας, οπότε θα μπορούσαν να προωθηθούν τέτοιου είδους έργα, όπου αυτό καταστεί αναγκαίο.

Λόγω του ότι η περιοχή παρουσιάζει τουριστικό ενδιαφέρον θα πρέπει να προωθηθούν περαιτέρω έργα αναπλάσεων δημόσιων χώρων και υποστηρικτικής τουριστικής υποδομής π.χ. αναπλάσεις πυρήνων, ανάδειξη αρχαίων μνημείων, δημιουργία ποδηλατοδρόμων και δημιουργία πάρκων.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Ε	Προτεινόμενα έργα
Ανώγυρα	Επιδιόρθωση παλαιού Δημοτικού Σχολείου για πολιτιστικές εκδηλώσεις, φεστιβάλ κλπ.
Παραμάλι	Παιχνιδότοπος Αναπαλαίωση παλαιού γεφυριού
Πρασιό Αυδήμου	Μουσείο
Πλατανίστεια	Δημιουργία πάρκου Δημιουργία σημείου θέας
Πισσούρι	Θεματικό πάρκο Ανάπλαση/τοπιοτέχνηση παραλιακού μετώπου – Παραλιακός πεζόδρομος ορμίσκου Πισσουρίου Δημιουργία πρότυπου μουσείου Χαλλουμιού Δημιουργία μονοπατιών της φύσης Δημιουργία γραμμικών θεματικών πάρκων Εργασίες τοπιοτέχνησης και εξωραϊσμού διαφόρων σημείων στην κοινότητα

Εισηγήσεις

Λόγω του ότι η περιοχή παρουσιάζει αρκετό τουριστικό ενδιαφέρον (περιοχές φυσικής ομορφιάς, παραλίες, παραδοσιακή αρχιτεκτονική) συστήνεται η περαιτέρω προώθηση εξωραϊστικών έργων με προτεραιότητα να δίνεται σε κοινότητες με παραδοσιακό χαρακτήρα και απόθεμα διατηρητέων κτιρίων και μνημείων και περιοχών φυσικής ομορφιάς (π.χ. Πισσούρι, Ανώγυρα, Πρασιό Αυδήμου).

Θα πρέπει να μελετηθεί κατά πόσον υπάρχει ανάγκη προώθησης κάποιων έργων παροχής υπηρεσιών (π.χ. φροντίδας ηλικιωμένων, υπηρεσιών υγείας) λόγω της ανεπαρκούς υποδομής καθώς

και λόγω της συνεχούς αύξησης πληθυσμού στην περιοχή, με σκοπό τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων. Τέτοια έργα, ωστόσο, συστήνεται να προωθούνται στις πιο μεγάλες πληθυσμιακά κοινότητες.

Η δημιουργία και άλλης πολιτιστικής υποδομής δεν συστήνεται αφού υπάρχουν αρκετά πολιτιστικά/πολυδύναμα κέντρα στην περιοχή και θα πρέπει να γίνει προσπάθεια για πλήρη αξιοποίηση τους ώστε να εξυπηρετούνται και οι μικρότερες κοινότητες της περιοχής.

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ ΣΤ

Στην περιοχή του Συμπλέγματος ΣΤ συμπεριλαμβάνονται δεκαπέντε (15) κοινότητες Άρσος, Βάσα Κοιλανίου, Ποταμιού, Βουνί, Λόφου, Κισσούσα, Μαλιά, Γεροβάσα, Δωρά, Πάχνα, Άγιος Αμβρόσιος, Άγιος Θεράπων, Πάνω Κιβίδες, Σούνι-Ζανακιά και Όμοδος, με συνολικό πληθυσμό 3.502 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Η μεγαλύτερη κοινότητα του συμπλέγματος που έχει και την μεγαλύτερη αύξηση πληθυσμού είναι η κοινότητα Σούνι-Ζανακιά, που είναι και η πιο κοντινή κοινότητα στο αστικό κέντρο.

Σύμπλεγμα ΣΤ	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Σούνι-Ζανακιά	402	837	1245	400	20
Πάνω Κιβίδες	694	707	900	580	25
Άγιος Αμβρόσιος	291	323	350	520	29
Πάχνα	967	865	850	700	35
Δωρά	184	145	129	600	43.5
Γεροβάσα (Τρόζενα)	0	0	0	430	40
Άρσος Λεμεσού	233	202	179	800	41.5
Κισσούσα	4	6	7	600	35
Μαλιά	59	64	65	650	36.5
Βάσα Κοιλανίου	118	163	169	800	40
Βουνί	136	149	155	800	35
Ποταμιού	33	36	38	690	37
Αγ. Θεράπων	152	125	206	640	32.5
Λόφου	10	46	79	750	36.5

Όμοδος	284	322	334	830	41
---------------	-----	-----	-----	-----	----

Χαρακτηριστικά περιοχής

Η περιοχή του συμπλέγματος ΣΤ έχει γίνει σημείο προσέλκυσης επισκεπτών ως μια από τις σημαντικότερες οινοπαραγωγές περιοχές της Κύπρου. Σημαντικό ρόλο στην προώθηση της περιοχής είχε η δημιουργία της θεματικής διαδρομής «Κρασοχώρια» στα πλαίσια του δικτύου «Δρόμοι του Κρασιού» του Υφυπουργείου Τουρισμού, η οποία περιλαμβάνει τις περισσότερες κοινότητες της περιοχής, η δημιουργία σχετικών θεματικών μουσείων όπως το Οινολογικό Κέντρο στο Βουνί το οποίο συγχρηματοδοτήθηκε από το ΕΤΠΑ 2004-2006 και το Μουσείο Ζιβανίας στη Βάσα Κοιλανίου το οποίο συγχρηματοδοτήθηκε από το ΕΓΤΑΑ 2007-2013, και η ανάπτυξη αριθμού ιδιωτικών αγροτουριστικών καταλυμάτων και ιδιωτικών οινοποιείων στο Όμοδος, Άρσος, Βάσα Κοιλανίου, Βουνί, Αγ. Αμβρόσιο (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού).

Οι κοινότητες Αγ. Αμβρόσιος, Άρσος, Βάσα Κοιλανίου, Βουνί, Δωρά, Μαλιά, Πάχνα, Ποταμιού, Αγ. Θεράπων, Λόφου, Όμοδος και Σουνί-Ζανατζιά, παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και στις κοινότητες Πάχνα, Δωρά, Άρσος, Βάσα Κοιλανίου, Όμοδος, Αγ. Θεράπων, Λόφου, Βουνί και Ποταμιού υπάρχει εξαιρετικά μεγάλος αριθμός κηρυγμένων διατηρητέων οικοδομών (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως).

Στην περιοχή υπάρχουν σημαντικά εκκλησιαστικά μνημεία όπως η Μονή Τιμίου Σταυρού στο Όμοδος και βυζαντινές και παλιές εκκλησίες και ξωκλήσια (π.χ. ξωκλήσι Αγ. Γεωργίου στη Βάσα, Αγ. Αμβρόσιος), ερείπια εκκλησιών, παλιοί νερόμυλοι, ελιόμυλοι, γεφύρια (Ποταμιού), μεσαιωνικός ληνός στο Όμοδος και κατάλοιπα οικισμού Ρωμαϊκής και πρώιμης βυζαντινής περιόδου στο Σούνι (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων).

Στην περιοχή υπάρχουν περιοχές περιβαλλοντικής σημασίας όπως η περιοχή προστασίας Χα-Ποτάμι και ο Ποταμός Παραμαλιού (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Υπάρχουν μονοπάτια της φύσης στο Άρσος, στη Λόφου, στον Αγ. Θεράποντα και στη Δωρά (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Διαμορφώθηκε σημείο θέας στα πλαίσια δημιουργίας μονοπατιού της φύσης στο Άρσος.

Θεματικές Διαδρομές: Όπως προαναφέρθηκε, οι περισσότερες κοινότητες της περιοχής συμπεριλαμβάνονται στη θεματική διαδρομή Κρασοχώρια του δικτύου Δρόμοι του Κρασιού (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Η Μονή Τιμίου Σταυρού στο Όμοδος συμπεριλαμβάνεται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Όπως προαναφέρθηκε, στην περιοχή αυτή δημιουργήθηκαν, με συγχρηματοδότηση από την ΕΕ, το Οινολογικό Κέντρο στο Βουνί (ΕΤΠΑ 2004-2006) και το Μουσείο Ζιβανίας στη Βάσα Κοιλανίου (ΕΓΤΑΑ 2007-2013) και δημιουργήθηκε το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης στο Άρσος. Πιο πρόσφατα δημιουργήθηκαν τρία Κέντρα Πληροφόρησης, το Κέντρο Πληροφόρησης Παραδοσιακών Γεύσεων στο Άρσος, το

Κέντρο Πληροφόρησης Κρασοχωριών στον Αγ. Αμβρόσιο και το Κέντρο πληροφόρησης για την Ελιά (Συντήρηση- Αποκατάσταση Ελιόμυλου) στον Αγ. Θεράποντα, μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013). Τέλος, έγινε μετατροπή του παλιού Δημοτικού Σχολείου Πάχνας, σε εκθεσιακό χώρο και βιβλιοθήκη. Στην κοινότητα Όμοδος υπάρχουν αρκετά μουσεία όπως το Μουσείο Αγώνος, το Φωτογραφικό μουσείο, το Μουσείο Βυζαντινών Εικόνων και το Κέντρο Διάσωσης της Δαντέλας.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Συγχρηματοδοτήθηκαν κάποια έργα αναπλάσεων στην περιοχή όπως η ανάπλαση των παραδοσιακών πυρήνων της Πάχνας και του Άρσου (ΕΤΠΑ 2004-2006 και 2007-2013 αντίστοιχα) και η ανάπλαση μέρους του πυρήνα Βάσας Κοιλανίου, Βουνιού, και Ποταμιού. Επίσης έγινε ανάπλαση πλατείας και λιθόστρωσης δρόμων στον Αγ. Θεράποντα. Έγιναν μικρότερα εξωραϊστικά έργα σε δημόσιους χώρους στη Λόφου, στο Όμοδος, στην Κισσούσα, στη Μαλιά, στην Ποταμιού και στη Βάσα Κοιλανίου και ανάπλαση πλατείας Λαμπράκας και Τρομύνθου στη Δωρά. Δημιουργήθηκαν επίσης πάρκα στο Όμοδος, στις Πάνω Κυβίδες, στη Μαλιά, στην Κισσούσα, στο Βουνί, στο Σούνι-Ζανακιά, στον Αγ. Αμβρόσιο, στην Πάχνα, στη Δωρά και στη Βάσα Κοιλανίου. Επίσης έγινε μορφολογική αναβάθμιση όψων και στεγών στην Κισσούσα. Έγινε επίσης λιθόστρωση της πλατείας Δωράς στα πλαίσια του Μέτρου 19-Leader ΠΑΑ 2014-2020.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε συντήρηση γεφυριού στο Σούνι-Ζανακιά και αποκατάσταση ελιόμυλου στο Βουνί, αποκατάσταση παλιάς βρύσης στον Άγιο Θεράποντα καθώς και συντήρηση παλιών βрусών στη Βάσα Κοιλανίου. Επίσης πραγματοποιήθηκαν εργασίες αποκατάστασης μέρους της Μονής Τιμίου Σταυρού στο Όμοδος στα πλαίσια του έργου Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Ομόδους (ΕΓΤΑΑ 2007-2013)

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Δημιουργήθηκαν πολιτιστικά κέντρα στον Αγ. Θεράποντα, στη Βάσα Κοιλανίου, στο Σούνι-Ζανακιά και στη Δωρά, αίθουσα πολλαπλής χρήσης στις Πάνω Κυβίδες, Πολυδύναμο κέντρο στη Λόφου, Πολυδύναμο κέντρο και θέατρο στον Αγ. Αμβρόσιο και υπαίθρια θέατρα στο Βουνί, στις Πάνω Κυβίδες και στο Άρσος.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Έχουν δημιουργηθεί κέντρα νεότητας στον Αγ. Θεράποντα, στο Σούνι-Ζανακιά, στον Αγ. Αμβρόσιο, στις Πάνω Κυβίδες και στην Πάχνα, και στα γραφεία του Κοινοτικού Συμβουλίου Άρσου (Πηγή: Οργανισμός Νεολαίας Κύπρου), βιβλιοθήκες στο Όμοδος, στον Αγ. Αμβρόσιο, στις Πάνω Κυβίδες, στο κοινοτικό κτίριο του Αγ. Θεράποντα και στην Πάχνα και κέντρο ηλικιωμένων στη Βάσα Κοιλανίου (Πηγή: Υφυπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας). Επίσης υπάρχουν κέντρα απασχόλησης παιδιών στις Πάνω Κυβίδες και στο Σούνι-Ζανακιά. Τέλος μετατράπηκε σχολικό κτίριο σε Κέντρο Νεότητας στην Πάχνα.

Σύμπλεγμα ΣΤ	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Σούνι-Ζανακιά	Κέντρο Νεότητας Παιδική λέσχη Γεφύρι Πάρκο Πολιτιστικό κέντρο	
Πάνω Κυβίδες	Αίθουσα πολλαπλής χρήσης Βιβλιοθήκη	

	Περιφερειακό νηπιαγωγείο/Κέντρο απασχόλησης παιδιών Κέντρο νεότητας Πάρκο Υπαίθριο θέατρο	
Άγιος Αμβρόσιος Λεμεσού	Πάρκο Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο Βιβλιοθήκη Θέατρο Κέντρο Νεότητας Κέντρο πληροφόρησης (Leader-ΕΓΤΑΑ 2007-2013)	
Πάχνα	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα (ΕΤΠΑ 2004-2006, ΤΠΟ) Πάρκο Κέντρο Νεότητας Περιφερειακό Νηπιαγωγείο Βιβλιοθήκη Αποκατάσταση και αλλαγή χρήσης σχολικού κτιρίου σε Πολυκέντρο Νεολαίας	
Δωρά	Πάρκο Πολιτιστικό κέντρο Μονοπάτι της φύσης/Σημείο θέας Ανάπλαση πλατείας Λαμπράκας και Τρομύνθου Λιθόστρωση της πλατείας (Μέτρο 19-Leader ΠΑΑ 2014-2020)	
Άρσος Λεμεσού	Μουσείο Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πυρήνα – Α' φάση (ΕΤΠΑ 2007-13) Υπαίθριο θέατρο Μονοπάτι της φύσης/Σημείο θέας Κέντρο πληροφόρησης Παραδοσιακών Γεύσεων Τροόδους (Leader 2007-2013) Κέντρο Νεότητας (Γραφεία Κοινοτικού Συμβουλίου)	
Κισσούσα	Πλακόστρωτα Μορφολογική αναβάθμιση όψεων και στεγών Πάρκο	
Μαλιά	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας Πάρκο	
Βάσα Κουλιανίου	Μουσείο Ζιβανίας (ΕΓΤΑΑ 2007-13) Πολιτιστικό κέντρο Λιθόστρωτα – ανάπλαση μέρους πυρήνα Πάρκο Κέντρο ηλικιωμένων Αποκατάσταση παλιών βрусών	
Βουνί	Οινολογικό κέντρο (ΕΤΠΑ 2004-06) Υπαίθριο θεατράκι Αποκατάσταση ελιόμυλου Πάρκο	
Ποταμιού	Λιθόστρωση μέρους πυρήνα	

Άγιος Θεράπων	Πολιτιστικό κέντρο Αποκατάσταση παλιάς Βρύσης Λιθόστρωτο Πάρκο Κέντρο νεότητας Μονοπάτι της φύσης Κοινοτική Βιβλιοθήκη (εντός των γραφείων του Κ.Σ.) Συντήρηση και αποκατάσταση Ελιόμυλου – Θεματικό κέντρο πληροφόρησης για την Ελιά (Leader-ΕΓΤΑΑ 2007-2013)	
Λόφου	Κέντρο Νεότητας Πολυδύναμο κέντρο Πάρκο	
Όμοδος	Πάρκο Μουσείο Θεματική διαδρομή Βιβλιοθήκη Νηπιαγωγείο Πολυδύναμο κέντρο δημιουργικής απασχόλησης-Μονή Τιμίου Σταυρού (ΕΓΤΑΑ 2007-2013)	Ανάπλαση της λιθόστρωτης πλατείας και δρόμων στον πυρήνα

Διαπιστώσεις

Σε όλες τις κοινότητες έχουν εκτελεστεί τόσο έργα περιφερειακού χαρακτήρα όσο και τοπικής σημασίας. Σε ότι αφορά κέντρα παροχής υπηρεσιών η υφιστάμενη υποδομή κρίνεται επαρκής εκτός σε ότι αφορά κέντρα τρίτης ηλικίας.

Πρόσθετα η περιοχή είναι επιδεκτική και σε αριθμό έργων τοπικής σημασίας με στόχο τη βελτίωση του δομημένου περιβάλλοντος, όπως εξωραϊσμοί/αναπλάσεις παραδοσιακών πυρήνων, γραμμικά πάρκα, αποκατάσταση αρχαίων μνημείων, τα οποία παρουσιάζονται στον πιο κάτω πίνακα. Θετικό είναι το γεγονός ότι είναι σε εξέλιξη το έργο «Ανάπλαση της πλατείας και δρόμων στον πυρήνα Ομόδους» ένα έργο ιδιαίτερα σημαντικό αφού η πλατεία της κοινότητας εφάπτεται του πολύ σημαντικού θρησκευτικού και αρχαίου μνημείου, του Μοναστηριού του Τιμίου Σταυρού.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα ΣΤ	Προτεινόμενα έργα
Βάσα Κοιτανίου	Αναπαλαίωση/ανάπλαση του περιβάλλοντος χώρου του γεφυριού Διαπλάτυνση δυτικής εισόδου κοινότητας Λιθόστρωση υπόλοιπων δρόμων της κοινότητας Δημιουργία μονοπατιού της φύσης μεταξύ Βάσας-Ομόδους-Άρσους
Σούνι-Ζανακιά	Πολυδύναμο-Πολιτιστικό Κέντρο και Βιβλιοθήκη Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Υπαιθριο αμφιθέατρο

	<p>Οργανωμένος παιχνιδότοπος Πλατεία Εκδηλώσεων "Αλώνι" Πλατεία "Ζανατζιάς" Πολυδύναμο Κέντρο</p>
Πάνω Κιβίδες	<p>Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο/Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων Πεζόδρομος για να συνδέει την κάτω γειτονιά με το υπόλοιπο χωριό</p>
Άγιος Αμβρόσιος Λεμεσού	<p>Εκδρομικό Πάρκο κοντά από παρεκκλήσι Αγ. Αμβροσίου Λιθόστρωση Πλατείας και Πυρήνα Χωριού</p>
Δωρά	<p>Πάρκο στο πολιτιστικό κέντρο Τουριστική διαδρομή Άρσος-Βάσα-Δωρά</p>
Άρσος	<p>Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πυρήνα – Β' φάση (Δημιουργία χώρου στάθμευσης) Ανασύλωση παλιού Ελιόμυλου Δημιουργία πάρκου/παιδότοπου</p>
Ποταμού	<p>Πολιτιστικό κέντρο Ανακατασκευή πεζόδρομων – επένδυση τοίχων αντιστήριξης με πέτρα Εξωραϊσμός της παλιάς πλατείας για να συνάδει με την αρχιτεκτονική της νέας πλατείας και όλης της κοινότητας Κατασκευή Μονοπατιού της φύσης και περιδιάβασης κατά μήκος του Ποταμού Χα-Ποτάμι Πάρκο Ανάδειξη αρχαίων μνημείων Ανακατασκευή του παλιού Δημοτικού Σχολείου για μετατροπή του σε κέντρο εξυπηρέτησης εναλλακτικού τουρισμού αλλά και ως κέντρο συνάντησης των νέων</p>
Μαλλιά	<p>Λιθόστρωση πλατείας (Υποβλήθηκε στο Μέτρο 19 – Leader, ΠΑΑ 2014-2020) Αποκατάσταση Τ/Κ σχολείου και δρόμου πρόσβασης Δημιουργία πρόσβασης προς πηγές Αγ.Νικολάου</p>
Κισσούσα	<p>Αποκατάσταση γεφυριού Αποκατάσταση παλιού αλευρόμυλου Πλακόστρωση 2^{ης} πλατείας κοινότητας</p>
Πάχνα	<p>Σκάλα (Πεζόδρομος) parking και πλατεία Μονοπάτι της φύσης Πολυκέντρο νεολαίας</p>
Βουνι	<p>Αίθουσα πολλαπλής χρήσης Μονοπάτια της φύσης-Σημεία θέας Εκδρομικός χώρος</p>
Αγ. Θεράπων	<p>Διαπλάτυνση/ασφαλτόστρωση δρόμου Αγ. Αμβροσίου–Αγ. Θεράποντα και τοποθέτηση κιγκλιδωμάτων Δημιουργία σημείων πυρόσβεσης Συντήρηση σχολείου Συντήρηση γηπέδου Ανάπλαση πλατείας Φωτισμός και συντήρηση δημόσιας στοάς παρά την πλατεία του χωριού Επιδιόρθωση πλακόστρωτου στον πυρήνα</p>

Λόφου	Ανάπλαση πυρήνα Αναβάθμιση όψεων και στεγών Μουσείο ελιάς Μουσείο κρασιού Μετατροπή δημοτικού σχολείου σε Πολιτιστικό κέντρο-πολυχώρο εκδηλώσεων Μονοπάτι της φύσης
Όμοδος	Στέγη Αυτιστικών Παιδιών Εξωραϊστικά έργα σε διάφορα σημεία κοινότητας

Εισηγήσεις

Λόγω του ότι οι κοινότητες Αγ. Αμβρόσιος, Άρσος, Βάσα Κοιλανίου, Βουνί, Δωρά, Μαλιά, Πάχνα, Ποταμιού, Αγ. Θεράπων, Λόφου, Όμοδος και Σούνι-Ζανακιά παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα και υπάρχει σε αυτές εξαιρετικά μεγάλος αριθμός κηρυγμένων διατηρητέων οικοδομών, συστήνεται η προώθηση περαιτέρω εξωραϊστικών έργων με σκοπό την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και την περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Θα μπορούσαν να προωθηθούν επίσης έργα αναστήλωσης αρχαίων μνημείων και κτιρίων.

Λόγω της τάσης για αύξηση του πληθυσμού, η υφιστάμενη υποδομή σε κάποια έργα παροχής υπηρεσιών (πχ. Κέντρα τρίτης ηλικίας) πιθανόν να είναι ανεπαρκής. Ωστόσο συστήνεται τέτοια έργα να προωθούνται όπου υπάρχει πραγματικά ανάγκη και προτιμότερο στις κοινότητες με μεγαλύτερο πληθυσμό και να λειτουργούν σε περιφερειακή βάση, ούτως ώστε να διασφαλίζεται η βιωσιμότητά τους.

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Ζ

Η περιοχή του συμπλέγματος Ζ, η οποία βρίσκεται στην οροσειρά του Τροόδους, συμπεριλαμβάνει δεκατέσσερις (14) κοινότητες, Λεμούθου, Πρόδρομος, Τρεις Ελιές, Παλαιόμυλος, Καμινάρια, Αγ. Δημήτριος, Πάνω Πλάτρες, Κάτω Πλάτρες, Κοιλάνι, Κουκά, Μανδριά Λεμεσού, Μονιάτης, Πέρα Πεδί Φοινί, με συνολικό πληθυσμό 1.712 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Κύριο χαρακτηριστικό της περιοχής είναι το μεγάλο υψόμετρο και η τάση για μείωση του πληθυσμού στις περισσότερες κοινότητες. Στο Σύμπλεγμα Ζ συμπεριλαμβάνεται ο Πρόδρομος που είναι η κοινότητα με το πιο ψηλό υψόμετρο στην Κύπρο, η κοντινότερη κοινότητα στην κορυφή του Τροόδους.

Σύμπλεγμα Ζ	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Άγιος Δημήτριος	56	54	39	920	47.5
Παλαιόμυλος	31	20	14	1030	51

Πρόδρομος	141	123	75	1320	52.5
Καμινάρια	93	44	19	800	62
Τρεις Ελιές	63	25	36	800	61.5
Λεμίθου	108	88	72	1100	54
Πάνω Πλάτρες	196	239	200	1100	37
Μονιάτης	227	275	337	720	32
Κάτω Πλάτρες	137	148	200	920	40
Μανδριά	75	107	117	830	39
Πέρα Πεδί	66	120	141	840	34.5
Φοινί	450	391	347	920	42
Κουκά	4	27	14	760	32
Κοιλάνι	255	216	178	830	39

Χαρακτηριστικά περιοχής

Στην περιοχή του Συμπλέγματος Z τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί σε σημαντικό βαθμό ο αγροτουρισμός (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού). Οι κοινότητες Προδρόμου και Πλατρών αποτελούσαν από την αρχή του 20^{ου} αιώνα, και παραμένουν μέχρι σήμερα, από τα πιο πολυσύχναστα ορεινά θέρετρα της Κύπρου, κάτι το οποίο μαρτυρά και η ύπαρξη του ιστορικού ξενοδοχείου Βερεγγάρια, το οποίο είχε εγκαταλειφθεί για δεκαετίες αλλά πρόσφατα ξεκίνησε η αναστήλωση του από ιδιώτη επενδυτή, καθώς και άλλα παλιά ξενοδοχεία στις Πλάτρες.

Η περιοχή έχει προοπτική για περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη, καθώς και την ανάπτυξη φυσιολατρικού τουρισμού, αφού χαρακτηρίζεται από τοπία εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς όπως το Εθνικό Δασικό πάρκο Τροόδους το οποίο εντάχθηκε στον Παγκόσμιο Δίκτυο Γεωπάρκων της UNESCO, η περιοχή ποταμού Διαρίζου και η περιοχή του Χα Ποτάμι (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000). Προς αυτή την κατεύθυνση υποβοηθητική είναι και η ύπαρξη του Κέντρου Περιβαλλοντικής ενημέρωσης του Εθνικού δασικού πάρκου Τροόδους (Πηγή: Τμήμα Δασών) το οποίο βρίσκεται στην πλατεία Τροόδους κοντά στον Πρόδρομο. Στην περιοχή Τροόδους υπάρχουν επίσης χιονοδρομικές πίστες.

Όλες οι κοινότητες του Συμπλέγματος Z, πλην του Μονιάτη, παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Z της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και υπάρχει σε όλες τις κοινότητες σημαντικός αριθμός κηρυγμένων διατηρητέων οικοδομών (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως).

Στην περιοχή υπάρχουν αρκετά θρησκευτικά μνημεία π.χ. το Βυζαντινό Μοναστήρι Παναγίας Τρικουκιάς, και άλλες βυζαντινές εκκλησίες, π.χ. Αγ. Θεοδώρου και Παναγίας Ιαματικής στη Λεμούθου, Αγ. Γεώργιος, Αγ. Ερμόλαος, Παναγία Καρδιοβαστάζουσα, Αγ. Βασίλειος στα Καμινάρια, Προφήτης Ηλίας στις Τρεις Ελιές, Εκκλησία του Σταυρού στον Παλιόμυλο, Εκκλησία Τιμίου Σταυρού στην Κουκά, και η Αγ. Μαύρη στο Κοιλάνι. Στην περιοχή υπάρχουν επίσης κατάλοιπα παλαιών τειχών στη Χιονίστρα (Πρόδρομος) και ενετικά γεφύρια στις Τρεις ελιές (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Υπάρχουν πολλά μονοπάτια μελέτης της φύσης στο Δάσος Τροόδους, καθώς και στον Μονιάτη και στο Κοιλάνι (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Υπάρχουν εκδρομικοί και κατασκηνωτικοί χώροι στο Δάσος Τροόδους (Πηγή: Τμήμα Δασών). Υπάρχουν διάφορα σημεία θέας (Καμινάρια, Λεμίθου, Φοινί, Κάτω Πλάτρες).

Θεματικές Διαδρομές: Στην περιοχή υπάρχουν ποδηλατικές διαδρομές στην περιοχή του δάσους Τροόδους (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Το Βυζαντινό Μοναστήρι Παναγίας Τρικουκιάς συμπεριλαμβάνεται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Οι κοινότητες Όμοδος, Πλάτρες, Φοινί, Μανδριά, Κοιλάνι και Πέρα Πεδί συμπεριλαμβάνονται στη διαδρομή Κρασοχώρια, του Δικτύου Δρόμοι του Κρασιού (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Σε ότι αφορά υποστηρικτική τουριστική υποδομή, δημιουργήθηκαν μουσεία πολιτιστικής και λαϊκής κληρονομιάς στα Καμινάρια και στις Τρεις Ελιές και Μουσείο Αγγειοπλαστικής στο Φοινί. Υπάρχουν επίσης Αμπελουργικό μουσείο, Βυζαντινό Μουσείο και Μουσείο Μεταξιού στο Κοιλάνι, Μουσείο Αμπελουργικών προϊόντων στην Κουκά και Μουσείο Λαϊκής Τέχνης στον Μονιάτη (Leader-ΕΓΤΑΑ 2007-2013). Επιπρόσθετα, στην πλατεία Τροόδους δημιουργήθηκε σημείο ενημέρωσης για το Εθνικό Δασικό Πάρκο Τροόδους στα πλαίσια του προγράμματος iLIFE-TROODOS.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Την τελευταία δεκαετία έγιναν εξωραϊστικά έργα μικρής κλίμακας στον Αγ. Δημήτριο και στο Πέρα Πεδί και έργα αναπλάσεων πλατειών στο Φοινί στις Κάτω Πλάτρες, στο Πέρα Πεδί, στον Πρόδρομο, στα Καμινάρια και στις Τρεις Ελιές. Επίσης έγινε ανάπλαση της Πλατείας Τροόδους. Υπάρχουν κοινοτικά πάρκα στο Φοινί, στις Κάτω Πλάτρες, στον Αγ. Δημήτριο, στον Πρόδρομο, στο Πέρα Πεδί και στις Τρεις Ελιές. Δημιουργήθηκε επίσης υπαίθριος εκθεσιακός χώρος στις Πάνω Πλάτρες στα πλαίσια του Μέτρου 19-Leader ΠΑΑ 2014-2020.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε αποκατάσταση διατηρητέων οικοδομών στο Φοινί και στον Αγ. Δημήτριο, αποκατάσταση παραδοσιακού νερόμυλου στο Πέρα Πεδί και συντήρηση γεφυριού και ελιόμυλου στο Κοιλάνι.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Στην περιοχή υπάρχουν πολιτιστικά κέντρα στον Αγ. Δημήτριο, στο Φοινί και στο Κοιλάνι, αίθουσα πολλαπλών χρήσεων στην Κουκά, Πολυδύναμο κέντρο στο Κοιλάνι, αμφιθέατρο στο Πέρα Πεδί και μικρό θεατράκι στο Κοιλάνι και αίθουσα εκδηλώσεων καθώς και Πολυδύναμο Κέντρο στον Μονιάτη (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Στην περιοχή λειτουργούν δύο (2) Κέντρα Νεότητας στον Μονιάτη και στο Φοινί (Οργανισμός Νεολαίας Κύπρου), μια βιβλιοθήκη στο Φοινί, και Περιφερειακό Κέντρο Ηλικιωμένων και Αναπήρων στο Φοινί (Πηγή: Υφυπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας).

Σύμπλεγμα Z	Εργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Εργα υπό εξέλιξη
Άγιος Δημήτριος	Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων και κοινοτικό ιατρείο Αποκατάσταση διατηρητέων οικοδομών	
Πρόδρομος	Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων και κοινοτικό ιατρείο Εξωραϊσμοί Ανάπλαση πλατείας	
Καμινάρια	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Μουσείο Βιβλιοθήκη	
Τρεις Ελιές	Εξωραϊσμοί Μουσείο Μονοπάτι της φύσης/Σημείο θέας Κοινοτικό πάρκο	
Λεμίθου	Μονοπάτι της φύσης/Σημείο θέας Κέντρο περιβαλλοντικής εκπαίδευσης (μεταφέρθηκε στον Πεδουλά) Μορφολογική αναβάθμιση όψεων και στεγών	
Μονιάτης	Μονοπάτι της φύσης/Σημείο θέας Κέντρο νεότητας Πολυδύναμο κέντρο (ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Αίθουσα εκδηλώσεων Νηπιαγωγείο Μουσείο Λαϊκής Τέχνης (Leader-ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Ανάπλαση πλατείας (Α' φάση)	Ανάπλαση πλατείας (Β' φάση)
Πάνω Πλάτρες	Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο Νηπιαγωγείο Υπαίθριος εκθεσιακός χώρος (Μέτρο 19- Leader ΠΑΑ 2014-2020)	
Κάτω Πλάτρες	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Πάρκο Θεματική διαδρομή Μονοπάτι της φύσης/Σημείο θέας Περιφερειακό νηπιαγωγείο	
Πέρα Πεδί	Ανάπλαση πλατείας Πάρκο Αμπελουργικό και Γεωργικό Μουσείο Αποκατάσταση παραδοσιακού νερόμυλου	
Κουκά	Πάρκο Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων Σημείο θέας Μουσείο Αμπελουργικών προϊόντων	

Κοιλάνι	Πάρκο Πολυδύναμο κέντρο Μουσείο Μεταξιού Μονοπάτι της φύσης Αμπελουργικό μουσείο Βυζαντινό μουσείο Γεφύρι Κοινοτική Βιβλιοθήκη Αναπαλαίωση ελιόμυλου Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Κοιλανίου – Φάση Α' (ΕΓΤΑΑ 2014-2020)	
Φοινί	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Κέντρο Νεότητας Μουσείο Αγγειοπλαστικής Πάρκο Θεματική διαδρομή Πολιτιστικό κέντρο Βιβλιοθήκη Στέγη ηλικιωμένων Αποκατάσταση διατηρητέων οικοδομών Περιφερειακό κέντρο Ηλικιωμένων και Αναπήρων	
Μανδριά	Πάρκο Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο	

Διαπιστώσεις

Οι πλείστες κοινότητες φθίνουν αναπτυξιακά παρόλο που στην τελευταία δεκαετία έχουν γίνει προσπάθειες για ανάκαμψη με την υλοποίηση έργων που συμβάλλουν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής. Αύξηση μόνιμου πληθυσμού επιτεύχθηκε μόνο σε 5 κοινότητες από τις 14.

Αν και έχουν γίνει ήδη αρκετά έργα, λόγω του παραδοσιακού χαρακτήρα των κοινοτήτων συστήνεται η περαιτέρω υλοποίηση έργων για εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος της περιοχής, αύξηση του ρεύματος επισκεπτών και ανάκαμψη του πληθυσμού.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Ζ	Προτεινόμενα έργα
Άγιος Δημήτριος	Μονοπάτι της φύσης
Πρόδρομος	Δρόμος στον πυρήνα του χωριού Κατασκευή και επένδυση τοίχων με πέτρα Ανάπλαση κεντρικής πλατείας και επέκταση φωτισμού
Καμινάρια	Μονοπάτι της φύσης
Τρεις Ελιές	Δημιουργία δημόσιων υποδομών – χώροι υγιεινής, επέκταση χώρων εκδηλώσεων, δημιουργία χώρου κατασκήνωσης Αξιοποίηση θειούχων νερών-Μονοπάτι από τον πυρήνα προς τα θειούχα νερά Ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και των παραδοσιακών επαγγελμάτων Δημιουργία εκδρομικών χώρων

	Ανάπλαση πυρήνα Δημιουργία πεδίου αναρρίχησης
Παλαιόμυλος	Αποκατάσταση παλαιάς ΣΠΕ
Λεμύθου	Δημιουργία Τουριστικών Υποδομών και υπηρεσιών Δημιουργία πράσινου σημείου Ανάπλαση πυρήνα
Κουκά	Αίθουσα πολλαπλής χρήσης Αναβάθμιση της ιστορικής πηγής της κοινότητας σε εκδρομικό χώρο Δημιουργία πάρκου
Κοιλάνι	Ανάπλαση πυρήνα Κέντρο πολλαπλών χρήσεων Θέατρο
Πέρα πεδί	Λιθοστρώσεις
Πάνω Πλάτρες	Βελτίωση προσόψεων κτιρίων στον πυρήνα Ολοκλήρωση Πολιτιστικού Κέντρου (εσωτερικά) - Έκθεση φωτογραφίας ιστορίας τουρισμού των Πλατρών
Κάτω Πλάτρες	Δημιουργία – Βελτίωση κοινωνικών/πολιτιστικών υποδομών με την αξιοποίηση του πρώην δημοτικού σχολείου ως πολυχώρου πολιτισμού Αξιοποίηση των δύο ποταμών, πάρκα, πεζοδρόμια, ποδηλατόδρομοι-Καθάρισμα των ποταμών "Χαποτάμι" & "Γιαλίτσης" και δημιουργία μονοπατιού κατά μήκος τους Δημιουργία κοινοτικής αγοράς έξω από το πρώην δημοτικό σχολείο Διαμόρφωση παλιάς οικείας σε Κέντρο Πληροφόρησης και Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Ανάπλαση του παραδοσιακού οικισμού / πυρήνα, με εξωραϊσμό δρόμων και προσόψεων, με λιθόστρωση, επένδυση τοίχων και υπογειοποίηση υπηρεσιών Διαμόρφωση παραποτάμιου τεμαχίου Αναβάθμιση μονοπατιού της φύσης και σημείο θέας
Φοινί	Δημιουργία αμφιθεάτρου στο χώρο του σχολείου Ανάπλαση πλατείας Περιπατητική-Ποδηλατική διαδρομή Ανάπλαση πυρήνα
Μανδριά	Ανάπλαση πυρήνα Μονοπάτι της φύσης Αναβάθμιση πολιτιστικού κέντρου και προσθήκη χώρων υγιεινής
Μονιάτης	Ανάπλαση πλατείας (Υποβλήθηκε στο Μέτρο 19 – Leader, ΠΑΑ 2014-2020) Θεματικό Πάρκο: Γαστρονομική Σχολή, Παιδότοπος, Υποδομές πώλησης τοπικών γεωργικών προϊόντων, Μεταποιητικές μονάδες, Κατασκηνωτικός χώρος, Φυτώριο, Εστιατόριο - Θα περιληφθούν γεφύρια, μονοπάτι και σημείο θέας. Ανάδειξη παλαιού γεφυριού στον Σαϊττά Δημιουργία Κέντρου Ενημέρωσης Πολίτη στον Σαϊττά Το Κέντρο Πληροφόρησης να γίνει Περιφερειακό (μπορεί να εξυπηρετήσει 40 κοινότητες)

Εισηγήσεις

Λόγω του ότι οι περισσότερες κοινότητες τις περιοχής παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα και βρίσκονται στην καρδιά του Εθνικού Δασικού Πάρκου Τροόδους, συστήνεται η προώθηση περαιτέρω εξωραϊστικών έργων με σκοπό την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και την περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

Λόγω του μικρού πληθυσμού της περιοχής δε συστήνεται η προώθηση έργων παροχής υπηρεσιών στο παρόν στάδιο αφού η βιωσιμότητα τέτοιων έργων είναι αμφίβολη, και παράλληλα οι ανάγκες της περιοχής μπορούν να εξυπηρετηθούν από την υφιστάμενη υποδομή.

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Η

Η περιοχή του Συμπλέγματος Η είναι ορεινή περιοχή η οποία εκτείνεται στους πρόποδες της Μαδαρής και του Τροόδους, και περιλαμβάνει έντεκα (11) κοινότητες, Χανδριά, Κυπερούντα, Αμιάντος, Αγρίδια, Αγρός, Δύμες, Ποταμίτισσα, Αγ. Ιωάννης, Αγ. Θεόδωρος, Κάτω Μύλος, Πελένδρι με συνολικό πληθυσμό 4.307 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Κεφαλοχώρια του συμπλέγματος είναι η Κυπερούντα και το Πελένδρι, στα οποία ωστόσο έχει μειωθεί ο πληθυσμός την τελευταία δεκαετία.

Σύμπλεγμα Η	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Αμιάντος	222	228	179	1400	40
Άγιος Θεόδωρος Λεμεσού	106	65	63	1000	34
Άγιος Ιωάννης Λεμεσού	396	339	314	890	36
Κάτω Μύλος	63	50	57	800	34.5
Ποταμίτισσα	70	62	65	820	37.5
Δύμες	164	165	151	960	39
Πελένδρι	1185	1074	1026	880	42.5
Αγρός	837	806	844	1000	39
Αγρίδια	121	104	108	1100	46
Χανδριά	205	162	128	1200	48
Κυπερούντα	1497	1516	1372	1150	45.5

Χαρακτηριστικά περιοχής

Στην περιοχή αυτή, η οποία χαρακτηρίζεται από τοπία φυσικής ομορφιάς όπως το Δάσος Τροόδους, το οποίο εντάχθηκε στο Παγκόσμιο Δίκτυο Γεωπάρκων της UNESCO, τις βουνοκορφές Μαδαρή-Παπούτσα και τα Φουντουκοδάση Πιτσιλιάς (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000) υπάρχουν πολλά μονοπάτια της φύσης, σημεία θέας και εκδρομικοί χώροι.

Οι κοινότητες Αγ. Θεόδωρος, Αγ. Ιωάννης, Αγρός, Δύμες, Πελένδρι, Ποταμίτισσα και Χανδριά, παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και στις κοινότητες Ποταμίτισσα, Αγρός, Πελένδρι και Κυπερούντα υπάρχει μεγάλος αριθμός κηρυγμένων διατηρητέων οικοδομών (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως).

Στην περιοχή υπάρχουν σημαντικά εκκλησιαστικά μνημεία όπως η Εκκλησία Αρχαγγέλου Μιχαήλ και η Παναγία Καθολική στο Πελένδρι, η Μονή Τιμίου Σταυρού στο Πελένδρι η οποία συμπεριλαμβάνεται στον κατάλογο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO, η Βυζαντινή Εκκλησία Αρχαγγέλου Μιχαήλ και Εκκλησία Αγ. Γεωργίου στα Χανδριά, ο Προφήτης Ηλίας στα Αγγίδια, η εκκλησία Τιμίου Προδρόμου στις Δύμες, η εκκλησία Τιμίου Σταυρού στην Κυπερούντα. Επίσης υπάρχουν κατάλοιπα αρχαίων οικισμών στον Αγ. Ιωάννη, ενετικά γεφύρια στο Πελένδρι και παλιοί νερόμυλοι στην Ποταμίτισσα (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων). Η κοινότητα Αγρού αποτελεί εδώ και δεκαετίες έναν από τους πιο δημοφιλείς τουριστικούς ορεινούς προορισμούς της Κύπρου. Επίσης στην περιοχή τα τελευταία χρόνια έγιναν ιδιωτικές επενδύσεις στον αγροτουρισμό, π.χ. αγροτουριστικά καταλύματα στην Ποταμίτισσα και οινοποιεία στο Πελένδρι και στην Κυπερούντα (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού).

Η κοινότητα Αγρού έχει βραβευθεί ως Άριστος Ευρωπαϊκός προορισμός στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού προγράμματος European Destinations of Excellence-EDEN 2008 «Tourism and local intangible heritage». Επιπρόσθετα, η περιοχή της Πιτσιλιάς γενικότερα (κοινότητες Αγρός, Παλαιχώρι, Πελένδρι, Κυπερούντα) έχει βραβευθεί ως Άριστος Ευρωπαϊκός προορισμός στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού προγράμματος European Destinations of Excellence-EDEN 2015 «Tourism and local gastronomy”.

Θα πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι στην Κοινότητα Αγρού υπάρχει το Αθλητικό Κέντρο Γλαύκου Κληρίδη, το οποίο ωστόσο φαίνεται να μην αξιοποιείται στον βαθμό που θα έπρεπε.

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Υπάρχουν αρκετά μονοπάτια της φύσης (π.χ. Ευρωπαϊκό μονοπάτι της φύσης E4, Κάτω Μύλος, Αγρός, Αμιάντος, Αγγίδια, Χανδριά, κ.α. – Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Υπάρχουν σημεία θέας στην Κυπερούντα και στον Αγρό και εκδρομικοί χώροι στον Αμιάντο (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Θεματικές Διαδρομές: Οι κοινότητες Πελένδρι, Ποταμίτισσα, Αγ. Ιωάννης, Αγ. Θεόδωρος, Δύμες, Κυπερούντα και Χανδριά περιλαμβάνονται στη θεματική διαδρομή «Πιτσιλιά» (Δρόμοι του Κρασιού, Υφυπουργείο Τουρισμού). Επίσης η κοινότητα Αμιάντου συμπεριλαμβάνεται στην ποδηλατική διαδρομή Τροόδους. Η Εκκλησία Αρχαγγέλου Μιχαήλ και η Μονή Τιμίου Σταυρού στο Πελένδρι συμπεριλαμβάνονται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών του

Υφυπουργείο Τουρισμού. Η Παναγία Καθολική στο Πελένδρι και η εκκλησία Τιμίου Σταυρού στην Κυπερούντα συμπεριλαμβάνονται στην πολιτιστική διαδρομή «Κύπρος-Βενετία» (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Σε ότι αφορά υποστηρικτική τουριστική υποδομή υπάρχει μικρός αριθμός θεματικών μουσείων, π.χ. το εκκλησιαστικό μουσείο Κυπερούντας, Μουσείο-Ελιόμυλος στα Αγρίδια, Μουσείο Φυσικής Ιστορίας στον Αμιάντο, Μουσείο Αγροτικής Ζωής στο Πελένδρι, Μουσείο Σίτου στον Κάτω Μύλο και λαογραφικά μουσεία στις Δύμες, στην Κυπερούντα και στον Άγιο Θεόδωρο. Επίσης εντός του 2015 ολοκληρώθηκαν οι εργασίες του Κέντρου Επισκεπτών Γεωπάρκου Τροόδους και βοτανικού κήπου στο μεταλλείο Αμιάντου, στα πλαίσια της ένταξης του Γεωπάρκου Τροόδους στο Παγκόσμιο Δίκτυο Γεωπάρκων της UNESCO.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Στην περιοχή αυτή έχουν γίνει διάφορα εξωραϊστικά έργα, όπως η ανάπλαση πυρήνα στον Κάτω Μύλο, δημιουργία υπαίθριου χώρου εκδηλώσεων στον Αγ. Θεόδωρο και έχουν δημιουργηθεί πάρκα σε όλες τις κοινότητες πλην του Κάτω Μύλου. Επίσης, πρόσφατα ολοκληρώθηκε το έργο Πολυθεματικός Χώρος Εκπαίδευσης και Ψυχαγωγίας – Ανάπλαση πάρκου Κάουρα στον Αγρό (ΕΓΤΑΑ 2014-2020). Τέλος, είναι σε εξέλιξη τα έργα διαμόρφωσης χώρων αναψυχής στο Πάρκο Ζωνισμένους στην Κυπερούντα, η Α' φάση της ανάπλασης της παλιάς γειτονιάς και κοινοτικού πάρκου στην Κυπερούντα, το έργο Κατασκευής Πλατείας και Εισόδου στο Πολιτιστικό κέντρο στις Δύμες στα πλαίσια του Μέτρου 19-Leader ΠΑΑ 2014-2020 και τέλος, η εκτέλεση της Α' Φάσης Διαμόρφωσης της κεντρικής πλατείας στον Άγιο Ιωάννη.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε αποκατάσταση διατηρητέων οικοδομών στις Δύμες, στον Αγρό, στα Αγρίδια και στην Κυπερούντα.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Έχουν δημιουργηθεί Πολιτιστικά κέντρα στην Κυπερούντα, στον Αγρό, στον Κάτω Μύλο, στον Αμιάντο και στις Δύμες (ΕΤΠΑ 2007-2013) και Θέατρο στον Αγρό. Επίσης, πρόσφατα ολοκληρώθηκε η Δημιουργία Κέντρου Κοινοτικών Υπηρεσιών στον Άγιο Ιωάννη Αγρού και το Κέντρο εξυπηρέτησης Πολίτη (ΚΕΠΟ) στον Αγρό.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Σε ότι αφορά άλλα κέντρα παροχής υπηρεσιών, δημιουργήθηκαν στέγες ηλικιωμένων στον Αγρό και στην Κυπερούντα και στέγη ηλικιωμένων και παιδοκομικός σταθμός (πολυδύναμο κέντρο) στο Πελένδρι (ΕΓΤΑΑ 2007-2013), βιβλιοθήκες στον Αμιάντο, στην Ποταμίτισσα, στις Δύμες, στον Αγρό, στα Αγρίδια, στα Χανδριά, στον Αγ. Ιωάννη και στην Κυπερούντα, Κέντρα νεότητας στην Ποταμίτισσα, στην Κυπερούντα, στον Αγ. Θεόδωρο, στα Αγρίδια και στο Πελένδρι και κέντρο πληροφόρησης νέων στον Αγρό (Πηγή: Οργανισμός νεολαίας Κύπρου). Επίσης στο Πελένδρι λειτουργεί και Κέντρο Εξυπηρέτησης του Πολίτη και κέντρο απασχόλησης παιδιών με αναπηρίες (Πηγή: Υφυπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας, Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας). Στον Αγρό, στην Κυπερούντα και στο Πελένδρι λειτουργούν κέντρα απασχόλησης παιδιών. Τέλος, υλοποιήθηκε το έργο αποκατάστασης και συντήρησης στέγης ευγηρίας "Ελεούσα" στον Αγρό στα πλαίσια του Μέτρου 19-Leader ΠΑΑ 2014-2020.

Σύμπλεγμα Η	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Αμίαντος	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Μουσείο φυσικής ιστορίας Πάρκο Μονοπάτι της φύσης/Σημείο θέας Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο Βιβλιοθήκη Κέντρο επισκεπτών Γεωπάρκου Τροόδους Βοτανικός κήπος	
Άγιος Θεόδωρος	Εξωραϊσμοί Υπαίθριος χώρος εκδηλώσεων Πάρκο Κέντρο Νεότητας	
Άγιος Ιωάννης	Πάρκο Δημιουργία Κέντρου Κοινοτικών Υπηρεσιών Βιβλιοθήκη Διαμόρφωση κεντρικής πλατείας Α΄ Φάση	Διαμόρφωση κεντρικής πλατείας Β΄ Φάση
Κάτω Μύλος	Ανάπλαση πυρήνα Πολιτιστικό κέντρο Μουσείο Σίτου Θεματική διαδρομή Μονοπάτι της φύσης/Σημείο θέας	
Ποταμίτιστα	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Κέντρο νεότητας Πάρκο Βιβλιοθήκη	
Δύμες	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Πάρκο Μουσείο Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο (ΕΤΠΑ 2007 - 2013) Βιβλιοθήκη Αποκατάσταση διατηρητέων οικοδομών Κατασκευή Πλατείας και εισόδου και προσθικομετατροπές στο Πολιτιστικό στις Δύμες	Κατασκευή Πλατείας και εισόδου στο Πολιτιστικό κέντρο (Μέτρο 19-Leader ΠΑΑ 2014-2020)
Πελένδρι	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Διαμόρφωση πλατείας και παρακείμενων δρόμων Μουσείο Αγροτικής Ζωής Πάρκο Κέντρο απασχόλησης παιδιών και παιδιών με αναπηρίες Θέατρο Κέντρο εξυπηρέτησης του πολίτη Πολυδύναμο κέντρο-Στέγη ηλικιωμένων και νηπιαγωγείο (ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Κέντρο Νεότητας	
Αγρός	Εξωραϊσμοί Αθλητικό κέντρο Γλαύκος Κληρίδης Πάρκο Μουσείο Κέντρο Πληροφόρησης Νέων Θεματικές διαδρομές	

	<p>Μονοπάτι της φύσης/Σημείο θέας Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο Βιβλιοθήκη Θέατρο Στέγη ηλικιωμένων Περιφερειακό Νηπιαγωγείο Αποκατάσταση διατηρητέων οικοδομών Κέντρο εξυπηρέτησης Πολίτη (ΚΕΠΟ) Πολυθεματικός Χώρος Εκπαίδευσης και Ψυχαγωγίας – Ανάπλαση πλατείας Κάουρα (ΕΓΤΑΑ 2014-2020) Κέντρο απασχόλησης παιδιών Αποκατάσταση και συντήρηση στέγης ευγηρίας "Ελεούσα" (Μέτρο 19-Leader ΠΑΑ 2014-2020)</p>	
Αγρίδια	<p>Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Αστεροσκοπείο Πάρκο Βιβλιοθήκη Αποκατάσταση διατηρητέων οικοδομών Κέντρο Νεότητας Αστεροσκοπείο (Geostars – Interreg / Ελλάδα – Κύπρος 2014-2020)</p>	
Χανδριά	<p>Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Πάρκο Βιβλιοθήκη Εργασίες συντήρησης βιβλιοθήκης</p>	
Κυπερούντα	<p>Εξωραϊσμοί Ανακατασκευή κοινοτικού πάρκου Πάρκο Μουσείο Θεματικές διαδρομές Κέντρο νεότητας Πολυδύναμο/πολιτιστικό κέντρο Βιβλιοθήκη Νηπιαγωγείο Στέγη ηλικιωμένων Αποκατάσταση διατηρητέων οικοδομών Κέντρο απασχόλησης παιδιών Μονοπάτι της φύσης/Σημείο θέας Ανακατασκευή κοινοτικού πάρκου Διαμόρφωση χώρων αναψυχής στο πάρκο Ζωνισμένους (Μέτρο 19 – Leader ΠΑΑ 2014-2020) Ανέγερσης κέντρου πολιτιστικών δραστηριοτήτων σε περιοχή προς ανάπλαση στην παλιά γειτονιά (Φάση Α')</p>	<p>Ανέγερση Κέντρου πολιτιστικών δραστηριοτήτων σε περιοχή προς ανάπλαση στην παλιά γειτονιά (Φάση Β')</p> <p>Διαμόρφωση χώρων αναψυχής στο Πάρκο Ζωνισμένους</p>

Διαπιστώσεις

Από τα πιο πάνω φαίνεται ότι στην περιοχή του Συμπλέγματος Η υπάρχει ικανοποιητική υποδομή σε ότι αφορά κέντρα ηλικιωμένων και πολιτιστικά κέντρα. Στην περιοχή έχουν προωθηθεί σε όλες τις κοινότητες έργα διαφόρων χρήσεων με στόχο την καταπολέμηση της αστυφιλίας και την ανάπτυξη συνθηκών επανάκτησης του αυτόχθονα πληθυσμού, χωρίς όμως τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Στην περιοχή παρόλο που προτάθηκε σωρεία έργων περιφερειακού χαρακτήρα και τοπικής σημασίας, λόγω του μικρού αριθμού των κατοίκων στις πλείστες κοινότητες, θα πρέπει να γίνει σωστή επιλογή ώστε να διασφαλιστεί η προστιθέμενη αξία των έργων στο επιδιωκόμενο αποτέλεσμα που δεν είναι άλλο από την ανάκαμψη του πληθυσμού.

Σύμπλεγμα Η	Προτεινόμενα έργα
Αμίαντος	Περιφερειακή Λαϊκή αγορά στην περιοχή Καρβουνά (Υπαίθρια) Τελεφερίκ
Άγιος Θεόδωρος Λεμεσού	Αναβάθμιση κεντρικής πλατείας - επέκταση με γειτονικό χωράφι που πρέπει να αγοράσει η κοινότητα Αναπαλαίωση Ελιόμυλου
Άγιος Ιωάννης Λεμεσού	Διαμόρφωσης κεντρικής Πλατείας (Φάση Β΄) Περιφερειακό πολιτιστικό εργαστήριο/Μουσείο λαογραφικής παραδοσιακής τέχνης με εκθέματα δέκα παραδοσιακών επαγγελμάτων Αναβάθμιση παραδοσιακού ελιόμυλου Ανάπλαση του κεντρικού πυρήνα Γραμμικό πάρκο κατά μήκος κοίτης ποταμού/Θεματική διαδρομή Αξιοποίηση των σχολικών εγκαταστάσεων του Δημοτικού σχολείου
Δύμες	Προσθηκομετατροπές στο Πολιτιστικό Κέντρο Δημιουργία κοινοτικής αγοράς Πλακόστρωση, Τοίχοι αντιστήριξης πέριξ εκκλησίας Δημιουργία πρότυπου γεωργικού χωριού σε συνεργασία με τις γύρω κοινότητες Ανέγερση αίθουσας πολλαπλών χρήσεων στη θέση του κτιρίου της ΣΠΕ
Κάτω Μύλος	Βιωματικό εργαστήριο - Εκθεσιακό μουσείο Άρτου Β΄ φάση - Διαδρομή Άρτου εντός του πυρήνα (Αλώνι, Φούρνο, Μουσείο, εργαστήριο) - Λιθοστρώσεις, πλακοστρώσεις κτλ Δημιουργία εκδρομικού χώρου Διαμόρφωση κύριας πλατείας Ανάπλαση της κοίτης του ποταμού Λιμνάτη (Αγρός-Άγιος Ιωάννης-Κάτω Μύλος-Άγιος Μάμας) Κατασκηνωτικός χώρος Υπαίθρια Λαϊκή Αγορά Καρβουνά
Ποταμίτιστα	Αναπαλαίωση παλιού νερόμυλου και ενετικού γεφυριού Κατασκευή μονοπατιών της φύσης
Αγρός	Ανάπλαση πυρήνα Αξιοποίηση παλιού χώρου αστυνομίας και 2 κατοικιών απέναντι από το Μουσείο Κληρίδη Πολυδύναμο κέντρο Υπαίθρια Αγορά φρούτων στον Καρβουνά
Αγρίδια	Πολυδύναμο πολιτιστικό κέντρο Περιβαλλοντικό πάρκο Κέντρο πληροφόρησης Ανάπλαση πλατείας Ποδηλατικές διαδρομές Θεματικές διαδρομές
Χανδριά	Παλιό κτίριο Κ.Σ. (Βιβλιοθήκη - Χώρος Αναψυχής) Πάρκο Αναστήλωση Εργαστηρίου Κατασκευής Βομβών ΕΟΚΑ - Στυλιανός Λένας

	Κατασκευή Στεγάστρου στην περιοχή "Γράμματα" και τοποθέτηση πέτρας ιστορικής - αρχαιολογικής σημασίας Αποκατάσταση Σκυβαλότοπου Κοινότητας Να γίνουν μονοπάτια μελέτης της φύσης - Σύνδεση με γειτονικές κοινότητες.
Κυπερούντα	Ανέγερση Κέντρου Πολιτιστικών Δραστηριοτήτων σε περιοχή προς Ανάπλαση στην παλιά γειτονιά (Β' Φάση) Μουσείο Μήλου Λαϊκή Αγορά στον Καρβουνά (περιφερειακό έργο με Αμιάντο)
Πελένδρι	Ανάπλαση του πυρήνα-Εφαρμογή Ρυθμιστικού Σχεδίου

Εισηγήσεις

Λόγω του ότι οι κοινότητες Αγ. Θεόδωρος, Αγ. Ιωάννης, Αγρός, Δύμες, Πελένδρι, Ποταμίτισσα και Χανδριά, παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα και στις κοινότητες Ποταμίτισσα, Αγρός, Πελένδρι και Κυπερούντα υπάρχει μεγάλος αριθμός κηρυγμένων διατηρητέων οικοδομών, συστήνεται η προώθηση περαιτέρω εξωραϊστικών έργων με σκοπό την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και την αύξηση του τουριστικού ρεύματος στην περιοχή.

Θα μπορούσε να προωθηθεί επίσης η αναστήλωση διατηρητέων κτιρίων και μνημείων στην περιοχή.

Σε ότι αφορά έργα παροχής υπηρεσιών συστήνεται όπως αποφεύγεται η ανέγερση νέων κτιρίων και να γίνει προσπάθεια αξιοποίησης υφιστάμενης υποδομής όπως, π.χ. το Αθλητικό Κέντρο στον Αγρό θα μπορούσε να αξιοποιηθεί και για άλλους σκοπούς αφού δεν χρησιμοποιείται στο βαθμό που θα έπρεπε.

ΔΗΜΟΣ ΚΟΥΡΙΟΥ (ΔΥΤΙΚΗΣ ΛΕΜΕΣΟΥ)

Στο νεοσύστατο Δήμο Κουρίου (Δυτικής Λεμεσού) συμπεριλήφθηκαν ο **Δήμος Ύψωνα, που είναι μη επιλέξιμη περιοχή στα πλαίσια Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης**, καθώς και οι Κοινότητες/Διαμερίσματα, Ασώματος, Ακρωτήρι, Τραχώνι, Κολότσι, Ερήμη, Καντού, Επισκοπή και Σωτήρα με συνολικό πληθυσμό 34.752 (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Παρά το γεγονός ότι εντός των δημοτικών/κοινοτικών τους ορίων υπάρχει και γεωργική γη, λόγω της εγγύτητάς τους στην αστική περιοχή Λεμεσού (προάστια) η περιοχή παρουσίασε αρκετά μεγάλη αύξηση πληθυσμού καθώς και εκτεταμένη οικιστική/βιομηχανική/εμπορική ανάπτυξη. Η μεγαλύτερη αύξηση πληθυσμού σημειώθηκε στον Ύψωνα λόγω της εγγύτητάς του στο αστικό κέντρο και του μεγέθους των οικιστικών ζωνών εντός της διοικητικής του έκτασης. Σημαντική αύξηση πληθυσμού παρουσίασαν και τα Δημοτικά διαμερίσματα Τραχώνι, η Ερήμη, η Επισκοπή και το Κολότσι. Μεγάλο μέρος της περιοχής αυτής (ολόκληρη η διοικητική έκταση του διαμερίσματος Ακρωτηρίου, και μέρος της διοικητικής έκτασης των διαμερισμάτων Τραχωνίου, Ασώματος, Ερήμης, Κολοσσίου, Επισκοπής, Σωτήρας και Ύψωνα) βρίσκεται εντός των ορίων της Βρετανικής Βάσης Ακρωτηρίου.

Δήμος Κουρίου	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Ύψωνας	6435	11117	13966	90	8
Ακρωτήρι	684	870	933	20	14
Ασώματος	335	726	893	5	9.5
Τραχώνι	3294	3952	4569	30	8
Κολόσσι	3745	5651	6478	45	11.5
Ερήμη	1432	2432	3156	50	13
Επισκοπή	3076	3681	4111	60	14
Καντού	397	349	412	100	14.5
Σωτήρα	83	143	234	280	20.5

Χαρακτηριστικά περιοχής

Στη διοικητική έκταση του Δήμου Κουρίου υπάρχουν περιοχές περιβαλλοντικής σημασίας όπως ο βιότοπος της λίμνης Αλυκής Ακρωτηρίου, το λιβάδι Ακρωτηρίου, και η Παραλία εκκόλαψης αυγών χελώνων. Λόγω της περιβαλλοντικής σημασίας της περιοχής, στην κοινότητα Ακρωτηρίου λειτουργεί το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Ακρωτηρίου το οποίο εξυπηρετεί μαθητές από όλη την Κύπρο και συμπεριλαμβάνεται στο Δίκτυο κέντρων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στα πλαίσια του στρατηγικού σχεδιασμού για την περιβαλλοντική εκπαίδευση με επίκεντρο την αειφόρο ανάπτυξη (Πηγή: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού). Επίσης στα διοικητικά όρια Σωτήρας βρίσκεται και μέρος της προστατευόμενης περιοχής 'Ποταμός Παραμαλιού' (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000).

Σημεία αναφοράς στην περιοχή είναι η τοποθεσία του Αρχαίου Βασιλείου του Κουρίου (ένας από τους μεγαλύτερους και πιο επισκέψιμους αρχαιολογικούς χώρους στην Κύπρο), το αρχαίο Στάδιο Κουρίου, το Ιερό Απόλλωνα Υλάτη και το Αρχαιολογικό μουσείο Κουρίου, τα οποία βρίσκονται στην Επισκοπή, καθώς και το Κάστρο Κολοσσίου, ένα από τα σημαντικότερα μεσαιωνικά μνημεία της Κύπρου το οποίο συνδέεται με την ιστορία των Σταυροφοριών στους Αγ. Τόπους αλλά και με την παραγωγή της Κουμανταρίας (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων). Άλλα σημεία ενδιαφέροντος στην περιοχή είναι ο νεολιθικός οικισμός στην Ερήμη, νεολιθικός οικισμός και συνοικισμός πρώιμης εποχής του χαλκού στη Σωτήρα, κατάλοιπα ελληνορωμαϊκού οικισμού στο Ακρωτήρι, κατάλοιπα Υστερορωμαϊκού και Μεσαιωνικού Οικισμού στον Ύψωνα, το Μοναστήρι Αγίου Νικολάου των Γάτων στο Ακρωτήρι, το παλαιότερο στην Κύπρο, το παρεκκλήσι Παναγίας Γαλακτοτροφίας στον Ασώματο, η βυζαντινή Εκκλησία Αγ. Δημητρίου στο Ακρωτήρι, οι παραλίες 'Lady's mile' και 'Marios' στο Ακρωτήρι, το αλιευτικό καταφύγιο στο Ακρωτήρι, και τα κατάλοιπα προϊστορικού οικισμού στην περιοχή Αετόκρεμμος στο Ακρωτήρι, η πρώτη περιοχή της Κύπρου που κατοικήθηκε από ανθρώπους (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων). Άλλα σημεία ενδιαφέροντος στην περιοχή είναι η Εκκλησία Αγ.

Ερμολόγη στην Επισκοπή, η Παραλία Κουρίου, αρχαίος νερόμυλος στην Ερήμη, παλιό Τούρκικο σχολείο και μεσαιωνικός ζαχαρόμυλος στην Επισκοπή (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Δημιουργήθηκε μονοπάτι μελέτης της φύσης στην Επισκοπή και το μονοπάτι Σωτήρα-Σύμβουλας (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Δεν υπάρχει υποδομή τέτοιου τύπου στην περιοχή.

Θεματικές Διαδρομές: Οι κοινότητες Ερήμη, Καντού και Κολόσσι συμπεριλαμβάνονται στη θεματική διαδρομή «Κουμανταρία» του δικτύου Δρόμοι του Κρασιού του Υφυπουργείου Τουρισμού και υπάρχει επίσης η Ποδηλατική διαδρομή Λεμεσός-Ακρωτήρι. Η εκκλησία Αγ. Ευσταθίου στο Κολόσσι, περιλαμβάνεται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών και ο μεσαιωνικός ζαχαρόμυλος στην Επισκοπή συμπεριλαμβάνεται στην Πολιτιστική διαδρομή «Κύπρος-Βενετία» (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Υπάρχει το Κυπριακό Οινομουσείο Κύπρου στην Ερήμη και το τοπικό αρχαιολογικό μουσείο Κουρίου στην Επισκοπή.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Σε ότι αφορά έργα αναπλάσεων έχουν γίνει κάποια έργα στην περιοχή, π.χ. πλακόστρωση δρόμων στον πυρήνα Ύψωνα (φάση Α'), ανάπλαση ιστορικού πυρήνα στην Ερήμη (ΕΤΠΑ 2004-2006) και δημιουργία δημοτικών/κοινοτικών πάρκων στο Τραχώνι και στην Ερήμη.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Δεν έγιναν έργα αυτής της κατηγορίας στην περιοχή.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Σχετικά με την πολιτιστική υποδομή, υπάρχει πολυδύναμο πολιτιστικό κέντρο στο Κολόσσι, θέατρο στον Ύψωνα και υπαίθριο αμφιθέατρο στο Κολόσσι.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Στην περιοχή λειτουργεί στέγη ηλικιωμένων στο Τραχώνι (Πηγή: Υφυπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας, Υπηρεσίες κοινωνικής ευημερίας). Επίσης λειτουργούν βιβλιοθήκες στον Ύψωνα, στο Κολόσσι, και στην Ερήμη. Κέντρο απογευματινής απασχόλησης παιδιών λειτουργεί στον Ύψωνα.

Δήμος Κουρίου	Έργα που εκτελέστηκαν ανά δημοτικό διαμέρισμα	Έργα υπό εξέλιξη
Ύψωνας	Δημοτικό θέατρο Δημοτικά πάρκα Νηπιαγωγεία-Παιδική λέσχη Ανάπλαση πυρήνα Φάση Α' – Δημιουργία πλατείας Μάρου Τόκα	Δημιουργία Υποδομής Προώθησης της Αστικής Κινητικότητας - Φάση Α' (Ανάπλαση δρόμων, πεζοδρομίων, δημιουργία ποδηλατόδρομων) (ΘΑΛΕΙΑ 2021-2027)

Ακρωτήρι	Νηπιαγωγείο Κέντρο περιβαλλοντικής εκπαίδευσης	Διαμόρφωση κεντρικής πλατείας
Ασώματος	Νηπιαγωγείο	
Τραχώνι	Πάρκο Στέγη ηλικιωμένων Περιφερειακό Νηπιαγωγείο Θέατρο	
Κολόσσι	Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο Βιβλιοθήκη Υπαίθριο αμφιθέατρο Νηπιαγωγείο	
Ερήμη	Βιβλιοθήκη Νηπιαγωγείο Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα (ΕΤΠΑ 2004-2006, ΤΠΟ) Πάρκο Κυπριακό Οινομουσείο	Κατασκευή πλατείας και πάρκου
Καντού	Πάρκο Περιφερειακό νηπιαγωγείο	
Επισκοπή	Πολιτιστικό κέντρο (ΕΤΠΑ 2004-06) Πάρκο Μουσείο Κουρίου Βιβλιοθήκη Περιφερειακό Νηπιαγωγείο Αμφιθέατρο	
Σωτήρα	Μονοπάτι Μελέτης της Φύσης Σωτήρα-Σύμβουλας	

Διαπιστώσεις

Τα τελευταία χρόνια έχουν προωθηθεί σε όλα διαμερίσματα αρκετά έργα περιφερειακού χαρακτήρα αλλά και τοπικής σημασίας.

Επίσης από τα πιο πάνω φαίνεται ότι η περιοχή έχει ικανοποιητική υποδομή σε ότι αφορά κέντρα φροντίδας παιδιών νηπιακής ηλικίας. Όμως με βάση τον πληθυσμό της, η δημόσια υποδομή σε ότι αφορά κέντρα ηλικιωμένων φαίνεται να είναι ανεπαρκής. Λόγω της μεγάλης αύξησης στον πληθυσμό πιθανόν να είναι αναγκαία επιπρόσθετα έργα όπως κέντρα απασχόλησης παιδιών κλπ.

Προτεινόμενα έργα

Δήμος Κουρίου	Προτεινόμενα έργα στα επιλέξιμα διαμερίσματα
Ακρωτήρι	Μουσείο Ανάπλαση /πυρήνα Ανάπλαση παραλιακής περιοχής 'Marios mile' και 'Lady's mile'(ΤΠΟ) Διαμόρφωση Κεντρικής Πλατείας
Ασώματος Λεμεσού	Διαμόρφωση βοτανικού πάρκου
Τραχώνι Λεμεσού	Μουσείο ιστορικής τεκμηρίωσης Δήμου Κουρίου Πολυδύναμο κέντρο Λιθόστρωση δρόμων

Κολόσσι	Κέντρο απασχόλησης ΑμεΑ Ανάπλαση πυρήνα/πλατείας Κέντρο απασχόλησης παιδιών/νέων Κέντρο ηλικιωμένων
Ερήμη	Ανάπλαση κοίτης ποταμού Κούρη, από το Φράγμα Κούρη μέχρι Μ1 (Γραμμικό πάρκο)
Επισκοπή Λεμεσού	Ανάπλαση ιστορικού πυρήνα Αναβάθμιση μουσείου Κουρίου Κέντρο ημερήσιας απασχόλησης ηλικιωμένων Κέντρο Πληροφόρησης Μονοπάτι της φύσης Ανάπλαση κοίτης ποταμού Κούρη, από το Φράγμα Κούρη μέχρι Μ1 (Γραμμικό πάρκο) Συντήρηση διατηρητέων οικοδομών Ανάδειξη αρχαίων μνημείων Θεματικές διαδρομές/Πολιτιστικές διαδρομές Ποδηλατόδρομοι
Καντού	Πολιτιστικό/Πολυδύναμο κέντρο Ανάπλαση κοίτης ποταμού Κούρη, από το Φράγμα Κούρη μέχρι Μ1 (Γραμμικό πάρκο) Κέντρο Πληροφόρησης Εξωραϊσμός 2 παλαιών νερόμυλων Κέντρο Ηλικιωμένων Ανάδειξη αρχαίων μνημείων Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα

Εισηγήσεις

Λαμβάνοντας υπόψη τον υφιστάμενο πληθυσμό, την μεγάλη τάση για αύξηση του πληθυσμού και την υφιστάμενη δημόσια υποδομή, σίγουρα θα υπάρχουν ανάγκες για έργα παροχής υπηρεσιών και θα πρέπει να προωθούνται εκεί όπου υπάρχει αποδεδειγμένα ανάγκη.

Επίσης λόγω της ύπαρξης σημαντικών ιστορικών και αρχαίων μνημείων και περιοχών περιβαλλοντικής σημασίας θα μπορούσαν να προωθηθούν έργα ανάδειξής τους και αξιοποίησής τους για τουριστικούς σκοπούς.

ΔΗΜΟΣ ΑΜΑΘΟΥΝΤΑΣ

Στον νεοσύστατο Δήμο Αμαθούντας συμπεριλήφθηκαν οι Δήμοι Αγ. Αθανασίου και Γερμασόγειας, καθώς και οι Κοινότητες/Διαμερίσματα, Μαθικολώνη, Ακρούντα, Φοινικάρια, Αρμενοχώρι, Μουταγιάκα και Αγ. Τύχωνας με συνολικό πληθυσμό 42.936 (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). **Σημειώνεται ότι τα διαμερίσματα Αγ. Αθανασίου και Γερμασόγειας, καθώς και η παραλιακή ζώνη Μουταγιάκας και Αγ. Τύχωνα (βάση του Τοπικού Πολεοδομικού Σχεδίου Λεμεσού) είναι μη επιλέξιμες περιοχές στα πλαίσια των Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης.** Στα διαμερίσματα που συμπεριλαμβάνονται στο Τοπικό Πολεοδομικό Σχέδιο παρουσιάζεται μεγάλη και συνεχής αύξηση πληθυσμού αφού οι περιοχές αυτές είναι καθαρά αστικές και ως εκ τούτου προσελκύουν συνεχώς πληθυσμό για μόνιμη εγκατάσταση με συνεπακόλουθο την οικιστική, βιομηχανική και εμπορική ανάπτυξη της περιοχής. Οι παραλιακές

περιοχές του Δήμου είναι ανεπτυγμένες τουριστικά σε μεγάλο βαθμό αφού αποτελούν συνέχεια της τουριστικής/παραλιακής ζώνης Λεμεσού. Στα υπόλοιπα διαμερίσματα/κοινότητες που αποτελούν αγροτικές περιοχές παρατηρείται μικρή αύξηση πληθυσμού, λόγω της εγγύτητάς τους στις αστικές περιοχές, πλην του διαμερίσματος Αρμενοχωρίου όπου παρατηρείται μείωση.

Δήμος Αμαθούντας	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Άγιος Αθανάσιος	9173	14578	16563	90	5
Γερμασόγεια	8535	13421	17325	50	6.5
Μουτταγιάκα	2695	2939	3243	60	10
Άγιος Τύχων	2115	3455	4413	100	11
Αρμενοχώρι	167	218	211	300	15
Φοινικαριά	243	339	460	110	11
Ακρούντα	345	455	521	110	12.5
Μαθικολώνη	110	174	200	350	14

Χαρακτηριστικά περιοχής

Σημεία αναφοράς στην περιοχή είναι ο αρχαιολογικός χώρος του αρχαίου Βασιλείου της Αμαθούντας στον Αγ. Τύχωνα, ένας από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους στην Κύπρο, και ο υδατοφράκτης Γερμασόγεια. Εντός των διοικητικών ορίων κάποιων διαμερισμάτων/κοινοτήτων της περιοχής (Ακρούντα, Φοινικαριά, Αρμενοχώρι, Μαθικολώνη) εμπίπτει η προστατευόμενη περιοχή Δάσος Λεμεσού (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000). Επίσης σε κάποιες κοινότητες της περιοχής (π.χ. Γερμασόγεια, Παρεκκλησιά) υπάρχει μικρός αριθμός κηρυγμένων διατηρητέων οικοδομών (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως,).

Στην περιοχή υπάρχουν και άλλα σημεία τουριστικού ενδιαφέροντος όπως η παλιά εκκλησία Αγίας Χριστίνας στη Γερμασόγεια, (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Στην περιοχή υπάρχουν τα μονοπάτια μελέτης της φύσης Φοινικαρία-Πρασειό Κελλακίου και Παρεκκλησιά-Φράγμα Γερμασόγεια (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Δεν υπάρχει υποδομή αυτού του τύπου στην περιοχή.

Θεματικές Διαδρομές: Στην περιοχή αυτή υπάρχουν οι ποδηλατικές διαδρομές Λεμεσός-Φοινικάρια, Λεμεσός-Αρμενοχώρι (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Ο Αρχαιολογικός χώρος του αρχαίου Βασιλείου της Αμαθούντας στον Αγ. Τύχωνα συμπεριλαμβάνεται στη θεματική διαδρομή Αφροδίτη (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Σε ότι αφορά υποστηρικτική τουριστική υποδομή υπάρχει Λαογραφικό Μουσείο στον Αγ. Αθανάσιο και στην Ακρούντα.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Έγιναν αρκετά έργα αναπλάσεων στην περιοχή, π.χ. ανάπλαση πλατείας στον Αγ. Αθανάσιο, διαμόρφωση παραλιακού μετώπου Αγ. Τύχωνα, ανάπλαση και εξωραϊσμός πλατείας στη Μουτταγιάκα, δημιουργία πάρκων στον Αγ. Αθανάσιο, στη Γερμασόγεια, στη Μουτταγιάκα, στο Αρμενοχώρι, στα Φοινικάρια, στην Ακρούντα, και στον Άγιο Τύχωνα,. Επίσης, δημιουργήθηκε μικρό γραμμικό πάρκο στον Αγ. Αθανάσιο και ολοκληρώθηκε ο παραλιακός πεζόδρομος στον Άγιο Τύχωνα.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε αποκατάσταση διατηρητέων οικοδομών στον Αγ. Αθανάσιο.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Δημιουργήθηκαν πολυδύναμο πολιτιστικό κέντρο και θέατρο στον Αγ. Αθανάσιο, πολιτιστικά κέντρα στη Γερμασόγεια, στην Ακρούντα, στα Φοινικάρια, και στη Μουτταγιάκα, και θέατρα, στη Μουτταγιάκα και στον Αγ. Τύχωνα (υπαίθριο θέατρο).

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Υπάρχει Κέντρο απασχόλησης ενηλίκων στον Αγ. Αθανάσιο. Λειτουργούν βιβλιοθήκες, στη Γερμασόγεια και στη Μουτταγιάκα. Επίσης στη Γερμασόγεια και στον Αγ. Αθανάσιο λειτουργούν κέντρα απογευματινής απασχόλησης παιδιών.

Δήμος Αμαθούντας	Έργα που εκτελέστηκαν ανά δημοτικό διαμέρισμα	Έργα υπό εξέλιξη
Άγιος Αθανάσιος	Πάρκο Λαογραφικό Μουσείο Περιφερειακό νηπιαγωγείο Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο Κέντρο απασχόλησης παιδιών Θέατρο Δημοτικό κέντρο νεολαίας Αποκατάσταση διατηρητέων οικοδομών Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα (ΤΠΟ) Αποκατάσταση διατηρητέων οικοδομών Βιβλιοθήκη Κατασκευή μικρού γραμμικού πάρκου Κέντρο απασχόλησης ενηλίκων	Κέντρο Προστασίας και Απασχόλησης Παιδιού (Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας)
Γερμασόγεια	Πάρκο Βιβλιοθήκη Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο Κέντρο απασχόλησης παιδιών Περιφερειακό Νηπιαγωγείο	

Μουτταγιάκα	Εξωραϊσμοί/Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Πάρκο Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο Θέατρο Βιβλιοθήκη Περιφερειακό Νηπιαγωγείο	
Αρμενοχώρι	Πάρκο	
Φοινικάρια	Πάρκο Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο Βιβλιοθήκη Ανέγερση Γραφείων Κοινοτικού Συμβουλίου	
Ακρούντα	Πάρκο Λαογραφικό Μουσείο Πολυδύναμο/Πολιτιστικό κέντρο	
Άγιος Τύχων	Πάρκο Νηπιαγωγείο Υπαιθριο Θέατρο Παραλιακό μέτωπο - Πεζόδρομος (ΤΠΟ)	
Μαθικολώνη	Εξωραϊσμοί Ανάπλαση πλατείας Πάρκο Αποκατάσταση διατηρητέας εκκλησίας και παλιού δημοτικού σχολείου Κέντρο νεότητας (εντός του κτιρίου του Κ.Σ.)	

Διαπιστώσεις

Με βάση τα πιο πάνω φαίνεται ότι ο Δήμος Αμαθούντας έχει ικανοποιητική υποδομή σε ότι αφορά πολιτιστικά κέντρα, και αναπλάσεις, όμως δεν υπάρχει αρκετή δημόσια υποδομή σε ότι αφορά άλλα κέντρα παροχής υπηρεσιών (κέντρα ηλικιωμένων), για να καλύψει τις ανάγκες του πληθυσμού.

Επίσης, ιδιαίτερα οι μικρότερες κοινότητες χρήζουν έργων βελτίωσης του δομημένου περιβάλλοντος ώστε να καταστούν πιο ελκυστικές για αύξηση των μόνιμων κατοίκων και του ρεύματος επισκεπτών. Στο παρόν στάδιο, προωθείται η συνέχιση των έργων διαμόρφωσης του παραλιακού μετώπου/πεζοδρόμου της τουριστικής περιοχής.

Προτεινόμενα έργα

Δήμος Αμαθούντας	Προτεινόμενα έργα σε επιλέξιμα διαμερίσματα
Φοινικάρια	Πολυδύναμο κέντρο Κατασκευή πεζόδρομου κατά μήκος του υδατοφράκτη Γερμασόγειας Δημιουργία εκδρομικού χώρου στο παλιό λατομείο Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα Θεματικές διαδρομές Ποδηλατικές διαδρομές/Ποδηλατόδρομοι
Άγιος Τύχων	Κατασκευή αποβάθρας αρχαίου Λιμανιού Αμαθούντας Διαμόρφωση αρχαιολογικού πάρκου Αμαθούντας

Ακρούντα	Πολύκεντρο νεολαίας (Υποβλήθηκε στο Μέτρο 19-Leader, ΠΑΑ 2014-2020)
Μαθικολώνη	Πολυδύναμο κέντρο

Εισηγήσεις

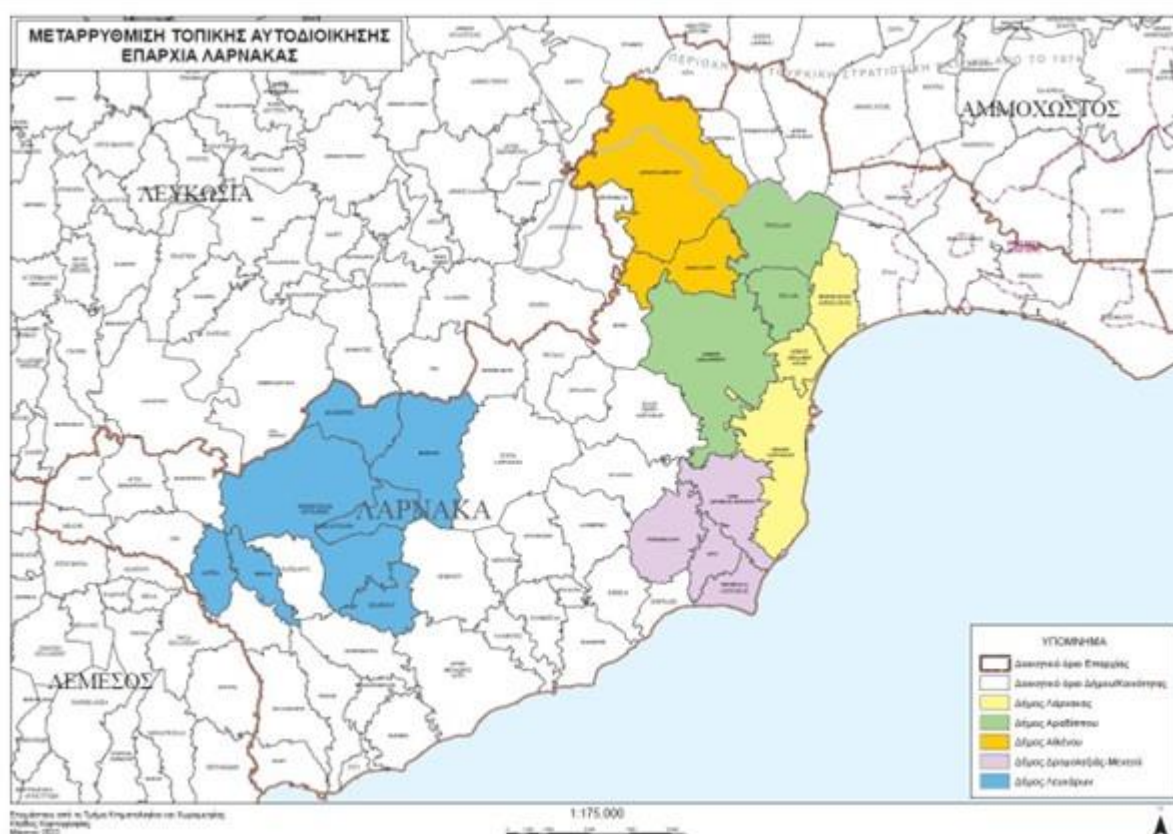
Λόγω της τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή συστήνεται η συνέχιση των έργων διαμόρφωσης του παραλιακού μετώπου της περιοχής, έργα διαμόρφωσης αρχαιολογικών χώρων, ανάπλαση παραδοσιακών πυρήνων, διαμόρφωση πεζόδρομων κλπ., με στόχο την αισθητική και λειτουργική βελτίωση της περιοχής και ενίσχυση του τουριστικού προϊόντος. Έργα όπως η κατασκευή πεζόδρομων, ποδηλατοδρόμων, δημιουργία εκδρομικών χώρων και μονοπατιών της φύσης και ανάπλασης πλατειών/πυρήνων που φαίνονται στον πιο πάνω πίνακα θα προσδώσουν ποιότητα στην περιοχή και αναμφίβολα θα οδηγήσουν σε προσέλκυση οικονομικών δραστηριοτήτων και περαιτέρω ανάπτυξη του τουριστικού προϊόντος.

Σε ότι αφορά κέντρα παροχής υπηρεσιών, δεν υπάρχει ικανοποιητική δημόσια υποδομή όπως κέντρα ηλικιωμένων και κέντρα για νέους και παιδιά. Με βάση τον υφιστάμενο πληθυσμό του Δήμου, καθώς και λόγω της τάσης για αύξηση του πληθυσμού, θα πρέπει να μελετηθεί το ενδεχόμενο δημιουργίας κάποιων περιφερειακών κέντρων.

ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΑΡΝΑΚΑΣ

Η Επαρχία Λάρνακας, απαριθμεί 5 Δήμους και 5 Συμπλέγματα Κοινοτήτων με συνολικό πληθυσμό 155.753 μόνιμους κατοίκους (Απογραφή πληθυσμού 2021, Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου). Από τους 5 Δήμους οι 2 είναι εξολοκλήρου αγροτικές περιοχές (Δήμοι Αθένου και Λευκάρων) και ως εκ τούτου επιλέξιμες περιοχές. Στον Δήμο Δρομολαξιάς-Μενεού είναι επιλέξιμες περιοχές οι Κοινότητες / Διαμερίσματα Τερσεφάνου, Κίτι και Περβόλια. Στο Δήμο Λάρνακας είναι επιλέξιμη περιοχή μόνο ο πυρήνας της Κοινότητας/Διαμερίσματος Ορόκλινης (όχι η παραλιακή ζώνη). Στο Δήμο Αραδίππου είναι επιλέξιμες περιοχές οι Κοινότητες/Διαμερίσματα Τρούλλι και Κελλιά. Με βάση τα πιο πάνω, ο πληθυσμός στις επιλέξιμες περιοχές ανέρχεται στις 65.334 κατοίκους.

ΔΗΜΟΙ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΛΑΡΝΑΚΑΣ

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΑΡΝΑΚΑΣ				
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Α	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Β	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Γ	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Δ	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Ε
1. ΞΥΛΟΤΥΜΒΟΥ 2. ΞΥΛΟΦΑΓΟΥ 3. ΟΡΜΙΔΕΙΑ	1. ΑΓΓΛΙΣΙΔΕΣ 2. ΑΛΑΜΙΝΟΣ 3. ΑΛΕΘΡΙΚΟ 4. ΑΝΑΦΩΤΙΔΑ 5. ΚΙΒΙΣΙΛΙ 6. ΚΛΑΥΔΙΑ 7. ΚΟΦΙΝΟΥ 8. ΜΑΖΩΤΟΣ 9. ΜΕΝΟΓΕΙΑ	1. ΑΓΙΑ ΑΝΝΑ 2. ΚΑΛΟ ΧΩΡΙΟ (ΛΑΡΝΑΚΑΣ) 3. ΜΟΣΦΙΛΩΤΗ 4. ΠΥΡΓΑ (ΛΑΡΝΑΚΑΣ) 5. ΨΕΥΔΑΣ	1. ΑΓΙΟΙ ΒΑΒΑΤΣΙΝΙΑΣ 2. ΒΑΒΑΤΣΙΝΙΑ 3. ΚΑΤΩ ΔΡΥΣ 4. ΜΕΛΙΝΗ 5. ΟΔΟΥ 6. ΟΡΑ	1. ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ (ΛΑΡΝΑΚΑΣ) 2. ΖΥΓΙ 3. ΚΑΛΑΒΑΣΟΣ 4. ΜΑΡΙ 5. ΜΑΡΩΝΙ 6. ΤΟΧΝΗ 7. ΧΟΙΡΟΚΟΙΤΙΑ 8. ΨΕΜΑΤΙΣΜΕΝΟΣ

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Α

Στην περιοχή του Συμπλέγματος Α, η οποία είναι πεδινή/παραθαλάσσια περιοχή, συμπεριλαμβάνονται 3 (τρεις) κοινότητες, Ξυλοτύμβου, Ορμήδεια και Ξυλοφάγου, με το μεγαλύτερο μέρος του εδάφους τους να βρίσκεται υπό τον έλεγχο των Βρετανικών Βάσεων Δεκέλειας. Ο συνολικός πληθυσμός της περιοχής ανέρχεται στις 14.619 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Το εύφορο έδαφος της περιοχής το οποίο συνέτεινε στην ανάπτυξη της γεωργίας και κτηνοτροφίας καθώς και η εύκολη πρόσβαση στην περιοχή αυτή, μέσω του αυτοκινητόδρομου Λάρνακας- Αγίας Νάπας, αποτέλεσαν κίνητρα για εγκατάσταση πληθυσμού με αποτέλεσμα τη συνεχή αύξηση του πληθυσμού και την οικιστική ανάπτυξη.

Σύμπλεγμα Α	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Ξυλοτύμβου	3438	3655	3783	55	17.5
Ορμήδεια	3960	4189	4213	40	20
Ξυλοφάγου	4957	6231	6623	50	26

Χαρακτηριστικά περιοχής

Εκτός από την ύπαρξη κάποιων εκκλησιαστικών μνημείων (Μονή Αγ. Ραφαήλ και παλιά ξωκκλήσια στη Ξυλοτύμβου), μικρό αριθμό κηρυγμένων διατηρητέων οικοδομών (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως) τον Μεσαιωνικό πύργο Ξυλοφάγου, και το Ευρωπαϊκό μονοπάτι Ε4 το οποίο περνά

από εδώ, η περιοχή δεν παρουσιάζει ιδιαίτερο τουριστικό ενδιαφέρον. Αν και οι κοινότητες τις περιοχής βρίσκονται κοντά στη θάλασσα, οι περισσότερες παραλίες δεν είναι οργανωμένες, πλην της παραλίας Ορμήδειας η οποία εντός του 2015 διαμορφώθηκε κατάλληλα και λειτουργεί σαν οργανωμένη παραλία. Λόγω και της παρουσίας των βρετανικών βάσεων η περιοχή δεν αναπτύχθηκε τουριστικά.

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Εκτός από το Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4 που περνά από την περιοχή, δεν υπάρχουν άλλα μονοπάτια μελέτης της φύσης στην περιοχή.

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Δεν υπάρχει υποδομή αυτού του τύπου στην περιοχή.

Θεματικές Διαδρομές: Από την περιοχή αυτή περνά μια ποδηλατική διαδρομή «Λάρνακα-Ορμήδεια» (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Δεν υπάρχει δημόσια υποδομή αυτής της κατηγορίας στην περιοχή.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Σε ότι αφορά έργα αναπλάσεων, στην περιοχή αυτή δημιουργήθηκαν τρία πάρκα, δύο στη Ξυλοτύμβου και ένα στην Ορμήδεια.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Δεν έγιναν έργα αυτής της κατηγορίας στην περιοχή.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Υπάρχει αίθουσα πολιτιστικών εκδηλώσεων, πολιτιστικό κέντρο και υπαίθριο θέατρο στην Ξυλοφάγου.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Εκτός από το κέντρο νεότητας Ξυλοφάγου και το κέντρο απασχόλησης παιδιών στη Ξυλοτύμβου (Πηγή: Οργανισμός νεολαίας Κύπρου) δεν υπάρχει άλλη δημόσια υποδομή αυτής της κατηγορίας στην περιοχή.

Σύμπλεγμα Α	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Ξυλοτύμβου	Πάρκο λαϊκών ποιητών Νηπιαγωγεία Κέντρο απασχόλησης παιδιών Διαμόρφωση πάρκου στον συννοικισμό άπορων οικογενειών	
Ορμήδεια	Πάρκο Βάττενας Νηπιαγωγείο Κοινοτική αποθήκη Ανάπλαση παραλίας	
Ξυλοφάγου	Νηπιαγωγείο Κέντρο νεότητας Αίθουσα πολιτιστικών εκδηλώσεων Υπαίθριο θέατρο στην πλατεία Ηρώων Αναπαλαίωση-μετατροπή σχολικού κτιρίου/νηπιαγωγείου σε πολιτιστικό κέντρο	

Διαπιστώσεις

Με βάση τα πιο πάνω η περιοχή του Συμπλέγματος Α στο παρόν στάδιο δεν έχει προοπτική για τουριστική ανάπτυξη οπότε έργα υποστηρικτικής τουριστικής υποδομής δεν μπορούν να θεωρηθούν ως προτεραιότητα.

Η περιοχή παρουσιάζει συνεχή πληθυσμιακή αύξηση οπότε θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα σε έργα παροχής υπηρεσιών (π.χ. κέντρα ηλικιωμένων) προς τους μόνιμους κατοίκους της περιοχής με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Α	Προτεινόμενα έργα
Ξυλοτύμβου	Ανάπλαση κεντρικής πλατείας Κατασκευή κοινοτικού θεάτρου
Ξυλοφάγου	Ανάπλαση ιστορικού κέντρου (πεζοδρομοποίηση, πλακόστρωση) Τοπιοτέχνηση του δάσους του εξωκλήσιου της Παναγίας Ανακατασκευή οδού Νίκου Θεοφάνους Ανέγερση κοινοτικού θεάτρου Μουσείο Αγροτικής Κατοικίας Ξυλοφάγου με δημιουργία χώρου στάθμευσης Μουσείο Πατάτας στις αποθήκες της πρώην ΣΠΕ Απαλλοτρίωση χώρων για ανάπλαση της Πλατείας Ηρώων Αναβάθμιση οδικού δικτύου Λειτουργία Βιβλιοθήκης Αθλητικό κέντρο-πάρκο
Ορμήδεια	Κυκλοφοριακός κόμβος 28 ^{ης} Οκτωβρίου και Γρηγόρη Αυξεντίου

Εισηγήσεις

Λόγω της έλλειψης υποδομής γενικά για τη δημιουργική απασχόληση των κατοίκων της περιοχής και λόγω της τάσης για αύξηση του πληθυσμού, συστήνονται έργα παροχής υπηρεσιών, για βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων.

Σε ότι αφορά έργα ανάπλασης δημόσιων χώρων, τα εξωραϊστικά έργα δεν θεωρούνται προτεραιότητα, εκτός των έργων βελτίωσης κεντρικών δρόμων με δημιουργία πεζοδρομίων και ρύθμιση της κυκλοφορίας, για λόγους ασφάλειας, και λόγω του αυξημένου πληθυσμού που διακινείται εντός των κοινοτήτων.

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Β

Στην περιοχή του Συμπλέγματος Β, η οποία είναι πεδινή/ παραθαλάσσια περιοχή, συμπεριλαμβάνονται οι εξής εννιά (9) κοινότητες, Μενόγεια, Αλαμινός, Μαζωτός, Αγγλισίδες, Αναφωτίδα, Αλεθρικό, Κιβισίλι, Κλαυδιά και Κοφίνου με συνολικό πληθυσμό 7.211 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού του 2021). Οι μεγαλύτερες κοινότητες της περιοχής είναι

οι Αγγλισίδες, το Αλεθρικό και η Κοφίνου. Η περιοχή χαρακτηρίζεται από συνεχή αύξηση πληθυσμού καθώς και οικιστική ανάπτυξη, είναι αρκετά κοντά στην αστική περιοχή Λάρνακας και πολύ εύκολα προσβάσιμη από τον αυτοκινητόδρομο Λάρνακας-Λεμεσού.

Σύμπλεγμα Β	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή 2001	Απογραφή 2011	Απογραφή 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Μαζωτός	784	832	1148	30	20.5
Αλαμινός	280	345	322	80	24
Αναφωτία	679	790	818	90	21
Κιβισίλι	231	233	266	90	18.5
Αλεθρικό	793	1101	1652	110	15.5
Αγγλισίδες	997	1146	1253	145	18
Μενόγεια	50	50	40	130	19.5
Κοφίνου	1311	1312	1306	150	24.5
Κλαυδιά	448	427	406	105	11,5

Χαρακτηριστικά περιοχής

Στην περιοχή του Συμπλέγματος Β δεν υπάρχει καθόλου ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Υπάρχουν κάποια αξιόλογα εκκλησιαστικά μνημεία (Παναγία της Κοφίνου, Αγία Αικατερίνη στα Κλαυδιά, Παναγία Ελεούσα στο Κιβισίλι), μεσαιωνικός Πύργος και παλιός νερόμυλος στον Αλαμινό, και γεφύρι στο Αλεθρικό (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων).

Οι κοινότητες Αλαμινός και Αλεθρικό χαρακτηρίζονται ως χωριά με ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και υπάρχουν αρκετές κηρυγμένες διατηρητέες οικοδομές (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως) στην Αναφωτία.

Επίσης μικρό μέρος των προστατευόμενων περιοχών του Δάσους Σταυροβουνίου και του ποταμού Στάζουσα (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000) εμπίπτουν στα διοικητικά όρια Αγγλισίδων, Μενόγειας και Αλεθρικού.

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία:

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Στην περιοχή υπάρχει ένα μονοπάτι της φύσης μεταξύ Αγγλισίδων-Σταυροβουνίου (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Δεν υπάρχει υποδομή αυτού του τύπου στην περιοχή.

Θεματικές Διαδρομές: Η Παναγία Ελεούσα στο Κιβισίλι συμπεριλήφθηκε στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Στην κοινότητα Αγγλισίδες έγιναν οι εργασίες δημιουργίας Μουσείου της Ελιάς (αιωνόβια Ελιά) μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Τα έργα ανάπλασης που έγιναν στην περιοχή είναι, διαμόρφωση πλατείας στον Μαζωτό (Α', Β' και Γ' φάση), ανάπλαση/διαμόρφωση πλατείας και πυρήνα στην Αναφωτία και εξωραϊσμός/διαμόρφωση ανοιχτού χώρου περιμετρικά της αρχαίας εκκλησίας στη Μενόγεια. Τέλος είναι σε εξέλιξη η κατασκευή πάρκου και η ανάπλαση κοίτης ποταμού στο Αλεθρικό.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Δεν έγιναν έργα αυτής της κατηγορίας στην περιοχή

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Υπάρχει αίθουσα πολλαπλής χρήσης στο Αλεθρικό.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Στην περιοχή αυτή δεν υπάρχει δημόσια υποδομή σε ότι αφορά κέντρα ηλικιωμένων. Λειτουργεί κέντρο νεότητας στο Αλεθρικό, καθώς και κέντρο νεότητας στις Αγγλισίδες στο χώρο του παλιού νηπιαγωγείου της κοινότητας (Πηγή: Οργανισμός Νεολαίας Κύπρου).

Σύμπλεγμα Β	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Μαζωτός	Κοινοτικά Κτίρια Νηπιαγωγείο Διαμόρφωση πλατείας Α' και Β' φάση Γ' φάσης ανάπλασης της πλατείας	
Αλαμινός	Αντιπλημμυρικό έργο Νηπιαγωγείο Κοινοτικά κτίρια	Ανάπλαση πλατείας
Αναφωτίδα	Ανάπλαση/διαμόρφωση πλατείας και πυρήνα Νηπιαγωγείο Αναπαλαίωση διατηρητέου κτιρίου για χρήση ως γραφεία Κ.Σ.	
Αλεθρικό	Ανέγερση νέων κοινοτικών κτιρίων και αίθουσα πολλαπλής χρήσης Κέντρο νεότητας Περιφερειακό Νηπιαγωγείο	Ανάπλαση κοίτης ποταμού Κατασκευή πάρκου Γιασουμή Τσαγκάρη
Αγγλισίδες	Περιφερειακό Νηπιαγωγείο Μουσείο Ελιάς (Leader 2007-2013)	

	Αποκατάσταση παλιού νηπιαγωγείου και μετατροπή του σε κέντρο νεότητας	
Μενόγεια	Εξωραϊσμός/Διαμόρφωση ανοιχτού χώρου περιμετρικά της αρχαίας εκκλησίας	
Κοφίνου	Διαμόρφωση κυκλικού κόμβου Νηπιαγωγείο Ανάπλαση χώρου και διαμόρφωση χώρου στάθμευσης παρά την αρχαία εκκλησία Κέντρο εξυπηρέτησης ηλικιωμένων	Διαμόρφωση χώρου της αυλής του Πολιτιστικού Κέντρου
Κιβισίλι	Ανέγερση αίθουσας εκδηλώσεων	Κατασκευή πάρκου αθλοπαιδιών

Διαπιστώσεις

Με βάση τα πιο πάνω φαίνεται ότι η περιοχή του Συμπλέγματος Β υστερεί σε ότι αφορά διάφορα κέντρα παροχής υπηρεσιών προς τους κατοίκους της περιοχής (κέντρα ηλικιωμένων, πολυδύναμα κέντρα απασχόλησης).

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Β	Προτεινόμενα έργα
Αλαμινός	Ανάπλαση πυρήνα/πλατείας
Αλεθρικό	Αναπαλαίωση παραδοσιακού γεφυριού και εξωραϊσμός του περιβάλλοντος χώρου Ανάπλαση πλατείας (χώρος εκδηλώσεων, χώρος στάθμευσης, εξωραϊσμός προαυλίων εκκλησιών, δρόμων και όψεων οικιών) Διαπλάτυνση οδού Ομόνοιας Κατασκευή πεζόδρομου και ποδηλατόδρομου στις οδούς Ανεξαρτησίας και Κωνσταντίνου Καβάφη Εξωραϊσμός πάρκου Δημιουργία χώρου για απασχόληση των νέων
Κιβισίλι	Κέντρο απασχόλησης παιδιών
Μαζωτός	Ανάπλαση πλατείας φάση Δ' Διαμόρφωση πολυχώρου πολιτισμού
Κλαυδιά	Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα

Εισηγήσεις

Επειδή οι κοινότητες Αλεθρικό και Αλαμινός παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα, συστήνεται η προώθηση εξωραϊστικών έργων πρωτίστως σε αυτές τις κοινότητες με στόχο την προστασία, συντήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και την ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

Σε ότι αφορά κέντρα ηλικιωμένων, στην περιοχή αυτή δεν υπάρχει τέτοια δημόσια υποδομή οπότε θα πρέπει να μελετηθεί το ενδεχόμενο δημιουργίας μιας περιφερειακής στέγης ηλικιωμένων σε κάποια από τις μεγάλες κοινότητες, παρόλο που δεν γίνεται οποιαδήποτε εισήγηση από τις ίδιες τις κοινότητες.

Λόγω του ότι στην περιοχή υπάρχει τάση για αύξηση του πληθυσμού (αύξηση 34,8%), προτείνεται η δημιουργία κέντρων απασχόλησης παιδιών στις μεγαλύτερες πληθυσμιακά κοινότητες.

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Γ

Στην περιοχή του συμπλέγματος Γ, η οποία είναι πεδινή, συμπεριλαμβάνονται πέντε (5) κοινότητες, Πυργά, Μοσφιλωτή, Ψευδάς, Αγία Άννα και Καλό Χωριό, με συνολικό πληθυσμό 5.576 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Όλες οι κοινότητες κατά την τελευταία απογραφή έχουν σημειώσει ανοδική πορεία σε ότι αφορά τον πληθυσμό.

Σύμπλεγμα Γ	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή 2001	Απογραφή 2011	Απογραφή 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Καλό Χωριό	1343	1518	1535	85	9
Αγία Άννα	251	339	411	150	15
Μοσφιλωτή	1110	1365	1470	250	21
Ψευδάς	1025	1261	1289	165	17.5
Πυργά	572	812	871	270	21

Χαρακτηριστικά περιοχής

Η περιοχή αυτή χαρακτηρίζεται από τοπία φυσικής ομορφιάς όπως το Κρατικό Δάσος Σταυροβουνίου, Δάσος Αετόμουττης, Περιοχή Παναγίας Στάζουσας και η Περιοχή Λυμπιών - Αγ. Άννας (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000), τα οποία είναι μέρος του Ευρωπαϊκού μονοπατιού της φύσης E4. Υπάρχουν ακόμη σημαντικά θρησκευτικά μνημεία (Μοναστήρι Σταυροβουνίου, Βασιλικό Παρεκκλήσι Αγίας Αικατερίνης στα Πυργά, Μονές, Αγ.Θέκλας, Παναγίας Γαλακτοφορούσας, Αγ.Βαρβάρας κ.α., μεσαιωνικά ξωκκλήσια). Παρόλα αυτά, στην περιοχή αυτή δεν σημειώθηκε σημαντική ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

Η κοινότητα Αγίας Άννας χαρακτηρίζεται ως χωριό με ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά). Στην Αγία Άννα υπάρχει και μικρός αριθμός κηρυγμένων διατηρητέων οικοδομών (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Υπάρχουν μονοπάτια μελέτης της φύσης κυρίως στην Περιοχή γύρω από τη Μονή Σταυροβουνίου (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Δεν υπάρχει τέτοια υποδομή στην περιοχή.

Θεματικές Διαδρομές: Από την περιοχή περνούν ποδηλατικές διαδρομές του Δικτύου ποδηλατικών διαδρομών, στις κοινότητες Καλό Χωριό, Αγ. Άννα, Ψευδάς (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Η Μονή Τιμίου Σταυρού Σταυροβουνίου, η Μονή Αγ. Θέκλας στη Μοσφιλωτή, το Βασιλικό παρεκκλήσι και η εκκλ. Αγ. Μαρίας στα Πυργά, συμπεριλαμβάνονται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Δεν υπάρχει τέτοια υποδομή στην περιοχή.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Έργα ανάπλασης πυρήνων έχουν γίνει ήδη στις κοινότητες Αγία Άννα και Ψευδάς, καθώς και μικρότερα εξωραϊστικά έργα στο Καλό Χωριό και δημιουργία πάρκου στην Αγία Άννα. Επίσης πρόσφατα ολοκληρώθηκε το έργο ανάπλασης χώρου πάρκου στην Αγία Άννα στα πλαίσια του Μέτρου 19-Leader ΠΑΑ 2014-2020. Σημαντικό είναι το γεγονός ότι είναι σε εξέλιξη ο εξωραϊσμός του πυρήνα Πυργών με συγχρηματοδότηση από το ΕΓΤΑΑ.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε αναπαλαίωση παλιού Τ/Κ σχολείου στο Καλό χωριό.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Τα τελευταία χρόνια δημιουργήθηκε Πολιτιστικό κέντρο στον Ψευδά και Πολυλειτουργικό κέντρο στον πρώην αστυνομικό σταθμό στα Πυργά.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Σε ότι αφορά κέντρα ηλικιωμένων λειτουργεί μία στέγη ηλικιωμένων στην Μοσφιλωτή (Πηγή: Υφυπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας). Εντός του 2015 ολοκληρώθηκε το έργο Κέντρο Νεότητας στη Μοσφιλωτή μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013). Στα Πυργά, στη Μοσφιλωτή και στον Ψευδά λειτουργούν κέντρα απογευματινής απασχόλησης παιδιών (Πηγή: Υφυπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας, Υπηρεσίες κοινωνικής ευημερίας). Επίσης, πρόσφατα ολοκληρώθηκε η δημιουργία Περιφερειακού κέντρου νεότητας Αγίας Άννας-Καλού Χωριού στα πλαίσια του Μέτρου 19-Leader ΠΑΑ 2014-2020.

Σύμπλεγμα Γ	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Καλό Χωριό	Διαμόρφωση και εξωραϊσμός ανοικτού χώρου κοινοτικού κτιρίου Νηπιαγωγείο Αναπαλαίωση/αποκατάσταση παλιού Τ/Κ σχολείου για χρήση του ως γραφεία του Κοινοτικού Συμβουλίου Κατασκευή γηπέδου futsal	Αναπαλαίωση κτιρίου παλαιού αλευρόμυλου
Αγία Άννα	Κοινοτικό πάρκο Τρέμιθου Ανάπλαση πυρήνα	Ανάπλαση πλατείας

	Ανάπλαση Χώρου-Πάρκου (Μέτρο 19 Leader – ΠΑΑ 2014-2020) Μετατροπή Τ/Κ κατοικίας σε γραφεία του Κοινοτικού Συμβουλίου Περιφερειακό Κέντρο Νεότητας Αγίας Άννας – Καλού Χωρίου (Μέτρο 19 Leader – ΠΑΑ 2014-2020)	
Μοσφιλωτή	Α' Φάση ανάπτυξης πυρήνα Ανέγερση κοινοτικών κτιρίων Νηπιαγωγείο Κέντρο απασχόλησης παιδιών Στέγη ηλικιωμένων Κέντρο νεότητας (Leader 2007-2013) Ανάπλαση πλατείας Β' Φάση ανάπτυξης πυρήνα	Ανάπλαση πλατείας Φάση Β' Ανέγερση πολυδύναμου κέντρου
Ψευδάς	Ανάπλαση πυρήνα και δημιουργία πολιτιστικού κέντρου Περιφερειακό Νηπιαγωγείο Κέντρο απασχόλησης παιδιών Κοινοτικά κτίρια	
Πυργά	Δημιουργία Πολυλειτουργικού κέντρου στον πρώην αστυνομικό σταθμό Α' Φάση Νηπιαγωγείο Κέντρο απογευματινής απασχόλησης παιδιών	Εξωραϊσμός παραδοσιακού πυρήνα (ΕΓΤΑΑ 2014-2020)

Διαπιστώσεις

Με βάση τον πιο πάνω πίνακα φαίνεται ότι όλες οι κοινότητες της περιοχής έχουν επωφεληθεί της εκτέλεσης αναπτυξιακών έργων. Επίσης φαίνεται ότι η περιοχή έχει επαρκή υποδομή σε ότι αφορά κέντρα νεότητας και κέντρα απασχόλησης παιδιών. Η υποδομή όμως σε σχέση με την απασχόληση/φροντίδα των ηλικιωμένων κρίνεται ως ανεπαρκής σε σχέση με τον πληθυσμό. Στην περιοχή υπάρχει προοπτική για ανάπτυξη του οικοτουρισμού και του θρησκευτικού τουρισμού.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Γ	Προτεινόμενα έργα
Κλαυδιά	Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα
Καλό Χωριό	Νηπιαγωγείο Ανάπλαση πυρήνα Πολιτιστικό/Πολυδύναμο κέντρο και διαμόρφωση εξωτερικών χώρων Δημιουργία πάρκου
Αγία Άννα	Ανάπλαση παραδοσιακού πυρήνα Διαμόρφωση διατηρητέας οικοδομής σε βιβλιοθήκη Μονοπάτι της φύσης Κέντρο απασχόλησης παιδιών/νέων Αποκατάσταση όψεων Τ/Κ οικοδομών Ανέγερση πολυκέντρου για φιλοξενία διαλέξεων, ημερίδων, συναντήσεων

Μοσφιλωτή	Ανάπλαση παραδοσιακού πυρήνα – Γ' φάση
Ψευδάς	Κοινοτικό πάρκο
Πυργά	Ανάπλαση πλατείας φάση Α' Διαμόρφωση του πεζόδρομου-ποδηλατόδρομου εντός της ζώνης προστασίας του ποταμού Τρέμιθου Κέντρο απασχόλησης παιδιών/νέων Δημιουργία πάρκου-ανοικτός χώρος γύρω από αστυνομικό σταθμό Γ' φάση Υπαίθριο θέατρο Ανάπλαση πυρήνα Δημιουργία Πεζόδρομου - Ποδηλατόδρομου κατά μήκος του ποταμού Τρέμιθου Περιφερειακά έργα σε συνεργασία με τις γύρω κοινότητες (αποχετευτικό σύστημα, αμφιθέατρο)

Εισηγήσεις

Σε ότι αφορά έργα παροχής υπηρεσιών, λόγω της αύξησης του πληθυσμού, η υφιστάμενη υποδομή δύναται σταδιακά να καταστεί ανεπαρκής, ως εκ τούτου η προώθηση τέτοιων έργων συστήνεται σε κοινότητες στις οποίες σημειώνεται τα τελευταία χρόνια σημαντική αύξηση πληθυσμού ή στις μεγαλύτερες πληθυσμιακά κοινότητες. Λόγω και του παραδοσιακού χαρακτήρα των κοινοτήτων, θα πρέπει προτεραιότητα να δίνεται σε παρεμβάσεις που περιλαμβάνουν τη συντήρηση διατηρητέων κτιρίων.

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Δ

Στην περιοχή του Συμπλέγματος Δ (ορεινή περιοχή Λάρνακας) συμπεριλαμβάνονται έξι (6) κοινότητες, Κάτω Δρυς, Βαβατσινιά, Ορά, Αγίοι Βαβατσινιάς, Μελίνη και Οδού. Ο συνολικός πληθυσμός της περιοχής ανέρχεται στους 766 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Όλες οι κοινότητες, με εξαίρεση τη Μελίνη, παρουσιάζουν μείωση πληθυσμού παρόλο που έχουν επωφεληθεί με έργα βελτίωσης του δομημένου περιβάλλοντος και συγκράτησης του πληθυσμού.

Σύμπλεγμα Δ	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Κάτω Δρυς	114	129	114	520	38
Ορά	180	206	190	540	52.5
Μελίνη	57	59	88	590	56
Οδού	156	213	202	850	60

Άγιοι Βαβατσιινιάς	177	131	97	720	56
Βαβατσιινιά	85	81	75	850	46.5

Χαρακτηριστικά περιοχής

Στην περιοχή του Συμπλέγματος Δ καταγράφονται τοπία φυσικής ομορφιάς π.χ. Λεύκαρα, Πεντάσχοινος, Δάσος Μαχαιρά, Τζιώνια (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000), με υφιστάμενα μονοπάτια της φύσης και χωριά με σημαντικό απόθεμα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής.

Στην περιοχή έχει αναπτυχθεί σε κάποιο βαθμό ο αγροτουρισμός, ιδιαίτερα στον Κάτω Δρυ, στους Αγ. Βαβατσιινιάς και στη Βάβλα, όπου λειτουργούν κάποια αγροτουριστικά καταλύματα (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού). Οι κοινότητες της περιοχής, πλην της Μελίνης, παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και υπάρχει πολύ μεγάλος αριθμός κηρυγμένων διατηρητέων κτιρίων (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως) στον Κάτω Δρυ.

Επιπλέον η ορεινή περιοχή Λάρνακας έχει συμπεριληφθεί στο Δίκτυο Ευρωπαϊκών Προορισμών Αριστείας στην κατηγορία Πολιτιστικός Τουρισμός (Πηγή: EDEN-European Destinations of Excellence).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Υπάρχουν αρκετά μονοπάτια μελέτης της φύσης στην περιοχή στον Κάτω Δρυ και στη Βαβατσιινιά (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Δεν υπάρχει υποδομή αυτού του τύπου στην περιοχή.

Θεματικές Διαδρομές: Τα χωριά της περιοχής αυτής συμπεριλαμβάνονται στη θεματική διαδρομή «Λευκωσία-Λεύκαρα-Λάρνακα» του δικτύου Δρόμοι του Κρασιού (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού) και στο δίκτυο ποδηλατικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Στον Κάτω Δρυ υπάρχει μουσείο Μέλισσας και κεντήματος. Επίσης πρόσφατα ολοκληρώθηκε η βελτίωση διατηρητέας κατοικίας για στέγαση Μουσείου στη Βαβατσιινιά καθώς και η αποκατάσταση κατοικίας του ήρωα της ΕΟΚΑ Πετράκη Κυπριανού στην Ορά.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Σε αυτή την κατηγορία έγινε εξωραϊσμός/διαμόρφωση χώρου στην περιοχή Αγ. Νεοφύτου στον Κάτω Δρυ, πλακόστρωση κεντρικού δρόμου στην Βάβλα, ανάπλαση πυρήνα Αγ. Βαβατσιινιάς (συγχρηματοδοτήθηκε από το ΕΤΠΑ) και Διαμόρφωση πλατείας και εξωραϊσμός ποταμού στη Βαβατσιινιά. Πιο πρόσφατα ολοκληρώθηκε η διαμόρφωση του περιβάλλοντα χώρου των παλαιών δημοτικών σχολείων και μετατροπή τους σε πάρκο εναλλακτικών καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων και αθλοπαιδιών στον Κάτω Δρυ.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε αναστήλωση παραδοσιακού πηγαδιού στη Βάβλα.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Στις κοινότητες της περιοχής έχει γίνει μεγάλος αριθμός έργων, σε σχέση με τον πληθυσμό, σε ότι αφορά πολιτιστική υποδομή, π.χ. Πολιτιστικά κέντρα στην Οδού και στους Αγ. Βαβατσινιάς (συγχρηματοδοτήθηκαν από το ΕΤΠΑ 2007-2013), αναπαλαίωση παλιών κτιρίων Αρρεναγωγείου-Παρθεναγωγείου και μετατροπή τους σε πολιτιστικό κέντρο στον Κάτω Δρυ.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Λειτουργούν Κέντρα νεότητας στην Οδού και στους Αγ. Βαβατσινιάς. Πρόσφατα ολοκληρώθηκε και το έργο 'Κατασκευή Πολυκέντρου Νεότητας και Χώρου Αναψυχής στη Βάβλα' (Πηγή: Οργανισμός Νεολαίας Κύπρου).

Σύμπλεγμα Δ	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Κάτω Δρυς	Αποκατάσταση/αναπαλαίωση παλιού παρθεναγωγείου (Πολιτιστικό κέντρο) Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Εξωραϊσμός/διαμόρφωση χώρου στην περιοχή Αγ. Νεοφύτου Ολοκλήρωση εργασιών αποκατάστασης /αναπαλαίωσης των παλαιών Δημοτικών Σχολείων (Παρθεναγωγείου /Αρρεναγωγείου) και μετατροπή τους σε πολιτιστικό κέντρο και κατασκευή υπόγειων χώρων υγιεινής. Διαμόρφωση Περιβάλλοντα Χώρου Παλαιών Δημοτικών Σχολείων και μετατροπή τους σε Πάρκο Εναλλακτικών Καλλιτεχνικών Δραστηριοτήτων και Αθλοπαιδιών	Ανάπλαση πυρήνα/λιθόστρωση δρόμων Α΄ Φάση Βελτίωση κοινοτικού κτιρίου Πλάτανος
Μελίνη	Κοινοτικό πάρκο	
Οδού	Αποκατάσταση διατηρητέας οικοδομής/ Πολιτιστικό κέντρο (ΕΤΠΑ 2007-13) Συντήρηση κοινοτικού κτιρίου	Ανάπλαση πλατείας και διαμόρφωση του καναλιού δια μέσου της πλατείας
Άγιοι Βαβατσινιάς	Ανάπλαση πυρήνα και δημιουργία πολιτιστικού κέντρου (ΕΤΠΑ 2007-13) Κέντρο νεότητας	Β΄ Φάση Πλατείας - Επέκταση προς αγίασμα
Βαβατσινιά	Διαμόρφωση πλατείας και εξωραϊσμός ποταμού Βελτίωση διατηρητέας οικίας η οποία θα στεγάσει το Μουσείο και τα γραφεία του Κοινοτικού Συμβουλίου	
Ορά	Αποκατάσταση κατοικίας του ήρωα της ΕΟΚΑ Πετράκη Κυπριανού	

Διαπιστώσεις

Με βάση τα πιο πάνω, σε ότι αφορά έργα παροχής πολιτιστικών υπηρεσιών προς τους μόνιμους κατοίκους της περιοχής, και με βάση τον πληθυσμό της περιοχής, η υφιστάμενη υποδομή κρίνεται επαρκής.

Οποιαδήποτε περαιτέρω έργα στη περιοχή θα πρέπει να στοχεύουν στην διατήρηση και αξιοποίηση της αρχιτεκτονικής και πολιτιστικής κληρονομιάς (αναπλάσεις πλατειών/πυρήνων, συντήρηση διατηρητέων κτιρίων) καθώς και υποστηρικτικές τουριστικές υποδομές με στόχο την περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Δ	Προτεινόμενα έργα
Κάτω Δρυς	Κέντρο απασχόλησης παιδιών/νέων Ανάπλαση πυρήνα/λιθόστρωση δρόμων Β' Φάση Αναβάθμιση όψεων κτιρίων Θρησκευτικές διαδρομές Μονοπάτι της φύσης
Βαβατσιιά	Λαογραφικό μουσείο
Αγ. Βαβατσιιάς	Διαμόρφωση παλαιού Δημοτικού σχολείου
Μελίνη	Ανάπλαση πλατείας
Ορά	Αναπαλαίωση του κτιρίου του παλαιού Κωμοδρόμου Βρεφονηπιοκομικός σταθμός
Οδού	Διαμόρφωση καναλιού διαμέσου της πλατείας

Εισηγήσεις

Όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, στην περιοχή έχει γίνει μεγάλος αριθμός έργων παροχής πολιτιστικών υπηρεσιών σε σχέση με τον πληθυσμό. Ως εκ τούτου, και λόγω της τάσης για μείωση του πληθυσμού δεν συστήνεται η προώθηση άλλων έργων αυτής της κατηγορίας. Αντιθέτως συστήνεται να γίνει προσπάθεια, όπως η υφιστάμενη υποδομή να χρησιμοποιείται σε περιφερειακή βάση ώστε να εξυπηρετούν και τους κατοίκους γειτονικών κοινοτήτων στις οποίες δεν υπάρχει τέτοια υποδομή αλλά ο πληθυσμός τους είναι πολύ μικρός για να δικαιολογηθεί η υλοποίηση ενός τέτοιου έργου. Επίσης, δεν έγιναν έργα παροχής κοινωνικών υπηρεσιών π.χ. προς τους ηλικιωμένους. Λόγω του μικρού πληθυσμού των κοινοτήτων δεν συστήνεται να γίνουν τέτοια έργα λόγω της δυσκολίας ως προς τη διαχείρισή τους. Θα πρέπει να μελετηθεί κατά πόσο οι κοινότητες αυτές μπορούν να εξυπηρετούνται από υποδομές σε γειτονικά Συμπλέγματα.

Αντιθέτως, επειδή οι περισσότερες κοινότητες της περιοχής παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα, συστήνεται όπως δοθεί προτεραιότητα στην προώθηση εξωραϊστικών έργων με στόχο την προστασία, συντήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και την περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού, οικοτουρισμού, κλπ.

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Ε

Στην περιοχή του Συμπλέγματος Ε, που περιλαμβάνει την περιοχή των ποταμών Βασιλικού-Πεντάσχοινου, η οποία είναι πεδινή/παραθαλάσσια περιοχή, συμπεριλαμβάνονται οι εξής οκτώ (8) κοινότητες: Ζύγι, Μαρί, Μαρώνι, Ψεματισμένος, Καλαβασός, Τόχνη, Χοιροκοιτία και Αγ. Θεόδωρος, με συνολικό πληθυσμό 4.616 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Οι

κοινότητες που απαρτίζουν την περιοχή, με εξαίρεση το Μαρί, παρουσιάζουν θετική μεταβολή πληθυσμού.

Σύμπλεγμα Ε	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Ζύγι	505	589	665	15	39,5
Μαρί	177	158	102	100	39
Καλαβασός	644	737	880	110	39
Τόχνη	322	424	438	100	38.5
Χοιροκοιτία	508	632	761	210	32
Ψεματισμένος	179	271	301	120	34
Μαρώνι	521	710	742	50	35.5
Άγιος Θεόδωρος Λάρνακας	599	663	727	90	30.5

Χαρακτηριστικά περιοχής

Παρά το γεγονός ότι η περιοχή γειτνιάζει με το τσιμεντοποιείο Βασιλικού και τον ηλεκτροπαραγωγό σταθμό Βασιλικού, τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί αξιόλογη αγροτουριστική υποδομή κυρίως στις κοινότητες Τόχνης και Καλαβασού και σε μικρότερο βαθμό στη Σκαρίνου, στο Ψεματισμένο στη Χοιροκοιτία και στο Μαρώνι (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού). Δημοφιλής προορισμός στην περιοχή είναι και η κοινότητα Ζυγίου, γνωστή για τις ψαροταβέρνες της όπου κάθε καλοκαίρι διεξάγεται και το Φεστιβάλ Αλιείας. Στα δυτικά όρια της περιοχής αυτής, κοντά στην κοινότητα Μαρί, βρίσκεται και η πολύ δημοφιλής παραλία Ακτή Κυβερνήτη στην οποία υπάρχει αρκετή τουριστική κίνηση.

Σημαντική συμβολή στην αύξηση τουρισμού στην περιοχή αποτέλεσαν, το έργο αναβάθμισης του αλιευτικού καταφυγίου στο Ζύγι στο οποίο υπάρχει η δυνατότητα ελλιμενισμού και για σκάφη αναψυχής και η κατασκευή τουριστικού θερέτρου στην παραλιακή περιοχή Αγ. Θεοδώρου. Επίσης, στα όρια της περιοχής αυτής εμπίπτει και η υπό προστασία περιοχή του Πεντάσχοινου ποταμού (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000). Αξίζει να σημειωθεί ότι στην Κοινότητα Χοιροκοιτίας υπάρχει ο καλύτερα διατηρημένος οικισμός της νεολιθικής εποχής στην Κύπρο ο οποίος εντάχθηκε στον κατάλογο μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO, ο οποίος ενώνεται με την Κοινότητα με μονοπάτι της φύσης. Στην Καλαβασό υπάρχουν άλλοι αρχαιολογικοί χώροι με πιο σημαντικό των προ-κεραμικό νεολιθικό συνοικισμό της Τέντας και υπάρχει μουσείο στον πυρήνα της κοινότητας στο οποίο εκτίθενται ευρήματα από τους χώρους αυτούς. Στην περιοχή υπάρχουν επίσης κατάλοιπα παλαιοχριστιανικών βασιλικών, Μεσαιωνικά ερείπια, βυζαντινά ξωκλήσια, παλιά τεμένη, χαρουπόμυλοι και νερόμυλοι, και κατάλοιπα άλλων αρχαίων οικισμών στην Καλαβασό, στη

Χοιροκοιτία, στο Μαρί και στο Μαρώνι (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων). Επιπρόσθετα, η κοινότητα Καλαβασού έχει πλούσια μεταλλευτική κληρονομιά (αρχαία μεταλλεία).

Θα πρέπει να αναφερθεί ότι οι κοινότητες Ζύγι, Μαρώνι, Ψεματισμένος, Καλαβασός, Τόχνη, Χοιροκοιτία, Σκαρίνου και Αγ. Θεόδωρος χαρακτηρίζονται ως χωριά με ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά,) στις οποίες υπάρχει και μεγάλος αριθμός κηρυγμένων διατηρητέων κτιρίων (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Υπάρχει ένα μονοπάτι μελέτης της φύσης στην περιοχή Χοιροκοιτίας.

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Δεν υπάρχει υποδομή αυτού του τύπου στην περιοχή.

Θεματικές Διαδρομές: Οι κοινότητες Σκαρίνου, Χοιροκοιτία, Τόχνη, Ψεματισμένος, Μαρί, Κοφίνου, Αγ. Θεόδωρος συμπεριλαμβάνονται στο δίκτυο Ποδηλατικών διαδρομών (Υφυπουργείο Τουρισμού). Σε ότι αφορά άλλες θεματικές διαδρομές, η Εκκλησία του Τιμίου Σταυρού στην Τόχνη συμπεριλαμβάνεται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Επιπλέον η Σκαρίνου και η Χοιροκοιτία συμπεριλαμβάνονται στη διαδρομή Λευκωσία-Λεύκαρα-Λάρνακα του Δικτύου Δρόμοι του Κρασιού (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού)

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Υπάρχει το μουσείο νεολιθικής εποχής στην Καλαβασό και είναι σε εξέλιξη η κατασκευή μουσείου αλιείας-θάλασσας στο παλιό κοινοτικό κτίριο Ζυγίου.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει αρκετά έργα ανάπλασης και εξωραϊσμοί στις κοινότητες όπως π.χ. διαμόρφωση πλακόστρωτων δρόμων στον πυρήνα της Καλαβασού (ΕΤΠΑ 2004-2006), πλακόστρωτα σε δρόμους της Τόχνης, ανάπλαση πλατείας και πυρήνα Ψεματισμένου, κοινοτικά πάρκα στην Καλαβασό και τον Αγ. Θεόδωρο και πιο πρόσφατα τα έργα ανάπλασης/διαμόρφωσης πλατειών στη Σκαρίνου και την Καλαβασό, καθώς και το Παιδικό Παραλιακό Πάρκο Αγ. Θεοδώρου (ΕΓΤΑΑ 2007-2013). Το 2019 ολοκληρώθηκε και η Α' φάση του «Γραμμικού πάρκου Ζυγίου» (ΕΓΤΑΑ 2014-2020) και η δημιουργία πλατείας στο Μαρώνι. Επίσης, πρόσφατα ολοκληρώθηκε και ο εξωραϊσμός του χώρου της Εκκλησίας Παναγία Ασταθικών στα πλαίσια του Μέτρου 19 Leader – ΠΑΑ 2014-2020). Τέλος, είναι σε εξέλιξη η Α' φάση ανάπλασης πλατείας στο Μαρώνι.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Δεν έγιναν έργα αυτής της κατηγορίας στην περιοχή.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Σε ότι αφορά πολιτιστική υποδομή, υπάρχει Κοινοτικό Πολιτιστικό κέντρο στην Καλαβασό. Επίσης είναι σε εξέλιξη η δημιουργία αίθουσας πολλαπλών χρήσεων στον Ψεματισμένο

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Λειτουργούν δυο κέντρα νεότητας, στο Ζύγι και στη Χοιροκοιτία (Πηγή: Οργανισμός νεολαίας Κύπρου).

Σύμπλεγμα Ε	Εργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Εργα υπό εξέλιξη
Ζύγι	Κοινοτικά κτίρια Κέντρο νεότητας Περιφερειακό Νηπιαγωγείο Α' φάση γραμμικού παραλιακού πάρκου	Κατασκευή μουσείου αλιείας-θάλασσας στο παλιό κοινοτικό κτίριο Ανάπλαση ιστορικού πυρήνα – Α' Φάση
Καλαβασός	Διαμόρφωση πλακόστρωτων δρόμων στον πυρήνα (ΕΓΠΑ 2004-2006) Κοινοτικό πολιτιστικό κέντρο Κοινοτικό πάρκο Μουσείο με αρχαιολογικά ευρήματα Συντήρηση παλιού τεμένους Νηπιαγωγείο Ανάπλαση πλατείας και προσόψεων κτιρίων (ΕΓΤΑΑ 2007-13) Κατασκευή τοίχου αντιστήριξης στην οδό Μαυροβουνίου Α' Φάση – Δημιουργία μονοπατιού από την Καλαβασό στον αρχαιολογικό χώρο Τέντας Στήριξη στοάς μεταλλείου	Κατασκευή μονοπατιού της φύσης - Β' Φάση Στήριξη στοάς μεταλλείου Κατασκευή μεγάλου γεφυριού
Τόχνη	Διαμόρφωση χώρων στάθμευσης, λιθόστρωτα και πλακόστρωτα Νηπιαγωγείο Βελτίωση παλαιού Τ/Κ σχολείου για χρήση ως Κοινοτικά γραφεία	Ανάπλαση κοίτης ποταμού
Χοιροκοιτία	Κοινοτικά κτίρια Περιφερειακό Νηπιαγωγείο Κέντρο νεότητας Ανέγερση κοινοτικού ιατρείου	Ανάπλαση πλατείας
Ψεματισμένος	Ανάπλαση πυρήνα/λιθόστρωτα Ανάπλαση πλατείας (κύριος δρόμος) Αίθουσα πολλαπλής χρήσης	Ανέγερση πολυδύναμου κέντρου
Μαρώνι	Περιφερειακό Νηπιαγωγείο Δημιουργία/Ανάπλαση πλατείας Ανάπλαση πλατείας Φάση Α'	Ανάπλαση πλατείας Φάση Β'
Άγιος Θεόδωρος Λάρνακας	Βελτίωση παιδικών πάρκων Νηπιαγωγείο Παραλιακό παιδικό πάρκο (Leader-ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Εξωραϊσμός Χώρου Εκκλησίας Παναγίας Ασταθικών (Μέτρο 19 Leader – ΠΑΑ 2014-2020) Βελτίωση κοινοτικού κτιρίου	Ανάπλαση πλατείας
Σκαρίνου	Κοινοτικά κτίρια Διαμόρφωση πλατείας έξω από κοινοτικά κτίρια (Leader-ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Χώρος στάθμευσης και εξωραϊσμός κοινοτικών κτιρίων –Β' Φάση	

Διαπιστώσεις

Από τα πιο πάνω φαίνεται ότι η περιοχή του Συμπλέγματος Ε έχει επαρκή υποδομή σε ότι αφορά κέντρα νεότητας αλλά καθόλου δημόσια υποδομή για απασχόληση / φροντίδα ηλικιωμένων. Επίσης, αν και έγιναν κάποια έργα εξωραϊσμών/αναπλάσεων στην περιοχή, λόγω του παραδοσιακού χαρακτήρα των κοινοτήτων, της ύπαρξης σημαντικών αρχαιολογικών χώρων και λόγω της ανάπτυξης τουρισμού θα μπορούσαν να γίνουν περαιτέρω τέτοια έργα αλλά και υποστηρικτική τουριστική υποδομή.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Ε	Προτεινόμενα έργα
Ζύγι	Ανάπλαση ιστορικού πυρήνα – Β' Φάση Δημιουργία παραλιακού πεζόδρομου (Γραμμικό πάρκο –Β' Φάση) Περιορισμοί στην εγκατάσταση βαριάς βιομηχανίας στην περιοχή Βασιλικού και τροποποίηση πολεοδομικών ζωνών Αξιοποίηση των εγκαταλελειμμένων στρατοπέδων Αναπαλαίωση και χρήση των εγκαταλελειμμένων αποθηκών χαρουπιών Ανάπλαση παραλιακού δρόμου / διαχείριση της τροχαίας κίνησης για αποσυμφόρηση του πυρήνα
Μαρί	Αναπαλαίωση ιστορικών κτιρίων (Τ/Κ πανδοχείου, δημοτικού σχολείου, οικείων και γέφυρας) Κέντρο ηλικιωμένων Ανάπλαση ανοικτού χώρου του αρχαίου μνημείου Αγ. Μαρίνας Θέατρο Ανάπλαση πυρήνα/πλακοστρώσεις
Καλαβασός	Β' Φάση – Δημιουργία μονοπατιού από την Καλαβασό στον αρχαιολογικό χώρο Τέντας
Τόχνη	Κοινοτική βιβλιοθήκη
Χοιροκοιτία	Δημιουργία διαδραστικού μουσείου παλαιολιθικής εποχής Μονοπάτι της φύσης Ανάδειξη αρχαίων μνημείων Ανάπλαση πυρήνα Δημιουργία πάρκου
Άγιος Θεόδωρος	Επίλυση προβλήματος διάβρωσης παραλίας Δημιουργία οργανωμένων παραλιών
Σκαρίνου	Συντήρηση κοινοτικού κτιρίου (κατοικία δασκάλου)
Ψεματισμένος	Ανάπλαση κεντρικής πλατείας

Εισηγήσεις

Σε ότι αφορά έργα παροχής υπηρεσιών (π.χ. κέντρα ηλικιωμένων, κ.α.) δεν υπάρχει τέτοια υποδομή. Ως εκ τούτου θα μπορούσε να προωθηθεί ένα τέτοιο έργο σε μια από τις πιο μεγάλες κοινότητες, το οποίο θα λειτουργεί σε περιφερειακό επίπεδο.

Επιπρόσθετα, επειδή οι περισσότερες κοινότητες της περιοχής αυτής παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα, συστήνεται η υλοποίηση και άλλων έργων ανάπλασης και εξωραϊσμών, με στόχο την προστασία, συντήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και του φυσικού πλούτου για υποστήριξη και εμπλουτισμό του αγροτουριστικού προϊόντος. Επιπρόσθετα, λόγω της τουριστικής/αγροτουριστικής ανάπτυξης της περιοχής θα μπορούσαν να προωθηθούν έργα που αφορούν μονοπάτια της φύσης, θεματικές διαδρομές, κέντρα πληροφόρησης για εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος, Επίσης συστήνεται η συνέχιση του έργου για τη δημιουργία παραλιακού πεζόδρομου/γραμμικού πάρκου στο Ζύγι (Β' φάση). Ωστόσο θα πρέπει να βρεθούν λύσεις και σε ότι αφορά τη διάβρωση της παραλίας, η αξιοποίηση της οποίας είναι ουσιαστική για την ανάπτυξη των κοινοτήτων της περιοχής. Επίσης λόγω της γειννίας της περιοχής με το ενεργειακό κέντρο που δημιουργείται στο Βασιλικό θα πρέπει να προωθηθούν αντισταθμιστικά μέτρα, π.χ. έργα περιβαλλοντικού χαρακτήρα όπως αποχετευτικό σύστημα για το σύνολο των κοινοτήτων, έργα τα οποία θα συντείνουν και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

ΔΗΜΟΣ ΛΕΥΚΑΡΩΝ

Ο Δήμος Λευκάρων αποτελείται από 7 Δημοτικά διαμερίσματα (Πάνω Λεύκαρα, Κάτω Λεύκαρα, Βάβλα, Λάγεια, Σκαρίνου, Δελίκηπος, Κόρνος), με συνολικό πληθυσμό 3.587 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021).

Δήμος Λευκάρων	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Κάτω Λεύκαρα	118	128	119	480	36
Πάνω Λεύκαρα	921	762	868	590	37
Βάβλα	48	52	50	480	42
Κόρνος	1863	2083	2064	320	27
Δελίκηπος	8	23	36	295	29.5
Λάγεια	25	28	36	390	44
Σκαρίνου	238	393	414	180	29

Χαρακτηριστικά περιοχής

Στην περιοχή καταγράφονται τοπία φυσικής ομορφιάς όπως η περιοχή Λευκάρων και ο ποταμός Πεντάσχοινος (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000), με υφιστάμενα μονοπάτια της φύσης και Δημοτικά διαμερίσματα με σημαντικό απόθεμα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής (Πάνω και Κάτω Λεύκαρα, Κόρνος, Σκαρίνου).

Πιο σημαντικό παράδειγμα είναι ο Δήμος Πάνω Λευκάρων, γνωστός και για τα Λευκαρίτικα κεντήματα και την παραδοσιακή αργυροχοΐα στον οποίο υπάρχουν αρκετές σχετικές ιδιωτικές επιχειρήσεις από τις οποίες ο επισκέπτης μπορεί να προμηθευτεί τέτοια προϊόντα. Επίσης υπάρχουν και άλλα σημεία ενδιαφέροντος/ μνημεία, π.χ. παλιό υπόγειο υδραγωγείο στα Κάτω Λεύκαρα, παλιές πηγές και βρύσες στα Πάνω Λεύκαρα, αναστηλωμένο παραδοσιακό πηγάδι στη Βάβλα και παλιός ελιόμυλος στη Βάβλα, παλιό τέμενος στα Πάνω Λεύκαρα και πολλά ξωκκλήσια (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων).

Στην περιοχή έχει αναπτυχθεί σε κάποιο βαθμό ο αγροτουρισμός, ιδιαίτερα στα Πάνω Λεύκαρα, στη Σκαρίνου και σε μικρότερο στη Βάβλα, όπου λειτουργούν αγροτουριστικά καταλύματα (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού). Τα διαμερίσματα του Δήμου, πλην του Δελίκηπου, παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και υπάρχει πολύ μεγάλος αριθμός κηρυγμένων διατηρητέων κτιρίων (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως) ειδικά στα Πάνω Λεύκαρα, στον Κάτω Δρυ και στη Βάβλα.

Επιπλέον η ορεινή περιοχή Λάρνακας έχει συμπεριληφθεί στο Δίκτυο Ευρωπαϊκών Προορισμών Αριστείας στην κατηγορία Πολιτιστικός Τουρισμός (Πηγή: EDEN-European Destinations of Excellence).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Υπάρχουν αρκετά μονοπάτια μελέτης της φύσης στην περιοχή, και συγκεκριμένα στα Λεύκαρα, και στη Βάβλα (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Υπάρχει εκδρομικός χώρος στον Κόρνο (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Θεματικές Διαδρομές: Ο Δήμος συμπεριλαμβάνονται στη θεματική διαδρομή «Λευκωσία-Λεύκαρα-Λάρνακα» του δικτύου Δρόμοι του Κρασιού (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού) και στο δίκτυο Ποδηλατικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Η εκκλησία Τιμίου Σταυρού στα Πάνω Λεύκαρα συμπεριλαμβάνεται στο δίκτυο Θρησκευτικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Στα Πάνω και Κάτω Λεύκαρα, υπάρχουν μουσεία σχετικά με τα Λευκαρίτικα κεντήματα και την παραδοσιακή αργυροχοΐα.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Έγινε πλακόστρωση κεντρικού δρόμου στην Βάβλα. Πρόσφατα ολοκληρώθηκαν τα έργα ανάπλασης πλατείας Λευκάρων Α' Φάση (ΕΓΤΑΑ 2014-2020) και πυρήνα Κόρνου Φάση Α', μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013) και είναι σε εξέλιξη η Β' Φάση της ανάπλασης πυρήνα Κόρνου. Έγιναν επίσης μικρότερα εξωραϊστικά έργα στο Δελίκηπο και έργα ανάπλασης/διαμόρφωσης πλατειών στη Σκαρίνου (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε αναστήλωση παραδοσιακού πηγαδιού στη Βάβλα.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Στις κοινότητες της περιοχής έχει γίνει μεγάλος αριθμός έργων, σε σχέση με τον πληθυσμό, σε ότι αφορά την πολιτιστική υποδομή, όπως η μετατροπή του παλιού δημοτικού σχολείου Κάτω Λευκάρων σε Πολιτιστικό Κέντρο, το Πολιτιστικό Κέντρο στα Πάνω Λεύκαρα και το Πολυδύναμο Συνεδριακό Κέντρο Πάνω Λευκάρων (ΕΓΤΑΑ 2007-2013), στο οποίο λειτουργεί και ΚΕΠΟ.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Λειτουργεί μια στέγη ηλικιωμένων στα Πάνω Λεύκαρα (Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων Υπηρεσίες κοινωνικής ευημερίας). Λειτουργεί κέντρο νεότητας και κέντρο απασχόλησης παιδιών στον Κόρνο. Πρόσφατα ολοκληρώθηκε και το έργο 'Κατασκευή Πολυκέντρου Νεότητας και Χώρου Αναψυχής στη Βάβλα' (Πηγή: Οργανισμός Νεολαίας Κύπρου).

Δήμος Λευκάρων	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Κάτω Λεύκαρα	Αναπαλαίωση/επέκταση Δημ. σχολείου και μετατροπή του σε Κοινοτικό Πολιτιστικό Κέντρο Μουσείο Κεντητικής	
Πάνω Λεύκαρα	Περιφερειακό Νηπιαγωγείο Πολιτιστικό κέντρο Στέγη ηλικιωμένων Μουσείο Κεντητικής και Αργυροχοΐας Ανάπλαση κεντρικής πλατείας Φάση Α' (ΕΓΤΑΑ 2014-2020) Πολυδύναμο Συνεδριακό Κέντρο (ΕΓΤΑΑ 2007-13)	
Βάβλα	Δρόμος με πλακόστρωτο/λιθόστρωτο Αναστήλωση παραδοσιακού πηγαδιού Επέκταση των υφιστάμενων κοινοτικών κτιρίων Κατασκευή Πολυκέντρου Νεότητας και Χώρου Αναψυχής στη Βάβλα	
Σκαρίνου	Κοινοτικά κτίρια Διαμόρφωση πλατείας έξω από κοινοτικά κτίρια (Leader-ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Χώρος στάθμευσης και εξωραϊσμός κοινοτικών κτιρίων – Φάση Β'	
Κόρνος	Κοινοτικά κτίρια Νηπιαγωγείο Κέντρο απασχόλησης παιδιών Κέντρο νεότητας Ανάπλαση πυρήνα φάση Α' (Leader 2007-2013)	Ανάπλαση πλατείας/πυρήνα φάση Β'
Δελίκηπος	Εξωραϊσμός/ανάπλαση βοηθητικών οικοδομών παρά την εκκλησία Κατασκευή γεφυριού	

Διαπιστώσεις

Με βάση τα πιο πάνω σε ότι αφορά έργα παροχής υπηρεσιών προς τους μόνιμους κατοίκους της περιοχής, και με βάση τον πληθυσμό της περιοχής, η υφιστάμενη υποδομή κρίνεται επαρκής.

Οποιαδήποτε περαιτέρω έργα στην περιοχή θα πρέπει να στοχεύουν στην διατήρηση και αξιοποίηση της αρχιτεκτονικής και πολιτιστικής κληρονομιάς (αναπλάσεις πλατειών/πυρήνων, συντήρηση διατηρητέων κτιρίων) καθώς και υποστηρικτικές τουριστικές υποδομές με στόχο την περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Σχετικό είναι το έργο «Διαμόρφωση Περιβάλλοντα Χώρου Παλαιών Δημοτικών Σχολείων Κάτω Δρυ και μετατροπή τους σε Πάρκο Εναλλακτικών Καλλιτεχνικών Δραστηριοτήτων και Αθλοπαιδιών» το οποίο είναι σε εξέλιξη (ΕΓΤΑΑ 2014-2020).

Προτεινόμενα έργα

Δήμος Λευκάρων	Προτεινόμενα έργα
Πάνω Λεύκαρα	Β' φάση ανάπλασης πυρήνα Αναβάθμιση όψεων κτιρίων Θεματικές διαδρομές
Κάτω Λεύκαρα	Αναμόρφωση πλατείας Επιδιόρθωση / αναβάθμιση οδικού δικτύου Μελέτη για βελτίωση υδρευτικού δικτύου Διάθεση οικοπέδων σε νέες οικογένειες
Βάβλα	Πολιτιστικό κέντρο Κοινοτικό πάρκο Αναπαλαίωση παλαιού ελιόμυλου / Δημιουργία μουσείου Ανάπλαση πυρήνα/λιθόστρωση δρόμων Αναβάθμιση όψεων κτιρίων/Συντήρηση διατηρητέων κτιρίων Δημιουργία υπηρεσιών εξυπηρέτησης των κατοίκων Συμπλεγματοποίηση υπηρεσιών με γειτονικές κοινότητες Ανάπλαση/βελτίωση ερειπωμένων/εγκαταλελειμμένων κατοικιών Προβολή φυσικών καλλόνων μέσω του Υφυπουργείου Τουρισμού Δημιουργία αγροτουριστικών υποδομών
Λάγεια	Ανάπλαση πυρήνα
Σκαρίνου	Ανάπλαση πυρήνα, η οποία περιλαμβάνει και την ανάπλαση και τοπιοτέχνηση της πλατείας της βρύσης
Κόρνος	Ανέγερση αίθουσας εκδηλώσεων/πολλαπλών χρήσεων Ανάπλαση και τοπιοτέχνηση της περιοχής Λιθαριού

Εισηγήσεις

Όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, στην περιοχή έχει γίνει μεγάλος αριθμός έργων παροχής υπηρεσιών σε σχέση με τον πληθυσμό. Ως εκ τούτου, και λόγω της τάσης για μείωση του πληθυσμού (ποσοστό μείωσης 4,9%) δεν συστήνεται η προώθηση άλλων έργων αυτής της κατηγορίας. Αντιθέτως συστήνεται να γίνει προσπάθεια, όπως η υφιστάμενη υποδομή να χρησιμοποιείται σε περιφερειακή βάση ώστε να εξυπηρετούν και τους κατοίκους γειτονικών κοινοτήτων στις οποίες δεν υπάρχει τέτοια υποδομή αλλά ο πληθυσμός τους είναι πολύ μικρός για να δικαιολογηθεί η υλοποίηση ενός τέτοιου έργου.

Καθώς οι περισσότερες κοινότητες της περιοχής παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα συστήνεται όπως δοθεί προτεραιότητα στην προώθηση εξωραϊστικών έργων με στόχο την προστασία, συντήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και την περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

Σε ότι αφορά Μονοπάτια Μελέτης της φύσης υπάρχουν κάποια Μονοπάτια στην περιοχή λόγω και της ύπαρξης προστατευόμενων περιοχών και θα μπορούσαν να δημιουργηθούν και άλλα και στις υπόλοιπες κοινότητες.

Οι υφιστάμενες θρησκευτικές διαδρομές θα μπορούσαν να επεκταθούν ούτως ώστε να συμπεριληφθούν και άλλα αξιόλογα θρησκευτικά μνημεία της περιοχής.

ΔΗΜΟΣ ΔΡΟΜΟΛΑΞΙΑΣ-ΜΕΝΕΟΥ

Ο Δήμος Δρομολαξιάς-Μενεού αποτελείται από 4 διαμερίσματα (Δρομολαξιά-Μενεού, Κίτι, Περβόλια και Τερσεφάνου), με συνολικό πληθυσμό 17.037 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Από τα Δημοτικά Διαμερίσματα του Δήμου επιλέξιμες περιοχές στα πλαίσια των Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης είναι μόνο το Κίτι, τα Περβόλια και η Τερσεφάνου αφού το Δημοτικό Διαμέρισμα Δρομολαξιάς-Μενεού καλύπτεται από το Τοπικό Πολεοδομικό Σχέδιο Λάρνακας.

Δήμος Δρομολαξιάς-Μενεού	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Δρομολαξιά-Μενεού	6190	6689	6866	35	8
Κίτι	3140	4252	5136	25	10,5
Περβόλια	1801	3009	3279	10	12,5
Τερσεφάνου	976	1299	1756	55	13,5

Η περιοχή χαρακτηρίζεται από συνεχή αύξηση πληθυσμού καθώς και οικιστική ανάπτυξη, είναι πολύ κοντά στην αστική περιοχή Λάρνακας και στο Διεθνή Αερολιμένα Λάρνακας και πολύ εύκολα προσβάσιμη από τον αυτοκινητόδρομο Λάρνακας-Λεμεσού.

Στην περιοχή αυτή δεν υπάρχει καθόλου ανάπτυξη του αγροτουρισμού, ωστόσο υπάρχει σημαντικός αριθμός εξοχικών κατοικιών ειδικά στην παραθαλάσσια περιοχή Περβολιών με σημείο αναφοράς την παραλία Φάρος, με τον παλιό φάρο που αποτελεί κατάλοιπο της Αγγλοκρατίας. Στην περιοχή Περβολιών υπάρχει επίσης μια ξενοδοχειακή μονάδα και αριθμός διαμερισμάτων προς ενοικίαση. Στην περιοχή αυτή υπάρχουν κάποια αξιόλογα εκκλησιαστικά μνημεία (Παναγία Αγγελόκτιστη στο Κίτι, μεσαιωνικά ξωκκλήσια στο Τερσεφάνου), μεσαιωνικά μνημεία (Μεσαιωνικός πύργος της Ρήγαινας μεταξύ Κιτίου και Περβολιών), παλιές βρύσες/χαβούζες (Τερσεφάνου), καθώς και κατάλοιπα αρχαίων οικισμών στο Κίτι, Περβόλια και Σοφτάδες (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων). Υπάρχουν αρκετές κηρυγμένες διατηρητέες οικοδομές (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως) στο Κίτι και στο Τερσεφάνου.

Στα παράλια της λίμνης Αλυκής εντός των δημοτικών ορίων Δρομολαξιάς-Μενεού βρίσκεται το τέμενος Ούμ Χαράμ (Τεκκές Χαλά Σουλτάν) ένα από τα σημαντικότερα μουσουλμανικά μνημεία ανά το παγκόσμιο καθώς και άλλοι αρχαιολογικοί χώροι οι οποίοι έχουν ανασκαφεί πρόσφατα. Επίσης, το αρχαίο υδραγωγείο Καμάρες εκτείνεται εντός των ορίων των Δήμων Λάρνακας και Δρομολαξιάς-Μενεού.

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία:

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Δεν υπάρχει υποδομή αυτού του τύπου στην περιοχή.

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Υπάρχει εκδρομικός χώρος κοντά στη Λίμνη Αλυκή.

Θεματικές Διαδρομές: Από την περιοχή περνούν ποδηλατικές διαδρομές στο Κίτι, Τερσεφάνου και Περβόλια (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Η Παναγία Αγγελόκτιστη στο Κίτι συμπεριλήφθηκε στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Ο ενετικός πύργος στα Περβόλια συμπεριλαμβάνεται στην πολιτιστική διαδρομή Κύπρος-Βενετία (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Υπάρχει μουσείο λαϊκής τέχνης στο Κίτι.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Τα έργα ανάπλασης που έγιναν στην περιοχή είναι: διαμόρφωση δύο πάρκων στο Κίτι, ανάπλαση του παραδοσιακού πυρήνα Κιτίου και διαμόρφωση του παραλιακού πεζόδρομου/ποδηλατόδρομου φάση Α' στα Περβόλια.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Δεν έγιναν έργα αυτής της κατηγορίας στην περιοχή.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Σε ότι αφορά πολιτιστική υποδομή στην περιοχή, λειτουργούν πολιτιστικό και πολυδύναμο κέντρο στο Κίτι και αίθουσα εκδηλώσεων στο Τερσεφάνου. Επίσης υλοποιήθηκε το έργο 'Πολιτιστικό Κέντρο Περβολιών' μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013). Πρόσφατα ολοκληρώθηκε η ανέγερση εξέδρας εκδηλώσεων και υπόγειων βοηθητικών χώρων στα Περβόλια.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Στην περιοχή αυτή δεν υπάρχει δημόσια υποδομή σε ότι αφορά κέντρα ηλικιωμένων. Λειτουργεί κέντρο νεότητας στο Αλεθρικό, καθώς και κέντρο νεότητας στις Αγγλισίδες στο χώρο του παλιού νηπιαγωγείου της κοινότητας (Πηγή: Οργανισμός Νεολαίας Κύπρου).

Δήμος Δρομολαξιάς-Μενεού	Έργα που εκτελέστηκαν	Έργα υπό εξέλιξη
Δρομολαξιά-Μενεού	Αμφιθέατρο/πάρκο στον συνοικισμό Νηπιαγωγείο Ανακατασκευή κοινοτικού πάρκου «ΚΑΜΕΙΡΟΣ» στο Μενεού Διαμόρφωση κεντρικής πλατείας Δρομολαξιάς	Κατασκευή Πολυδύναμου Κέντρου στον Συνοικισμό Αυτοστέγασης Μενεού (ΘΑΛΕΙΑ 2021-2027)
Κίτι	Κοινοτικό πάρκο Αγγελόκτιστης Νηπιαγωγείο Κοινοτικά Κτίρια Διαμόρφωση πάρκου Αρχ. Κυπριανού Πολιτιστικό κέντρο Κατασκευή πολυδύναμου κέντρου Ανάπλαση παραδοσιακού πυρήνα (ΤΠΟ) Μουσείο Λαϊκής Τέχνης	
Περβόλια	Νηπιαγωγείο Πολιτιστικό Κέντρο (Leader-ΕΓΤΑΑ 2007-2013)	

	Διαμόρφωση παραλιακού πεζόδρομου Φάση Α' (ΤΠΟ) Ανέγερση εξέδρας εκδηλώσεων και υπόγειων βοηθητικών χώρων	
Τερσεφάνου	Νηπιαγωγείο Αίθουσα εκδηλώσεων στα γραφεία του Κ.Σ. Διαμόρφωση πάρκου τροχοπεδισμού (Skatepark)	

Διαπιστώσεις

Με βάση τα πιο πάνω φαίνεται ότι η περιοχή του Δήμου Δρομολαξιάς-Μενεού υστερεί σε ότι αφορά διάφορα κέντρα παροχής υπηρεσιών προς τους κατοίκους της περιοχής (κέντρα ηλικιωμένων, πολυδύναμα κέντρα απασχόλησης). Θετικό είναι το γεγονός ότι έχει αρχίσει η Κατασκευή Πολυδύναμου Κέντρου στον Συνοικισμό Αυτοστέγασης Μενεού με συγχρηματοδότηση από το Πρόγραμμα Πολιτικής Συνοχής ΘΑΛΕΙΑ 2021-2027, ωστόσο το έργο απευθύνεται κυρίως στους νέους και αφορά κυρίως σε πολιτιστικές δράσεις. Ως εκ τούτου, και ένεκα τις συνεχούς αύξησης του πληθυσμού, θα πρέπει να μελετηθούν οι ανάγκες της περιοχής σε έργα παροχής κοινωνικών υπηρεσιών.

Προτεινόμενα Έργα

Δήμος Δρομολαξιάς-Μενεού	Προτεινόμενα έργα στα επιλέξιμα Δημοτικά Διαμερίσματα του Δήμου
Κίτι	Δημιουργία λαογραφικού μουσείου Κέντρο ηλικιωμένων Κέντρο απασχόλησης παιδιών/νέων/παιδοκομικός σταθμός Εξωραϊσμός κοίτης ποταμού Τρέμυθου
Περιβόλια Λάρνακας	Διαμόρφωση παραλιακού πεζόδρομου Φάση Β' (ΤΠΟ) Δημιουργία Μουσείου Ανάδειξη αρχαίων μνημείων Κέντρο ηλικιωμένων
Τερσεφάνου	Κατασκευή κυκλικού κόμβου/βελτίωση δρόμων/οχετοί/πεζοδρόμια Πολυδύναμο κέντρο Ανάπλαση παραδοσιακού πυρήνα (ΤΠΟ) Δημιουργία Μουσείου Ποδηλατόδρομοι Μονοπάτι της φύσης

Εισηγήσεις

Λόγω της εγγύτητας του Δήμου στην τουριστική περιοχή Λάρνακας αλλά και λόγω της τουριστικής ανάπτυξης στην παραλιακή περιοχή Περβολιών συστήνεται η προώθηση έργων με στόχο τον εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος όπως παραλιακοί πεζόδρομοι, κέντρα πληροφόρησης, αναπλάσεις παραδοσιακών πυρήνων, ανάδειξη αρχαίων μνημείων (π.χ. μεσαιωνικός πύργος στα Περιβόλια) με στόχο την προστασία, συντήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπρόσθετα επιβάλλεται όπως προωθηθεί το συντομότερο και η ολοκλήρωση (εκτέλεση Β' φάσης) του παραλιακού πεζόδρομου Περβολιών.

Σε ότι αφορά κέντρα ηλικιωμένων, στην περιοχή αυτή δεν υπάρχει τέτοια δημόσια υποδομή οπότε θα πρέπει να μελετηθεί το ενδεχόμενο δημιουργίας μιας περιφερειακής στέγης ηλικιωμένων. Λόγω του ότι στην περιοχή υπάρχει τάση για αύξηση του πληθυσμού (αύξηση 34,8%), προτείνεται η δημιουργία κέντρων απασχόλησης παιδιών.

ΔΗΜΟΣ ΛΑΡΝΑΚΑΣ

Ο Δήμος Λάρνακας αποτελείται από 3 διαμερίσματα, τη Λάρνακα, τα Λιβάδια και την Ορόκλινη, με συνολικό πληθυσμό 68.194 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). **Από τα Δημοτικά Διαμερίσματα του Δήμου Λάρνακας μόνο η Ορόκλινη (εκτός από την παραλιακή ζώνη) είναι επιλέξιμη περιοχή στα πλαίσια των Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης.**

Δεδομένου ότι η πόλη της Λάρνακας είναι ανεπτυγμένη τουριστικά (Ξενοδοχεία, εμπορική ανάπτυξη, αρχαιολογικά/θρησκευτικά μνημεία) και λόγω της εκτεταμένης παραθαλάσσιας ζώνης (παραλίες με γαλάζιες σημαίες) υπάρχει έντονη τουριστική ανάπτυξη. Προφανώς αυτό επηρέασε άμεσα και τα Δημοτικά Διαμερίσματα Λιβαδιών και Ορόκλινης, όπου παρομοίως με τη Λάρνακα παρατηρείται συνεχής αύξηση πληθυσμού και οικοδομική ανάπτυξη.

Δήμος Λάρνακας	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Λάρνακα	46666	51468	52038	26	0
Λιβάδια	4883	7206	8581	10	6
Ορόκλινη	3310	6134	7575	50	9

Χαρακτηριστικά περιοχής

Ο Δήμος Λάρνακας χαρακτηρίζεται από συνεχή πληθυσμιακή, οικοδομική, εμπορική, βιομηχανική, τουριστική ανάπτυξη. Παρά τη συνεχή ανάπτυξη ωστόσο, η τουριστική κίνηση στην τουριστική περιοχή Λάρνακας υστερεί σε σχέση με τις άλλες παραθαλάσσιες και τουριστικά ανεπτυγμένες πόλεις/περιοχές (Πάφος, Λεμεσός, Αγία Νάπα-Παραλίμνι). Αυτό πιθανόν να οφείλεται στο γεγονός ότι η παραλιακή/τουριστική ζώνη της Λάρνακας δεν είναι ενιαία λόγω της ύπαρξης της Λίμνης της Αλυκής (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000) και του Διεθνούς αερολιμένα Λάρνακας στα νότια όρια της πόλης και την περιοχή των διυλιστηρίων στα βόρεια της πόλης με αποτέλεσμα να τίθενται όρια στις τουριστικές αναπτύξεις, και η τουριστική περιοχή της αστικής Λάρνακας να είναι αποκομμένη από την παραλιακή/τουριστική ζώνη Ορόκλινης. Με τη μετακίνηση των διυλιστηρίων (έργο το οποίο είναι σε εξέλιξη) από τα βόρεια όρια του Δήμου Λάρνακας και την παραλιακή περιοχή Λιβαδιών, και τη μετατροπή του χώρου αυτού σε χώρο τουριστικών αναπτύξεων, αναμένεται να δημιουργηθεί ένα ενιαίο παραλιακό μέτωπο που θα δώσει ώθηση στην τουριστική ανάπτυξη. Παράλληλα τα τελευταία χρόνια παρατηρείται σημαντικό επενδυτικό ενδιαφέρον στην περιοχή, με την ανέγερση νέων ξενοδοχειακών μονάδων.

Στην περιοχή αυτή υπάρχουν δύο από τους σημαντικότερους υδροβιότοπους της Κύπρου, η Λίμνη της Αλυκής και η Λίμνη της Ορόκλινης (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000). Επίσης από την

περιοχή αυτή περνάει και το Ευρωπαϊκό μονοπάτι της φύσης E4. Στη Λίμνη της Ορόκλινης ολοκληρώθηκε το έργο αποκατάστασης, προστασίας και ανάδειξης της λίμνης και η κατασκευή πτηνοπαρατηρητηρίου, με ενημερωτικές πινακίδες και μονοπάτι, με συγχρηματοδότηση από το πρόγραμμα Life+. Επίσης στην Ορόκλινη υπάρχει εκδρομικός χώρος και μονοπάτι μελέτης της φύσης.

Στο Δήμο Λάρνακας υπάρχει πληθώρα τουριστικών υποδομών, χώρων εστίασης, σημείων τουριστικού ενδιαφέροντος και αξιοθέατων (μουσεία, εκκλησίες, κάστρο, αρχαιολογικοί χώροι, πλατείες). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι και στην Ορόκλινη υπάρχουν κάποιες παλιές εκκλησίες (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων) και σημαντικός αριθμός κηρυγμένων διατηρητέων οικοδομών (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Εκτός από το Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4 υπάρχει και μονοπάτι της φύσης στην Ορόκλινη (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Υπάρχει εκδρομικός χώρος και παρατηρητήριο πτηνών στη Λίμνη Ορόκλινης (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Θεματικές Διαδρομές: Από την περιοχή περνούν ποδηλατικές διαδρομές από την Ορόκλινη, (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Στη Λάρνακα υπάρχει πληθώρα μουσείων. Επίσης υπάρχει Μουσείο Καλαθοπλεκτικής στα Λιβάδια.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Στο Δημοτικό Διαμέρισμα Λάρνακας η υλοποίηση έργων ανάπλασης είναι συνεχής αφού αποτελεί το αστικό κέντρο της Επαρχίας. Επίσης, την τελευταία δεκαετία έγιναν η φάση Α' του παραλιακού πεζόδρομου Ορόκλινης και είναι σε εξέλιξη η φάση Β', και η διαμόρφωση δυο (2) πλατειών και δυο (2) πάρκων στα Λιβάδια. Επίσης αρχές του 2016 ολοκληρώθηκε το έργο ανάπλασης της πλατείας Ορόκλινης - Φάση Α' (LEADER 2007-2013) στα πλαίσια του γενικότερου σχεδιασμού για ανάπλαση του παραδοσιακού πυρήνα της κοινότητας.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έργα αυτής της κατηγορίας έγιναν στο Δημοτικό Διαμέρισμα Λάρνακας.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Στη Λάρνακα υπάρχουν αρκετές υποδομές πολιτιστικής φύσεως. Σε ότι αφορά πολιτιστική υποδομή δημιουργήθηκε αμφιθέατρο στην Ορόκλινη.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Στην περιοχή αυτή λειτουργεί βιβλιοθήκη στα Λιβάδια. Σε ότι αφορά την παροχή φροντίδας ηλικιωμένων μέχρι πρόσφατα λειτουργούσε στη Λάρνακα το Μέγαθρο Ευγηρίας το οποίο έχει κατεδαφιστεί, και στη θέση του θα ανεγερθεί νέο κτίριο με μεγαλύτερη χωρητικότητα, έργο το οποίο θα συγχρηματοδοτηθεί στα πλαίσια του Προγράμματος Πολιτικής Συνοχής «ΘΑΛΕΙΑ 2021-2027».

Δήμος Λάρνακας	Έργα που εκτελέστηκαν	Έργα υπό εξέλιξη
Δήμος Λάρνακας	Διάφορα έργα ανάπλασης πλατειών και δρόμων (πλατεία Κάστρου, Αγ. Λαζάρου, Ερμού, Ζουχούρι) Διάφορα έργα συντήρησης διατηρητέων κτιρίων για πολιτιστικούς σκοπούς Διάφορα έργα ανέγερσης κτιρίων (Πολυδύναμο Κέντρο, Δημοτική Αγορά κλπ.) Συντήρηση/ανακαίνιση μουσείων (π.χ. αρχαιολογικό μουσείο)	
Λιβάδια	Διαμόρφωση πλατείας τριών Ιεραρχών Νηπιαγωγεία Κοινοτική βιβλιοθήκη Πλατεία Ζήνωνος Πάρκο παραλίας Πάρκο αγνοουμένων Μουσείο Καλαθοπλεκτικής	
Ορόκλινη	Κοινοτικά κτίρια/Αμφιθέατρο Νηπιαγωγείο Διαμόρφωση κοινοτικού χώρου στάθμευσης Διαμόρφωση παραλιακού πεζόδρομου Α' φάση (ΤΠΟ) Ανάπλαση πλατείας - Α' φάση πυρήνα (Leader-ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Διαμόρφωση παραλιακού πεζόδρομου Β' φάση (ΤΠΟ)	

Διαπιστώσεις

Η περιοχή λόγω του ότι αποτελεί αστικό κέντρο, έχει τύχει σοβαρής ανάπτυξης σε έργα υποδομής σε όλα τα Δημοτικά Διαμερίσματα αλλά κυρίως στο Δημοτικό Διαμέρισμα Λάρνακας.

Προτεινόμενα έργα

Δήμος Λάρνακας	Προτεινόμενα έργα στο επιλέξιμο Δημοτικό Διαμέρισμα
Ορόκλινη	Ανάπλαση του πυρήνα Ορόκλινης (Φάση Β')
	Κατασκευή ανοικτού αμφιθεάτρου στο Πάρκο Ευρώπης

Εισηγήσεις

Σε συνέχεια της συνένωσης της Λάρνακας με τα Λιβάδια και την Ορόκλινη, η Τοπική Αρχή θα πρέπει να εστιάσει πέραν από το κέντρο της πόλης και την τουριστική περιοχή και στα άλλα δυο Δημοτικά Διαμερίσματα ούτως ώστε να υπάρξει ισορροπημένη ανάπτυξη σε όλες τις περιοχές του Δήμου. Συγκεκριμένα συστήνεται όπως προωθούνται έργα παροχής υπηρεσιών στον τοπικό πληθυσμό ένεκα της συνεχούς αύξησης του μόνιμου πληθυσμού, αλλά και βελτίωσης του περιβάλλοντος διαβίωσης των κατοίκων, όπως η δημιουργία πάρκων.

Επιπρόσθετα, στον πυρήνα Ορόκλινης, όπου υπάρχει σημαντικό απόθεμα διατηρητέων οικοδομών και παλιές εκκλησίες, συστήνεται όπως προωθηθούν έργα αναπλάσεων, εξωραϊσμών και αποκατάστασης παραδοσιακών κτιρίων, με σκοπό την προσέλκυση του τουριστικού ρεύματος που

επισκέπτεται την πόλη και παραλιακή περιοχή, ώστε να καταστεί η Ορόκλινη ένα επιπρόσθετο σημείο τουριστικού ενδιαφέροντος για το Δήμο γενικότερα.

ΔΗΜΟΣ ΑΡΑΔΙΠΠΟΥ

Στο Δήμο Αραδίππου συμπεριλαμβάνονται 3 Δημοτικά Διαμερίσματα, η Αραδίππου, τα Κελλιά και οι Τρούλλοι, με συνολικό πληθυσμό 24.512 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Λόγω της εγγύτητάς του Δημοτικού Διαμερίσματος Αραδίππου στην αστική περιοχή Λάρνακας (προάστια), η περιοχή παρουσίασε έντονη αύξηση πληθυσμού καθώς και εκτεταμένη οικιστική/βιομηχανική/εμπορική ανάπτυξη. Στα Δημοτικά Διαμερίσματα Κελλιών και Τρούλλων που είναι πιο απομακρυσμένα από το αστικό κέντρο σημειώθηκε πολύ μικρή αύξηση πληθυσμού.

Δήμος Αραδίππου	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	% μεταβολή πληθυσμού	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Αραδίππου	11448	19228	22934	50	5.5
Κελλιά	369	387	397	40	9.5
Τρούλλοι	1032	1175	1181	115	16.5

Στην περιοχή του Δήμου Αραδίππου υπάρχει το Εθνικό δασικό πάρκο Ριζοελιάς, όπου υπάρχει εκδρομικός χώρος και η προστατευόμενη περιοχή Κόσιη-Παλλουρόκαμπος (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000). Επίσης από την περιοχή αυτή περνάει και το Ευρωπαϊκό μονοπάτι της φύσης E4.

Στην περιοχή υπάρχουν κάποια θρησκευτικά μνημεία όπως ο αρχαίος Ναός Αγ. Μάμα και το Μοναστήρι Αγ. Γεωργίου Μαυροβουνιώτη στους Τρούλλους, το παρεκκλήσι Παναγία Ελεούσα και η αρχαία εκκλησία του Αγ. Αντωνίου στα Κελλιά, και ο αρχαιολογικός χώρος στην Παναγία Αιματούσα της Αραδίππου (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Εκτός από το Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4, που περνά από τους Τρούλλους, δεν υπάρχουν μονοπάτια μελέτης της φύσης στην περιοχή.

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Υπάρχει εκδρομικός χώρος στο Εθνικό δασικό πάρκο Ριζοελιάς.

Θεματικές Διαδρομές: Στην περιοχή υπάρχει ποδηλατική διαδρομή που περνά από τους Τρούλλους και την Αραδίππου (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Υπάρχει λαογραφικό μουσείο καθώς και μουσείο χριστιανικής τέχνης στην Αραδίππου. Επίσης στο κέντρο πολιτισμού Αραδίππου στεγάζεται μουσείο παιχνιδιών.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Έγινε διαμόρφωση πλατειών στην Αραδίππου και δημιουργία πολλών πάρκων.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Δεν υπάρχουν έργα αυτής της κατηγορίας.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Σε ότι αφορά την πολιτιστική υποδομή, δημιουργήθηκε το Κέντρο πολιτισμού στην Αραδίππου μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013). Επίσης στην Αραδίππου υπάρχει Δημοτικό Θέατρο και Αμφιθέατρο εντός του Λυκείου Αραδίππου. Επίσης υπάρχει αίθουσα εκδηλώσεων στου Τρούλλους.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Στην Αραδίππου λειτουργεί Δημοτική βιβλιοθήκη και κέντρο απασχόλησης παιδιών (Πηγή: Υφυπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας, Υπηρεσίες κοινωνικής ευημερίας).

Δήμος Αραδίππου	Έργα που εκτελέστηκαν ανά Δημοτικό Διαμέρισμα	Έργα υπό εξέλιξη
Αραδίππου	Ανάπλαση πλατειών (Απ. Λουκά, Π. Παντελούρι) Μουσεία (λαογραφικό, χριστιανικής τέχνης) Κέντρο Πολιτισμού Δημοτικό Θέατρο και Αμφιθέατρο Δημοτική βιβλιοθήκη Δημιουργία πάρκων Κέντρο απασχόλησης παιδιών	
Τρούλλοι	Αντιπλημμυρικό έργο Αγ.Μαρίνας Νηπιαγωγείο Αίθουσα εκδηλώσεων Αντικατάσταση παιχνιδιών σε δύο πάρκα της κοινότητας	

Διαπιστώσεις

Στην περιοχή του Δήμου Αραδίππου φαίνεται ότι έγιναν κάποια έργα αναπλάσεων και δημιουργίας πάρκων, αλλά και έργα παροχής πολιτιστικών υπηρεσιών. Η περιοχή υστερεί ωστόσο σε έργα παροχής κοινωνικών υπηρεσιών.

Προτεινόμενα έργα

Δήμος Αραδίππου	Προτεινόμενα έργα στα επιλέξιμα Δημοτικά Διαμερίσματα
Κελλιά	Ανάπλαση πλατείας-ανάδειξη Εκκ. Αγ. Αντωνίου/αρχαίο μνημείο Ανάπλαση πυρήνα
Τρούλλοι	Ανάπλαση πλατείας

Εισηγήσεις

Λόγω συνένωσης της Αραδίππου με τα Κελλιά και τους Τρούλους, και γενικότερα λόγω της συνεχούς αύξησης του πληθυσμού θα πρέπει η Τοπική Αρχή να εστιάσει στην υλοποίηση έργων παροχής κοινωνικών υπηρεσιών για εξυπηρέτηση του τοπικού πληθυσμού.

Αν και τα έργα βελτίωσης του δομημένου περιβάλλοντος δεν αποτελούν προτεραιότητα, λόγω της εγγύτητας της περιοχής στην τουριστική περιοχή Λάρνακας θα μπορούσαν να προωθηθούν κάποια έργα για αισθητική βελτίωση των πυρήνων των Δημοτικών Διαμερισμάτων, ειδικά σε πυρήνες με παραδοσιακή αρχιτεκτονική/αρχαία εκκλησιαστικά μνημεία.

ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΟΥ

Ο Δήμος Αθηνού, βρίσκεται στην πεδιάδα Μεσαορίας και συμπεριλαμβάνονται σε αυτόν 2 Δημοτικά διαμερίσματα, η Αθηνού και το Αβδελλερό, με συνολικό πληθυσμό 5.467 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Στην περιοχή αυτή βρίσκονται και οι εγκαταλειμμένες κοινότητες Πετροφάνι και Κόσιη. Η περιοχή Αθηνού, αποτελεί μια από τις σημαντικότερες γεωργοκτηνοτροφικές περιοχές της Κύπρου. Παρά τη σχετική απομόνωση της Αθηνού λόγω της κατοχής, η αύξηση του πληθυσμού στην περιοχή είναι συνεχής, σε συνδυασμό με τη συνεχή οικιστική/βιομηχανική/εμπορική ανάπτυξη. Σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της περιοχής και ειδικότερα της Αθηνού είχε η δημιουργία του δρόμου Αραδίππου-Αβδελλερού-Αθηνού, με την ολοκλήρωση του οποίου μειώθηκε η απόσταση της περιοχής από την αστική περιοχή Λάρνακας.

Δήμος Αθηνού	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Αθηνού	4.261	5.017	5.202	145	25
Αβδελλερό	130	218	265	135	12

Χαρακτηριστικά περιοχής

Στο Δημοτικό διαμέρισμα Αθηνού υπάρχουν αρκετές κηρυγμένες διατηρητέες οικοδομές (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως) και λειτουργεί 1 αγροτουριστικό κατάλυμα (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού).

Η κοινότητα Αβδελλερού βρίσκεται σε τοποθεσία με μοναδικό φυσικό περιβάλλον, στην περιοχή Κόσιη-Παλλουράκαμπος (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000) από όπου περνά και το Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4, και προσφέρεται για ποδηλασία (υφιστάμενες ποδηλατικές διαδρομές) και άλλες εναλλακτικές μορφές αθλητισμού, π.χ. αλεξίπτωτο πλαιγιάς.

Όσον αφορά εκκλησιαστικά μνημεία στην περιοχή υπάρχουν παλιές εκκλησίες, ξωκκλήσια και μοναστήρια όπως ο Ναός Παναγίας Αιματούσας και Μοναστήρι Ιεράς Μεταμορφώσεως στο

Αβδελλερό, η Παλαιά Ιερά Μονή Αρχαγγέλου Μιχαήλ, οι εκκλησίες της Παναγίας και του Αγ. Φωκά στην Αθηνών, κ.α. Επίσης υπάρχει ο αρχαιολογικός χώρος Μάλλουρας στην Αθηνών.

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Εκτός από το Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4, που περνά από τους Τρούλλους και το Αβδελλερό, δεν υπάρχουν μονοπάτια μελέτης της φύσης στην περιοχή.

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Δεν υπάρχει υποδομή αυτού του τύπου στην περιοχή.

Θεματικές Διαδρομές: Στην περιοχή υπάρχει η ποδηλατική διαδρομή Τρούλλοι-Αθηνών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Σε ότι αφορά υποστηρικτική τουριστική υποδομή, στο Δημοτικό Μέγαρο Αθηνών στεγάζονται το Αρχαιολογικό Μουσείο με ευρήματα από το αρχαίο Βασίλειο των Γόλγων (υπό κατοχή) και την περιοχή Μάλλουρας, Μουσείο Εκκλησιαστικής τέχνης και Εθνογραφικό Μουσείο. Επίσης στην Αθηνών, έγινε αποκατάσταση της παραδοσιακής οικίας και παραδοσιακού τυροκομείου του Ιερομόναχου Καλλίνικου, και η αποκατάσταση παραδοσιακού αλευρόμυλου (ΕΓΤΑΑ 2007-2013), οι οποίες συμπεριλήφθηκαν στο πρόγραμμα ξεναγήσεων Επαρχίας Λάρνακας της Εταιρείας Τουριστικής Ανάπτυξης και Προβολής Λάρνακας σε συνεργασία με τον Υφυπουργείο Τουρισμού.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Σε ότι αφορά έργα αναπλάσεων και εξωραϊσμών, στην Αθηνών έγινε διαμόρφωση της κεντρικής πλατείας και στο Αβδελλερό ολοκληρώθηκε η Α' Φάση του πάρκου άθλησης και ψυχαγωγίας. Στην Αθηνών υπάρχει επίσης δημοτικό πάρκο στο οποίο έγινε πρόσφατα αναβάθμιση στα πλαίσια του Μέτρου 19 – Leader, ΠΑΑ 2014-2020. Επίσης έγινε ανάπλαση της πλατείας της Βρύσης και του περιβάλλοντος χώρου στην Αθηνών (Μέτρο 19 – Leader, ΠΑΑ 2014-2020).

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Στην Αθηνών έγινε αποκατάσταση της παραδοσιακής οικίας και παραδοσιακού τυροκομείου του Ιερομόναχου Καλλίνικου, και η αποκατάσταση παραδοσιακού αλευρόμυλου (ΕΓΤΑΑ 2007-2013), συντηρήθηκε από το Τμήμα Αρχαιοτήτων το Χάνι του Μεστάνα (αρχαίο μνημείο), και άλλες κηρυγμένες διατηρητέες οικοδομές στην Αθηνών συντηρούνται από το ΤΠΟ. Επίσης πιο πρόσφατα έγιναν τα εξής έργα στα πλαίσια του Μέτρου 19-Leader του ΠΑΑ 2014-2020: Συντήρηση/ Αποκατάσταση της διατηρητέας παραδοσιακής οικοδομής «Κώστα Πούρου» και Συντήρηση/ Αποκατάσταση της διατηρητέας παραδοσιακής οικοδομής «Χαρίδημου Χατζηχάρου».

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Δεν υπάρχουν οποιαδήποτε πολιτιστικά κέντρα ή πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης στην περιοχή.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Όσον αφορά έργα παροχής υπηρεσιών προς τους κατοίκους της περιοχής ανεγέρθηκε Νέα Στέγη Ενηλίκων στην Αθηνών (ΕΓΤΑΑ 2007-2013) και δημιουργήθηκε το Κέντρο Νεότητας στην Αθηνών (Leader ΕΓΤΑΑ 2007-2013) σε υφιστάμενη διατηρητέα οικοδομή. Στην Αθηνών λειτουργεί επίσης Δημοτική βιβλιοθήκη στο Δημοτικό μέγαρο και κέντρο απογευματινής απασχόλησης παιδιών.

Δήμος Αθηνών	Έργα που εκτελέστηκαν ανά Δημοτικό διαμέρισμα	Έργα υπό εξέλιξη
Αθηνών	<p>Αναπαλαίωση διατηρητέας οικίας και τυροκομείου (ΕΓΤΑΑ 2007-2013)</p> <p>Αναπαλαίωση παλιού αλευρόμυλου (ΕΓΤΑΑ 2007-2013) (ΤΠΟ)</p> <p>Βιβλιοθήκη</p> <p>Νηπιαγωγείο</p> <p>Διαμόρφωση κεντρικής πλατείας (ΤΠΟ)</p> <p>Αποκατάσταση διατηρητέων οικοδομών (ΤΠΟ)</p> <p>Στέγη ηλικιωμένων (ΕΓΤΑΑ 2007-2013)</p> <p>Κέντρο νεότητας (Leader-ΕΓΤΑΑ 2007-2013)</p> <p>Συντήρηση Χανιού του Μεστάνα</p> <p>Αναβάθμιση του Κωνσταντίνειου Δημοτικού Πάρκου (Μέτρο 19 – Leader, ΠΑΑ 2014-2020)</p> <p>Συντήρηση/ Αποκατάσταση της διατηρητέας παραδοσιακής οικοδομής «Κώστα Πούρου» (Μέτρο 19 – Leader, ΠΑΑ 2014-2020)</p> <p>Συντήρηση/ Αποκατάσταση της διατηρητέας παραδοσιακής οικοδομής «Χαρίδημου Χατζηχάρου» (Μέτρο 19 – Leader, ΠΑΑ 2014-2020)</p> <p>Ανάπλαση της πλατείας της Βρύσης και του περιβάλλοντος χώρου (Μέτρο 19 – Leader, ΠΑΑ 2014-2020)</p> <p>Ανέγερση αμφιθεατρικής αίθουσας</p>	Αποκατάσταση Δημοτικής Αγοράς
Αβδελλερό	<p>Πάρκο άθλησης και ψυχαγωγίας Α' φάση</p> <p>Βιβλιοθήκη</p>	

Διαπιστώσεις

Με βάση τα πιο πάνω, η περιοχή έχει επαρκή υποδομή σε ότι αφορά κέντρα ηλικιωμένων, κέντρα νεότητας και κέντρα απασχόλησης παιδιών, αλλά ανεπαρκή πολιτιστική υποδομή. Ωστόσο αυτό ο τομέας αναμένεται να καλυφθεί αφού είναι σε εξέλιξη το έργο «Αποκατάσταση Δημοτικής Αγοράς στην Αθηνών» η οποία θα χρησιμοποιείται για πολιτιστικούς σκοπούς.

Προτεινόμενα έργα

Δήμος Αθηνών	Προτεινόμενα έργα
Αθηνών	<p>Ανάπλαση Δρόμων στον πυρήνα (Λεωφ. Αρχ. Μακαρίου III και Οδ. Ευαγόρου) και αναβάθμιση όψεων ιδιωτικών κτιρίων που εφάπτονται των δρόμων</p> <p>Αποκατάσταση μεσαορίτικου αγροτόσπιτου / Κατασκευή θεματικού γεωργικού μουσείου</p> <p>Πολυδύναμο κέντρο</p> <p>Θεματικές διαδρομές</p> <p>Ανάπλαση κεντρικής πλατείας</p> <p>Κέντρο πληροφόρησης</p> <p>Επιδιόρθωση παραδοσιακών οικοδομών</p> <p>Κατασκευή πλακόστρωτων πεζοδρομίων στον πυρήνα</p>

	<p>Ανάπλαση του οδικού δικτύου στον παραδοσιακό πυρήνα και διασύνδεση βασικών διατηρητέων κτιρίων του Δήμου</p> <p>Κατασκευή πρόσθετων χώρων στάθμευσης στην κεντρική εμπορική περιοχή</p> <p>Κατασκευή δικτύου ποδηλατόδρομων για σύνδεση οικιστικής ζώνης με βιομηχανική περιοχή, και σύνδεση Δήμου με τις γειτονικές κοινότητες</p> <p>Κατασκευή θεματικών πάρκων για προσέλκυση θεματικού τουρισμού</p> <p>Αναβάθμιση/επέκταση της Δημοτικής Στέγης Ενηλίκων σε Περιφερειακό Κέντρο Ενηλίκων και Κέντρο Αποκατάστασης</p>
Αβδελλερό	Εξωραϊσμός της κοίτης του ποταμού

Εισηγήσεις

Λόγω της εγγύτητας της περιοχής στην τουριστική περιοχή Λάρνακας και της σταδιακής ανάπτυξης του αγροτουρισμού θα μπορούσαν να προωθηθούν κάποια έργα για αισθητική βελτίωση των πυρήνων των Δημοτικών Διαμερισμάτων καθώς και για εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος της περιοχής (αναπλάσεις, εξωραϊσμοί, ποδηλατόδρομοι, θεματικές/θρησκευτικές διαδρομές, συντήρηση διατηρητέων κτιρίων).

ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΠΥΛΑΣ

Η Κοινότητα Πύλας αποτελεί παγκύπρια τη μόνη Κοινότητα με μεγάλο πληθυσμό που δεν έχει ενταχθεί σε Σύμπλεγμα Κοινοτήτων ή σε Δήμο, κάτι το οποίο είναι αρκετά προβληματικό σε ότι αφορά την ανάπτυξη της περιοχής. Αυτό ίσως οφείλεται στο γεγονός ότι η κοινότητα αποτελεί μια ιδιαίτερη περίπτωση αφού μέρος της εμπίπτει στις Βρετανικές Βάσεις και τη Νεκρή Ζώνη. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η παραλιακή ζώνη Πύλας δεν αποτελεί επιλέξιμη περιοχή στα πλαίσια των Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης.

Πύλα	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Πύλα	1.379	2.771	3.869	60	13.5

Χαρακτηριστικά περιοχής

Η Πύλα χαρακτηρίζεται από συνεχή αύξηση πληθυσμού αφού βρίσκεται πολύ κοντά στην αστική περιοχή Λάρνακας και η παραλιακή της ζώνη αποτελεί στην ουσία συνέχιση της παραλιακής/τουριστικής ζώνης Λάρνακας-Ορόκλινης. Ως αποτέλεσμα παρατηρείται συνεχής οικοδομική ανάπτυξη ειδικά σε μόνιμες και εξοχικές κατοικίες, τόσο στον πυρήνα όσο και στην παραλιακή ζώνη. Επιπρόσθετα, υπάρχουν αρκετές τουριστικές μονάδες (ξενοδοχεία, τουριστικά διαμερίσματα) και χώροι εστίασης. Σημαντική ώθηση στην ανάπτυξη της περιοχής έχει δώσει και το Πανεπιστήμιο UCLAN το οποίο άρχισε τη λειτουργία του το 2012.

Εκτός από την τουριστική / παραλιακή περιοχή της Πύλας, σε ότι αφορά σημεία ενδιαφέροντος, υπάρχουν κάποιες παλιές εκκλησίες (Αρχάγγελος Μιχαήλ, Παναγία Ασπροβουνιώτισσα) και ο μεσαιωνικός πύργος (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Δεν υπάρχει τέτοιου είδους υποδομή στην περιοχή.

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Δεν υπάρχει τέτοιου είδους υποδομή στην περιοχή.

Θεματικές Διαδρομές: Δεν υπάρχει τέτοιου είδους υποδομή στην περιοχή.

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Υπάρχει μουσείο λαϊκής τέχνης στον παλιό συντηρημένο αστυνομικό σταθμό της Πύλας.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Δεν έγιναν έργα αυτής της κατηγορίας στην περιοχή.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Δεν έγιναν έργα αυτής της κατηγορίας στην περιοχή.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Υπάρχει Πολιτιστικό Κέντρο στον παλιό συντηρημένο αστυνομικό σταθμό της Πύλας.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Στην Πύλα λειτουργεί κέντρο απογευματινής απασχόλησης παιδιών (Πηγή: Υφυπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας, Υπηρεσίες κοινωνικής ευημερίας).

	Έργα που εκτελέστηκαν	Έργα υπό εξέλιξη
Πύλα	Αποκατάσταση παλαιού αστυνομικού σταθμού για κοινοτική χρήση-Πολιτιστικό κέντρο-Μουσείο Νηπιαγωγείο Κέντρο απογευματινής απασχόλησης παιδιών	

Διαπιστώσεις

Θετικό είναι το γεγονός ότι στην Πύλα υπάρχει υποδομή για φροντίδα και απασχόληση παιδιών. Επίσης, πολύ θετικό είναι το γεγονός ότι αναπαλαιώθηκε ένα υφιστάμενο παλιό κτίριο (αστυνομικός σταθμός) για να στεγάσει διάφορες χρήσεις (πολιτιστικό κέντρο, μουσείο).

Προτεινόμενα έργα

	Προτεινόμενα έργα
Πύλα	Διαμόρφωση παραλιακού πεζόδρομου (ΤΠΟ) Ανάπλαση πλατείας (θα ξεκινήσει το 2025)

Εισηγήσεις

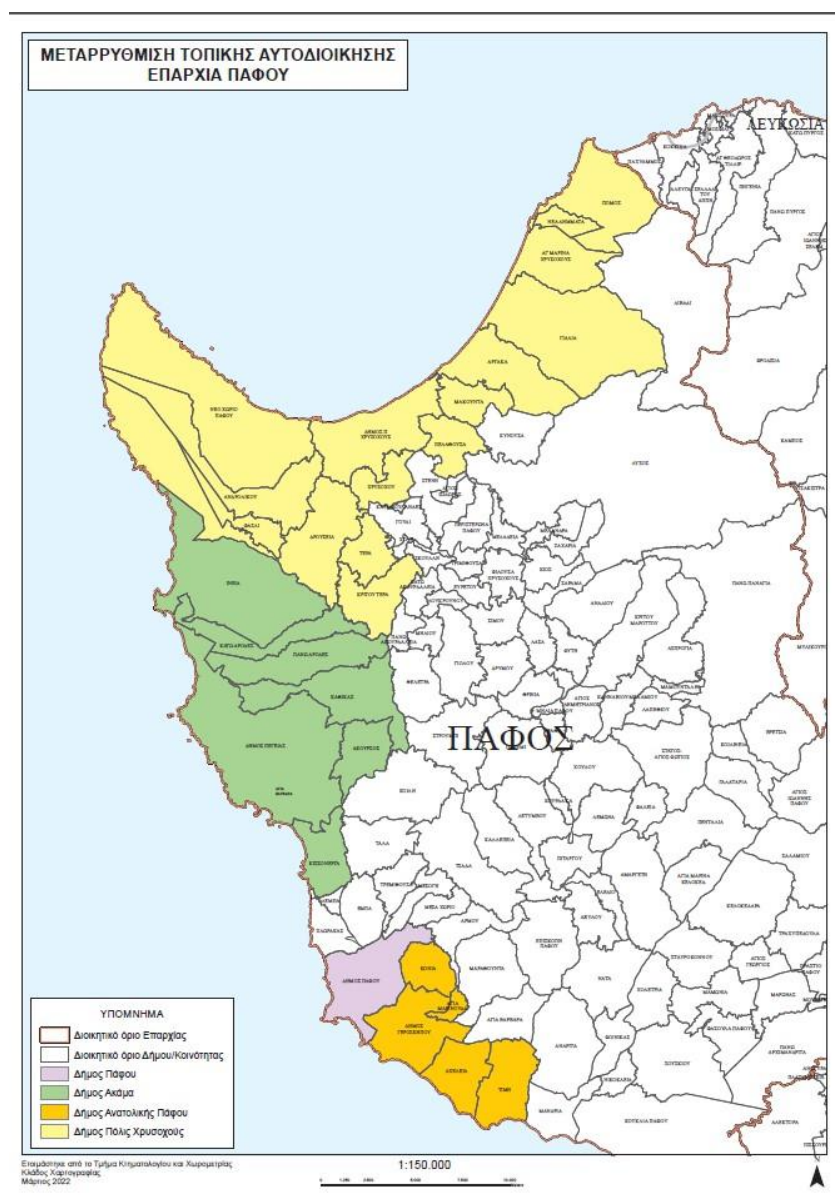
Στην περιοχή της Πύλας επιβάλλεται να προωθηθεί το έργο του παραλιακού πεζόδρομου δεδομένου ότι η παραλιακή της ζώνη αποτελεί συνέχεια της παραλιακής/τουριστικής ζώνης Λάρνακας-Ορόκλινης.

Λόγω της συνεχούς αύξησης του πληθυσμού θα πρέπει να μελετηθούν οι ανάγκες της κοινότητας σε έργα παροχής υπηρεσιών με σκοπό τη βελτίωση της ποιότητας ζωής του τοπικού πληθυσμού.

ΕΠΑΡΧΙΑ ΠΑΦΟΥ

Η Επαρχία Πάφου, απαριθμεί 4 Δήμους και 8 Συμπλέγματα Κοινοτήτων με συνολικό πληθυσμό 100.175 μόνιμους κατοίκους (σύμφωνα με την Απογραφή του 2021, Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου). Από τους 4 Δήμους, ο Δήμος Πόλης Χρυσοχούς είναι εξολοκλήρου αγροτική περιοχή και ως εκ τούτου επιλέξιμη. Στο Δήμο Ακάμα δεν είναι επιλέξιμες περιοχές η παραλιακή ζώνη Πέγειας και η Κοινότητα/Διαμέρισμα Κισσόνηργας. Στο Δήμο Ανατολικής Πάφου είναι επιλέξιμη περιοχή μόνο η Κοινότητα/Διαμέρισμα Τίμης. Ο Δήμος Πάφου είναι εξολοκλήρου αστική περιοχή και ως εκ τούτου μη επιλέξιμη. Σε ότι αφορά τα Συμπλέγματα Κοινοτήτων, από το Σύμπλεγμα Στ είναι επιλέξιμες μόνο οι Κοινότητες/Διαμερίσματα Άρμου, Κοίλη και Μαραθούντα. Από το Σύμπλεγμα Η (Έμπα, Λέμπα, Τρεμιθούσα) δεν είναι επιλέξιμη καμία κοινότητα. Με βάση τα πιο πάνω ο πληθυσμός στις επιλέξιμες περιοχές ανέρχεται στις 29.540 κατοίκους.

ΔΗΜΟΙ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΠΑΦΟΥ

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

ΕΠΑΡΧΙΑ ΠΑΦΟΥ			
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Α	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Β	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Γ	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Δ
1. ΓΟΥΔΙ 2. ΚΥΝΟΥΣΑ 3. ΛΥΣΟΣ 4. ΠΕΡΙΣΤΕΡΩΝΑ (ΠΑΦΟΥ) 5. ΣΚΟΥΛΛΗ 6. ΣΤΕΝΗ 7. ΦΙΛΟΥΣΑ (ΧΡΥΣΟΧΟΥΣ) 8. ΧΟΛΗ	1. ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΝΟΣ 2. ΑΝΑΔΙΟΥ 3. ΓΙΟΛΟΥ 4. ΔΡΥΜΟΥ 5. ΔΡΥΝΙΑ 6. ΘΕΛΕΤΡΑ 7. ΚΑΝΝΑΒΙΟΥ – ΜΕΛΑΜΙΟΥ 8. ΚΑΤΩ ΑΚΟΥΡΔΑΛΕΙΑ 9. ΚΡΙΤΟΥ ΜΑΡΟΤΤΟΥ 10. ΛΑΣΑ 11. ΜΗΛΙΑ (ΠΑΦΟΥ) 12. ΜΗΛΙΟΥ 13. ΠΑΝΩ ΑΚΟΥΡΔΑΛΕΙΑ 14. ΠΟΛΕΜΙ 15. ΣΙΜΟΥ 16. ΣΤΡΟΥΜΠΙ 17. ΦΥΤΗ 18. ΨΑΘΙ	1. ΕΠΙΣΚΟΠΗ (ΠΑΦΟΥ) 2. ΚΑΛΛΕΠΕΙΑ 3. ΚΟΥΡΔΑΚΑ 4. ΛΕΜΩΝΑ 5. ΛΕΤΥΜΒΟΥ 6. ΤΣΑΔΑ 7. ΧΟΥΛΟΥ	1. ΑΓΙΑ ΜΑΡΙΝΑ (ΚΕΛΟΚΕΔΑΡΩΝ) 2. ΑΜΑΡΓΕΤΗ 3. ΑΞΥΛΟΥ 4. ΑΣΠΡΟΓΙΑ 5. ΓΑΛΑΤΑΡΙΑ 6. ΕΛΕΔΙΟ 7. ΚΟΙΛΙΝΕΙΑ 8. ΠΑΝΩ ΠΑΝΑΓΙΑ 9. ΠΕΝΤΑΛΙΑ 10. ΣΤΑΤΟΣ – ΑΓΙΟΣ ΦΩΤΙΟΣ
ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Ε	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ ΣΤ	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Ζ	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Η
1. ΑΓΙΑ ΒΑΡΒΑΡΑ (ΠΑΦΟΥ) 2. ΑΝΑΡΙΤΑ 3. ΚΟΥΚΛΙΑ (ΠΑΦΟΥ) 4. ΜΑΝΔΡΙΑ (ΠΑΦΟΥ) 5. ΜΟΥΣΕΡΕ 6. ΝΑΤΑ 7. ΠΑΝΩ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΑ	1. ΑΡΜΟΥ 2. ΚΟΙΛΗ 3. ΜΑΡΑΘΟΥΝΤΑ 4. ΜΕΣΑ ΧΩΡΙΟ 5. ΜΕΣΟΓΗ 6. ΤΑΛΑ 7. ΤΡΕΜΙΘΟΥΣΑ	1. ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ (ΠΑΦΟΥ) 2. ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ (ΠΑΦΟΥ) 3. ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ (ΠΑΦΟΥ) 4. ΑΡΜΙΝΟΥ 5. ΚΕΔΑΡΕΣ 6. ΚΕΛΟΚΕΔΑΡΑ 7. ΚΙΔΑΣΙ 8. ΜΑΜΩΝΙΑ 9. ΜΕΣΑΝΑ 10. ΝΙΚΟΚΛΕΙΑ 11. ΠΡΑΙΤΩΡΙ 12. ΠΡΑΣΤΙΟ (ΠΑΦΟΥ) 13. ΣΑΛΑΜΙΟΥ 14. ΣΤΑΥΡΟΚΟΝΝΟΥ 15. ΤΡΑΧΥΠΕΔΟΥΛΑ 16. ΦΑΣΟΥΛΑ (ΠΑΦΟΥ) 17. ΦΙΛΟΥΣΑ (ΚΕΛΟΚΕΔΑΡΩΝ) 18. ΧΟΛΕΤΡΙΑ	1. ΕΜΠΑ 2. ΛΕΜΠΑ 3. ΧΛΩΡΑΚΑΣ

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Α

Η περιοχή του Συμπλέγματος Α, αποτελείται από πεδινές και ημιορεινές περιοχές και περιλαμβάνει οχτώ (8) κοινότητες: Περιστερώνα, Φιλούσα Χρυσοχούς, Λυσός, Γουδί, Κυνούσα, Σκούλλη, Στενή, και Χόλη. Επίσης στην περιοχή υπάρχουν κάποιες κοινότητες με πολύ μικρό πληθυσμό ή εγκαταλελειμμένες (Αγ. Ισίδωρος, Μελάδεια, Μελάνδρα, Ζαχαριά, Κιός, Σαραμά, Ευρέτου, Τριμιθούσα). Ο συνολικός πληθυσμός της περιοχής ανέρχεται στους 1.106 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021).

Σύμπλεγμα Α	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Περιστερώνα Πάφου	198	302	290	400	44
Λυσός	160	205	172	550	47
Φιλούσα Χρυσοχούς	41	31	28	430	47.5
Χόλη	69	83	74	180	30
Γουδί	145	204	231	95	31,5
Κυνούσα	72	71	77	440	47
Στενή	105	173	161	185	40,5
Σκούλλη	77	65	73	100	29

Χαρακτηριστικά περιοχής

Ολόκληρη η περιοχή αποτελεί ένα μοναδικό τοπίο το οποίο χαρακτηρίζεται από δάση/βουνά, το οποίο έχει παραμείνει σε μεγάλο βαθμό ανέγγιχτο λόγω της απομόνωσης της περιοχής, κάτι το οποίο θα μπορούσε να τύχει εκμετάλλευσης με στόχο την ανάπτυξη του φυσιολατρικού τουρισμού. Στα όρια των Κοινοτικών Συμβουλίων εμπίπτουν προστατευόμενες περιοχές όπως το Κρατικό Δάσος της Πάφου, Περιοχή Πόλις-Γιαλιάς, Περιοχή Σταυρός της Ψώκας/Καρκαβάς και Κουιάδα Σαραμά (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000).

Στην περιοχή παρατηρείται μικρή τουριστική κίνηση στη Λυσό και στο Γουδί.

Οι κοινότητες Λυσός, Περιστερώνα, Φιλούσα Χρυσοχούς, Γουδί και Χόλη παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά,) και στις κοινότητες Γουδί, Λυσός, Περιστερώνα, υπάρχουν αρκετές κηρυγμένες διατηρητέες οικοδομές (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως).

Η περιοχή διαθέτει επίσης κάποια αξιόλογα θρησκευτικά μνημεία (Εκκλησία Παναγίας Χρυσελεούσας στη Λυσό, Αρχάγγελος Μιχαήλ στη Χόλη, Ερείπια εκκλησίας Αγ. Αικατερίνης κοντά στη Χόλη, Ερείπια Αγ. Αρίστου στο Γουδί, Παναγία Ελεούσα στη Χόλη, κ.α.).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Σε ότι αφορά μονοπάτια μελέτης της φύσης υπάρχουν δυο μονοπάτια της φύσης στον Σταυρό της Ψώκας (Λυσός) και από τις κοινότητες Χόλη, Γουδί, Στενή, Λυσό περνά και το Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4 (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Κοντά στην Λυσό υπάρχει κατασκηνωτικός χώρος στο Σταυρό της Ψώκας και διάφοροι εκδρομικοί χώροι όπως ο Σταυρός της Ψώκας, Αγ. Μερκούριος και Γεφύρι του Λιβαδιού (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Θεματικές Διαδρομές: Η Εκκλησία Παναγίας Χρυσελεύσας στη Λυσό συμπεριλαμβάνεται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Τα ερείπια της εκκλησίας Αγ. Αικατερίνης κοντά στη Χόλη συμπεριλαμβάνεται στην πολιτιστική διαδρομή Κύπρος-Βενετία (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Υπάρχει επίσης ποδηλατική διαδρομή στον Σταυρό της Ψώκας.

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Σε ότι αφορά Μουσεία, υπάρχει Μουσείο Αγροτικής Ζωής στην Κοινότητα Στενή και στην Περιστερώνα υπάρχει το Βυζαντινό Μουσείο Αρσινόης.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Σε ότι αφορά έργα αναπλάσεων, έγινε εξωραϊσμός του περιβάλλοντος χώρου των κοινοτικών κτιρίων στην Περιστερώνα, διαμόρφωση πλατείας, βρύσης και πυρήνα στη Φιλούσα, δημιουργία πάρκου στη Λυσό, διαμόρφωση/ανάπλαση της κεντρικής πλατείας στη Στενή και διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου της εκκλησίας Αγ. Τρύφωνα στη Στενή (Leader ΕΓΤΑΑ 2007-2013). Επίσης, πιο πρόσφατα ολοκληρώθηκε η ανάδειξη του ευρύτερου πυρήνα και εξωραϊσμός των δρόμων στη Λυσό.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε αποκατάσταση παραδοσιακής βρύσης στη Φιλούσα και στη Λυσό. Στη Φιλούσα έγινε αποκατάσταση παλιού νερόμυλου και υδραγωγείου στα πλαίσια του προγράμματος UNDP – Partnership for the future.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Σε ότι αφορά πολιτιστική υποδομή δημιουργήθηκε πολιτιστικό κέντρο στη Λυσό (ΕΤΠΑ 2007-2013).

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Δεν υπάρχει δημόσια υποδομή αυτής της κατηγορίας στην περιοχή.

Σύμπλεγμα Α	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Περιστερώνα Πάφου	Κοινοτικά κτίρια Εξωραϊσμός χώρου κοινοτικών κτιρίων Ανάπλαση πυρήνα Α' Φάση	
Λυσός	Πολιτιστικό κέντρο (ΕΤΠΑ 2007-2013) Δημιουργία Πάρκου Ανάδειξη του ευρύτερου παραδοσιακού πυρήνα	
Φιλούσα Χρυσοχούς	Διαμόρφωση Βρύσης, Πλατείας, Πυρήνα Αποκατάσταση παλιού νερόμυλου και υδραγωγείου	
Στενή	Διαμόρφωση/ανάπλαση κεντρικής πλατείας και ανέγερση Κοινοτικών κτιρίων	

	Ανάπλαση περιβάλλοντος χώρου εκκλησίας Αγ. Τρύφωνα (Leader-ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Επέκταση υφιστάμενου κυλικείου	
Σκούλλη	Μετατροπή του πρώην Δημοτικού Σχολείου σε Κοινοτικά κτίρια Ανάπλαση περιβάλλου της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου	

Διαπιστώσεις

Με βάση τα πιο πάνω στην περιοχή του Συμπλέγματος Α φαίνεται ότι δεν υπάρχει καθόλου δημόσια υποδομή σε ότι αφορά διάφορα κέντρα παροχής υπηρεσιών (π.χ. κέντρα ηλικιωμένων, κέντρα νεότητας, βιβλιοθήκες, κέντρα απασχόλησης παιδιών, πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης).

Λόγω του τουριστικού ενδιαφέροντος που παρουσιάζει η περιοχή σε ότι αφορά φυσικό περιβάλλον (βουνό/δάση) και κοινότητες με παραδοσιακό χαρακτήρα, συστήνεται όπως προωθηθούν και άλλα έργα υποστηρικτικής τουριστικής υποδομής π.χ. θεματικές διαδρομές, ποδηλατικές διαδρομές, γραμμικά πάρκα κλπ, με στόχο τη δημιουργία κινήτρων για επενδύσεις στον τομέα του αγροτουρισμού και την προστασία, ανάδειξη και αξιοποίηση της πολιτιστικής/ιστορικής κληρονομιάς και του φυσικού πλούτου της περιοχής.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Α	Προτεινόμενα έργα
Περιστερώνα Πάφου	Περιφερειακό κέντρο Ηλικιωμένων και κέντρο χειροτεχνίας/προώθησης τοπικών παραδοσιακών προϊόντων Ανάπλαση πλατείας Δημιουργία Μουσείου Ανάδειξη του ευρύτερου πυρήνα – Ανάπλαση και εξωραϊσμός των δρόμων της κοινότητας - Β' Φάση (Υποβλήθηκε στο Μέτρο 19 – Leader, ΠΑΑ 2014-2020) Ανάπλαση και Εξωραϊσμός / αποκατάσταση όψεων κτιρίων και περιφράξεων Μονοπάτι της φύσης/Σημεία θέας
Φιλούσα Χρυσοχούς	Εξωραϊσμός πυρήνα / Λιθόστρωση δρόμων - Β' Φάση (Υποβλήθηκε στο Μέτρο 19 – Leader, ΠΑΑ 2014-2020)
Λυσός	Ανάπλαση και εξωραϊσμός δρόμων
Κινούσα	Εξωραϊσμός πλατείας
Στενή	Κατασκευή Πεζογέφυρας

Εισηγήσεις

Επειδή οι κοινότητες Λυσός, Περιστερώνα, Φιλούσα Χρυσοχούς, Γουδί και Χόλη παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα και υπάρχουν αρκετές κηρυγμένες διατηρητέες οικοδομές, συστήνεται η προώθηση περαιτέρω εξωραϊστικών έργων με σκοπό την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και την ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Σε ότι αφορά Μονοπάτια Μελέτης της φύσης, λόγω της ύπαρξης προστατευόμενων περιοχών, συστήνεται η υλοποίηση τέτοιων έργων για την περαιτέρω ανάπτυξη του φυσιολατρικού τουρισμού.

Σε ότι αφορά έργα παροχής υπηρεσιών (κέντρα φροντίδας ηλικιωμένων, παιδιών), δεν υπάρχει δημόσια υποδομή στην περιοχή. Λόγω της έλλειψης υποδομής θα πρέπει να μελετηθεί κατά πόσο είναι αναγκαίο αλλά και κατά πόσο θα ήταν βιώσιμο ένα τέτοιο έργο στην περιοχή. Ωστόσο θα πρέπει να μελετηθεί και το ενδεχόμενο οι ανάγκες της περιοχής να καλυφθούν από υποδομές άλλων συμπλεγμάτων /δήμων (π.χ. το Πολυδύναμο κέντρο τρίτης ηλικίας στην Πόλη Χρυσοχούς).

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Β

Η περιοχή του Συμπλέγματος Β η οποία είναι ημιορεινή περιοχή περιλαμβάνει δεκαοκτώ (18) κοινότητες, Άγιος Δημητριανός, Στρουμπί, Πολέμι, Αναδιού, Δρυινιά, Μηλιά, Κρίτου Μαρόττου, Φοίτη, Λάσα, Δρύμου, Σίμου, Ψάθι, Θελέτρα, Γιόλου, Πάνω Ακουρδάλεια, Μηλιού, Κάτω Ακουρδάλεια, Κανναβιού-Μελαμιού. Ο συνολικός πληθυσμός της περιοχής ανέρχεται στους 3466 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Μεγαλύτερη κοινότητα της περιοχής είναι το Πολέμι στην οποία διαμένουν 870 κάτοικοι. Μεγάλες κοινότητες επίσης είναι η Γιόλου και το Στρουμπί. Η μικρότερη κοινότητα είναι η Μηλιά με 6 κατοίκους.

Σύμπλεγμα Β	Στατιστικά στοιχεία				
	Κοινότητες	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο
Άγιος Δημητριανός	85	91	71	540	23
Στρουμπί	461	540	600	430	15.5
Πολέμι	737	848	870	470	18
Αναδιού	6	17	17	520	30
Δρυινιά	53	55	44	550	25
Μηλιά Πάφου	5	14	6	630	25
Κρίτου Μαρόττου	61	85	69	530	29
Φοίτη	97	150	76	680	29
Λάσα	91	67	57	605	27
Δρύμου	92	110	105	500	28
Σίμου	171	185	207	410	30.5
Ψάθι	98	110	101	450	19.5
Θελέτρα	177	269	155	380	21
Γιόλου	737	762	814	300	21
Πάνω Ακουρδάλεια	26	44	34	440	31,5
Μηλιού	81	89	57	250	24
Κάτω Ακουρδάλεια	32	65	52	320	30
Κανναβιού-Μελαμιού	162	175	131	350	26

Χαρακτηριστικά περιοχής

Στην περιοχή του Συμπλέγματος Β υπάρχουν οι προστατευόμενες περιοχές: Κρατικό Δάσος Πάφου, Περιοχή Δρύμου, Περιοχή Κρίτου Μαρόττου, Γκρεμοί Έζουσας, και Κουιάδα Σαραμά (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000).

Οι κοινότητες Άγ. Δημητριανός, Θελέτρα, Δρυσιά, Κρίτου Μαρόττου, Λάσα, Σίμου, Μηλιού, Πάνω Ακουρδάλεια, Κάτω Ακουρδάλεια και Φοίτη παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και στις κοινότητες Γόλου, Σίμου, Λάσα, Φύτη, Αγ. Δημητριανό, Πάνω και Κάτω Ακουρδάλεια και Μηλιού υπάρχουν αρκετές κηρυγμένες διατηρητέες οικοδομές (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως). Αγροτουριστικά καταλύματα υπάρχουν στα Πάνω και Κάτω Ακουρδάλεια, στη Λάσα και στη Μηλιού (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού). Επιπλέον η κοινότητα Μηλιού είναι φημισμένη για τις θειούχες πηγές της (λειτουργούν ιαματικά λουτρά στο ανακαινισμένο Μοναστήρι των Αγ. Αναργύρων). Εξάλλου η κοινότητα Μηλιού έχει βραβευθεί ως Άριστος Ευρωπαϊκός προορισμός στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού προγράμματος European Destinations of Excellence - EDEN 2019 «Health and Wellbeing Tourism» (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού). Άλλα σημεία ενδιαφέροντος στην περιοχή είναι το Γεφύρι του Σκάρφου κοντά στη Σίμου, ο παλιός νερόμυλος στη Σίμου, το Μετόχι Ιεράς Μονής του Κύκκου στο Πολέμι και η εκκλησία Παναγίας Χρυσελεούσας στο Πολέμι (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Υπάρχει μονοπάτι μελέτης της φύσης στον Αγ. Δημητριανό.

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Δεν υπάρχει υποδομή αυτού του τύπου στην περιοχή.

Θεματικές Διαδρομές: Οι κοινότητες Πάνω και Κάτω Ακουρδάλεια και Στρομπί συμπεριλαμβάνονται στη θεματική διαδρομή Λάσας-Ακάμα, και οι κοινότητες Στρομπί, Πολέμι, Ψάθι στη θεματική διαδρομή Βουνί Παναγιάς του δικτύου δρόμοι του Κρασιού του Υφυπουργείου Τουρισμού. Πρόσφατα ολοκληρώθηκε και το έργο 'Πολιτιστικές διαδρομές Στρομπιού' (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Υπάρχουν τρία μουσεία στην περιοχή, το Μουσείο Λαϊκής και υφαντικής τέχνης στη Φοίτη, το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης στα Κάτω Ακουρδάλεια και το Μουσείο Λαϊκής Παράδοσης στη Γόλου.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Έγινε διαμόρφωση πλατείας στα Πάνω Ακουρδάλεια, εξωραϊστικά έργα μικρής κλίμακας στα Κάτω Ακουρδάλεια, διαμόρφωση πλατείας στον Αγ. Δημητριανό, διαμόρφωση πλατείας Αγ. Παρασκευής στο Στρομπί, εξωραϊσμός πλατείας στη Σίμου, δημιουργία πλατείας και δημιουργία και κατασκευή παιδότοπου στη Θελέτρα, και δημιουργήθηκαν πάρκα στον Αγ. Δημητριανό και στο Πολέμι. Πιο πρόσφατα ολοκληρώθηκε η ανάπλαση πλατείας στη Λάσα, η ανάπλαση πυρήνα Α' Φάση στη Φοίτη, η Α' Φάση της ανάπλασης του πυρήνα της κοινότητας Γόλου (στα πλαίσια του Μέτρου 19 – Leader ΠΑΑ 2014-2020), η ανάπλαση και εξωραϊσμός δρόμων στο Στρομπί, και η δημιουργία πάρκου και χώρου εκδηλώσεων στην Κρίτου Μαρόττου.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε αναπαλαίωση/εξωραϊσμός παραδοσιακών βρυσών στις κοινότητες Στρουμπί, Σίμου, Δρύμου, Μηλιά, Δρυινιά, Πολέμι, Αγ. Δημητριανός, Φοίτη και συντήρηση παλιού νερόμυλου στη Γιόλου. Επίσης έγινε συντήρηση των παλιών δημοτικών σχολείων στα Πάνω Ακουρδάλεια και στη Μηλιού

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Σε ότι αφορά πολιτιστική υποδομή, δημιουργήθηκε Πολιτιστικό κέντρο στη Μηλιού, Πολιτιστικό και Λαογραφικό Πολύκεντρο σε ανακαινισμένο παλιό νερόμυλο στη Γιόλου και μετατροπή παραδοσιακής οικίας 'Το σπίτι του Δασονόμου' σε πολιτιστικό κέντρο στη Φοίτη. Επίσης, πιο πρόσφατα ολοκληρώθηκε το έργο «Μετατροπή του Μετοχίου του Κύκκου σε Πολιτιστικό κέντρο στο Πολέμι» (ΕΓΤΑΑ 2014-2020).

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Εκτός από το κέντρο νεότητας στο Στρουμπί (Πηγή: Οργανισμός νεολαίας Κύπρου) και τη βιβλιοθήκη στη Γιόλου, δεν υπάρχει άλλη δημόσια υποδομή αυτής της κατηγορίας στην περιοχή.

Σύμπλεγμα Β	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Άγιος Δημητριανός	Δημιουργία Πάρκου Εξωραϊσμός βρύσης Διαμόρφωση Πλατείας Κοινοτικά κτίρια (Μετατροπή πρώην δημοτικού σχολείου)	
Στρουμπί	Πολιτιστικές διαδρομές (ΕΓΤΑΑ) Περιφερειακό νηπιαγωγείο Διαμόρφωση πλατείας Αγίας Παρασκευής. Κέντρο νεότητας Ανάπλαση και εξωραϊσμός δρόμων	
Πολέμι	Εξωραϊσμός Βρύσης «Όξυνα» Περιφερειακό νηπιαγωγείο Δημιουργία κοινοτικών κτιρίων Δημιουργία πάρκου «Κάτω Βρύση» Μετατροπή του Μετοχίου του Κύκκου σε Πολιτιστικό κέντρο στο (ΕΓΤΑΑ 2014-2020)	
Δρυινιά	Εξωραϊσμός παλαιάς βρύσης.	
Μηλιά Πάφου	Εξωραϊσμός παλαιάς βρύσης.	
Φοίτη	Επιδιόρθωση Παραδοσιακής οικίας «Το σπίτι του Δασονόμου» - Πολιτιστικό κέντρο Ανάπλαση πυρήνα (Φάση Α')	
Λάσα	Κοινοτικά κτίρια (Μετατροπή πρώην Δημοτικού σχολείου) Εξωραϊσμός πλατείας	
Δρύμου	Δημιουργία κοινοτικών κτιρίων Εξωραϊσμός παλαιάς Βρύσης.	
Σίμου	Εξωραϊσμός πλατείας Εξωραϊσμός παλαιάς βρύσης.	
Θελέτρα	Δημιουργία πλατείας Δημιουργία Γραφείου κοινοτάρχη	

	Δημιουργία και κατασκευή Παιδότοπου	
Γιόλου	Μουσείο Λαϊκής Παράδοσης Βιβλιοθήκη Ανάπλαση / εξωραϊσμός πυρήνα – Φάση Α΄	
Κρίτου Μαρόττου	Δημιουργία Πάρκου – Χώρου Εκδηλώσεων	
Πάνω Ακουρδάλεια	Διαμόρφωση Πλατείας Ανακαίνιση Δημοτικού Σχολείου	
Μηλιού	Κοινοτικά κτίρια Πολιτιστικό κέντρο Διαμόρφωση Δημοτικού σχολείου	
Κάτω Ακουρδάλεια	Κατασκευή/εξωραϊσμός παλαιών πετρώτοιχων	

Διαπιστώσεις

Με βάση τα πιο πάνω φαίνεται ότι η περιοχή υστερεί σε ότι αφορά δημόσιες υποδομές σε διάφορα κέντρα παροχής υπηρεσιών (π.χ. κέντρα ηλικιωμένων, κέντρα απασχόλησης παιδιών κλπ.).

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Β	Προτεινόμενα έργα
Στρουμπί	Ανάδειξη του ευρύτερου πυρήνα/πλατείας και ανάπλαση/εξωραϊσμός των δρόμων/ όψεων (Αγ. Σοφία)
Πολέμι	Εκπαιδευτικό κέντρο καλλιέργειας και προώθησης της τουλίπας - Βιόσφαιρα (Υποβλήθηκε στο Μέτρο 19 – Leader, ΠΑΑ 2014-2020) Πεζοδρομοποίηση κεντρικής οδού Ανάπτυξη κέντρων-πάρκων για απασχόληση των νέων
Κρίτου Μαρόττου	Δημιουργία Μουσείου Ανάπλαση/ανάδειξη αρχαίας βρύσης Ανάπλαση πλατείας Μονοπάτι της φύσης/Σημεία θέας Γραμμικό πάρκο
Λάσα	Εξωραϊσμός κεντρικής πλατείας
Άγιος Δημητριανός	Ανάπλαση/Εξωραϊσμός δρόμων
Σίμου	Λιθόστρωση δρόμων εντός του πυρήνα της Κοινότητας
Φοίτη	Εξωραϊσμός του περιβάλλοντα χώρου του παλαιού δημοτικού σχολείου
Κάτω Ακουρδάλεια	Λιθόστρωση και εξωραϊσμός του κεντρικού δρόμου που οδηγεί προς την Εκκλησία

Εισηγήσεις

Λόγω της ανεπαρκούς υποδομής και της τάσης για αύξηση του πληθυσμού στις πιο μεγάλες κοινότητες θα πρέπει να μελετηθεί το ενδεχόμενο προώθησης κάποιων περιφερειακών έργων παροχής υπηρεσιών, στην μεγαλύτερη κοινότητα της περιοχής, το Πολέμι, και συγκεκριμένα κάποιο έργο παροχής υπηρεσιών απασχόλησης ή/και φροντίδας ηλικιωμένων.

Επιπρόσθετα, λόγω της ανάπτυξης του αγροτουρισμού και λόγω του ότι ο Άγ. Δημητριάδος, η Θελέτρα, η Δρυινιά, η Κρίτου Μαρόττου, η Λάσα, η Σίμου, η Μηλιού, τα Πάνω Ακουρδάλεια, τα Κάτω Ακουρδάλεια και η Φοίτη είναι κοινότητες με ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα, θα μπορούσαν να προωθηθούν περαιτέρω εξωραϊστικά έργα με στόχο την αισθητική βελτίωση των κοινοτήτων και την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επίσης, είναι επιθυμητά και έργα υποστηρικτικής τουριστικής υποδομής π.χ. θεματικές διαδρομές, ποδηλατικές διαδρομές, ανάδειξη αρχαίων μνημείων, γραμμικά πάρκα κλπ, με στόχο την περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Γ

Η περιοχή του Συμπλέγματος Γ, η οποία είναι ημι-ορεινή περιοχή περιλαμβάνει 7 κοινότητες, Τσάδα, Καλλέπεια, Λετύμπου, Κούρδακα, Λεμώνα, Χούλου και Επισκοπή. Η κοινότητα Τσάδας είναι το Κεφαλοχώρι του διαμερίσματος και σε αυτήν σημειώνεται σταδιακά σημαντική αύξηση πληθυσμού. Ο συνολικός πληθυσμός της περιοχής ανέρχεται στις 2.137 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021).

Σύμπλεγμα Γ	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Τσάδα	684	1043	1180	620	10
Καλλέπεια	216	326	343	500	13
Λετύμβου	279	249	240	380	16
Κούρδακα	0	7	6	240	20
Λεμώνα	59	51	43	300	22
Χούλου	190	147	120	320	22
Επισκοπή Πάφου	162	220	205	200	13

Χαρακτηριστικά περιοχής

Στην περιοχή του Συμπλέγματος Γ υπάρχουν οι προστατευόμενες περιοχές Κοίλη-Μαυροκόλυμπος, Γκρεμοί Έζουσας και Κοιλιάδα Έζουσας (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000). Επίσης σημείο αναφοράς στην περιοχή είναι ο Γκρεμός της Επισκοπής (προστατευόμενο τοπίο). Λόγω των σημαντικών προστατευόμενων περιοχών δημιουργήθηκε πρόσφατα το Κέντρο Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης Επισκοπής Πάφου με σκοπό την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των επισκεπτών. Από τις κοινότητες Τσάδα και Επισκοπή περνά και το Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4.

Οι κοινότητες Λεμώνα, Χούλου, Τσάδα, Λετύμπου, Καλλέπεια και Επισκοπή παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και στις κοινότητες της περιοχής, και ειδικότερα στην Επισκοπή, στη Χούλου και

στην Καλλέπεια, υπάρχουν αρκετές κηρυγμένες διατηρητέες οικοδομές (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως).

Στην Καλλέπεια, στην Επισκοπή και στη Χούλου λειτουργούν αγροτουριστικά καταλύματα (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού). Επίσης στην περιοχή υπάρχουν και θρησκευτικά μνημεία π.χ. το ιστορικό μοναστήρι του Τιμίου Σταυρού της Μίθθας στη Τσάδα, αρχαίο ξωκλήσι Τιμίου Σταυρού στην Καλλέπεια, αρχαία εκκλησία Αγ. Κυρίκου και Ιουλίτης στη Λετύμπου, η Παναγία Παντάνασσα στη Χούλου, τα βυζαντινά παρεκκλήσια Αγ. Γεωργίου και Αγ. Θεοδώρου στη Χούλου, η εκκλησία Αγ. Ιλαρίωνα και τα Ερείπια εκκλησίας Αγ. Γενναδίου στο Μωρό Νερό κοντά στην Επισκοπή (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων). Μεγάλο μέρος των εκτάσεων του μοναστηριού του Τιμίου Σταυρού της Μίθθας έχει μετατραπεί σε γήπεδο γκολφ συμβάλλοντας σημαντικά στην προσέλκυση τουρισμού.

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Στην περιοχή υπάρχουν δυο μονοπάτια της φύσης (Καλλέπεια-εγκαταλελειμμένη κοινότητα Μωρού Νερού-Επισκοπή, Πέγεια-Τσάδα). Από την περιοχή περνά και το Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4 από τις κοινότητες Επισκοπή και Τσάδα (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Υπάρχει ένας εκδρομικός χώρος στην Καλλέπεια.

Θεματικές Διαδρομές: Όλες οι κοινότητες της περιοχής αυτής συμπεριλαμβάνονται στη θεματική διαδρομή «Βουνί Παναγιάς-Αμπελίτης» του δικτύου «Δρόμοι του Κρασιού», και επιπρόσθετα η θεματική διαδρομή Λαόνας-Ακάμα του δικτύου δρόμοι του Κρασιού περνά από τη Τσάδα (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Στην περιοχή υπάρχει η ποδηλατική διαδρομή Μαραθούνα-Τσάδα (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Η εκκλησία του Αγ. Ιλαρίωνα στην Επισκοπή συμπεριλαμβάνεται στο Δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Η Μονή του Τιμίου Σταυρού της Μίθθας στη Τσάδα συμπεριλαμβάνεται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Σε ότι αφορά Μουσεία, υπάρχει το Μουσείο Ευαγόρα Παλληκαρίδη στη Τσάδα, Μουσείο σε διατηρητέα οικοδομή στην Κοίλη και το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης στην Καλλέπεια (ΕΓΤΑΑ 2007-2013). Υπάρχει επίσης το Κέντρο περιβαλλοντικής Ενημέρωσης Επισκοπής.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Σε ότι αφορά έργα αναπλάσεων έγινε ανάπλαση πλατείας στη Τσάδα, ανάπλαση πλατείας στην Καλλέπεια (ΕΓΠΑ 2004-2006) και ανάπλαση πλατείας στη Λετύμπου (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Δεν έγιναν έργα αυτής της κατηγορίας στην περιοχή.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Υπάρχει πολιτιστικό κέντρο στη Λετύμπου (ΕΓΤΑΑ 2007-2013). Επίσης, διαμορφώθηκε πρώην δημοτικό σχολείο σε Πολιτιστικό κέντρο στη Χούλου.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Εκτός από το Κέντρο νεότητας στην Καλλέπεια (Πηγή: Οργανισμός Νεολαίας Κύπρου) δεν υπάρχει δημόσια υποδομή αυτής της κατηγορίας στην περιοχή.

Σύμπλεγμα Γ	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Τσάδα	Ανάπλαση Πλατείας Μουσείο Ευαγόρα Παλληκαρίδη Περιφερειακό νηπιαγωγείο	
Λεμώνα	Ανακαίνιση Δημοτικού σχολείου και μετατροπή του σε ιατρείο Εξωραϊσμός Κοινοτικής πλατείας και μέρος του εφαπτόμενου δρόμου	
Χούλου	Διαμόρφωση πρώην Δημοτικού σχολείου σε Πολιτιστικό κέντρο Διαμόρφωση παλιάς παιδικής στέγης σε ιατρείο	
Καλλέπεια	Μουσείο Λαϊκής Τέχνης (ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Κέντρο νεότητας Ανάπλαση πλατείας (ΕΤΠΑ2004-2006)	Ανάπλαση/εξωραϊσμός δρόμων
Λετύμβου	Ανάπλαση πλατείας (ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Ανέγερση κοινοτικών κτιρίων Πολιτιστικό Κέντρο (ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Κατασκευή Γεφυριού (Νότιο Γεφύρι) Κατασκευή Γεφυριού (Βόρειο Γεφύρι)	
Επισκοπή	Κοινοτικά γραφεία Κέντρο περιβαλλοντικής ενημέρωσης Α΄ Φάση ανάπλασης πλατείας (ΕΤΠΑ2004-2006) Β΄ Φάση ανάπλασης πλατείας Κατασκευή Δρόμου και Γέφυρας μεταξύ Νατάς- Επισκοπής Ανάπλαση της περιοχής του γκρεμού - Γ΄ Φάση (Μέτρο 19 – Leader, ΠΑΑ 2014-2020)	

Διαπιστώσεις

Με βάση τα πιο πάνω στην περιοχή αυτή φαίνεται ότι δεν υπάρχει καθόλου δημόσια υποδομή σε ότι αφορά διάφορα κέντρα παροχής υπηρεσιών (π.χ. κέντρα ηλικιωμένων, βιβλιοθήκες, κέντρα απασχόλησης παιδιών, πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης).

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Γ	Προτεινόμενα έργα
Λεμώνα	Εξωραϊσμός κοινοτικής πλατείας και μέρος του εφαπτόμενου δρόμου Εξωραϊσμός δρόμων (Λιθόστρωση 7 δρόμων)
Χούλου	Εξωραϊσμός Κάτω Βρύσης
Καλλέπεια	Βελτίωση οδικού δικτύου Κατασκευή τοίχων αντιστήριξης για διαπλάτυνση δρόμων και επένδυσή τους με πέτρα

Λετύμβου	Θρησκευτική διαδρομή Αγίου Κηρύκου και Ιουλίτης
Επισκοπή	Κατασκευή δρόμου και γέφυρας μεταξύ Επισκοπής-Νατάς

Εισηγήσεις

Επειδή η περιοχή στερείται υποδομής παροχής κοινωνικών υπηρεσιών θα πρέπει να μελετηθεί κατά πόσον υπάρχουν ανάγκες για δημιουργία κάποιων κέντρων (π.χ. κέντρο ηλικιωμένων, κέντρο απασχόλησης παιδιών). Ωστόσο η δημιουργία τέτοιων έργων θα πρέπει να γίνεται με προϋπόθεση ότι αυτά θα λειτουργούν σε περιφερειακό επίπεδο και θα εξυπηρετούν όλες τις κοινότητες. Επομένως προώθηση τέτοιων έργων συστήνεται πρωτίστως στην Κοινότητα Τσάδας που είναι και η μεγαλύτερη πληθυσμιακά κοινότητα και όπου σημειώνεται συνεχής αύξηση πληθυσμού.

Λόγω του ότι όλες οι κοινότητες της περιοχής παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα, συστήνεται η προώθηση εξωραϊστικών έργων με σκοπό την αισθητική βελτίωση του δομημένου περιβάλλοντος τους, την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και την ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Συστήνεται επίσης η δημιουργία μονοπατιών της φύσης και θεματικών διαδρομών με σκοπό τον εμπλουτισμό του αγροτουριστικού προϊόντος της περιοχής.

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Δ

Η περιοχή του Συμπλέγματος Δ, η οποία είναι ορεινή/ημιορεινή περιοχή περιλαμβάνει δέκα (10) κοινότητες, Πάνω Παναγιά, Ασπρογιά, Στατός-Αγ. Φώτιος, Ελεδιώ, Αξύλου, Αμαργέτη, Αγία Μαρίνα, Πενταλιά, Γαλαταριά, Κοιλίνεια. Η μεγαλύτερη είναι η κοινότητα Πάνω Παναγιάς με 392 κατοίκους. Επίσης στην περιοχή υπάρχουν πολύ μικρές ή και εγκαταλειμμένες κοινότητες, και συγκεκριμένα οι κοινότητες Βρέτσια Λαπηθιού, Φάλεια, Μαμουντάλη, Πιταργού. Στις περισσότερες κοινότητες σημειώνεται μείωση του πληθυσμού. Ο συνολικός πληθυσμός της περιοχής ανέρχεται στους 1.070 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021).

Σύμπλεγμα Δ	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Αμαργέτη	171	209	162	390	25
Αγία Μαρίνα Κελοκεδάρων	31	37	37	490	29.5
Πενταλιά	74	63	61	700	31
Γαλαταριά	55	56	45	720	34
Κοιλίνεια	42	39	25	770	35
Στατός-Άγιος Φώτιος	248	243	193	810	36
Πάνω Παναγιά	564	481	392	840	35
Ασπρογιά	53	60	56	620	32

Αξύλου	46	61	64	440	21.5
Ελεδιώ	22	44	35	400	22

Χαρακτηριστικά περιοχής

Η περιοχή χαρακτηρίζεται από εξαιρετική φυσική ομορφιά με προστατευόμενες περιοχές όπως το Κρατικό Δάσος της Πάφου, Κοιλιάδες ποταμών Έζουσα και Ξερός, Γκρεμοί Έζουσας, Βουνί Παναγιάς και περιοχή Επισκοπής/Μωρού νερού (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000). Επίσης στην περιοχή αυτή βρίσκεται το φράγμα Ασπρόγιας-Κανναβιού. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η περιοχή Βουνί Παναγιάς έχει βραβευθεί ως Άριστος Ευρωπαϊκός προορισμός στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού προγράμματος European Destinations of Excellence- EDEN 2009 «Tourism and protected areas».

Οι κοινότητες Αγ. Μαρίνα και Πάνω Παναγιά παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και στις κοινότητες Πάνω Παναγιά και Αμαργέτη υπάρχουν αρκετές κηρυγμένες διατηρητέες οικοδομές (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως).

Στην Παναγιά λειτουργούν αρκετά αγροτουριστικά καταλύματα (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού). Η περιοχή είναι σημαντική οινοπαραγωγική περιοχή και υπάρχουν πολλά οινοποιεία συμπεριλαμβανομένου και αυτού που βρίσκεται εντός του Μοναστηριού Χρυσορογιάτισσας.

Στην περιοχή υπάρχουν σημαντικά θρησκευτικά μνημεία (π.χ. Παναγιά Χρυσελεύσα και Μοναστήρι Χρυσορογιάτισσας στην Παναγιά, το Μοναστήρι της Παναγιάς του Σίντι κοντά στην Πεντάλια το οποίο κέρδισε το βραβείο 'Eurora Nostra' για τις εργασίες συντήρησής του, Τζαμί στην Ασπρόγια, Αγ. Νικόλαος στη Γαλαταριά, Ερείπια Αγ. Αγαθονίκου στην Αμαργέτη) και διάφορα παραδοσιακά και αρχαία μνημεία π.χ. παλιές βρύσες στον Στατό - Άγιο Φώτιο και φράγκικο γεφύρι στην Αμαργέτη (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Στην περιοχή αυτή υπάρχουν αρκετά μονοπάτια της φύσης όπως το Βουνί Παναγιάς, Αρνιές, Ενετικά γεφύρια-Γεφύρι του Ρούδια κοντά στα Βρέτσια, Αμαργέτη (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Υπάρχει εκδρομικός χώρος στην Κανναβιού (Πηγή: Τμήμα Δασών) και ολοκληρώθηκε πρόσφατα η δημιουργία σημείου θέας στα πλαίσια του έργου διαμόρφωσης της τοποθεσίας Λόφου σε πλατεία στο Ελεδιώ μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Θεματικές Διαδρομές: Οι περισσότερες κοινότητες της περιοχής αυτής συμπεριλαμβάνονται στη θεματική διαδρομή «Βουνί Παναγιάς-Αμπελίτης» του δικτύου «Δρόμοι του Κρασιού» (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Υπάρχουν επίσης ποδηλατικές διαδρομές (Πάφος-Παναγιά, Παναγιά-Κοιλιάδα των κέδρων) (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Η Μονή Χρυσορογιάτισσας στην Πάνω Παναγιά, η Μονή Παναγιάς του Σίντη κοντά στην Πενταλιά, και η εκκλησία Αγ. Νικολάου στη Γαλαταριά συμπεριλαμβάνονται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο

Τουρισμού). Το Γεφύρι του Ρούδια συμπεριλαμβάνεται στην πολιτιστική διαδρομή «Κύπρος-Βενετία» (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Υπάρχει το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης σε ανακαινισμένο τουρκοκυπριακό σχολείο στην Αμαργέτη, εκθεσιακός χώρος φωτογραφιών και έργων τέχνης σε παλιά τουρκοκυπριακή οικοδομή επίσης στην Αμαργέτη και το Μουσείου Αρχιεπισκόπου Μακαρίου ΙΙΙ στην Πάνω Παναγιά.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Σε ότι αφορά έργα αναπλάσεων έγινε εξωραϊσμός πλατείας στην Αμαργέτη, βελτιωτικά έργα στην πλατεία Ασπρογιάς και κατασκευή πεζόδρομου στην Κανναβιού και η διαμόρφωση της τοποθεσίας Λόφου σε πλατεία στο Ελεδιώ μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013). Επίσης πρόσφατα ολοκληρώθηκε το έργο «Εξωραϊσμός Πυρήνα της Κοινότητας Παναγιάς – Φάση Α΄» (ΕΓΤΑΑ 2014-2020) και η Φάση Β (Μέτρο 19 Leader ΠΑΑ 2014-2020).

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε αναπαλαίωση/εξωραϊσμός 2 παραδοσιακών βρυσών στο Στατό -Άγιο Φώτιο καθώς και το έργο ανάπλασης παλιού γερόλακκου στην Αμαργέτη μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Σε ότι αφορά πολιτιστική υποδομή, έγινε μετατροπή παλιού δημοτικού σχολείου σε πολιτιστικό κέντρο στο Ελεδιώ και ανακαίνιση αίθουσας πολλαπλών χρήσεων στην Αμαργέτη.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Εκτός από το Κέντρο ηλικιωμένων στην Πάνω Παναγιά υπάρχει και το Κέντρο ενηλίκων 'Ζωοδόχος Πηγή' στην Αμαργέτη (Πηγή: Υφυπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας, Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας). Επίσης, ολοκληρώθηκε πρόσφατα η μετατροπή κτιρίων της πρώην ΣΠΕ σε Κέντρο Ηλικιωμένων στη Γαλαταριά, στα πλαίσια του Μέτρου 19-Leader ΠΑΑ 2014-2020.

Στην περιοχή αυτή έγινε επίσης το έργο μετατροπής του Γυμνασίου Παναγιάς σε Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.

Σύμπλεγμα Δ	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα σε εξέλιξη
Αμαργέτη	Μουσείο-Πρώην τουρκοκυπριακό Δημοτικό σχολείο το οποίο ανακαινίστηκε Εκθεσιακός χώρος- τουρκοκυπριακό κτίριο το οποίο ανακαινίστηκε και χρησιμοποιείται ως εκθεσιακός χώρος φωτογραφιών και εκθεμάτων ζωγραφικής. Αίθουσα πολλαπλής χρήσης-αποκατάσταση του υφιστάμενου κτιρίου που άνηκε στο Κοινοτικό συμβούλιο. Εξωραϊσμός πλατείας Ανάπλαση Γερολάκκου (Leader-ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Αναστήλωση παραδοσιακής βρύσης και λιθόστρωση εφραπτόμενου δρόμου	

Αγία Μαρίνα Κελοκεδάρων	Ανακαίνιση-Συντήρηση Κοινοτικών κτιρίων. Γραφείο κοινοτάρχη-Ανακαίνιση υφιστάμενου	
Πενταλιά	Κοινοτικά Κτίρια και Εκκλησία-Πρόκειται για έργο που έγινε μέσα από τις Πρόνοιες του Σχεδίου μετακίνησης του χωριού	
Γαλαταριά	Ανέγερση Κοινοτικών κτιρίων Μετατροπή κτιρίων ΣΠΕ σε κέντρο απασχόλησης ηλικιωμένων (Μέτρο 19 – Leader, ΠΑΑ 2014-2020)	
Στατός Άγιος Φώτιος	Αναπαλαίωση δυο βρυσών Μουσείο Πολιτιστικής Κληρονομιάς (ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Στατική Ενίσχυση Υφιστάμενου Τοίχου Αντιστήριξης και Επένδυση του με Φυσική Πέτρα Εξωραϊσμός και ανάπλαση Υφιστάμενου Πάρκου	
Πάνω Παναγιά	Μουσείο Μακαρίου ΙΙΙ Περιφερειακό νηπιαγωγείο Στέγη ηλικιωμένων Εξωραϊσμός Πυρήνα – Φάση Α' ΕΓΤΑΑ 2014-2020 Μετατροπή Γυμνασίου Παναγιάς σε κέντρο περιβαλλοντικής εκπαίδευσης Εξωραϊσμός πυρήνα φάση Β' (Μέτρο 19 – Leader, ΠΑΑ 2014-2020)	
Ασπρογιά	Βελτιωτικά έργα στην Πλατεία	
Κανναβιού	Κατασκευή πεζόδρομου	
Ελεδιώ	Πολιτιστικό κέντρο- Πρόκειται για το κτίριο του παλιού Δημοτικού Σχολείου, το οποίο ανακαινίστηκε κι έγινε πολιτιστικό κέντρο και Γραφείο του Κ.Σ. Διαμόρφωση του Λόφου - Το έργο αφορά διαμόρφωση του χώρου και δημιουργία σημείου θέας (Leader -ΕΓΤΑΑ 2007-2013)	

Διαπιστώσεις

Με βάση τα πιο πάνω στην περιοχή αυτή φαίνεται ότι η υποδομή σε κέντρα ηλικιωμένων και έργα πολιτιστικής φύσεως είναι ικανοποιητική, ωστόσο η περιοχή υστερεί σε ότι αφορά δημόσιες υποδομές σε άλλου είδους κέντρα παροχής υπηρεσιών (π.χ. κέντρα νεότητας, βιβλιοθήκες, κέντρα απασχόλησης παιδιών).

Στην περιοχή θα μπορούσαν να προωθηθούν έργα υποστηρικτικής τουριστικής υποδομής αφού υπάρχει προοπτική για περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Δ	Προτεινόμενα έργα
Αγία Μαρίνα Κελοκεδάρων	Δημιουργία Μουσείου Ανάπλαση πλατείας Ανάπλαση πυρήνα Δημιουργία πάρκου Μονοπάτι της φύσης/Σημεία θέας
Πενταλιά	Ανάδειξη αρχαίων μνημείων Μονοπάτι της φύσης/Σημεία θέας
Πάνω Παναγιά	Κέντρο απασχόλησης παιδιών/νέων Νηπιαγωγείο-βρεφονηπιακός σταθμός Μονοπάτι της φύσης/Σημεία θέας Κέντρο Ηλικιωμένων
Κανναβιού	Πολυδύναμο κέντρο Ποδηλατόδρομο Πολιτιστικό κέντρο Μονοπάτι της φύσης/Σημεία θέας Δημιουργία Κέντρου Πληροφόρησης
Αμαργέτη	Εξωραϊσμός πυρήνα και λιθόστρωση δρόμων Εξωραϊσμός βρύσης
Ελεδιώ	Εξωραϊσμός κεντρικής πλατείας
Γαλαταριά	Κατασκευή δρόμου και γέφυρας μεταξύ Γαλαταριάς και Σαλαμιού

Εισηγήσεις

Αν και η περιοχή υστερεί σε έργα παροχής υπηρεσιών (π.χ. κέντρα απασχόλησης παιδιών, κέντρα νεότητας, κοινοτικές βιβλιοθήκες), στο παρόν στάδιο δεν πρέπει να θεωρηθούν ως έργα προτεραιότητας λόγω της τάσης για μείωση του πληθυσμού στην περιοχή. Ωστόσο εάν μετά από μελέτη διαπιστωθεί ότι υπάρχει πράγματι ανάγκη για τέτοιου είδους έργα συστήνεται όπως χρησιμοποιηθούν υφιστάμενα κτίρια (π.χ. εγκαταλελειμμένα) τα οποία θα μπορούσαν μετά από εργασίες αποκατάστασης να χρησιμοποιηθούν σε περιφερειακή βάση και να εξυπηρετούν γενικά τις κοινότητες του Συμπλέγματος. Τέτοιου είδους έργα δεν συστήνεται να προωθούνται σε κοινότητες με πολύ μικρό πληθυσμό καθώς υπάρχει ο κίνδυνος η τοπική αρχή να μην είναι σε θέση να τα λειτουργήσει επαρκώς και τα έργα αυτά να περιπέσουν σε αχρησία.

Αντιθέτως, στην περιοχή αυτή θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα σε εξωραϊστικά έργα, και ειδικά στις κοινότητες οι οποίες παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα ή έχουν σημαντικό απόθεμα διατηρητέων οικοδομών (π.χ. Αγ. Μαρίνα, Πάνω Παναγιά, Αμαργέτη) με σκοπό την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και την περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Θα μπορούσαν να προωθηθούν ακόμη και έργα συντήρησης παλιών κτιρίων και μνημείων αφού υπάρχουν διατηρητέες οικοδομές, αρχαίες εκκλησίες και διάφορα παραδοσιακά στοιχεία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος στην περιοχή. Παράλληλα συστήνονται και τα έργα υποστηρικτικής τουριστικής υποδομής όπως Μονοπάτια Μελέτης της φύσης και θεματικές διαδρομές λόγω της ύπαρξης προστατευόμενων περιοχών και θρησκευτικών μνημείων.

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Ε

Η περιοχή του Συμπλέγματος Ε περιλαμβάνει επτά (7) κοινότητες, Αγία Βαρβάρα, Αναρίτα, Κούκλια, Μανδριά, Μούσερε, Νατά και Πάνω Αρχιμανδρίτα με συνολικό πληθυσμό 3694 κατοίκους (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Στην περιοχή αυτή υπάρχουν αρκετά μεγάλες κοινότητες με σημαντική αύξηση πληθυσμού (Κούκλια, Αναρίτα, Μανδριά) λόγω της εγγύτητας στην αστική περιοχή της Πάφου και λόγω της εύκολης πρόσβασης στις κοινότητες από τον αυτοκινητόδρομο Λεμεσού-Πάφου.

Σύμπλεγμα Ε	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Πάνω Αρχιμανδρίτα	42	43	26	440	29.5
Μούσερε	0	2	1	560	34
Κούκλια	669	892	1211	80	16.5
Αγία Βαρβάρα	39	172	185	100	9
Αναρίτα	368	876	1006	105	13
Νατά	162	181	151	200	20
Μανδριά	360	893	1114	30	13

Χαρακτηριστικά περιοχής

Στην περιοχή αυτή υπάρχουν προστατευόμενες περιοχές και συγκεκριμένα οι κοιλάδες και οι εκβολές των ποταμών Χα ποτάμι, Διάριζος και Ξερός, και το Δάσος Ορείτες (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000). Επίσης κοντά στην περιοχή βρίσκεται το Φράγμα της Αναρίτας (Ασπρόκρεμμου) με τα ερείπια της εγκαταλελειμμένης κοινότητας Φοίνικας στις όχθες του.

Οι κοινότητες Αναρίτα, Πάνω Αρχιμανδρίτα, Κούκλια και Νατά παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και στα Κούκλια υπάρχουν πολλές κηρυγμένες διατηρητέες οικοδομές (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως).

Σημεία αναφοράς στην περιοχή είναι η παραλία Πέτρα του Ρωμιού, ο αρχαιολογικός χώρος Παλαιπάφου με το Ιερό της Παφίας Αφροδίτης στα Κούκλια (συμπεριλαμβάνεται στον κατάλογο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO) τα οποία είναι μέρος της Πολιτιστικής Διαδρομής Αφροδίτη. Στα Κούκλια βρίσκεται επίσης το πολύ αξιόλογο Μεσαιωνικό μουσείο στη μεσαιωνική έπαυλη των Λουζινιανών και η παλιά εκκλησία Παναγίας Οδηγήτριας (Καθολικής) (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων). Λόγω των πιο πάνω μνημείων καθώς και λόγω ιδιωτικών επενδύσεων (τουριστικά θέρετρα, γήπεδα γκολφ) στην περιοχή Κουκλιών υπάρχει τουριστική ανάπτυξη.

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Δεν υπάρχουν μονοπάτια μελέτης της φύσης στην περιοχή.

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Υπάρχει εκδρομικός χώρος στην Αναρίτα.

Θεματικές Διαδρομές: Στην περιοχή υπάρχουν ποδηλατικές διαδρομές στην Πέτρα του Ρωμιού, Νικόκλεια, Κούκλια-Κόλπος Πισσουρίου, Αιολικό πάρκο Ορείτες (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Η εκκλησία Παναγίας Οδηγήτριας (Καθολικής) στα Κούκλια και η εκκλησία Παναγίας Ελεούσας στη Νατά συμπεριλαμβάνονται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Τα Κούκλια συμπεριλαμβάνονται στη θεματική διαδρομή Κοιλάδα Διαρίζου του δικτύου δρόμοι του Κρασιού (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Σε ότι αφορά Μουσεία, υπάρχει το Μεσαιωνικό Μουσείο Παλαιπάφου στα Κούκλια και το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης στη Νατά που υλοποιήθηκε μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Σε ότι αφορά έργα αναπλάσεων έγινε εξωραϊσμός πλατείας στην Πάνω Αρχιμανδρίτα, και δημιουργία/εξωραϊσμός πάρκων στη Νατά και στην Πάνω Αρχιμανδρίτα. Επιπρόσθετα, έγινε ανάπλαση της κεντρικής πλατείας στα Κούκλια, ανάπλαση χώρου γύρω από την παλιά βρύση και διαμόρφωση πάρκου στην Αγ. Βαρβάρα και διαμόρφωση πλατείας στα Μανδριά.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Σε αυτή την κατηγορία έγινε εξωραϊσμός παλιάς βρύσης στο Μούσερε, αναστήλωση Κάτω βρύσης στα Κούκλια και ανακαίνιση παλιού δημοτικού σχολείου στο Μούσερε, εξωραϊσμός βρύσης στην Αγ. Βαρβάρα και συντήρηση/αποκατάσταση βρύσης στην Αγ. Βαρβάρα μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Σε ότι αφορά αυτή την κατηγορία, έγινε συντήρηση του πολιτιστικού κέντρου στα Μανδριά, ανέγερση αίθουσας πολλαπλών χρήσεων στα κοινοτικά κτίρια Αγ. Βαρβάρας, Πολιτιστικό κέντρο στην Αναρίτα και δημιουργία πολιτιστικού κέντρου στη Νατά.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Σε ότι αφορά υποδομή αυτής της κατηγορίας δημιουργήθηκε το Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Ανεργού Πληθυσμού στην Αναρίτα (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Σύμπλεγμα Ε	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Μανδριά Πάφου	Κοινοτικό Ιατρείο-Παλιό τουρκοκυπριακό σπίτι το οποίο ανακαινίστηκε Συντήρηση πολιτιστικού κέντρου Νηπιαγωγείο Διαμόρφωση πλατείας	

Αγία Βαρβάρα	Εξωραϊσμός βρύσης-Αποκατάσταση/ επιδιόρθωση υφιστάμενης βρύσης και ανάπλαση χώρου Διαμόρφωση Πάρκου-Τοποθέτηση πλακόστρωτου και φωτισμού Ανέγερση κοινοτικών κτιρίων-Τα κοινοτικά κτίρια συμπεριλαμβάνουν και αίθουσα πολλαπλής χρήσης Συντήρηση/αποκατάσταση παλιάς Βρύσης (Leader 2007-2013)	
Αναρίτα	Επέκταση υφιστάμενων κοινοτικών κτιρίων δημιουργία του πάνω ορόφου. Νηπιαγωγείο Πολιτιστικό κέντρο Δημιουργία κέντρου απασχόλησης ανενεργού πληθυσμού (ΕΓΤΑΑ 2007-2013)	
Πάνω Αρχιμανδρίτα	Εξωραϊσμός πλατείας-Διαμόρφωση του χώρου αμφιθεατρικά, τοποθέτηση πλακόστρωτου. Κοινοτικό Ιατρείο-Λυόμενο υποστατικό που κατασκευάστηκε σε Τ/Κ τεμάχιο, εκμισθωμένο στο Κ.Σ. για χρήση του ως Κοινοτικό Ιατρείο. Εξωραϊσμός Πάρκου-Έγινε σε Τουρκοκυπριακό Τεμάχιο.	
Μούσερε	Ανακαίνιση πρώην Δημοτικού σχολείου Εξωραϊσμός Βρύσης-Αποκατάσταση υφιστάμενης βρύσης.	
Κούκλια	Εξωραϊσμός της Κάτω Βρύσης- Πρόκειται για παλιό μνημείο του οποίου έγινε αναστήλωση Αρχαιολογικό Μουσείο Παλαιπάφου Περιφερειακό νηπιαγωγείο Διαχωρισμός 26 οικοπέδων και 3 χώρων πρασίνου Διαμόρφωση/ανάπλαση κεντρικής πλατείας	
Νατά	Εξωραϊσμός Πάρκου-τοπιοτέχνηση του χώρου με πλακόστρωτο, παιχνίδια και παγκάκια. Νηπιαγωγείο Πολιτιστικό κέντρο Μουσείο Λαϊκής Τέχνης (Leader -ΕΓΤΑΑ 2007- 2013) Κατασκευή δρόμου και γέφυρας μεταξύ Νατάς- Χολετριών Κατασκευή Δρόμου και Γέφυρας μεταξύ Νατάς- Επισκοπής Κατασκευή Δρόμου και Γέφυρας μεταξύ Νατάς- Κελοκεδάρων Τοπιοτέχνηση Τεμαχίου - Δημιουργία πάρκου	

Διαπιστώσεις

Με βάση τα πιο πάνω στην περιοχή αυτή φαίνεται ότι δεν υπάρχει καθόλου δημόσια υποδομή σε ότι αφορά διάφορα κέντρα παροχής κοινωνικών υπηρεσιών (π.χ. κέντρα ηλικιωμένων, κέντρα νεότητας, βιβλιοθήκες, κέντρα απασχόλησης παιδιών).

Λόγω των σημαντικών αρχαιολογικών μνημείων της περιοχής τα οποία προσελκύουν επισκέπτες συστήνονται περαιτέρω έργα βελτίωσης του τουριστικού προϊόντος, ειδικά σε ότι αφορά τα Κούκλια, κοινότητα στην οποία υπάρχουν σημαντικότερα αρχαιολογικά μνημεία. Θετικό είναι το γεγονός ότι ολοκληρώθηκε πρόσφατα η ανάπλαση της κεντρικής πλατείας.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Ε	Προτεινόμενα έργα
Πάνω Αρχιμανδρίτα	Κατασκευή δρόμου και γέφυρας μεταξύ Πάνω Αρχιμανδρίτας και Μαμωνιών Μετατροπή του πρώην Δημοτικού σχολείου σε Κέντρο Περιβαλλοντικής Μελέτης Εξωραϊστικά έργα (Βρύση, Λίμνη, Ελιόμυλος) Δημιουργία ιστορικής διαδρομής συνολικού μήκους 5,5 χλμ με χαρακτηριστικά στοιχεία σύνδεσης το Σπήλαιο των 318 Πατέρων, τον Αλευρόμυλο, το Παλαιό Γεφύρι, το εκκλησάκι της Παναγίας Χρυσελεύσας (αρχαίο μνημείο) μέχρι τον Ποταμό Χα ποτάμι Κέντρο ηλικιωμένων Περιβαλλοντική αξιοποίηση της κοιλάδας 'Χα ποτάμι' (Natura 2000) Πλακοστρώσεις Δημιουργία πάρκου Ανάπλαση πλατείας
Κούκλια Πάφου	Κατασκευή δρόμου και γέφυρας μεταξύ Κουκλιών και Νικόκλειας Νηπιαγωγείο-Βρεφονηπιακός σταθμός Γραμμικό/Παραλιακό πάρκο Δημόσια παραλία Πλακοστρώσεις Αναβάθμιση όψεων κτιρίων Σύνδεση των αρχαιολογικών χώρων με το Ναό της Αφροδίτης (Μουσείο Παλαιπάφου) Δημιουργία τουριστικών υποδομών για ορειβατικό τουρισμό, ποδηλατικό τουρισμό, αγροτουρισμό
Αγία Βαρβάρα	Εξωραϊσμός Πυρήνα Κατασκευή δρόμου και γεφυριού μεταξύ Αγ. Βαρβάρας και κτηνοτροφικής περιοχής
Μανδριά	Εξωραϊσμός πλατείας της κοινότητας Νηπιαγωγείο-βρεφονηπιακός σταθμός Πολυδύναμο κέντρο Κέντρο ηλικιωμένων

Εισηγήσεις

Λόγω της έλλειψης δημόσιας υποδομής σε ότι αφορά διάφορα κέντρα παροχής υπηρεσιών, θα πρέπει να εξεταστεί κατά πόσο υπάρχει ανάγκη για τέτοια έργα και να προωθηθούν για εξυπηρέτηση του τοπικού πληθυσμού. Ωστόσο η προώθηση τέτοιων έργων συστήνεται στις μεγαλύτερες πληθυσμιακά κοινότητες (Κούκλια, Αναρίτα, Μανδριά) αφού στις μικρές κοινότητες παρατηρείται δυσκολία στην αποτελεσματική λειτουργία/διαχείριση τέτοιων έργων.

Επιπρόσθετα, λόγω των σημαντικών αρχαιολογικών μνημείων της περιοχής, και λόγω της ύπαρξης κοινοτήτων με ειδικό χαρακτήρα, συστήνονται τα έργα αισθητικής βελτίωσης του δομημένου περιβάλλοντος των κοινοτήτων καθώς και ήπιας μορφής τουριστικές υποδομές (μονοπάτια της φύσης, θεματικές διαδρομές) οι οποίες δύναται να βοηθήσουν περαιτέρω στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής με εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος, την αύξηση του ρεύματος επισκεπτών, την προσέλκυση ιδιωτικών τουριστικών επενδύσεων, οδηγώντας έτσι στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και δημιουργία κινήτρων για παραμονή του νεαρού πληθυσμού.

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ ΣΤ

Η περιοχή του Συμπλεγματος ΣΤ περιλαμβάνει επτά (7) κοινότητες, Άρμου, Μαραθούντα, Κοίλη, Τρεμιθούσα, Μέσα Χωριό, Μεσόγη και Τάλα. Στην περιοχή την τελευταία δεκαετία, σε όλες τις κοινότητες, σημειώθηκε αρκετά μεγάλη αύξηση στον πληθυσμό λόγω της εγγύτητας των κοινοτήτων στην αστική/τουριστική περιοχή Πάφου, με ανάλογη εμπορική, οικιστική, βιομηχανική ανάπτυξη ειδικά στη Μεσόγη, το Μέσα Χωριό, την Τρεμιθούσα και την Τάλα. Ο συνολικός πληθυσμός της περιοχής ανέρχεται στις 8.542 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Κεφαλοχώρι της περιοχής είναι η Τάλα στην οποία διαβιούν 3.100 κάτοικοι. **Οι κοινότητες Μέσα Χωριό, Μεσόγη, Τάλα και Τρεμιθούσα δεν είναι επιλέξιμες περιοχές στα πλαίσια των Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης.**

Σύμπλεγμα Στ	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Μαραθούντα	256	309	325	310	6
Άρμου	343	600	663	350	7
Κοίλη	333	466	559	590	13
Τρεμιθούσα	566	1041	1171	280	6
Μέσα Χωριό	440	586	868	320	7
Μεσόγη	1208	1689	1856	290	5.5
Τάλα	1605	2695	3100	250	6.5

Χαρακτηριστικά περιοχής

Στην περιοχή υπάρχουν προστατευόμενες περιοχές και συγκεκριμένα η περιοχή του ποταμού και φράγματος Μαυροκόλυμπου και η κοιλάδα του ποταμού Έζουσα (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000). Από την περιοχή περνά το Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4 από την κοινότητα Μαραθούντα,.

Οι κοινότητες Άρμου και Κοίλη παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και στη Μεσόγη υπάρχουν μερικές κηρυγμένες διατηρητέες οικοδομές (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως).

Επίσης υπάρχουν κάποια Εκκλησιαστικά μνημεία στην περιοχή (Μοναστήρι Αγ. Νεοφύτου και εκκλησία Αγ. Αικατερίνης στην Τάλα).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Δεν υπάρχουν μονοπάτια μελέτης της φύσης στην περιοχή.

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Δεν υπάρχει υποδομή αυτού του τύπου στην περιοχή.

Θεματικές Διαδρομές: Στην περιοχή υπάρχει η ποδηλατική διαδρομή Μαραθούντα-Τσάδα (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Η θεματική διαδρομή Λαόνας-Ακάμα του δικτύου δρόμοι του Κρασιού συμπεριλαμβάνει και την κοινότητα Μεσόγης (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Η Μονή Αγ. Νεοφύτου στη Τάλα συμπεριλαμβάνεται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών και στην πολιτιστική διαδρομή «Κύπρος-Βενετία» (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Υπάρχει εκκλησιαστικό και αρχαιολογικό μουσείο εντός της Μονής Αγ. Νεοφύτου στην Τάλα.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Σε ότι αφορά έργα αναπλάσεων έγινε ανάπλαση της πλατείας Άρμου-Φάση Α' (ΕΤΠΑ 2004-2006), η «Ανακατασκευή πετραύλακου, συντήρηση βρύσης και λίμνης στην Άρμου» μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013), Ανάπλαση της κεντρικής πλατείας στην Τάλα, η Ανάπλαση Δρόμων και Πλατειών – Τοίχοι Αντιστήριξης – Β' Φάση στην Άρμου και η ανάπλαση και εξωραϊσμός του πυρήνα στη Μαραθούντα. Επίσης, τέλος του 2024 ολοκληρώθηκε η Α' Φάση του εξωραϊσμού του πυρήνα Κοίλης.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε εξωραϊσμός παραδοσιακής βρύσης στη Μεσόγη. Επίσης, έγινε ανάδειξη του παλιού νερόμυλου Τάλας στα πλαίσια του εξωραϊσμού του κοινοτικού πάρκου.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Στη Μεσόγη υπάρχει το Πολιτιστικό κέντρο (περιλαμβάνει κοινοτική βιβλιοθήκη και κέντρο χειροτεχνίας) το οποίο υλοποιήθηκε με χρηματοδότηση από το ΕΓΤΑΑ (2007-2013) και στην Τρεμιθούσα έγινε μετατροπή υφιστάμενης διατηρητέας οικοδομής σε αίθουσα πολλαπλών χρήσεων και Εκθεσιακού Χώρου.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Εκτός από το κέντρο νεότητας στην Τάλα (Πηγή: Οργανισμός Νεολαίας Κύπρου) δεν υπάρχει άλλη δημόσια υποδομή αυτής της κατηγορίας στην περιοχή.

Επιπρόσθετα στην Κοίλη έγινε το έργο «Περιφερειακό Κέντρο Εκπαίδευσης Αγροτικών Επαγγελματιών» στην Κοινότητα Κοίλη (ΕΓΤΑΑ 2014-2020).

Σύμπλεγμα ΣΤ	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Μαραθούνα	Κοινοτικά Γραφεία-Νέα κατασκευή Ανάπλαση και εξωραϊσμός πυρήνα	
Άρμου	Ανάπλαση της Πλατείας Α΄ Φάση (ΕΤΠΑ 2004-2006) Ανακατασκευή Πετραύλακκου, Συντήρηση Βρύσης και Λίμνης Άρμου (Leader 2007-2013) Ανάπλαση Δρόμων και Πλατειών – Τοίχοι Αντιστήριξης – Β΄ Φάση	Ανάπλαση Δρόμων και Πλατειών – Τοίχοι Αντιστήριξης Γ΄ Φάση
Μέσα Χωριό	Ανάπλαση πυρήνα (Α, Β, Γ, φάση)	
Τρεμιθούσα	Κοινοτικά Κτίρια Κοινοτικό πάρκο Μετατροπή υφιστάμενης διατηρητέας οικοδομής σε αίθουσα πολλαπλών χρήσεων και Εκθεσιακού Χώρου	
Μεσόγη	Κοινοτικά Γραφεία-νέα κατασκευή Περιφερειακό νηπιαγωγείο Εξωραϊσμός βρύσης Πολιτιστικό κέντρο, κοινοτική βιβλιοθήκη και κέντρο χειροτεχνίας (ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Δαπεδόστρωση της αυλής της εκκλησίας του Αποστόλου Βαρνάβα	
Τάλα	Τοπιοτέχνηση/εξωραϊσμός κοινοτικού πάρκου και ανάδειξη παλιού νερόμυλου Νηπιαγωγείο Κέντρο νεότητας Ανάπλαση της κεντρικής πλατείας – Φάση Β΄	
Κοίλη	Δημιουργία χώρου στάθμευσης αποχωρητηρίων και ανακαίνιση κτιρίου για μουσείο Περιφερειακό Κέντρο Εκπαίδευσης Αγροτικών Επαγγελματιών (ΕΓΤΑΑ 2014-2020) Εξωραϊσμός και ανάπλαση πυρήνα Κοίλης (Α΄ Φάση)	

Διαπιστώσεις

Με βάση τα πιο πάνω φαίνεται ότι η περιοχή υστερεί σε ότι αφορά δημόσιες υποδομές σε κέντρα παροχής υπηρεσιών (π.χ. κέντρα ηλικιωμένων, βιβλιοθήκες, κέντρα απασχόλησης παιδιών, πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης), οπότε θα μπορούσαν να προωθηθούν τέτοιου είδους έργα για εξυπηρέτηση των αναγκών του τοπικού πληθυσμού.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα ΣΤ	Προτεινόμενα έργα σε επιλέξιμες κοινότητες του συμπλέγματος
Άρμου	Ανάπλαση του Πυρήνα - Γ΄ Φάση Νηπιαγωγείο-Βρεφονηπιακός σταθμός Πολυδύναμο Κέντρο Μονοπάτι της φύσης/σημεία θέας Δημιουργία Μουσείου
Κοίλη	Εξωραϊσμός πλατείας εντός της κοινότητας

Εισηγήσεις

Δεδομένου ότι υλοποιήθηκαν αρκετά έργα αναπλάσεων/εξωραϊσμών στην περιοχή, τέτοιους είδους έργα δεν θα πρέπει να θεωρούνται στο παρόν στάδιο προτεραιότητα. Λόγω της ύπαρξης προστατευόμενων περιοχών και της εγγύτητας της περιοχής στην τουριστική περιοχή Πάφου, θα μπορούσαν να προωθηθούν κάποια έργα μικρής κλίμακας όπως μονοπάτια της φύσης και θεματικές διαδρομές.

Αντιθέτως, λόγω της έλλειψης υποδομής σε ότι αφορά κέντρα παροχής υπηρεσιών, και της σημαντικής τάσης για αύξηση του πληθυσμού, συστήνεται η υλοποίηση τέτοιων έργων, ωστόσο αυτά θα ήταν ορθότερο να προωθούνται στις μεγαλύτερες πληθυσμιακά κοινότητες (π.χ. Κονιά) και να λειτουργούν ως περιφερειακά και να εξυπηρετούν όλες τις κοινότητες της περιοχής.

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ Ζ

Η περιοχή του Συμπλέγματος Ζ, η οποία είναι ορεινή/ημιορεινή περιοχή συμπεριλαμβάνει τις εξής δεκαοχτώ (18) κοινότητες: Αγ. Ιωάννης, Αγ. Γεώργιος, Αρμίνου, Μεσάνα, Φιλούσα, Σαλαμιού, Κελοκέδαρα, Τραχυπέδουλα, Άγ. Νικόλαο, Πραιτώρι, Κιδάσι, Μαμώνια, Νικόκλεια, Πρασιό, Σταυροκόβνου, Φασούλα, Χολέτρια και Κέδαρες,. Η μεγαλύτερη κοινότητα της περιοχής είναι η Χολέτρια. Ο συνολικός πληθυσμός της περιοχής ανέρχεται στους 1245 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021).

Σύμπλεγμα Ζ	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Τραχυπέδουλα	82	64	43	520	35
Κελοκέδαρα	227	193	139	500	31
Σαλαμιού	255	265	195	640	37
Κέδαρες	61	80	39	540	40
Μέσανα	50	31	21	560	40
Πραιτώρι	53	23	28	650	42

Φιλούσα Κελοκεδάρων	23	17	15	590	43
Αρμίνου	26	24	31	580	42
Άγιος Νικόλαος Πάφου	74	61	60	740	45
Άγιος Ιωάννης Πάφου	33	29	38	660	41
Κιδάσι	7	11	18	300	35
Σταυροκόννου	102	56	51	430	25
Φασούλα Πάφου	57	56	43	145	24
Μαμώνια	40	51	48	170	25
Άγιος Γεώργιος Πάφου	118	101	80	190	27
Χολέτρια	240	264	256	140	23
Νικόκλεια	105	121	133	90	17
Πρασιτό (Πάφου)	10	8	7	260	32

Χαρακτηριστικά περιοχής

Η περιοχή χαρακτηρίζεται από εξαιρετικό φυσικό περιβάλλον αφού βρίσκεται ανάμεσα στις κοιλάδες δύο ποταμών, Ποταμός Διάριζου και Ξερός ποταμός και την τοποθεσία Γκρεμοί Χανουτάρη (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000). Λόγω των σημαντικών προστατευόμενων περιοχών, στην κοινότητα Σαλαμιού δημιουργήθηκε πριν μερικά χρόνια το Κέντρο Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης/Εκπαίδευσης στο παλιό δημοτικό σχολείο της κοινότητας το οποίο εξυπηρετεί μαθητές από όλη την Κύπρο (Πηγή: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Δίκτυο κέντρων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, Στρατηγικός σχεδιασμός για την περιβαλλοντική εκπαίδευση με επίκεντρο την αειφόρο ανάπτυξη).

Οι κοινότητες Νικόκλεια, Αγ. Νικόλαος, Αρμίνου, Κελοκέδαρα, Πραιτώρι, Σαλαμιού και Φιλούσα παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και στις κοινότητες της περιοχής, και ειδικότερα στη Σαλαμιού και στη Μεσάνα, υπάρχουν αρκετές κηρυγμένες διατηρητέες οικοδομές (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως). Στις κοινότητες Νικόκλεια, Σαλαμιού, Μέσανα, Αρμίνου και Τραχυπέδουλα λειτουργούν αγροτουριστικά καταλύματα (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού).

Επίσης η περιοχή διαθέτει αρκετά αξιόλογα θρησκευτικά μνημεία (Μονή Αγ. Γεωργίου των Κομανών, η οποία αναστηλώθηκε από το Τμ. Αρχαιοτήτων, κοντά στη Μεσάνα, Αγ. Μαρίνα στη Φιλούσα, Αγ. Νικόλαος και Αγ. Αντώνιος στο Κέδαρες, Μοναστήρι Παναγίας Σαλαμιώτισσας, Μεσαιωνικό Μοναστήρι Αγ. Σάββα στα Κελοκέδαρα), καθώς και άλλα αξιοθέατα (π.χ. Μεσαιωνικό γεφύρι Τζιέλεφου κοντά στον Αγ. Νικόλαο) (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Το μονοπάτι μελέτης της φύσης 'Ενετικά Γεφύρια περνά κοντά από τις κοινότητες Αγ. Ιωάννης και Αγ. Νικόλαος (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Υπάρχει εκδρομικός χώρος στον Αγ. Νικόλαο κοντά στο Γεφύρι του Τζιέλεφου (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Θεματικές Διαδρομές: Η θεματική διαδρομή Κουιάδα Διαρίζου του δικτύου Δρόμοι του Κρασιού συμπεριλαμβάνει τις περισσότερες κοινότητες της περιοχής (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Η ποδηλατική διαδρομή Νικόκλεια περιλαμβάνει και την κοινότητα Τραχυπέδουλας (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Το Γεφύρι του Τζιέλεφου συμπεριλαμβάνεται στην πολιτιστική διαδρομή «Κύπρος-Βενετία» (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα Πληροφόρησης: Στην περιοχή υπάρχει το Κέντρο Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης/Εκπαίδευσης στη Σαλαμιού το οποίο εξυπηρετεί μαθητές σχολείων από όλη την Κύπρο και ανήκει στο Δίκτυο Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στα πλαίσια του Στρατηγικού Σχεδιασμού για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση με επίκεντρο την Αειφόρο Ανάπτυξη του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού (Πηγή: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου). Πρόσφατα ολοκληρώθηκε και το έργο «Κέντρο Ενημέρωσης Περιηγητών για Στοιχεία του Φυσικού Περιβάλλοντος» (ΕΓΤΑΑ 2014-2020) στην Τραχυπέδουλα το οποίο υλοποιήθηκε λόγω και του ενδιαφέροντος που υπάρχει για το φυσικό περιβάλλον της περιοχής, και ιδιαίτερα για τη γεωλογία της, από φοιτητές και πανεπιστημιακά ιδρύματα.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Σε ότι αφορά έργα αναπλάσεων έγινε λιθόστρωση πυρήνα στην Τραχυπέδουλα, λιθόστρωση δρόμων στην κοινότητα Κέδαρες, δημιουργία πάρκου στον Αγ. Ιωάννη και διαμόρφωση της πλατείας στη Σαλαμιού Α', Β' και Γ' φάση (Β' και Γ' φάση - ΕΤΠΑ 2007-2013). Πιο πρόσφατα έγινε η ανάπλαση του περιβάλλοντος χώρου της εκκλησίας Κελοκεδάρων, η διαμόρφωση του υπαίθριου χώρου εκκλησίας του Αγ. Γεωργίου στα Κελοκέδαρα και η Διαμόρφωση/Εξωραϊσμός της Αυλής του παλιού δημοτικού σχολείου σε Πλατεία στην Κοινότητα Μέσανα. Επίσης, έγινε εξωραϊσμός πλατείας εκκλησίας στη Νικόκλεια, και δημιουργία/εξωραϊσμός πάρκων στη Σταυροκόβου, στη Φασούλα, στα Χολέτρια και στον Αγ. Γεώργιο. Τέλος, στην κοινότητα Χολέτρια έγινε εξωραϊσμός χώρου γύρω από παλιά βρύση μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε συντήρηση παλιού δημοτικού σχολείου στην Τραχυπέδουλα.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Σε ότι αφορά πολιτιστική υποδομή, δημιουργήθηκαν πολιτιστικά κέντρα στα Κελοκέδαρα και στη Σαλαμιού. Επίσης ολοκληρώθηκε η Μετατροπή του παλαιού δημοτικού σχολείου σε Πολιτιστικό Κέντρο Πολλαπλών Χρήσεων στην κοινότητα Μέσανα. Τέλος, ολοκληρώθηκε το έργο μετατροπής παλιού δημοτικού σχολείου σε αίθουσα πολλαπλών χρήσεων στα Μαμώνια μέσω του προγράμματος Leader (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Σε ότι αφορά κέντρα κοινωνικών υπηρεσιών υπάρχει το Κέντρο Ενηλίκων Σαλαμιού (Πηγή: Υφυπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας, Υπηρεσίες κοινωνικής ευημερίας).

Σύμπλεγμα Z	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Τραχυπέδουλα	Συντήρηση πρώην δημοτικού σχολείου/ξενώνα Λιθόστρωση πυρήνα Γεωλογικό μοντέλο Κέντρο Ενημέρωσης Περιηγητών για Στοιχεία του Φυσικού Περιβάλλοντος (ΕΓΤΑΑ 2014-2020) Κατασκευή αθλητικών εγκαταστάσεων υφιστάμενου ξενώνα (Πρώην Δημοτικό Σχολείο) Β' και Γ' φάση Λιθόστρωση δρόμων Α' και Β' φάση	Δημιουργία παρατηρητηρίου της φύσης Λιθόστρωση δρόμων Γ' φάση
Κελοκέδαρα	Δημιουργία πολιτιστικού κέντρου Ανακαίνιση κοινοτικών κτιρίων Ανάπλαση περιβάλλοντος χώρου εκκλησίας Κατασκευή δρόμου και γέφυρας μεταξύ Κελοκεδάρων-Νατάς Συμπλήρωση εργασιών για την Διαμόρφωση του υπαίθριου χώρου της εκκλησίας του Αγ. Γεωργίου	Δημιουργία παιδότοπου/πάρκου
Σαλαμιού	Δημιουργία Πολιτιστικού κέντρου Εξωραϊσμός πλατείας Α' Φάση Δημιουργία κέντρου περιβαλλοντικής εκπαίδευσης Διαμόρφωση πλατείας στην Σαλαμιού Β' και Γ' Φάση Ανάπλαση και εξωραϊσμός του πάρκου/χώρου εκδηλώσεων "Κυπάρισσος"	
Πραιτώρι	Ανακατασκευή της αυλής του πρώην δημοτικού σχολείου Ανέγερση κοινοτικών κτιρίων και τοπιοτέχνηση της αυλής	
Κέδαρες	Δημιουργία κοινοτικών κτιρίων Λιθόστρωση δρόμων	
Μέσανα	Δημιουργία κοινοτικών κτιρίων	
Φιλούσα Κελοκεδάρων	Ανακαίνιση κτιρίου ιατρείου	
Αρμίνου	Ανακαίνιση κτιρίου ιατρείου Μετατροπή του Παλαιού Δημοτικού Σχολείου σε Πολιτιστικό Κέντρο Πολλαπλών Χρήσεων και Διαμόρφωση/Εξωραϊσμός της Αυλής σε Πλατεία	Συντήρηση και αποκατάσταση υφιστάμενης διώροφης διατηρητέας οικοδομής και μετατροπή της σε κοινοτική βιβλιοθήκη και εκθεσιακό χώρο

Άγιος Ιωάννης Πάφου	Δημιουργία πάρκου Δημιουργία κοινοτικών κτιρίων Συντήρηση ιατρείου Κατασκευή χώρων υγιεινής στο Κοινοτικό Πάρκο	
Σταυροκόκνου	Δημιουργία πάρκου	
Φασούλα Πάφου	Δημιουργία πάρκου	
Μαμώνια	Προσθηκο-μετατροπές στο υφιστάμενο δημοτικό σχολείο και μετατροπή του σε αίθουσα πολλαπλών χρήσεων (Leader 2007-2013)	
Άγιος Γεώργιος Πάφου	Δημιουργία πάρκου	
Χολέτρια	Περιφερειακό νηπιαγωγείο Εξωραϊσμός Πάνω Βρύσης (Leader 2007-2013) Δημιουργία πάρκου Κατασκευή δρόμου και γέφυρας μεταξύ Νατάς Χολετριών Δημιουργία πάρκου και διαμόρφωση δημόσιου πεζόδρομου	
Νικόκλεια	Εξωραϊσμός πλατείας εκκλησίας Δημιουργία κοινοτικών κτιρίων Κατασκευή τοίχων αντιστήριξης σε τμήμα δρόμου	Συντήρηση νερόμυλου και μετατροπή του σε μουσείο

Διαπιστώσεις

Με βάση τα πιο πάνω στην περιοχή αυτή φαίνεται ότι η υποδομή σε ότι αφορά διάφορα κέντρα παροχής υπηρεσιών (π.χ. κέντρα ηλικιωμένων, κέντρα νεότητας, βιβλιοθήκες, κέντρα απασχόλησης παιδιών, πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης) είναι πολύ περιορισμένη, Αν και τέτοια έργα πιθανόν να είναι αναγκαία για να καλύψουν τις ανάγκες του τοπικού πληθυσμού δεν συστήνεται στο παρόν στάδιο να προωθηθούν στις κοινότητες της περιοχής αυτής λόγω του πολύ μικρού πληθυσμού, αφού είναι πιθανός ο κίνδυνος οι κοινότητες να μην είναι σε θέση να λειτουργήσουν και να διαχειριστούν επαρκώς τέτοιου είδους έργα, και αυτά είτε να υπολειπώνονται είτε να παραπέσουν σε αχρησία.

Αντιθέτως, επειδή στην περιοχή αυτή υπάρχει προοπτική για ανάπτυξη του αγροτουρισμού και οικοτουρισμού, συστήνονται οι ήπιες δράσεις βοηθητικής τουριστικής υποδομής.

Προτεινόμενα έργα

Σύμπλεγμα Ζ	Προτεινόμενα έργα
Σαλαμιού	Κατασκευή δρόμου και γέφυρας μεταξύ Σαλαμιού και Γαλαταριάς Ανάδειξη του ευρύτερου πυρήνα και ανάπλαση/εξωραϊσμός των δρόμων Δημιουργία ξενώνων για την καλύτερη λειτουργία του Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης
Άγιος Ιωάννης Πάφου	Πολιτιστικό κέντρο Θεματικές Διαδρομές Πολυδύναμο κέντρο Δημιουργία Κέντρου Πληροφόρησης Δημιουργία Μουσείου
Τραχυπέδουλα	Λιθόστρωση δρόμων (Γ΄ Φάση) Διαμόρφωση χώρου στάθμευσης και πάρκου
Αρμίνου	Διαμόρφωση κτιρίου πρώην ΣΠΕ σε εκθεσιακό χώρο παραδοσιακής κατοικίας και κοινοτική βιβλιοθήκη Λιθόστρωση δρόμων
Κέδαρες	Λιθόστρωση δρόμων
Κελοκέδαρα	Ανάδειξη του ευρύτερου πυρήνα/πλατείας και ανάπλαση/εξωραϊσμός των δρόμων και προσόψεων όλων των οικοδομών που εφάπτονται του οδικού δικτύου που εξωραΐζεται
Μέσανα	Ανάπλαση/Εξωραϊσμός δρόμων και Όψεων
Πραιτώρι	Ανάπλαση/Εξωραϊσμός δρόμων και Όψεων
Νικόκλεια	Κατασκευή δρόμου και γέφυρας μεταξύ Κουκλιών και Νικόκλειας Εξωραϊσμός παλαιού μύλου και βρύσης Λιθόστρωση Δρόμων (Γ' Φάση)
Σταυροκόννου	Εξωραϊσμός περιβάλλοντα χώρου παραδοσιακών βρυσών
Χολέτρια	Τοπιοτέχνηση δημόσιου χώρου πρασίνου Δημιουργία περιφερειακού εκπαιδευτικού ιδρύματος Δημιουργία βιομηχανικής/βιοτεχνικής περιοχής Διαχωρισμός οικοπέδων για νέες οικογένειες και δημιουργία κινήτρων για παραμονή νέων στην κοινότητα
Μαμώνια	Κατασκευή δρόμου και γέφυρας μεταξύ Πάνω Αρχιμανδρίτας και Μαμωνιών
Άγιος Γεώργιος Πάφου	Κατασκευή δρόμου και γέφυρας μεταξύ Αγ. Γεωργίου Πάφου και Μάρωνα

Εισηγήσεις

Λόγω της μείωσης του μόνιμου πληθυσμού συστήνεται όπως στο παρόν στάδιο δοθεί προτεραιότητα σε έργα προσέλκυσης επισκεπτών ώστε να δοθούν κίνητρα για ιδιωτικές επενδύσεις στον τομέα του αγροτουρισμού.

Επειδή πολλές κοινότητες του Συμπλέγματος έχουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα και στις κοινότητες της περιοχής, υπάρχουν αρκετές κηρυγμένες διατηρητέες οικοδομές,

παλιές εκκλησίες, μοναστήρια και γεφύρια, συστήνεται η προώθηση εξωραϊστικών έργων με σκοπό την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και την ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Τέτοια έργα σκοπό έχουν την αισθητική βελτίωση του δομημένου περιβάλλοντος των κοινοτήτων, καταστρώντας τις έτσι πιο ελκυστικές τόσο για επισκέπτες όσο και για τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων.

Επιπρόσθετα, λόγω της ύπαρξης σημαντικών προστατευόμενων περιοχών συστήνεται η δημιουργία μονοπατιών της φύσης για την περαιτέρω ανάπτυξη του φυσιολατρικού τουρισμού, καθώς και η δημιουργία και άλλων θεματικών διαδρομών (π.χ. στα εκκλησιαστικά μνημεία της περιοχής).

ΔΗΜΟΣ ΙΕΡΟΚΗΠΙΑΣ

Ο Δήμος Ιεροκηπίας είναι πεδινός/παραθαλάσσιος και σε αυτόν περιλαμβάνονται πέντε δημοτικά διαμερίσματα: Γεροσκήπου, Αχέλεια, Τίμη, Κονιά και Αγία Μαρινούδα με συνολικό πληθυσμό 12.734 κατοίκους (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Ο πληθυσμός στην περιοχή αυτή έχει σημειώσει σημαντική αύξηση λόγω της εγγύτητας στην αστική περιοχή της Πάφου και λόγω της εύκολης πρόσβασης στις κοινότητες από τον αυτοκινητόδρομο Λεμεσού-Πάφου και ως αποτέλεσμα υπάρχει σημαντική οικιστική ανάπτυξη. Μόνο στην Αχέλεια παρατηρείται μείωση στον πληθυσμό πιθανότατα λόγω της εγγύτητας στο Διεθνές Αεροδρόμιο Πάφου. Επίσης, στη Γεροσκήπου, η οποία είναι και το μεγαλύτερο δημοτικό διαμέρισμα του Δήμου με πληθυσμό πέραν των 8.000 κατοίκων, παρατηρείται σημαντική τουριστική ανάπτυξη αφού η παραλιακή της ζώνη αποτελεί συνέχεια της τουριστικής παραλιακής ζώνης του Δήμου Πάφου. **Από τα Δημοτικά διαμερίσματα του Δήμου μόνο μέρος της Τίμης (πυρήνας) είναι επιλέξιμη περιοχή στα πλαίσια των Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης αφού οι υπόλοιπες περιοχές του Δήμου καλύπτονται από το Τοπικό Πολεοδομικό Σχέδιο της αστικής περιοχής Πάφου.**

Δήμος Ιεροκηπίας	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Τίμη	899	1220	1063	60	10
Αχέλεια	113	145	137	45	7
Γεροσκήπου	5763	7878	8355	65	3
Κονιά	917	2209	2754	190	4
Αγία Μαρινούδα	220	266	425	105	6.5

Χαρακτηριστικά περιοχής

Στην περιοχή αυτή υπάρχουν προστατευόμενες περιοχές και συγκεκριμένα η θαλάσσια περιοχή Μουλιά και η εκβολή του ποταμού Έζουσα (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000) και από τις κοινότητες Αγ. Μαρινούδα και Αχέλεια περνά το Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4.

Η κοινότητα Τίμη παρουσιάζει ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και στη Γεροσκήπου υπάρχουν πολλές κηρυγμένες διατηρητέες οικοδομές (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως).

Επίσης στην περιοχή υπάρχουν αξιόλογα θρησκευτικά μνημεία (π.χ. εκκλησία Αγ. Παρασκευής στη Γεροσκήπου, παρεκκλήσι Αγίων Πέντε στη Γεροσκήπου, εκκλησία Αγίας Σοφίας και τέμενος στην Τίμη, ερείπιο εκκλησίας Αγ. Επιφανείου, εκκλησία Παναγίας Καθολικής, ξωκκλήσι Αγ. Θεοδοσίου, ξωκκλήσι Αγ. Λεοντίου, Αγ. Γεωργίου και ερείπια εκκλησίας Αγ. Μαρίας στην Αχέλεια, Ιερό Απόλλωνος Υλάτη στη Γεροσκήπου, κατάλοιπα ελληνιστικής και ρωμαϊκής περιόδου-αρχαίοι τάφοι, ελιόμυλος, μεσαιωνικός νερόμυλος κτλ.) (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Στην περιοχή δεν υπάρχουν μονοπάτια μελέτης της φύσης.

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Υπάρχει εκδρομικός χώρος στην Τίμη.

Θεματικές Διαδρομές: Η εκκλησία Αγ. Παρασκευής στη Γεροσκήπου και η εκκλησία Αγίας Σοφίας και το τέμενος στην Τίμη συμπεριλαμβάνονται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Από τις κοινότητες Τίμη και Αχέλεια περνούν ποδηλατικές διαδρομές (Πισσούρι-Πάφος, Πέτρα του Ρωμιού-Πάφος) (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Υπάρχει το Εκκλησιαστικό Βυζαντινό Μουσείο στη Γεροσκήπου και το Εθνογραφικό Μουσείο στη Γεροσκήπου, το οποίο στεγάζεται σε ένα ιστορικής σημασίας παραδοσιακό κτίριο (την οικία Χατζησιμίθ). Επίσης, υπάρχει Δημοτική πινακοθήκη στη Γεροσκήπου. Στην Αγ. Μαρινούδα υπάρχει μουσείο Λαϊκής Τέχνης.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Έγινε διαμόρφωση πάρκων στην Τίμη και στην Αγ. Μαρινούδα και δημιουργήθηκε πλατεία και παιδότοπος στην Αχέλεια. Στη Γεροσκήπου έγινε ανάπτυξη της πλατείας, διαμόρφωση του Ιεροκήπειου πάρκου, ανάπτυξη του χώρου Κάτω Βρύσης και επίσης δημιουργήθηκαν σε διάφορα σημεία του Δήμου ποδηλατόδρομοι. Πρόσφατα έγινε η διαμόρφωση της κεντρικής πλατείας Κονιών. Τέλος στη Γεροσκήπου δημιουργήθηκε πάρκο γλυπτών.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Σε αυτήν την κατηγορία έργων έγινε εξωραϊσμός Πάνω και Κάτω Βρύσης στην Τίμη, εξωραϊσμός Κάτω Βρύσης και βελτίωση βρύσης Κολωνός, αναστήλωση μεσαιωνικού νερόμυλου στη Γεροσκήπου.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Δεν υπάρχει υποδομή αυτής της κατηγορίας.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Στην περιοχή αυτή υπάρχουν το Κέντρο ηλικιωμένων και το Πολυδύναμο κέντρο απασχόλησης παιδιών στη Γεροσκήπου. (Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας, Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων). Επίσης υπάρχει Δημοτική βιβλιοθήκη στη Γεροσκήπου.

Δήμος Ιεροκηπίας	Έργα που εκτελέστηκαν ανά Δημοτικό Διαμέρισμα	Έργα υπό εξέλιξη
Τίμη	Ανέγερση Κοινοτικών Κτιρίων Περιφερειακό νηπιαγωγείο Εξωραϊσμός Πάνω και Κάτω Βρύσης Συντήρηση Εμπορικού Κέντρου Εξωραϊσμός Πάρκου «Δασούι της Τίμης»	
Κονιά	Διαμόρφωση της κεντρικής πλατείας (Α' και Β' Φάση)	
Αχέλεια	Δημιουργία πλατείας και παιδότοπου	
Αγ. Μαρινούδα	Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Κοινοτικό πάρκο	
Γεροσκήπου	Ανάπλαση πλατείας- πολεοδομικό έργο Νηπιαγωγεία Εξωραϊσμός Κάτω βρύσης-τοποθέτηση πλακόστρωτου Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Εκκλησιαστικό Βυζαντινό Μουσείο Ιεροκήπειο Πάρκο (Διαμόρφωση του χώρου) Δημοτική βιβλιοθήκη / Πολιτιστικό κέντρο Δημοτική πινακοθήκη Βελτίωση της βρύσης της Κολώνης Αναστήλωση του Μεσαιωνικού Νερόμυλου Δημιουργία Κέντρου Ενηλίκων Δημιουργία Ποδηλατοδρόμων Πολυδύναμο κέντρο απασχόλησης παιδιών	Βελτιωτικά Έργα Παραδοσιακού Πυρήνα και Κάτω Βρύσης στη Γεροσκήπου (ΘΑΛΕΙΑ 2021-2027) Αναβάθμιση Δημοτικής Παραλίας και Διαμόρφωση Παραλιακού Πεζόδρομου Γεροσκήπου (ΘΑΛΕΙΑ 2021-2027)

Διαπιστώσεις

Με βάση τα πιο πάνω, στην περιοχή του Δήμου Ιεροκηπίας φαίνεται ότι υπάρχει υποδομή σε ότι αφορά κέντρα απασχόλησης παιδιών και κέντρα ηλικιωμένων, ωστόσο λόγω της σημαντικής αύξησης του πληθυσμού πιθανόν να δημιουργούνται επιπρόσθετες ανάγκες σε έργα αυτής της κατηγορίας. Επίσης δεν υπάρχουν κέντρα νεότητας και πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης, οπότε θα μπορούσαν να προωθηθούν τέτοιου είδους έργα για εξυπηρέτηση των αναγκών του τοπικού πληθυσμού.

Προτεινόμενα έργα

Δήμος Ιεροκηπίας	Προτεινόμενα έργα στο επιλέξιμο Δημοτικό Διαμέρισμα
Τίμη	Δεν προτείνονται οποιαδήποτε έργα στο παρόν στάδιο

Εισηγήσεις

Αν και δεν προτείνονται οποιαδήποτε έργα στο παρόν στάδιο, λόγω της υψηλής τάσης για αύξηση του πληθυσμού είναι προφανές ότι προτεραιότητα στην περιοχή θα πρέπει να δοθεί στα έργα παροχής υπηρεσιών. Θα πρέπει να μελετηθούν οι ανάγκες του Δήμου ούτως ώστε τέτοια έργα να προωθούνται σε δημοτικά διαμερίσματα που έχουν πραγματικά ανάγκη και είναι σε θέση να λειτουργήσουν/διαχειριστούν επαρκώς τέτοια κέντρα. Επίσης συστήνεται τέτοια έργα να λειτουργούν σε περιφερειακό επίπεδο εξυπηρετώντας έτσι το σύνολο των Δημοτικών Διαμερισμάτων.

Επίσης, λόγω της ύπαρξης προστατευόμενων περιοχών και της τουριστικής ανάπτυξης στην παραλιακή περιοχή του Δήμου Ιεροκηπίας, συστήνεται η δημιουργία μονοπατιών της φύσης, θεματικών διαδρομών και παραλιακών πεζόδρομων για τον περαιτέρω εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος της περιοχής.

ΔΗΜΟΣ ΠΟΛΙΣ ΧΡΥΣΟΧΟΥΣ

Η περιοχή του Δήμου Πόλις Χρυσοχούς, περιλαμβάνει τα εξής διαμερίσματα: Πόλη Χρυσοχούς, Χρυσοχού, Αργάκα, Πελαθούσα, Μακούντα, Γιαλιά, Αγ. Μαρίνα Χρυσοχούς, Νέα Δήμματα, Πωμό, Νέο Χωριό, Ανδρολίκου, Τέρα, Κρίτου Τέρα, Δρούσια. Ο συνολικός πληθυσμός του Δήμου ανέρχεται στις 6281 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Στα περισσότερα Δημοτικά διαμερίσματα του Δήμου παρατηρείται μείωση του πληθυσμού λόγω της απομόνωσης/μακρινής απόστασής τους.

Δήμος Πόλις Χρυσοχούς	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Χρυσοχού	52	132	116	70	32
Πελαθούσα	49	57	53	250	41
Μακούντα	66	116	71	120	42.5
Αργάκα	793	1.078	1.081	95	44
Πόλη Χρυσοχούς	1.893	2.018	2.573	30	35

Γιαλιά	142	202	182	135	49
Αγία Μαρίνα Χρυσοχούς	689	647	591	170	50
Νέα Δήμματα	70	50	55	40	50
Πωμός	595	448	450	10	54.5
Ανδρολίκου	2	34	28	300	38
Τέρα	19	36	18	400	31.5
Κρίτου Τέρα	92	86	68	450	30
Δρούσια	386	405	473	620	30.5
Νέο Χωριό Πάφου	325	519	522	160	43.5

Χαρακτηριστικά περιοχής

Ολόκληρη η περιοχή του Δήμου χαρακτηρίζεται από τοπία εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς, από δασώδεις περιοχές, βραχώδεις περιοχές, φαράγγια, καταρράκτες, ανέγγιχτες παραλίες, θαλάσσιες σπηλιές, κόλπους με κρυστάλλινα νερά, σημαντικό απόθεμα μοναδικής χλωρίδας και πανίδας. Ο Δήμος χαρακτηρίζεται από εναλλασσόμενα τοπία δάσους, βουνού, θάλασσας, φαραγγίων, και κάποιες περιοχές του έχουν παραμείνει σε μεγάλο βαθμό ανέγγιχτες λόγω της σχετικής απομόνωσης της περιοχής, κάτι το οποίο θα μπορούσε να τύχει εκμετάλλευσης με στόχο την ανάπτυξη του φυσιολατρικού τουρισμού.

Στην περιοχή έχει σημειωθεί τουριστική ανάπτυξη κυρίως στην περιοχή Λατσιού της Πόλεως Χρυσοχούς, η οποία γειτνιάζει με τη προστατευόμενη περιοχή του Ακάμα (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000) και η οποία συμπεριλαμβάνεται στο Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4. Υπάρχουν και άλλες προστατευόμενες περιοχές εντός των διοικητικών ορίων του Δήμου, όπως η Περιοχή Πόλις-Γιαλιάς, η Περιοχή Σκούλλη και το Κρατικό Δάσος Πάφου (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000). Στο Λατσιό και στον Πωμό υπάρχουν αλιευτικά καταφύγια. Στην Κρίτου Τέρα λειτουργεί Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης το οποίο εξυπηρετεί μαθητές και φοιτητές από όλη την Κύπρο,

Ο Δήμος Πόλεως Χρυσοχούς έχει βραβευθεί ως Άριστος Ευρωπαϊκός προορισμός με θέμα «Προσβάσιμος Τουρισμός» στην Κύπρο, στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού προγράμματος European Destinations of Excellence- EDEN 2013 «Accessible Tourism». Σημεία ενδιαφέροντος στην περιοχή είναι τα Λουτρά της Αφροδίτης στο Νέο Χωριό, τα αλιευτικά καταφύγια στο Λατσιό και στον Πωμό και το Αρχαιολογικό μουσείο Μαρίου-Αρσινόης στην Πόλη Χρυσοχούς, στο οποίο εκτίθενται ευρήματα από τον αρχαιολογικό χώρο Μαρίου-Αρσινόης, ο οποίος προς το παρόν δεν είναι ανοικτός προς το κοινό λόγω συνεχιζόμενων ανασκαφών (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων).

Τα Δημοτικά Διαμερίσματα Νέο Χωριό, Ανδρολίκου, Δρούσια, Τέρα, Κρίτου Τέρα, Αργάκα, Αγ. Μαρίνα Χρυσοχούς, Γιαλιά, Νέα Δήμματα, και Πωμός παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά) και στη Δρούσια, στα Νέα Δήμματα, στην Κρίτου Τέρα και ειδικά στην Πόλη Χρυσοχούς, υπάρχουν πάρα πολλές κηρυγμένες διατηρητέες οικοδομές (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως).

Εκτός από την Πόλη Χρυσοχούς μικρή τουριστική κίνηση υπάρχει σε όλες τις κοινότητες κατά μήκος του κόλπου Χρυσοχούς και στις κοινότητες της περιοχής Ακάμα όπου υπάρχουν τουριστικά και αγροτουριστικά καταλύματα. (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού).

Επίσης στην περιοχή υπάρχουν και αξιόλογα θρησκευτικά μνημεία όπως το Μοναστήρι Παναγίας Χρυσοπατερίτισσας στον Πωμό, η ερειπωμένη Γεωργιανή Μονή Παναγίας Χρυσογαλιώτισσας στη Γιαλιά, τα Ερείπια Παναγίας Γαλατερούσας στα Νέα Δήμματα, το αρχαίο μοναστήρι του Αγ. Γεωργίου Νικοξυλίτη στη Δρούσια, το ξωκκλήσι Αγ. Μηνά στο Νέο Χωριό, τα ερείπια εκκλησίας Αγ. Αικατερίνης κοντά στην Κρίτου Τέρα, η εκκλησία Αγ. Ανδρονίκου στην Πόλη Χρυσοχούς, η εκκλησία Αγ. Αικατερίνης και εκκλησία Παναγίας Πελαθούσας στην Πελαθούσα, το ξωκκλήσι Αγ. Βαρβάρας στην Αργάκα και η εκκλησία Αγ. Νικολάου στη Χρυσοχού. Υπάρχουν και άλλα αξιοθέατα, συγκεκριμένα στην Κρίτου Τέρα π.χ. κατάλοιπα αρχαίου μύλου, Κεφαλόβρυσος και νερόμυλοι, και το κτίριο του πρώτου καζίνο που λειτούργησε στην Κύπρο τέλος του 19^{ου} αιώνα.

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Σε ότι αφορά μονοπάτια μελέτης της φύσης, υπάρχουν πολλά μονοπάτια της φύσης στην προστατευόμενη περιοχή Ακάμα (π.χ. το μονοπάτι μελέτης της φύσης Αφροδίτη), ένα μονοπάτι στα Νέα Δήμματα και ένα μονοπάτι στην Αργάκα (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Κοντά στον Πωμό υπάρχουν διάφοροι εκδρομικοί χώροι (Δάσος της Πάφου), υπάρχει ένας εκδρομικός χώρος στο Νέο Χωριό και στην Πόλη Χρυσοχούς υπάρχουν δυο εκδρομικοί χώροι και ένας κατασκηνωτικός χώρος (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Θεματικές Διαδρομές: Η εκκλησία Αγ. Ανδρονίκου στην Πόλη Χρυσοχούς, η εκκλησία του Αγ. Μηνά στο Νέο Χωριό, η εκκλησία Αγ. Αικατερίνης, η εκκλησία Παναγίας Πελαθούσας και το τέμενος στην Πελαθούσα και η εκκλησία Αγ. Νικολάου στη Χρυσοχού συμπεριλαμβάνονται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Τα ερείπια της εκκλησίας Αγ. Αικατερίνης κοντά στην Κρίτου Τέρα συμπεριλαμβάνονται στην πολιτιστική διαδρομή Κύπρος-Βενετία (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Η Δρούσια, συμπεριλαμβάνεται στη θεματική διαδρομή Λαόνα-Ακάμας του Δικτύου Δρόμοι του Κρασιού του Υφυπουργείου Τουρισμού. Επίσης υπάρχουν πολλές ποδηλατικές διαδρομές (π.χ. Fontana Amogosa, Λουτρά της Αφροδίτης, Φαράγγι του Άβακα, Παραλία Λάρας, Blue Lagoon). Τα λουτρά της Αφροδίτης κοντά στο Νέο Χωριό συμπεριλαμβάνονται στη θεματική διαδρομή Αφροδίτη (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Εκτός από το Αρχαιολογικό μουσείο Μαρίου-Αρσινόης στην Πόλη Χρυσοχούς υπάρχει το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας (ΕΤΠΑ 2004-2006) στον Πωμό στο οποίο έγινε πρόσφατα συντήρηση/βελτίωση. Επίσης, δημιουργήθηκε στη Δρούσια το Περιφερειακό Μουσείο/Κέντρο αγροτικής ζωής και παράδοσης Ακάμα και εκπαιδευτικό κέντρο χειροτεχνίας, οικοτεχνίας και παραδοσιακών προϊόντων. Αναμένεται τέλος του 2024 να λειτουργήσει ο Εκθεσιακός χώρος για ερπετά και αμφίβια (ΕΓΤΑΑ 2014-2020) στο Νέο Χωριό.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Σε ότι αφορά έργα αναπλάσεων, έγινε η διαμόρφωση του χερσαίου χώρου του αλιευτικού καταφυγίου και διαμόρφωση παραλιακού πεζόδρομου στο Λατσί, διαμόρφωση πάρκου Αγ. Ανδρονίκου στην Πόλη Χρυσοχούς, ανάπλαση του πυρήνα Αργάκας και δημιουργία παραλιακού πεζόδρομου στην Πόλη Χρυσοχούς. Επίσης έγινε εξωραϊσμός πλατείας στα Νέα Δήμματα και στη Δρούσια, μερικός εξωραϊσμός πλατείας Κεφαλόβρυσου στην Κρίτου

Τέρα, και δημιουργία πάρκων στη Γιαλιά και στην Αγία Μαρίνα. Πιο πρόσφατα ολοκληρώθηκε ο εξωραϊσμός της κεντρικής πλατείας Αγ. Μηνά στο Νέο Χωριό (ΕΓΤΑΑ 2014-2020) και η ανάπλαση δρόμων στον πυρήνα του Νέου Χωριού. Είναι σε εξέλιξη το έργο 'Ανάπλαση του ελεύθερου χώρου μπροστά από το Δημαρχείο και του ελεύθερου χώρου μπροστά από τον παλιό αστυνομικό σταθμό στον Δήμο Πόλεως Χρυσοχούς' (Μέτρο 7, ΠΑΑ 2014-2020).

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε διαμόρφωση του αρχαιολογικού χώρου της Γεωργιανής Μονής Παναγίας Χρυσογιαλιώτισσας στη Γιαλιά.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Σε ότι αφορά πολιτιστική υποδομή λειτουργεί Πολιτιστικό κέντρο στο Δήμο Πόλεως Χρυσοχούς, και στην Αγία Μαρίνα και στον Πωμό (ΕΤΠΑ 2004-2006). Επίσης, δημιουργήθηκε Περιφερειακό Πολιτιστικό Κέντρο (Αίθουσα εκδηλώσεων) στη Δρούσια.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Σε ότι αφορά υποδομή παροχής κοινωνικών υπηρεσιών ανεγέρθηκε πολυδύναμο κέντρο / στέγη ηλικιωμένων στο Προδρόμι Πόλεως Χρυσοχούς (ΕΓΤΑΑ 2007-2013).

Δήμος Πόλεως Χρυσοχούς	Εργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Εργα υπό εξέλιξη
Πωμός	Περιφερειακό νηπιαγωγείο Συντήρηση/βελτίωση του πολιτιστικού κέντρου/μουσείου φυσικής ιστορίας Πωμού	
Αργάκα	Περιφερειακό νηπιαγωγείο Ανάπλαση του Πυρήνα και εξωραϊσμός των δρόμων	
Γιαλιά	Κοινοτικό πάρκο	
Πόλη Χρυσοχούς	Διαμόρφωση Αλιευτικού Καταφυγίου και Χερσαίου χώρου (στο Αλιευτικό καταφύγιο) Διαμόρφωση παραλιακού πεζόδρομου στο Λατσί Διαμόρφωση πάρκου Αγ. Ανδρονίκου στην Πόλη Χρυσοχούς Περιφερειακό νηπιαγωγείο Αρχαιολογικό μουσείο Μαρίου-Αρσινόης Πολιτιστικό κέντρο Πολυδύναμο κέντρο τρίτης ηλικίας (ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Παραλιακός πεζόδρομος Θεματικό μουσείο θαλάσσιας ζωής	Ανάπλαση του ελεύθερου χώρου μπροστά από το Δημαρχείο και του ελεύθερου χώρου μπροστά από τον παλιό αστυνομικό σταθμό στο Δήμο Πόλεως Χρυσοχούς
Αγία Μαρίνα Χρυσοχούς	Διαμόρφωση πάρκου Περιφερειακό νηπιαγωγείο Μετατροπή πρώην αστυνομικού σταθμού σε κοινοτικά κτίρια	
Νέα Δήμματα	Εξωραϊσμός Πλατείας	
Δρούσια	Εξωραϊσμός πλατείας	

	Δημιουργία Περιφερειακού Πολιτιστικού Κέντρου στη Δρούσια – Κοινοτικά κτίρια Περιφερειακό νηπιαγωγείο Ανάδειξη του ευρύτερου παραδοσιακού πυρήνα-ανάπλαση και εξωραϊσμός των δρόμων -Α' Φάση Περιφερειακό Μουσείο/Κέντρο αγροτικής ζωής και παράδοσης Ακάμα και εκπαιδευτικό Κέντρο χειροτεχνίας, οικοτεχνίας και παραδοσιακών προϊόντων	
Ανδrolίκου	Κοινοτικό πάρκο Εκθεση απολιθωμάτων Παιδότοπος Χώρος στάθμευσης	
Νέο Χωριό	Ανέγερση κοινοτικών κτιρίων Ανάδειξη του ευρύτερου παραδοσιακού πυρήνα - ανάπλαση και εξωραϊσμός των δρόμων Εξωραϊσμός Κεντρικής Πλατείας Αγίου Μηνά και Ανάδειξη/Διαμόρφωση υπαίθριων χώρων (ΕΓΤΑΑ 2014-2020) Κατασκευή εκθεσιακού χώρου για ερπετά και αμφίβια(ΕΓΤΑΑ 2014-2020)	
Τέρα	Ανακαίνιση Γραφείου Κοινοτάρχη	
Κρίτου Τέρα	Εξωραϊσμός πλατείας Κεφαλόβρυσου Κέντρο Περιβαλλοντικής εκπαίδευσης	

Διαπιστώσεις

Με βάση τα πιο πάνω φαίνεται ότι στην περιοχή δεν υπάρχει καθόλου δημόσια υποδομή σε ότι αφορά κέντρα παροχής υπηρεσιών (π.χ. κέντρα νεότητας, βιβλιοθήκες, κέντρα απασχόλησης παιδιών, πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης), πέραν του προαναφερόμενου έργου Στέγη ηλικιωμένων στο Προδρόμι Πόλεως Χρυσοχούς. Θα πρέπει να μελετηθεί κατά πόσο το έργο αυτό είναι αρκετό για να καλύψει τις ανάγκες του πληθυσμού του Δήμου ένεκα και της διεύρυνσης του, με την προσάρτηση 13 κοινοτήτων, μετά και τη Μεταρρύθμιση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Παράλληλα, λόγω του τουριστικού ενδιαφέροντος που παρουσιάζει η περιοχή τα έργα τουριστικής υποδομής είναι απαραίτητα για την περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη του Δήμου.

Προτεινόμενα έργα

Δήμος Πόλις Χρυσοχούς	Προτεινόμενα έργα
Χρυσοχού	Κατασκευή δρόμου και γέφυρας μεταξύ Χρυσοχού-Γουδί-Σκούλλη
Αργάκα	Εξωραϊσμός πυρήνα της κοινότητας που θα ενώνει τη βρύση του χωριού με το παλιό Δημοτικό σχολείο (Α' Φάση) Εξωραϊσμός νότιας πλευράς πυρήνα της κοινότητας (Β' Φάση)
Μακούντα	Ανέγερση Κοινοτικών Κτηρίων Λυόμενου τύπου

Πόλη Χρυσοχούς	<p>Γραμμικό πάρκο στον ποταμό Χρυσοχούς Ανάπλαση πυρήνα Πόλης Ανάπλαση πυρήνα Προδρομίου Ανάδειξη / προστασία αρχαιολογικών χώρων Πολυδύναμο κέντρο Συντήρηση διατηρητέων κτιρίων Ανέγερση αμφιθεάτρου Θεματικές διαδρομές Κέντρο απασχόλησης παιδιών/νέων Βιβλιοθήκη νέας τεχνολογίας Νηπιαγωγείο-Βρεφονηπιακός σταθμός Μονοπάτι της φύσης/Σημεία θέας Ποδηλατόδρομος</p>
Γιαλιά	<p>Δημιουργία Κοινοτικού Πάρκου στο συνοικισμό αυτοστέγασης Πολυδύναμο κέντρο Ανάδειξη αρχαίων μνημείων Αναβάθμιση όψεων κτιρίων Θεματικές διαδρομές Πλακοστρώσεις Κατασκευή κοινοτικού πάρκου Δημιουργία οργανωμένης παραλίας</p>
Αγία Μαρίνα Χρυσοχούς	<p>Πολυδύναμο κέντρο Θεματικές διαδρομές Δημιουργία Μουσείου Ανάδειξη αρχαίων μνημείων Πολιτιστικό κέντρο Βελτίωση οδικού δικτύου Κατασκευή πεζοδρομίων Τουριστική προβολή της κοινότητας</p>
Πωμός	<p>Διαμόρφωση πλατείας με χώρο εκδηλώσεων Κατασκευή κυματοθραυστών και διαμόρφωση παραλιών Τουριστική προβολή της κοινότητας Δημιουργία πεζόδρομου-ποδηλατόδρομου μεταξύ Πωμού-Παχύαμμου</p>
Ανδρολίκου	<p>Κέντρο ενημέρωσης φαραγγιών και περιβάλλοντος Ανδρολίκου και αίθουσα εκδηλώσεων Αποκατάσταση/ανάπλαση πλατείας Δημιουργία/επέκταση μονοπατιών της φύσης και θεματικών διαδρομών, σύνδεση σπηλιών, γεωμορφωμάτων και άλλων σημείων ενδιαφέροντος με περιπατητικές και ποδηλατικές διαδρομές. Διαμόρφωση μονοπατιού της φύσης στο φαράγγι της Ανδρολίκου, Κέντρο ειρήνης και πολιτισμικής συνεργασίας Τεύκρου Ανθία</p>
Κρίτου Τέρα	<p>Ανάδειξη του ευρύτερου πυρήνα και ανάπλαση/εξωραϊσμός των δρόμων Κέντρο ηλικιωμένων Κατασκευή χώρου στάθμευσης προς τον καταρράκτη Κρεμιώτη Συντήρηση διατηρητέων κτιρίων Ανάδειξη αρχαίων μνημείων Θεματικές Διαδρομές</p>

	Χώροι πολιτισμού Λαόνας προσβάσιμοι σε όλους (Ίνεια-Κρίτου Τέρα) Εξωραϊσμός καταρακτών του Κρεμνιώτη Δημιουργία μονοπατιού της φύσης περιμετρικά της κοινότητας Συμπλεγματοποίηση υπηρεσιών με γειτονικές κοινότητες Δημιουργία νέου οδικού δικτύου με γειτονικές κοινότητες Εξωραϊσμός του πυρήνα
Δρούσια	Ανάδειξη του ευρύτερου παραδοσιακού πυρήνα - Β' Φάση
Νέο Χωριό	Ανάδειξη του παραδοσιακού πυρήνα ανάπλαση και εξωραϊσμός των δρόμων - Β' Φάση

Εισηγήσεις

Λόγω της ύπαρξης προστατευόμενων περιοχών καθώς και της ανάπτυξης του παραθαλάσσιου τουρισμού και αγροτουρισμού συστήνεται η υλοποίηση έργων όπως μονοπάτια της φύσης, γραμμικά πάρκα, παραλιακοί πεζόδρομοι και θεματικές διαδρομές και άλλα έργα πολιτιστικής φύσεως. Συστήνεται επίσης η υλοποίηση έργων ανάπλασης δημόσιων χώρων, έργα τα οποία θα μπορούσαν να βελτιώσουν σημαντικά την αισθητική της περιοχής και το τουριστικό της προϊόν, ειδικά σε πυρήνες με ειδικό χαρακτήρα και σημαντικό αριθμό διατηρητέων κτιρίων. Επιπλέον, θα μπορούσε να προωθηθεί και η αναστήλωση διαφόρων μνημείων που υπάρχουν στην περιοχή (αρχαιολογικοί χώροι, παλιές εκκλησίες και διατηρητέα κτίρια), με σκοπό την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και την περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού, ειδικά στα πιο μικρά δημοτικά διαμερίσματα.

Σε ότι αφορά έργα παροχής υπηρεσιών, φαίνεται ότι δεν υπάρχει επαρκής δημόσια υποδομή στην περιοχή. Ένεκα και της συνένωσης του Δήμου Πόλεως Χρυσοχούς με 13 κοινότητες, ο Δήμος θα πρέπει να μελετήσει τις ανάγκες του τοπικού πληθυσμού, ειδικά σε ότι αφορά κοινωνικά έργα για ευάλωτες ομάδες πληθυσμού (παιδιά, νέοι, ηλικιωμένοι) αλλά και έργα πολιτισμού και δημιουργικής απασχόλησης, και να προωθήσει εκεί όπου χρειάζεται τα απαραίτητα έργα, με σκοπό τη συγκράτηση του πληθυσμού στα μικρότερα και πιο απομακρυσμένα δημοτικά διαμερίσματα.

ΔΗΜΟΣ ΑΚΑΜΑ

Ο νεοσυσταθής Δήμος Ακάμα περιλαμβάνει τα εξής επτά (7) Δημοτικά Διαμερίσματα: Πέγεια, Κάτω Αρόδες, Πάνω Αρόδες, Ίνεια, Κάθηκας, Ακουρσός και Κισσόνεργα. Ο συνολικός πληθυσμός του Δήμου Ακάμα ανέρχεται στους 10.162 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή πληθυσμού 2021). Η περιοχή σημείωσε μεγάλη αύξηση πληθυσμού, ειδικά στο Δημοτικό Διαμέρισμα Πέγειας, λόγω της εγγύτητας στην αστική περιοχή Πάφου, και λόγω της τουριστικής ανάπτυξης και της μόνιμης εγκατάστασης υπηκόων άλλων χωρών. Η παραλιακή ζώνη Κισσόνεργας και Πέγειας αποτελεί συνέχεια της τουριστικής ζώνης Πάφου, με χαρακτηριστικό την ύπαρξη μεγάλων ξενοδοχειακών μονάδων και άλλων τουριστικών καταλυμάτων. **Η παραλιακή ζώνη Πέγειας και το Δημοτικό Διαμέρισμα Κισσόνεργας δεν αποτελούν επιλέξιμες περιοχές στα πλαίσια των Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης, αφού καλύπτονται από το Τοπικό Πολεοδομικό σχέδιο της αστικής περιοχής Πάφου.**

Δήμος Ακάμα	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Κάτω Αρόδες	19	39	46	580	27.5
Πάνω Αρόδες	108	135	137	580	26.5
Ίνεια	353	385	319	620	30
Κάθηκας	333	438	387	640	23
Ακουρσός	38	22	36	430	18
Κισσόνεργα	1404	2004	2292	70	6
Πέγεια	2362	3953	6945	200	14

Χαρακτηριστικά περιοχής

Μεγάλο μέρος της διοικητικής έκτασης του Δήμου αποτελεί μέρος της προστατευόμενης περιοχής Χερσόνησου Ακάμα η οποία χαρακτηρίζεται από τοπία εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς, βραχώδεις περιοχές, φαράγγια, καταρράκτες, ανέγγιχτες παραλίες, θαλάσσιες σπηλιές, κόλπους με κρυστάλλινα νερά, σημαντικό απόθεμα μοναδικής χλωρίδας και πανίδας (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000) και συμπεριλαμβάνεται στο Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4. Σημεία αναφοράς είναι η παραλία Λάρας, το φαράγγι του Άβακα, το Δάσος Πυκνής, το Δάσος Μελέτη, οι θαλάσσιες σπηλιές της Πέγειας κλπ.

Εκτός από το εξαιρετικό φυσικό περιβάλλον του Ακάμα, τα Δημοτικά Διαμερίσματα Πέγεια, Πάνω και Κάτω Αρόδες, Ίνεια, Κάθηκας, και Ακουρσός παρουσιάζουν ειδικό κοινωνικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό χαρακτήρα (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, Παράρτημα Ζ της Πολιτικής για τη Ρύθμιση και τον έλεγχο στην ανάπτυξη και στην προστασία του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο και στα χωριά,) και στον Κάθηκα, υπάρχει μεγάλος αριθμός κηρυγμένων διατηρητέων οικοδομών (Πηγή: Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως).

Επίσης, στα Δημοτικά Διαμερίσματα υπάρχουν αξιόλογα θρησκευτικά μνημεία όπως η εκκλησία του Αγ. Καλανδίωνα στις Πάνω Αρόδες, Παναγία Ευαγγελίστρια στον Κάθηκα και τέμενος στις Κάτω Αρόδες. Επίσης στην Πέγεια υπάρχει το Μουσείο Μυκηναϊκού Αποικισμού της Κύπρου, ο αρχαιολογικός χώρος Μάα-Παλαιόκαστρο, η Βρύση των Πεγειώτισσων και Παλαιοχριστιανικές Βασιλικές με ψηφιδωτά στον Αγ. Γεώργιο Πέγειας. Σημεία ενδιαφέροντος στην Πέγεια είναι και το νησάκι Γερόνησος και το ναυάγιο Edro III στην ακτή της Πέγειας.

Στις κοινότητες Κάθηκας και Πάνω Αρόδες λειτουργούν αγροτουριστικά καταλύματα (Πηγή: Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Σε ότι αφορά την υπό προστασία περιοχή Ακάμα υπάρχουν πολλά υφιστάμενα μονοπάτια της φύσης.

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Υπάρχει εκδρομικός χώρος στο δάσος Πυκνής στην Πέγεια.

Θεματικές Διαδρομές: Οι κοινότητες Κάθηκας, Πάνω και Κάτω Αρόδες και Ίνεια, συμπεριλαμβάνονται στη θεματική διαδρομή Λαόνα-Ακάμας του Δικτύου Δρόμοι του Κρασιού του Υφυπουργείου Τουρισμού. Πρόσφατα ολοκληρώθηκαν η Περιπατητική και Πολιτιστική Διαδρομή Κάθηκας-Μούντικο-Ακάμας, η δημιουργία περιπατητικών και ποδηλατικών διαδρομών μελέτης της φύσης και του πολιτισμού στις Πάνω Αρόδες και η Θεματική διαδρομή 'Αφροδίτη' στην Ίνεια. Η παλαιοχριστιανική βασιλική στον Αγ. Γεώργιο Πέγειας συμπεριλαμβάνεται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Στην περιοχή αυτή υπάρχει το Κέντρο πληροφόρησης Λαόνα στον Κάθηκα, το Μουσείο Μυκηναϊκού Αποικισμού της Κύπρου στην Πέγεια και κοινοτικό μουσείο στην Κισσόνεργα. Πρόσφατα ολοκληρώθηκε η 'Ανέγερση Περιφερειακού Κέντρου Πληροφόρησης Γεωλογίας και Παλαιοντολογίας Ακάμα' (ΕΓΤΑΑ 2014-2020) στις Πάνω Αρόδες, το 'Περιφερειακό κέντρο πληροφόρησης Πτηνοπανίδας και Χερσαίας Χλωρίδας του Ακάμα' στον Κάθηκα και το 'Εκπαιδευτικό – Εκθεσιακό Κέντρο Χελώνας' στην Ίνεια.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Σε ότι αφορά έργα αναπλάσεων, έγινε εξωραϊσμός πλατειών στις Πάνω Αρόδες και στον Κάθηκα, ανάπλαση της κεντρικής πλατείας Ίνειας (ΕΤΠΑ 2007-2013) καθώς και ανάπλαση του πυρήνα της Ίνειας. Επίσης ολοκληρώθηκε και η Ε' φάση λιθόστρωσης δρόμων στον Κάθηκα και ανάπλαση προσόψεων κατοικιών στον πυρήνα του Κάθηκα. Τέλος, δημιουργήθηκε κοινοτικό πάρκο και παιδότοπος στον Κάθηκα. Αναμένεται να ολοκληρωθεί σύντομα ο παραλιακός πεζόδρομος Πέγειας-Κισσόνεργας.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε αναπαλαίωση/εξωραϊσμός παραδοσιακού ελιόμυλου στις Κάτω Αρόδες και εξωραϊσμός παλιών δημοτικών σχολείων στις Κάτω Αρόδες, στις Πάνω Αρόδες και στην Ίνεια.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Στην Πέγεια ολοκληρώθηκε το έργο 'Δημιουργία αίθουσας πολλαπλών χρήσεων και δημοτικής βιβλιοθήκης» (ΕΓΤΑΑ 2007-13).

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Υπάρχει κέντρο νεότητας στην Ίνεια (Πηγή: Οργανισμός Νεολαίας Κύπρου). Στον Κάθηκα υλοποιήθηκε το έργο της μετατροπής του παλιού Δημοτικού Σχολείου σε 'Περιφερειακό Πολυδύναμο/Πολιτιστικό Κέντρο Ακάμα, Χώροι Εκπαίδευσης, Απασχόλησης, Αναψυχής και Άθλησης παιδιών και νέων', το οποίο συγχρηματοδοτήθηκε από το ΕΓΤΑΑ 2014-2020. Υλοποιήθηκαν επίσης οι αθλητικές εγκαταστάσεις και κοινοτικό κέντρο νεολαίας (Πηγή: Οργανισμός Νεολαίας Κύπρου) στην Κισσόνεργα και δημοτική βιβλιοθήκη στην Πέγεια. Επίσης στην Πέγεια λειτουργεί πολυδύναμο κέντρο απασχόλησης παιδιών.

Δήμος Ακάμα	Έργα που εκτελέστηκαν ανά κοινότητα	Έργα υπό εξέλιξη
Κάτω Αρόδες	Εξωραϊσμός Δημοτικού σχολείου Ανάπλαση παραδοσιακού Ελιόμυλου	
Πάνω Αρόδες	Εξωραϊσμός Δημοτικού Σχολείου Ανάπλαση πλατείας Ανέγερση Περιφερειακού Κέντρου Πληροφόρησης Γεωλογίας και Παλαιοντολογίας Ακάμα (ΕΓΤΑΑ 2014- 2020) Δημιουργία περιπατητικών και ποδηλατικών διαδρομών μελέτης της φύσης και του πολιτισμού	
΄Ινεια	Εξωραϊσμός Δημοτικού Σχολείου Νηπιαγωγείο Ανακαίνιση Γραφείου κοινοτάρχη Κέντρο νεότητας Δημιουργία πλατείας (ΕΤΠΑ 2007-2013) Ανάπλαση πυρήνα Θεματική Διαδρομή “ΑΦΡΟΔΙΤΗ” Εκπαιδευτικό – εκθεσιακό κέντρο Χελώνας	
Κάθηκας	Ανέγερση κοινοτικών κτιρίων Εξωραϊσμός πλατείας Λιθόστρωση δρόμων στον πυρήνα Γ’ και Δ’ Φάση Ανάπλαση προσόψεων κατοικιών στον πυρήνα Εξωραϊσμός και ανάπλαση του Πυρήνα - Φάση Ε’ Περιπατητική και Πολιτιστική Διαδρομής Κάθηκας -Μούντικο Ακάμας Ανάπλαση και Εξωραϊσμός / αποκατάσταση όψεων κτιρίων και περιφράξεων Περιφερειακό Πολυδύναμο/Πολιτιστικό Κέντρο Ακάμα, Χώροι Εκπαίδευσης, Απασχόλησης, Αναψυχής και Άθλησης παιδιών και νέων (ΕΓΤΑΑ 2014-2020) Περιφερειακό κέντρο πληροφόρησης Πτηνοπανίδας και Χερσαίας Χλωρίδας του Ακάμα Διαμόρφωση τεμαχίου σε χώρο στάθμευσης, παιδότοπο, και Κοινοτικό πάρκο Κατασκευή χώρου στάθμευσης και αθλητικών εγκαταστάσεων στον περιβάλλοντα χώρο του Δημοτικού	

	Σχολείου (Περιφερειακό Πολυδύναμο/Πολιτιστικό Κέντρο Ακάμα)	
Κισσόνεργα	Κοινοτικό κέντρο νεολαίας Περιφερειακό νηπιαγωγείο Κοινοτικό μουσείο	Παραλιακός πεζόδρομος Πέγειας-Κισσόνεργας
Πέγεια	Πολυδύναμο κέντρο παιδιών Μουσείο Μυκηναϊκού αποικισμού Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων και Δημοτική βιβλιοθήκη (ΕΓΤΑΑ 2007-2013)	Παραλιακός πεζόδρομος Πέγειας-Κισσόνεργας

Διαπιστώσεις

Με βάση τα πιο πάνω φαίνεται ότι ο Δήμος Ακάμα υστερεί σε ότι αφορά δημόσιες υποδομές σε κέντρα παροχής υπηρεσιών και ειδικά σε κέντρα παροχής υπηρεσιών προς τους ηλικιωμένους.

Λόγω της εξαιρετικής περιβαλλοντικής σημασίας της περιοχής εκτός από τα έργα περιβαλλοντικής φύσεως τα οποία στόχο έχουν την προστασία της, μπορούν να προωθηθούν έργα ούτως ώστε να δημιουργηθεί η κατάλληλη υποστηρικτική υποδομή στις κοινότητες, μέσω της οποίας θα προωθηθεί περαιτέρω η ανάπτυξη του φυσιολατρικού τουρισμού. Θετική εξέλιξη αποτελεί το γεγονός ότι ολοκληρώθηκαν πρόσφατα 3 σχετικά έργα σε Δημοτικά Διαμερίσματα του Δήμου («Ανέγερση Περιφερειακού Κέντρου Πληροφόρησης Γεωλογίας και Παλαιοντολογίας Ακάμα» στις Πάνω Αρόδες, Περιφερειακό κέντρο πληροφόρησης Πτηνοπανίδας και Χερσαίας Χλωρίδας του Ακάμα στον Κάθηκα και Εκπαιδευτικό – εκθεσιακό κέντρο Χελώνας στην Ίνεια).

Προτεινόμενα έργα

Δήμος Ακάμα	Προτεινόμενα έργα
Κάτω Αρόδες	Διαμόρφωση κυκλικών μονοπατιών της φύσης και ποδηλατοδρόμων που να περιλαμβάνουν και να έχουν ως αφετηρία το χωριό Διαμόρφωση θέσεων θέας, πάρκου, εκδρομικού χώρου και παιδότοπου
Πάνω Αρόδες	Εγκατάσταση σταθμού με ποδήλατα προς ενοικίαση για περιηγητές. Διαδρομή φύσης και πολιτισμού 'Κάτω βρύση-Αστροπάρκο-Μύλοι' – Πάρκο ερασιτεχνικής αστρονομίας και ανάπλαση/σηματοδότηση περιοχής πετρωμάτων. Εγκατάσταση σταθμού με ποδήλατα προς ενοικίαση για περιηγητές. Πολιτιστική μικρή και μεγάλη κυκλική διαδρομή/μονοπάτια μελέτης της φύσης. Πολιτιστική διαδρομή από τις Π.Αρόδες προς την εκκλησία της Παναγίας της Χρυσοσπηλιώτισσας (Θεμοκρήνη) και τη «σπηλιά της Χριστινούς»
Ίνεια	Χώροι πολιτισμού Λαόνας προσβάσιμοι σε όλους

Κάθηκας	Περιφερειακό κέντρο χερσαίας χλωρίδας και πτηνοπανίδας Πολιτιστική-ποδηλατική και περιπατητική-κυκλική διαδρομή με θέσεις θέας και ξεκούρασης στην περιοχή Μούντικο. Χαρτογράφηση και σήμανση διαδρομής. Διαμόρφωση τεμαχίου σε χώρο στάθμευσης, παιδότοπο και Κοινοτικό Πάρκο
----------------	--

Εισηγήσεις

Λόγω της σημαντικής αύξησης του πληθυσμού στη Πέγεια και στην Κισσόνεργα αλλά και λόγω της προσάρτησης 6 κοινοτήτων στο Δήμο Πέγειας, η τοπική αρχή θα πρέπει να μελετήσει τις ανάγκες του τοπικού πληθυσμού σε ότι αφορά έργα κοινωνικών παροχών και να προωθήσει τα κατάλληλα έργα εκεί όπου χρειάζεται ώστε να καλύψει τις ανάγκες όλης της επικράτειας του Δήμου.

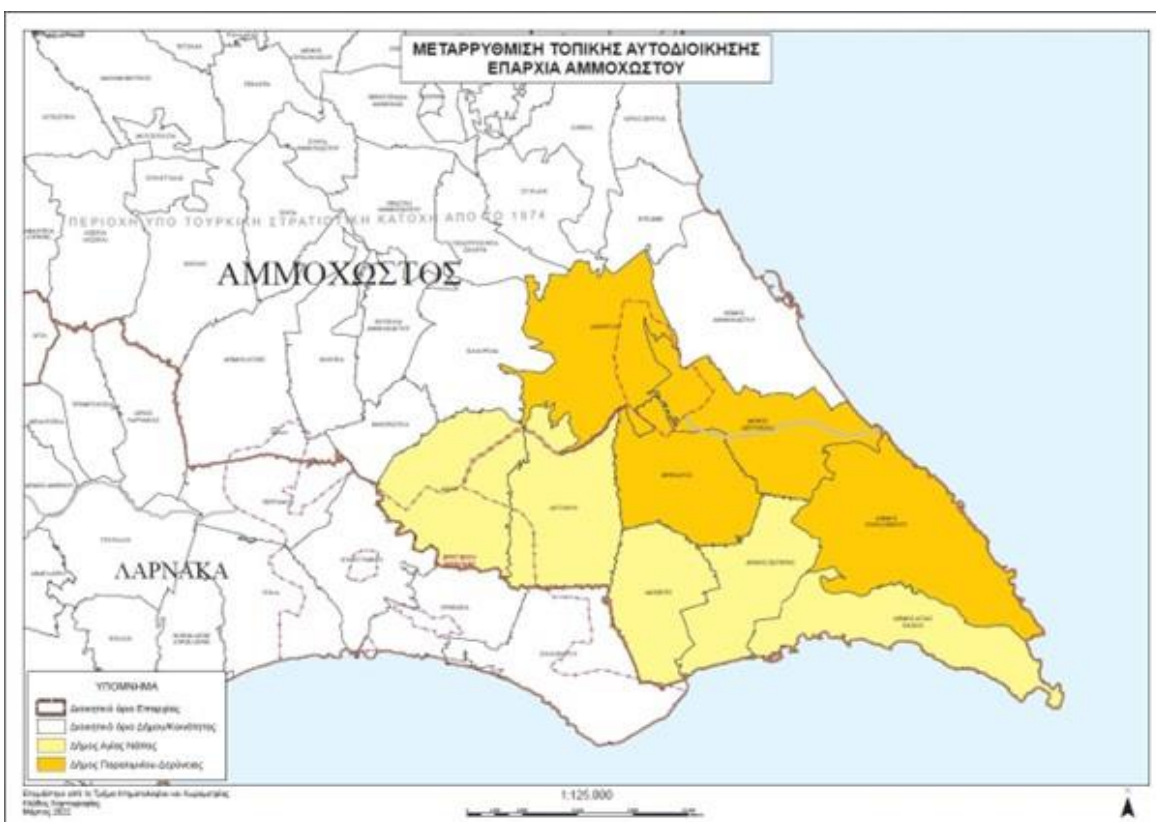
Λόγω της ύπαρξης των προστατευόμενων περιοχών Ακάμα σε συνάρτηση με τον παραδοσιακό χαρακτήρα των κοινοτήτων που προσαρτήθηκαν στο Δήμο, συστήνονται τα έργα βελτίωσης του δομημένου περιβάλλοντος των κοινοτήτων και έργα σύνδεσης των πυρήνων των κοινοτήτων με τις περιοχές φυσικής ομορφιάς. Επίσης θα μπορούσαν να προωθηθούν και έργα συντήρησης και ανάδειξης μνημείων και περιοχών φυσικής ομορφιάς αφού στην περιοχή υπάρχουν διάφορα μνημεία, γεωλογικοί σχηματισμοί, φαράγγια, παλιές εκκλησίες και διατηρητέα κτίρια.

Επιπρόσθετα, λόγω της γειννίας των κοινοτήτων του Ακάμα με την τουριστική περιοχή Πέγειας, και γενικότερα της Πάφου, συστήνεται όπως υλοποιούνται έργα διασύνδεσης των κοινοτήτων με τις τουριστικές περιοχές, π.χ. θεματικές διαδρομές, γραμμικά πάρκα, μονοπάτια της φύσης, ποδηλατόδρομοι, κλπ.

ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ

Η ελεύθερη Επαρχία Αμμοχώστου απαριθμεί 2 Δήμους, με συνολικό πληθυσμό 54.282 μόνιμους κατοίκους (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή Πληθυσμού 2021). Και οι 2 Δήμοι είναι εξολοκλήρου επιλέξιμες περιοχές στα πλαίσια των Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης.

ΔΗΜΟΙ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ

ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΑΣ ΝΑΠΑΣ

Ο Δήμος Αγίας Νάπας αποτελείται από τα Δημοτικά διαμερίσματα Αγία Νάπα, Σωτήρα, Λιοπέτρι, Αυγόρου και Άχνα με συνολικό πληθυσμό 22.633 (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή Πληθυσμού 2021). Με βάση τη σύγκριση των απογραφών πληθυσμού των 2001, 2011, 2021, η περιοχή παρουσιάζει συνεχή αύξηση πληθυσμού. Η συνεχής αύξηση πληθυσμού στην περιοχή οφείλεται στην ελκυστικότητα της περιοχής για διαβίωση αφού πέραν της εύκολης προσβασιμότητας δημιουργούνται συνεχώς νέες θέσεις εργασίας στον οικοδομικό τομέα, τουριστικό τομέα, τομέα εστίασης (ανέγερση νέων ξενοδοχείων, δημιουργία μαρίνας στην Αγ. Νάπα, δημιουργία χώρων εστίασης και ψυχαγωγίας). Επιπρόσθετα, λόγω της μορφολογίας του εδάφους η οποία ευνοεί τις γεωργικές δραστηριότητες, μεγάλο μέρος του πληθυσμού απασχολείται και στον τομέα της γεωργίας, και η συγκεκριμένη περιοχή φημίζεται για τα γεωργικά της προϊόντα. Μέρος της περιοχής αυτής εμπίπτει στα όρια της Βρετανικής βάσης

Δεκέλειας (Άχνα, Αυγόρου). Η κοινότητα Άχνας είναι κατεχόμενη και ως εκ τούτου επιλέξιμη περιοχή είναι μόνο το Δασάκι της Άχνας.

Δήμος Αγίας Νάπας	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Αγία Νάπα	2.693	3.212	4.717	45	6.8
Σωτήρα	4.258	5.474	5.905	70	3.7
Λιοπέτρι	3.837	4.591	4.908	45	9.6
Αυγόρου	4.002	4.604	4.921	40	15
Άχνα	1.952	2.087	2.182	50	24.5

Χαρακτηριστικά περιοχής

Πέραν από τις παραλίες της περιοχής, υπάρχουν σημαντικές προστατευόμενες περιοχές και υδροβιότοποι, οι οποίες έχουν συμπεριληφθεί στο δίκτυο Natura 2000, καθώς και στο Ευρωπαϊκό μονοπάτι της φύσης E4, όπως το ακρωτήριο του Κάβο Γκρέκο, η περιοχή Αγίας Θέκλας και το Φράγμα Άχνας (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000) καθώς και άλλες περιοχές φυσικής ομορφιάς (Ποταμός Λιοπετρίου).

Επίσης στην περιοχή υπάρχει πολύ μεγάλος αριθμός εκκλησιαστικών μνημείων (μεσαιωνικά και βυζαντινά ξωκλήσια) σε όλα τα διαμερίσματα, και ιδιαίτερα στο Δήμο Σωτήρας. Σημείο αναφοράς στην περιοχή είναι το μεσαιωνικό Μοναστήρι της Αγίας Νάπας το οποίο αναπαλαιώθηκε και μετατράπηκε σε μουσειακό χώρο (Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων).

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Στην περιοχή Κάβο Γκρέκο υπάρχουν πολλά μονοπάτια μελέτης της φύσης (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Υπάρχουν εκδρομικοί χώροι κοντά στη Σωτήρα και κοντά στην Αγία Νάπα, Κάβο Γκρέκο (Πηγή: Τμήμα Δασών).

Θεματικές Διαδρομές: Κάποια εκκλησιαστικά μνημεία της περιοχής συμπεριλαμβάνονται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών (Εκκλησία Αγ. Μάμαντος και Εκκλησία Μεταμορφώσεως στη Σωτήρα, Μονή Αγίας Νάπας) (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Επίσης στην περιοχή υπάρχει εκτεταμένο δίκτυο ποδηλατικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Η περιοχή του Κάβο Γκρέκο συμπεριλαμβάνεται στη θεματική διαδρομή Αφροδίτη (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Η

Μονή Αγίας Νάπας συμπεριλαμβάνεται στην πολιτιστική διαδρομή «Κύπρος-Βενετία» (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Σε ότι αφορά την ύπαρξη Μουσείων στην περιοχή ελεύθερης Αμμοχώστου υπάρχουν, το Δημοτικό Μουσείο «Θάλασσα», το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, «Αρχαίοι Τάφοι Μακρόνησου», το Υποβρύχιο Μουσείο, το Ιστορικό Μουσείο «Μεσαιωνικού Υδραγωγείου» και το Λαογραφικό Μουσείο «Αγροτόσπιτο» στην Αγία Νάπα, το Εκκλησιαστικό Μουσείο, το Μουσείο ΕΟΚΑ και το Μελέτιον Ιστορικό Μουσείο στη Σωτήρα, και το Εθνογραφικό Μουσείο στο Αυγόρου. Υπάρχει επίσης το Κέντρο πληροφόρησης Κάβο Γκρέκο (Πηγή: Τμήμα Δασών) το οποίο λειτουργεί και σαν Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Πηγή: Δίκτυο κέντρων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, Στρατηγικός σχεδιασμός για την περιβαλλοντική εκπαίδευση με επίκεντρο την αιχμή ανάπτυξης, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού).

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Σε ότι αφορά έργα αναπλάσεων, έγιναν η ανάπλαση του παραλιακού μετώπου-αλιευτικού καταφυγίου στην Αγία Νάπα και δημιουργία πάρκων σε όλα τα Δημοτικά διαμερίσματα. Επίσης ολοκληρώθηκε η φάση Α' του παραλιακού πεζόδρομου Αγίας Νάπας και η ανάπλαση της πλατείας Λιοπετρίου. Σε εξέλιξη είναι το έργο ανάπλασης του ποταμού Λιοπετρίου.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Έγινε συντήρηση και αποκατάσταση του ρωμαϊκού υδραγωγείου στην Αγία Νάπα μέσω του προγράμματος Interreg III, καθώς και ανάπλαση του Μεσαιωνικού μοναστηριού Αγ. Νάπας και μετατροπή του σε μουσειακό χώρο.

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Σε ότι αφορά πολιτιστική υποδομή, δημιουργήθηκαν αμφιθέατρα στη Σωτήρα και στο Λιοπέτρι και Αίθουσα εκδηλώσεων στην Άχνα.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Σε ότι αφορά κέντρα ηλικιωμένων, λειτουργεί στέγη ηλικιωμένων στο Αυγόρου, κέντρο απασχόλησης ηλικιωμένων στο Αυγόρου και κέντρο ημερήσιας φροντίδας ηλικιωμένων στο Λιοπέτρι (Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας), και πιο πρόσφατα ολοκληρώθηκε η δημιουργία Κέντρου κοινωνικών παροχών στη Σωτήρα (ΕΓΤΑΑ 2014-2020). Επίσης στην περιοχή λειτουργούν δυο κέντρα νεότητας, στη Σωτήρα και στην Άχνα, (Πηγή: Οργανισμός Νεολαίας Κύπρου). Και στα πέντε Δημοτικά διαμερίσματα λειτουργούν κέντρα απασχόλησης παιδιών.

Δήμος Αγίας Νάπας	Έργα που εκτελέστηκαν ανά διαμέρισμα	Έργα υπό εξέλιξη
Αγία Νάπα	Πάρκο παρά το ταχυδρομείο Νηπιαγωγείο Παιδική Λέσχη/Κέντρο απασχόλησης παιδιών Δημοτικό θέατρο/Αίθουσα εκδηλώσεων Αίθουσα εκδηλώσεων/Υπαίθριο αμφιθέατρο Δημοτικού Μεγάρου Συντήρηση ρωμαϊκού υδραγωγείου (Interreg III)	Δημιουργία αστικού πολύ-λειτουργικού πάρκου (ΘΑΛΕΙΑ 2021-2027) Κέντρο φροντίδας/απασχόλησης παιδιών (Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας)

	<p>Ανάπλαση Μεσαιωνικού Μοναστηριού (μετατροπή σε Μουσειακό χώρο) Εργασίες χώρου αλιευτικού καταφυγίου και εκκλησία Αγ. Γεωργίου (διαμόρφωση παραλιακού μετώπου λιμένα Αγ. Νάπας) Δημοτικό Μουσείο 'Θάλασσα' και υπαίθριο αμφιθέατρο Λαογραφικό Μουσείο 'Αγροτόσπιτο' Κέντρο περιβαλλοντικής ενημέρωσης Κάβο Γκρέκο Δημοτική βιβλιοθήκη Εθνικό-Ιστορικό μουσείο Παραλιακός πεζόδρομος Φάση Α' Αναβάθμιση/συντήρηση ποδηλατόδρομου από Αγία Νάπα προς Κάβο Γκρέκο Αναβάθμιση ποδηλατοδρόμου επί της λεωφόρου «Νησί». Κέντρο ερευνών Γιώργου Σεφέρη Β' Φάση παραλιακού πεζόδρομου Πάρκο Γλυπτικής/Πάρκο Μεσογειακών Φυτών, Κάκτων και Παχύφυτων</p>	
Σωτήρα	<p>Παραλιακό αμφιθέατρο Αγ. Θέκλας Δημοτικό Κηποθέατρο Νηπιαγωγεία Κέντρο απασχόλησης παιδιών Εκκλησιαστικό Μουσείο Μουσείο ΕΟΚΑ Μελέτιον ιστορικό μουσείο Διαμόρφωση πάρκων Κέντρο νεότητας Δημοτικό αμφιθέατρο Κέντρο κοινωνικών παροχών (ΕΓΤΑΑ 2014-2020) Δρόμος παρά το Δημοτικό σχολείο Σωτήρας</p>	<p>Δημιουργία χώρου αθλητικών δραστηριοτήτων και χώρων πρασίνου (ΘΑΛΕΙΑ 2021-2027)</p>
Λιοπέτρι	<p>Αμφιθέατρο Νηπιαγωγείο Κέντρο απασχόλησης παιδιών Πάρκα/πλακόστρωτα Κατασκευή διαφόρων αναπτυξιακών έργων (βελτίωση δρόμων, αντιπλημμυρικών έργων διαμόρφωση μικρών χώρων πρασίνου σε πάρκα, κ.α.)</p>	<p>Βελτίωση καταφυγίων αλιείας, διαμόρφωση του αλιευτικού καταφυγίου και του ποταμού Λιοπετρίου Πολιτιστικό – Πολύ-λειτουργικό κέντρο</p>

Αυγόρου	Αναπαλαίωση διατηρητέας οικοδομής 'Τσιμπουρή' και στέγαση κέντρου απασχόλησης ηλικιωμένων "Ποτέ πια μόνοι στο σπίτι" Νηπιαγωγεία Κέντρο απασχόλησης παιδιών Στέγη ηλικιωμένων Δρόμος Αυγόρου-Ορμήδειας Κατασκευή διαφόρων αναπτυξιακών έργων (βελτίωση δρόμων, αντιπλημμυρικών έργων διαμόρφωση μικρών χώρων πρασίνου σε πάρκα, κ.α.) Εθνογραφικό μουσείο Κοινοτική βιβλιοθήκη	Κατασκευή υπαίθριου αμφιθεάτρου (ΘΑΛΕΙΑ 2021-2027)
Άχνα	Πάρκο έναντι γραφείου Κ.Σ. Νηπιαγωγείο Κέντρο απασχόλησης παιδιών Πάρκο φράγματος Άχνας-Τοπιοτέχνηση χώρου Κέντρο νέων Άχνας Εξωραϊσμός κυκλικού κόμβου Πάρκο στην είσοδο της κοινότητας Αίθουσα εκδηλώσεων Σκηνή πλατείας Δρόμος Αυγόρου – Δάσους Άχνας Κατασκευή διαφόρων αναπτυξιακών έργων (βελτίωση δρόμων, αντιπλημμυρικών έργων διαμόρφωση μικρών χώρων πρασίνου σε πάρκα, κ.α.)	Κατασκευή υπαίθριου χώρου αθλοπαιδιών (ΘΑΛΕΙΑ 2021-2027)

Διαπιστώσεις

Με βάση τα πιο πάνω ο Δήμος Αγίας Νάπας διαθέτει στο παρόν στάδιο, με βάση τον πληθυσμό του, ικανοποιητική υποδομή σε ότι αφορά πολιτιστική υποδομή (πολιτιστικά κέντρα/θέατρα), αλλά ανεπαρκή υποδομή σε ότι αφορά κέντρα παροχής κοινωνικών υπηρεσιών για ηλικιωμένους.

Λόγω του ότι η περιοχή είναι ένα από τα σημαντικότερα κέντρα παραθαλάσσιου τουρισμού της Κύπρου, έχουν γίνει πολλά έργα βελτίωσης και εμπλουτισμού του τουριστικού προϊόντος της περιοχής (π.χ. αναπλάσεις δημόσιων χώρων, παραλιακοί πεζόδρομοι, ποδηλατόδρομοι, πάρκα, κέντρα πληροφόρησης, κλπ).

Προτεινόμενα έργα

Δήμος Αγίας Νάπας	Προτεινόμενα έργα
Αγία Νάπα	Πολυδύναμο κέντρο κοινωνικής μέριμνας / πρότυπο κέντρο αυτισμού Ανέγερση υπαίθριου αμφιθεάτρου – Κέντρο πολιτισμού Κέντρο ημερήσιας απασχόλησης ηλικιωμένων Θρησκευτικές διαδρομές Βρεφονηπιακός σταθμός Θεματικό πάρκο Δημιουργία Λαϊκής Γειτονιάς Ποδηλατόδρομοι Εξωραϊσμοί/πλακοστρώσεις Δημιουργία πάρκων/χώρων πρασίνου Αναβάθμιση της οδού Τεύκρου Ανθία και άλλων παρακείμενων δρόμων στην Αγ. Νάπα
Σωτήρα Αμμοχώστου	Διαμόρφωση παραλιακού πεζόδρομου (ΤΠΟ) Υπαίθριος κινηματογράφος (drive in cinema) Ανάπλαση πυρήνα Κέντρο ημερήσιας απασχόλησης ηλικιωμένων Θρησκευτικές διαδρομές, Γαστρονομικές διαδρομές Ποδηλατόδρομοι Βελτίωση οδικών αρτηριών / λεωφόρων
Λιοπέτρι	Ποδηλατόδρομος (Λιοπέτρι-ποταμός) Θρησκευτικές διαδρομές Ανάπλαση παλιού σχολείου
Αυγόρου	Ανάπλαση πυρήνα Θρησκευτικές διαδρομές Αναπαλαίωση παραδοσιακού αλευρόμυλου Βελτίωση οδικών αρτηριών / λεωφόρων
Άχνα	Ανακαίνιση της αίθουσας πολιτιστικών εκδηλώσεων Ποδηλατόδρομος φράγματος Άχνας Θρησκευτικές διαδρομές

Λόγω της τάσης για αύξηση του πληθυσμού είναι αναγκαίο να μελετηθούν οι ανάγκες της περιοχής και κατά πόσο επιβάλλεται η δημιουργία επιπρόσθετων κέντρων φροντίδας ηλικιωμένων, αλλά και επιπλέον κέντρα παροχής υπηρεσιών (π.χ. πολυδύναμα κέντρα, κέντρα απασχόλησης παιδιών/νέων).

Επίσης, λόγω του ότι η περιοχή είναι ένα από τα σημαντικότερα κέντρα παραθαλάσσιου τουρισμού της Κύπρου θα πρέπει να συνεχιστούν τα έργα βελτίωσης και εμπλουτισμού του τουριστικού προϊόντος της περιοχής (π.χ. παραλιακοί πεζόδρομοι, ποδηλατόδρομοι, πάρκα, κέντρα πληροφόρησης, κλπ.) αλλά να προωθηθούν και έργα προστασίας και ανάδειξης των προστατευόμενων περιοχών με στόχο την προώθηση του φυσιολατρικού τουρισμού και τον εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος, και στα άλλα δημοτικά διαμερίσματα πέραν της Αγίας Νάπας, αλλά και την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου. Θετικό είναι το γεγονός ότι είναι σε εξέλιξη το έργο «Βελτίωση καταφυγίων αλιείας, διαμόρφωση του αλιευτικού καταφυγίου και του ποταμού στο Λιοπέτρι», αν και παρατηρείται σημαντική καθυστέρηση στην ολοκλήρωσή του.

ΔΗΜΟΣ ΠΑΡΑΛΙΜΝΙΟΥ-ΔΕΡΥΝΕΙΑΣ

Ο Δήμος Παραλιμνίου-Δερύνειας αποτελείται από τα διαμερίσματα, Παραλίμνι, Δερύνεια, Φρέναρος, και Αχερίτου (Βρυσούλλες) με συνολικό πληθυσμό 31.649. (Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Απογραφή Πληθυσμού 2021). Με βάση τη σύγκριση των απογραφών πληθυσμού η περιοχή παρουσιάζει συνεχή αύξηση πληθυσμού. Η συνεχής αύξηση πληθυσμού στην περιοχή οφείλεται στην ελκυστικότητα της περιοχής για διαβίωση αφού πέραν της εύκολης προσβασιμότητας δημιουργούνται συνεχώς νέες θέσεις εργασίας στον τουριστικό τομέα (ανέγερση νέων ξενοδοχείων, δημιουργία μαρίνας στην Αγ. Νάπα). Επιπρόσθετα, λόγω της μορφολογίας του εδάφους η οποία ευνοεί τις γεωργικές δραστηριότητες, μεγάλο μέρος του πληθυσμού απασχολείται και στον τομέα της γεωργίας, και η συγκεκριμένη περιοχή φημίζεται για τα γεωργικά της προϊόντα. Μέρος της περιοχής αυτής εμπίπτει στα όρια της Βρετανικής βάσης Αγ. Νικολάου (Φρέναρος, Αχερίτου, Δερύνεια). Επιπρόσθετα, η κοινότητα Αχερίτου είναι κατεχόμενη και ως εκ τούτου επιλέξιμη περιοχή είναι μόνο ο Συνοικισμός Αγίου Γεωργίου Αχερίτου-Βρυσούλλες. Όλα τα διαμερίσματα του Δήμου Παραλιμνίου είναι επιλέξιμες περιοχές (δευτερεύουσες αστικές, περιαστικές και αγροτικές περιοχές) στα πλαίσια των Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης.

Δήμος Παραλιμνίου - Δερύνειας	Στατιστικά στοιχεία				
	Απογραφή πληθυσμού 2001	Απογραφή πληθυσμού 2011	Απογραφή πληθυσμού 2021	Υψόμετρο	Απόσταση από αστικό κέντρο επαρχίας (km)
Παραλίμνι	11.091	14.963	19.035	80	0
Δερύνεια	4.954	5.844	6.229	65	3.6
Φρέναρος	3.305	4.298	4.515	75	7
Αχερίτου	1.646	1.556	1.870	20	12.8

Χαρακτηριστικά περιοχής

Πέραν από τις παραλίες της περιοχής υπάρχουν σημαντικές προστατευόμενες περιοχές και υδροβιότοποι, οι οποίες έχουν συμπεριληφθεί στο δίκτυο Natura 2000, όπως η θαλάσσια περιοχή Νησιά και η Λίμνη Παραλιμνίου (Πηγή: Τμήμα Περιβάλλοντος, Natura 2000). Επίσης στην περιοχή υπάρχει αρκετά μεγάλος αριθμός εκκλησιαστικών μνημείων (μεσαιωνικά και βυζαντινά ξωκλήσια) σε όλα τα διαμερίσματα.

Υφιστάμενη υποδομή ανά κατηγορία

Μονοπάτια μελέτης της φύσης: Δεν υπάρχει υποδομή αυτού του είδους στην περιοχή.

Εκδρομικοί χώροι/Σημεία θέας: Δεν υπάρχει υποδομή αυτού του είδους στην περιοχή.

Θεματικές Διαδρομές: Κάποια εκκλησιαστικά μνημεία της περιοχής συμπεριλαμβάνονται στο δίκτυο θρησκευτικών διαδρομών (εκκλησία Παναγίας και εκκλησία Αγ. Μαρίνας στο

Παραλίμνι) (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού). Επίσης στην περιοχή υπάρχει εκτεταμένο δίκτυο ποδηλατικών διαδρομών (Πηγή: Υφυπουργείο Τουρισμού).

Μουσεία/Κέντρα πληροφόρησης: Σε ότι αφορά την ύπαρξη Μουσείων υπάρχουν Λαογραφικά Μουσεία στο Παραλίμνι και στη Δερύνεια, Εκκλησιαστικό μουσείο στη βυζαντινή εκκλησία Αγ. Άννας (Τμήμα Αρχαιοτήτων), και Υπαίθριο μουσείο παραδοσιακών επαγγελμάτων στη Δερύνεια (ΕΓΤΑΑ 2007-2013), και άλλα ιδιωτικά μουσεία.

Αναπλάσεις/Εξωραϊσμοί: Σε ότι αφορά έργα αναπλάσεων, έγιναν ο παραλιακός πεζόδρομος Πρωταρά (Α, Β και Γ φάσεις), διαμόρφωση πλατείας στο Παραλίμνι, διαμόρφωση κεντρικής πλατείας στις Βρυσούλλες (Αχερίτου) και δημιουργία πάρκων σε όλα τα διαμερίσματα.

Αποκατάσταση/ανάδειξη διατηρητέων κτιρίων/μνημείων: Δεν έγιναν έργα αυτού του τύπου στην περιοχή

Πολιτιστικά κέντρα/Πολυδύναμα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης: Σε ότι αφορά πολιτιστική υποδομή δημιουργήθηκαν αμφιθέατρα στο Παραλίμνι, στη Δερύνεια, στο Φρέναρος και στις Βρυσούλλες (Αχερίτου). Στη Δερύνεια λειτουργεί το Πολιτιστικό κέντρο κατεχόμενης Αμμοχώστου.

Κέντρα ηλικιωμένων/Κέντρα νεότητας/Βιβλιοθήκες/Κέντρα απασχόλησης παιδιών: Σε ότι αφορά κέντρα ηλικιωμένων λειτουργεί η Λέσχη ηλικιωμένων στη Δερύνεια (ΕΓΤΑΑ 2007-2013) καθώς και κέντρο ηλικιωμένων στο Παραλίμνι. Επίσης λειτουργεί Δημοτική βιβλιοθήκη στη Δερύνεια, και κέντρα απασχόλησης παιδιών στη Δερύνεια, στο Φρέναρος και στο Παραλίμνι.

Δήμος Παραλιμνίου - Δερύνειας	Έργα που εκτελέστηκαν ανά Δημοτικό Διαμέρισμα	Έργα υπό εξέλιξη
Παραλίμνι	Διαμόρφωση πλατείας Λεύκολλα Δημοτικό Αμφιθέατρο Αίθουσα εκδηλώσεων Δημοτικού Μεγάρου Νηπιαγωγεία Στέγη ηλικιωμένων Λαογραφικό μουσείο Λειτουργία Κέντρου Πληροφόρησης Νέων του Οργανισμού Νεολαίας Κύπρου Παιδική λέσχη Κατασκευή παραλιακού πεζόδρομου Πρωταρά Ποδηλατόδρομοι Ανάπλαση λεωφόρου Κάππαρη Κέντρο φροντίδας/απασχόλησης παιδιών (Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας)	Μαρίνα
Δερύνεια	Υπαίθριο λαϊκό μουσείο παραδοσιακών επαγγελμάτων (ΕΓΤΑΑ 2007-13) Λαογραφικό μουσείο	Ανέγερση δημοτικής αγοράς (ΕΓΤΑΑ 2014-2020)

	Δημοτικό αμφιθέατρο Δημοτική βιβλιοθήκη Νηπιαγωγεία Κέντρο απασχόλησης παιδιών/ Παιδική λέσχη Πολιτιστικό κέντρο κατεχόμενης Αμμοχώστου Λέσχη ηλικιωμένων (ΕΓΤΑΑ 2007-2013) Αναβάθμιση κλειστής αίθουσας αθλοπαιδιών	Ανέγερση αίθουσας πολιτισμού και συνεδριακού κέντρου (ΘΑΛΕΙΑ 2021-2027)
Φρέναρος	Κατασκευή τριών πάρκων Νηπιαγωγείο Κέντρο απασχόλησης παιδιών Αμφιθέατρο Κατασκευή διαφόρων αναπτυξιακών έργων (βελτίωση δρόμων, αντιπλημμυρικών έργων διαμόρφωση μικρών χώρων πρασίνου σε πάρκα κ.α.)	Ανάπλαση πυρήνα (Φάση Α')
Αχερίτου	Διαμόρφωση κεντρικής πλατείας και κατασκευή αμφιθεάτρου Νηπιαγωγείο Διαμόρφωση πάρκου Αίθουσα πολλαπλών εκδηλώσεων (Δημοτικό σχολείο) Κατασκευή διαφόρων αναπτυξιακών έργων (βελτίωση δρόμων, αντιπλημμυρικών έργων διαμόρφωση μικρών χώρων πρασίνου σε πάρκα, κ.α.)	Ανάπλαση και διαμόρφωση γραμμικού πάρκου (ΘΑΛΕΙΑ 2021-2027)

Διαπιστώσεις

Με βάση τα πιο πάνω ο Δήμος Παραλιμνίου - Δερύνειας διαθέτει στο παρόν στάδιο, με βάση τον πληθυσμό του, ικανοποιητική υποδομή σε ότι αφορά πολιτιστικά κέντρα/θέατρα, συμπεριλαμβανομένου και του υπό εξέλιξη έργου ανέγερσης αίθουσας πολιτισμού στη Δερύνεια. Ωστόσο φαίνεται να είναι ανεπαρκής υποδομή σε ότι αφορά άλλα κέντρα παροχής κοινωνικών υπηρεσιών, π.χ. κέντρα ηλικιωμένων, λαμβάνοντας υπόψη και τον πληθυσμό.

Δεδομένου ότι η περιοχή είναι ένα από τα σημαντικότερα κέντρα παραθαλάσσιου τουρισμού της Κύπρου, έχουν γίνει πολλά έργα βελτίωσης και εμπλουτισμού του τουριστικού προϊόντος της περιοχής (π.χ. αναπλάσεις δημόσιων χώρων, παραλιακοί πεζόδρομοι, ποδηλατόδρομοι, πάρκα, κέντρα πληροφόρησης, κλπ.)

Προτεινόμενα έργα

Δήμος Παραλιμνίου - Δερύνειας	Προτεινόμενα έργα
Παραλίμνι	Ανάπλαση κεντρικού πυρήνα Δημιουργία κεντρικής πλατείας Δημιουργία πλατειακού χώρου στον Πρωταρά "Πλατεία Λεύκολλα" Δημιουργία κλειστής αμφιθεατρικής αίθουσας (στέγαση υφιστάμενου αμφιθεάτρου) Γραμμικό/περιβαλλοντικό πάρκο στη λίμνη Παραλιμνίου Κέντρο ημερήσιας απασχόλησης ηλικιωμένων και ΑμεΑ Θρησκευτικές διαδρομές Ποδηλατόδρομοι Βελτιωτικά έργα στα αλιευτικά καταφύγια της Αγίας Τριάδας Βελτίωση οδικών αρτηριών / λεωφόρων
Δερύνεια	Δημιουργία πλατείας Βελτίωση κοίτης ποταμού και φράγματος στην περιοχή Λούκκος Βαθύς Ανάπλαση κεντρικής περιοχής Θρησκευτικές διαδρομές Αναστήλωση μεσαιωνικών λαγουμιών-Αγ. Κωνσταντίνου
Φρέναρος	Υπαίθριο θέατρο Ανάπλαση πυρήνα (Φάση Β΄) Κέντρο απασχόλησης παιδιών/νέων Θρησκευτικές διαδρομές
Αχερίτου	Κέντρο απασχόλησης παιδιών/νέων Θρησκευτικές διαδρομές Βιβλιοθήκη νέας τεχνολογίας Πολυδύναμο κέντρο Δημιουργία Μουσείου Διαμόρφωση πάρκων

Λόγω της τάσης για αύξηση του πληθυσμού είναι αναγκαίο να μελετηθούν οι ανάγκες της περιοχής και κατά πόσο επιβάλλεται η δημιουργία επιπρόσθετου κέντρου ηλικιωμένων, αλλά και επιπλέον κέντρα παροχής υπηρεσιών (π.χ. πολυδύναμα κέντρα, κέντρα απασχόλησης παιδιών/νέων).

Επίσης λόγω του ότι η περιοχή είναι ένα από τα σημαντικότερα κέντρα παραθαλάσσιου τουρισμού της Κύπρου θα πρέπει να συνεχιστούν τα έργα βελτίωσης και εμπλουτισμού του τουριστικού προϊόντος της περιοχής (π.χ. παραλιακοί πεζόδρομοι, ποδηλατόδρομοι, πάρκα, κέντρα πληροφόρησης, κλπ.) αλλά να προωθηθούν και έργα προστασίας και ανάδειξης των προστατευόμενων περιοχών με στόχο την προώθηση του φυσιολατρικού τουρισμού και τον εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος και στα άλλα δημοτικά διαμερίσματα, αλλά και την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Είναι προφανές ότι η ύπαιθρος της Κύπρου χαρακτηρίζεται από τη διαφορετικότητα, αφού υπάρχουν περιοχές οι οποίες είναι πεδινές και πολύ κοντά σε μεγάλα αστικά κέντρα, άλλες περιοχές οι οποίες είναι παραθαλάσσιες με ανεπτυγμένο τον παραθαλάσσιο τουρισμό, ορεινές περιοχές στις οποίες η προσβασιμότητα είναι πιο δύσκολη από ότι σε άλλες, και περιοχές οι οποίες λόγω τοποθεσίας (ως αποτέλεσμα της κατοχής) είναι πιο απομακρυσμένες από αστικά κέντρα. Ως εκ τούτου κάποιες περιοχές γνωρίζουν συνεχή ανάπτυξη (πληθυσμιακή, οικιστική, βιομηχανική, εμπορική, τουριστική) ενώ άλλες περιοχές έχουν παραμείνει στάσιμες, χωρίς κίνητρα για την παραμονή μόνιμου πληθυσμού και τη γήρανση του τοπικού πληθυσμού με τον κίνδυνο εγκατάλειψης να είναι ορατός σε κάποιες περιπτώσεις.

Από τη μελέτη της Κυπριακής υπαίθρου με βάση το διαχωρισμό της σε Δήμους και Συμπλέγματα Κοινοτήτων φαίνεται ότι κάποιες περιοχές έχουν πλεονεκτικότερη θέση από άλλες και ως εκ τούτου σε κάθε περιοχή θα πρέπει να τεθούν και διαφορετικές προτεραιότητες σε ότι αφορά την πορεία ανάπτυξης μιας περιοχής. Παράλληλα από την πιο πάνω μελέτη καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι κάποιες περιοχές, Συμπλέγματα ή/και Δήμοι χρειάζονται περισσότερη στήριξη από το Κράτος ούτως ώστε να μειωθεί το φαινόμενο της αστυφιλίας, να αποφευχθεί ο κίνδυνος εγκατάλειψης κάποιων περιοχών και να επιτευχθεί η επιθυμητή και ισόρροπη ανάπτυξη της κάθε περιοχής. Πέραν της κρατικής στήριξης συστήνεται όπως σε τέτοιες περιοχές δίνεται και προτεραιότητα σε ότι αφορά την υλοποίηση έργων και δράσεων συγχρηματοδοτούμενων από Ευρωπαϊκά Ταμεία.

Βάσει των πιο πάνω, στα πλαίσια των Μέτρων/Παρεμβάσεων που συγχρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (Προγράμματα Αγροτικής Ανάπτυξης) συστήνεται όπως δίδεται προτεραιότητα στις πιο κάτω περιοχές:

ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ

Ορεινές/Ημιορεινές περιοχές (Περιοχή μελέτης Εθνικής Στρατηγικής για την Ανάπτυξη των Κοινοτήτων Τρόδους και μέρος του Δήμου Λευκάρων-Δημοτικά Διαμερίσματα Πάνω Λευκάρων, Κάτω Λευκάρων, Λάγιας, Βάβλας)

Οι περιοχές οι οποίες εμπίπτουν στην Εθνική Στρατηγική για την Ανάπτυξη των Κοινοτήτων Τρόδους και οι οποίες εμπίπτουν στα όρια των Επαρχιών Λευκωσίας και Λεμεσού, Λάρνακας και Πάφου, καθώς και μέρος του Δήμου Λευκάρων (Πάνω Λεύκαρα, Κάτω Λεύκαρα, Λάγια, Βάβλα) που αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ορεινής Λάρνακας, σε σύγκριση με τις πεδινές/παραθαλάσσιες περιοχές έχουν προφανή μειονεκτήματα (λόγω μορφολογίας και γεωγραφίας) σε ότι αφορά την προσβασιμότητα και την εγγύτητα σε μεγάλα αστικά κέντρα. Ως αποτέλεσμα, σε πολλές κοινότητες παρατηρείται τάση για εγκατάλειψη από τους νέους, γήρανση του τοπικού πληθυσμού και στασιμότητα στην ανάπτυξη, με εξαίρεση μικρό αριθμό κοινοτήτων οι οποίες έχουν καταστεί περιφερειακά κέντρα των ορεινών περιοχών, στις οποίες συγκεντρώνονται σημαντικές υπηρεσίες (π.χ. Κυπερούντα, Πελένδρι, Παλαιχώρι Κακοπετριά). Επίσης σε κάποιες περιοχές (π.χ. Μαραθάσα, Κρασοχώρια Λεμεσού) έχει παρατηρηθεί ανάπτυξη του Αγροτουριστικού ρεύματος ως αποτέλεσμα ιδιωτικών επενδύσεων σε συνέργεια με κάποια δημόσια έργα και δράσεις προώθησης από τον Κυπριακό Οργανισμό Τουρισμού. Σε άλλες περιοχές ωστόσο (π.χ. Πιτσιλιά Λευκωσίας, Ορεινή Λευκωσίας, Μόρφου, Περιοχή Κελοκεδάρων-Διαρίζου, Περιοχή Στρομπιού, Περιοχή Ασγάτας) αν και παρουσιάζουν παρόμοια χαρακτηριστικά που

θα μπορούσαν να τύχουν εκμετάλλευσης για αύξηση της επισκεψιμότητας, η ανάπτυξη του αγροτουρισμού είναι πολύ περιορισμένη έως και ανύπαρκτη.

Παρά τα μειονεκτήματα στην προσβασιμότητα, οι ορεινές/ημιορεινές κοινότητες της Κύπρου βρίσκονται σε ένα περιβάλλον το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί προς όφελος τους αφού ο φυσικός πλούτος (περιοχές Natura 2000 και άλλες περιοχές περιβαλλοντικής σημασίας) και τα ανεκτίμητης αξίας ιστορικά/θρησκευτικά μνημεία μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την προσέλκυση περαιτέρω τουρισμού αλλά και τη δημιουργία ενός διαφορετικού τουριστικού ρεύματος. Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι ο τουρισμός αποτελεί μια από τις σημαντικότερες πηγές εισοδήματος για την Κύπρο θα πρέπει να γίνει προσπάθεια ούτως ώστε η Κύπρος να καταστεί τουριστικό κέντρο το οποίο θα προσφέρει ένα ιδιαίτερο τουριστικό προϊόν, αφού πλέον σε ότι αφορά τον παραθαλάσσιο τουρισμό ο ανταγωνισμός που υπάρχει από άλλους κοντινούς και φτηνούς προορισμούς της Μεσογείου είναι τεράστιος. Θα πρέπει λοιπόν να γίνουν περαιτέρω προσπάθειες για ανάπτυξη του αγροτουρισμού και σε άλλες περιοχές στις οποίες δεν έχει αναπτυχθεί ακόμη, όπως και να ενισχυθεί το αγροτουριστικό προϊόν στις περιοχές που έχουν καταστεί αγροτουριστικά κέντρα.

Ως εκ τούτου οι ορεινές/ημιορεινές περιοχές της Κύπρου θα πρέπει να θεωρηθούν περιοχές ύψιστης προτεραιότητας με στόχο την περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού, συμπεριλαμβανομένου του φυσιολατρικού τουρισμού, γαστρονομικού, θρησκευτικού και τουρισμού περιπέτειας, με στόχο τη διατήρηση, προστασία και ανάδειξη του πολιτιστικού και φυσικού πλούτου. Παράλληλα με την ανάπτυξη του τουριστικού ρεύματος θα επιτευχθεί και ο στόχος της συγκράτησης του πληθυσμού με τη δημιουργία ιδιωτικών επενδύσεων και νέων θέσεων εργασίας.

Με βάση τα πιο πάνω, οι κατηγορίες έργων που θα πρέπει να θεωρηθούν ως προτεραιότητες για τις ορεινές/ημιορεινές περιοχές, και ειδικότερα αυτές που παρουσιάζουν μείωση πληθυσμού, είναι έργα ανάπλασης και ανάδειξης των παραδοσιακών χαρακτηριστικών των κοινοτήτων (εξωραϊσμοί, αναπλάσεις πυρήνων, δημόσιων χώρων), έργα ανάδειξης και αξιοποίησης του φυσικού περιβάλλοντος (γραμμικά πάρκα), έργα ανάδειξης/συντήρησης αρχαίων μνημείων/κτιρίων, αλλά και έργα αξιοποίησης των περιοχών Natura 2000 και άλλων περιοχών περιβαλλοντικής σημασίας.

Έργα παροχής υπηρεσιών (π.χ. πολιτιστικά κέντρα, πολυδύναμα κέντρα, κέντρα ηλικιωμένων, κέντρα απασχόλησης παιδιών, κέντρα νεότητας, βιβλιοθήκες, κλπ.), δεν θα πρέπει να προωθούνται ως έργα προτεραιότητας στις συγκεκριμένες περιοχές στο παρόν στάδιο. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται δυσκολία ως προς τη διαχείριση/λειτουργία τέτοιων έργων και μη αποτελεσματική αξιοποίηση τους λόγω του μικρού μόνιμου πληθυσμού κάποιων κοινοτήτων και μειωμένων οικονομικών πόρων. Θα πρέπει να γίνει προσπάθεια ώστε τα υφιστάμενα κέντρα παροχής υπηρεσιών να αξιοποιηθούν πλήρως και να χρησιμοποιούνται όπου αυτό είναι δυνατόν σε περιφερειακό επίπεδο, και η δημιουργία νέων τέτοιων έργων να προωθείται στις μεγαλύτερες πληθυσμιακά κοινότητες των Συμπλεγμάτων, και μόνο στις περιπτώσεις στις οποίες υπάρχει αποδεδειγμένα απόλυτη ανάγκη (π.χ. λόγω παντελούς έλλειψης κέντρων παροχής υπηρεσιών ή λόγω σημαντικής αύξησης του μόνιμου πληθυσμού).

Άλλες απομακρυσμένες / υποβαθμισμένες περιοχές φυσικής ομορφιάς ή αρχαιολογικής / ιστορικής σημασίας (Δήμος Ακάμα – εκτός από δημοτικά διαμερίσματα Πέγεια και Κισσόνεργας, Δήμος Πόλεως Χρυσοχούς, Σύμπλεγμα Θ Λευκωσίας - Τηλλυρία)

Το γεγονός ότι η περιοχή του Ακάμα (Δήμος Ακάμα και μέρος του Δήμου Πόλεως Χρυσοχούς) έχει κηρυχθεί προστατευόμενη περιοχή (Natura 2000) είχε ως αποτέλεσμα οι κοινότητες της περιοχής να

συναντήσουν σημαντικά εμπόδια στην προσπάθεια τους για την ανάπτυξη της περιοχής τους. Ωστόσο, λόγω του ότι η περιοχή του Ακάμα αποτελεί μια περιοχή μέγιστης περιβαλλοντικής σημασίας και ήδη προσελκύει αριθμό επισκεπτών, θα πρέπει να τύχει περαιτέρω εκμετάλλευσης και προβολής ούτως ώστε να αποτελέσει κέντρο εναλλακτικού τουρισμού και συγκεκριμένα φυσιολατρικού τουρισμού/οικοτουρισμού, ενισχύοντας έτσι το τουριστικό προϊόν της Κύπρου γενικότερα.

Επίσης, στην περιοχή του Δήμου Πόλεως Χρυσοχούς παρατηρείται τα τελευταία χρόνια αύξηση του τουριστικού ρεύματος χωρίς όμως ωστόσο η περιοχή να μπορεί να ανταγωνιστεί τα μεγάλα τουριστικά κέντρα της Κύπρου. Ωστόσο η περιοχή αυτή έχει προοπτική για περαιτέρω προσέλκυση επισκεπτών λόγω του παραθαλάσσιου της χαρακτήρα καθώς και της εγγύτητας της σε περιοχές εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς (Ακάμας, Τηλλυρία), αλλά και λόγω της ιστορικής/αρχαιολογικής σημασίας της (Αρχαίο Βασίλειο Μαρίου-Αρσινόης). Η περιοχή προσφέρεται για την περαιτέρω ανάπτυξη του παραθαλάσσιου τουρισμού στην Πόλη Χρυσοχούς αλλά και για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στις παραπλησίες κοινότητες οι οποίες θα μπορούσαν να εκμεταλλευτούν τον παραδοσιακό τους χαρακτήρα με στόχο την προώθηση ιδιωτικών επενδύσεων στον αγροτουρισμό, δίνοντας την ευκαιρία στον επισκέπτη να επιλέξει έναν εναλλακτικό τόπο διαμονής πολύ κοντά στη θάλασσα και να δοθεί έτσι οικονομική ώθηση στις μικρές κοινότητες της περιοχής. Ως εκ τούτου, οι Περιοχές Ακάμα (εκτός δημοτικών διαμερισμάτων Πέγειας και Κισσόνεργας) και Πόλεως Χρυσοχούς θα πρέπει να θεωρηθούν περιοχές προτεραιότητας και να προωθηθούν παρόμοια έργα όπως αυτά που αναφέρονται πιο πάνω για τις ορεινές/ημιορεινές περιοχές.

Η περιοχή Τηλλυρίας (Σύμπλεγμα Θ Επαρχίας Λευκωσίας), η οποία είναι η πιο απομακρυσμένη περιοχή της Κύπρου από τα μεγάλα αστικά κέντρα, για αρκετές δεκαετίες, και λόγω κατοχής, ήταν προσβάσιμη κυρίως από την Επαρχία Πάφου (παραλιακός δρόμος από Πόλη Χρυσοχούς), ενώ από την επαρχία Λευκωσίας η πρόσβαση ήταν αρκετά δύσκολη αφού η σύνδεση της με τη Λευκωσία γινόταν μέσω του οδικού δικτύου Τροόδους. Ως αποτέλεσμα, η περιοχή Τηλλυρίας δεν σημείωσε την ανάπτυξη που παρατηρείται σε άλλες παραθαλάσσιες περιοχές της Κύπρου. Θετική εξέλιξη αποτέλεσε η πρόσφατη διάνοιξη του οδοφράγματος Λιμνίτη γεγονός που διευκόλυνε σε μεγάλο βαθμό την πρόσβαση από την Επαρχία Λευκωσίας αλλά και από τις Επαρχίες Λάρνακας και Αμμοχώστου. Λαμβάνοντας υπόψη τη διευκόλυνση της πρόσβασης στην περιοχή καθώς και το γεγονός ότι το μοναδικό φυσικό περιβάλλον της Τηλλυρίας συνδυάζει βουνό/δάσος/θάλασσα και είναι σε μεγάλο βαθμό ανέγγιχτο από ανθρώπινες παρεμβάσεις, η περιοχή της Τηλλυρίας θα πρέπει να θεωρηθεί περιοχή προτεραιότητας ούτως ώστε όπως και στην περίπτωση του Ακάμα να καταστεί κέντρο εναλλακτικού τουρισμού. Η αξιοποίηση της περιοχής αυτής θα έχει ως αποτέλεσμα την προσέλκυση ενός διαφορετικού επισκέπτη ο οποίος θα επιζητά ένα ήσυχο περιβάλλον πιο κοντά στη φύση σε αντίθεση με τα πολυπληθή τουριστικά θέρετρα της Κύπρου. Στις κοινότητες της περιοχής θα πρέπει να προωθηθούν παρόμοια έργα όπως αυτά που αναφέρονται πιο πάνω για τις ορεινές/ημιορεινές περιοχές και τις περιοχές Ακάμα και Πόλεως Χρυσοχούς.

ΛΟΙΠΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ

Οι λοιπές περιοχές της Κυπριακής υπαίθρου οι οποίες δεν αναφέρονται πιο πάνω παρουσιάζουν συνεχή ανάπτυξη (πληθυσμιακή, οικιστική, βιομηχανική, εμπορική, τουριστική). Οι περιοχές αυτές λόγω της εύκολης προσβασιμότητας, της εγγύτητας τους σε μεγάλα αστικά κέντρα καθώς και λόγω των πλεονεκτημάτων που έχουν ως αποτέλεσμα της τουριστικής ανάπτυξης, είναι περιοχές οι οποίες αποτελούν πόλο έλξης για μόνιμη εγκατάσταση ειδικά για τους νέους της Κύπρου. Ωστόσο στις περιοχές

αυτές λόγω της συνεχούς αύξησης του πληθυσμού παρουσιάζονται ανάγκες προώθησης κυρίως έργων παροχής υπηρεσιών (π.χ. πολιτιστικά κέντρα, πολυδύναμα κέντρα, κέντρα ηλικιωμένων, νηπιαγωγεία, κέντρα απασχόλησης παιδιών, κέντρα νεότητας, βιβλιοθήκες, κλπ.) στις περιπτώσεις όπου οι ανάγκες του τοπικού πληθυσμού δεν εξυπηρετούνται επαρκώς από υφιστάμενες δημόσιες και ιδιωτικές υποδομές.